ความรับผิดเพื่อละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม

สันต์ชัย เหล่าสันติสุข

DPU

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2552

Tortious liability of the environmental polluter

SANCHAI LAOSANTISUK

DPU

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Law

Graduate School, Dhurakij Pundit University

2009

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความรับผิดเพื่อละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม
ชื่อผู้เขียน สันต์ชัย เหล่าสันติสุข
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์กมลมิตร วุฒิจำนงค์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์พินิจ ทิพย์มณี
สาขาวิชา นิติศาสตร์
ปีการศึกษา 2551

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาในทางกฎหมายในประเด็นความรับผิดทางละเมิดกับผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมทั้งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 การใช้สิทธิเรียกร้องของผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พร้อมทั้งศึกษาการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการเอื้อประโยชน์แก่ผู้เสียหายในประเทศไทย

จากการศึกษาพบว่า ความรับผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น ผู้เสียหายจากการแพร่กระจายของมลพิษต้อง ดำเนินคดีโดยอาศัยกฎหมายลักษณะละเมิดตามมาตรา 420 และมาตรา 437 มาตรา 420 โจทก์มีภาระในการพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยเนื่องจากพยานหลักฐานในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมยุ่งยากสลับซับซ้อนกว่าคดีละเมิดทั่วไป ต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยในการพิสูจน์ มาตรา 437 นำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้แต่ก็ยังมีปัญหาเนื่องจากจะใช้บังคับเฉพาะกรณีที่เกิดจากทรัพย์อันตรายเท่านั้น ในขณะที่ปัญหามลพิษอาจเกิดจากสารบางอย่างที่ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์อันตราย การดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงมีข้อขัดข้อง

หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 ของพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ได้นำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) มาใช้ร่วมกับหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Pulluter Pays Principle) ผู้เสียหายจึงไม่ต้องพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย แต่ก็ยังมีภาระการพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงและต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายตามที่โจทก์เรียกร้อง ซึ่งเป็นการพิสูจน์ภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84 ซึ่งเป็นภาระหนักของโจทก์ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นผู้เสียหายจะมีเป็นจำนวนมาก แต่ละคนจะต้องนำคดีมาสู่ศาลด้วยตนเอง เพราะคำพิพากษาจะผูกพันเฉพาะคู่ความเท่านั้น ทำให้คดีมาสู่ศาลจำนวนมาก เป็นการเสียเวลาและค่าใช้จ่าย มาตรา 96 จึงยังไม่สามารถบรรเทาภาระการพิสูจน์ของโจทก์ได้

มาตรา 97 บัญญัติไว้เฉพาะรัฐเท่านั้นที่มีอำนาจฟ้อง โดยไม่ให้เอกชนหรือองค์กรเอกชนฟ้องคดีผู้ก่อความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ทั้งที่รัฐก็ถือครองไว้เพื่อประโยชน์ของประชาชน ประชาชนจึงเป็นผู้มีส่วนได้เสียจึงไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 66 มาตรา 67 ที่กำหนดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟู บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนั้นยังไม่ได้ระบุโดยชัดเจนว่าคำว่า "รัฐ" หมายถึงหน่วยงานใด เพราะหน่วยงานของรัฐมีหลายหน่วยงาน ทำให้ขาดเอกภาพในการดำเนินคดีแก่ผู้ก่อความเสียหาย มาตรา 97 จึงยังมีข้อขัดข้องอยู่

การศึกษาในครั้งนี้จึงเสนอให้นำทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Theory) มาปรับใช้ร่วมกับหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) เพื่อบรรเทาภาระการพิสูจน์ของโจทก์ นำวิธีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) มาใช้เพราะคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมมีเงื่อนไขที่สามารถดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ เป็นการลดจำนวนข้อพิพาทที่จะมาสู่ศาล มีผลให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างรวดเร็ว สามารถคุ้มครองผู้เสียหายอย่างทั่วถึง และเป็นการขจัดปัญหาความแตกต่างของคำพิพากษาที่มีประเด็นข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน ควรมีการบัญญัติกฎหมายวิธี พิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ เพื่อเป็นการแก้ไขข้อขัดข้องในการนำคดีมาสู่ศาล ค่าฤชาธรรมเนียม ภาระการพิสูจน์ และปรับเปลี่ยนหลักการ "คำพิพากษาผูกพันคู่ความ" มาเป็น "คำพิพากษาผูกพันการกระทำของจำเลย" เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายที่ปรากฏอาการความเสียหายภายหลังที่มีคำพิพากษาแล้ว จะได้มีโอกาสได้รับการคุ้มครองโดยไม่จำเป็นต้องนำคดีมาฟ้องต่อศาลในภายหลัง เนื่องจากคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมมีลักษณะคดีแตกต่างจากคดีละเมิดโดยทั่วไป

Thesis Title Tortious liability of the environmental polluter
Author Sanchai Laosantisuk
Thesis Advisor Kamonmit Vudtijumnonk
Co-Thesis Advisor Associate Professor Pinit Tipmanee
Department Law
Academic year 2008

ABSTRACT

The objective of this thesis is to study the legal problem in relating to the tortuous liability of the environmental polluter in accordance with the provisions of both the Civil & Commercial Code and the Improvement and Conservation of National Environmental Quality Act, B.E. 2535, the night of the victim to make claim under the Civil Procedures Code including to study the legal action in environmental case abroad in order to bind out the suitable measure for benefit of the victim of environmental damage in Thailand.

Result of study is found that liability pursuant to the provisions of Civil & Commercial Code, the person sustaining damage from spreading of pollution is required to take legal action based on Section 420 and 437 of Law of Torts Management. Pursuant to Section 420, the Plaintiff is obliged to prove intention or negligence of the defendant due to the evidences in environmental pollution case are more complicate than other general case of torts which required scientific and technological knowledge for proving while Section 437 has applied principle of strict liability but still have some problem due to it is applicable only in case of hazardous property while pollution may be caused by some substances which are not hazardous property, the action pursuant to the provisions of Civil & Commercial Code is therefore under certain limit.

he principles on the announcement of improvement and Conservation of National Environmental Quality Act, B.E. 2535, Section 96 of the Act has applied strict liability to co-apply with Polluter Pays Principle, the damaged person is therefore not required to prove the intention or negligence of the Defendant but still obliged to prove that the Defendant is the actual offender and must be liable to pay compensation as claimed by the Plaintiff which is considered as proof under Section 84 of Civil Procedures Code which is the hard burden of the Plaintiff in

environmental pollution case. In addition, there are lot of damaged persons whereby each of them must refer the case to the court by himself due to the court's judgment shall be binding only the litigants. As result, there are lot of this type of cases in the court which wastes so much times and expenses. In this regard, Section 96 still can not rebate burden of proof of the Plaintiff.

Section 97 which stipulates that only the government is entitled to sue but does not allow individual or private organization to sue against the polluter of natural resources or public property of the country even though the government has occupied for public benefits and the publics are the beneficiaries. This is conflicted against the Constitution of Thailand, B.E.2550, Section 66 and 67 which stipulates the communities to share in the conservation, restoration, maintenance and utilization of natural resources. In addition, it is not clearly stipulated that what organization is the meaning of "government" because there are so many government authorities, it is therefore lacking of integrity to take action against the polluter, therefore Section 97 is still limited.

In this study, The author therefore proposed to adapt the Probability Theory to jointly use with the principle of Strict Liability to rebate proving burden of the Plaintiff and apply Class Action to use because the environmental pollution case is under the condition to use this method and to reduce the volume of dispute cases in the court to provide quick action and able to protect all damaged persons thoroughly. In addition, it can also eliminate the problem about different judgment of the same nature of case. Moreover, it is suggested to enact the law to specially consider only environmental case to relief obstruction in taking the case into the court, reduce court's fee, proving burden and to change the principle of "judgment that binding the litigants" to "judgment that binding the action of the Defendant" to protect the damaged person whose damage is revealed after the court judgment and not necessary to subsequently raise the case to the court due again to the environmental pollution case is different from other general case of torts.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์จากบรรดาคณาจารย์ ตลอดจนบุคคลต่างๆ ที่คอยเป็นกำลังใจให้ความห่วงใยช่วยเหลือ ผู้เขียนขอน้อมรำลึกในพระคุณทุกท่าน และปรารถนาที่จะแสดงความกตเวทิคุณทุกโอกาสที่สามารถกระทำได้

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อท่านอาจารย์ กมลมิตร วุฒิจำนงค์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่ารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านรองศาสตราจารย์พินิจ ทิพย์มณี ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ซึ่งทั้งสองท่านได้กรุณาสละเวลาอันมีค่ายิ่งให้ความรู้ ความคิดแนะนำตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆจนกระทั่งวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณทั้งสองท่านอย่างสูงไว้

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ไพศิษฐ์ พิพัฒนกุล ที่ได้กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ ดร. วารี นาสกุล และรองศาสตราจารย์ ดร. สุธาบดี สัตตบุศย์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่ารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

วิทยานิพนธ์นี้หากมีคุณค่าและเป็นประโยชน์อยู่บ้างผู้เขียนขอกราบเป็นกตเวทิคุณแก่บิดามารดาผู้คอยเลี้ยงดูเอาใจใส่ด้วยดีตลอดมา ครู อาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้แก่ ข้าพเจ้า ขอขอบคุณ ภรรยา บุตร ธิดา ที่ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจด้วยดี หากมีส่วนผิดพลาดบกพร่องอยู่บ้างข้าพเจ้าขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สันต์ชัย เหล่าสันติสุข

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ฆ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	12
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	13
1.4 สมมติฐานของการศึกษา	13
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	14
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	14
2. ความเป็นมา แนวความคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดทางละเมิดทางสิ่งแวดล้อม	**15**
2.1 ความเป็นมาและแนวความคิดของความรับผิดทางละเมิด	15
2.1.1 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law)	16
2.1.2 ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law)	19
2.1.3 ความรับผิดทางละเมิดตามกฎหมายไทย	20
2.2 ทฤษฎีความรับผิดทางละเมิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องสิทธิทางสิ่งแวดล้อม	22
2.2.1 ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดโดยเคร่งครัด (Theory of Strict Liability)	22
2.2.2 ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (Causation Theory)	26
2.2.3 ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Theory)	28
2.3 หลักการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางสิ่งแวดล้อม	31
2.3.1 หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย	31
2.3.2 หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน	34
2.3.3 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน	36

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3. ความรับผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม..... 38

3.1 ความรับผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ..... 38

3.1.1 หลักการกรุงสต๊อกโฮล์มว่าด้วยเรื่อง สิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติ ค.ศ. 1972 39

3.1.2 กฎหมายประเทศเยอรมัน..... 40

3.1.3 กฎหมายประเทศญี่ปุ่น..... 44

3.2 ความรับผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย..... 52

3.2.1 ความรับผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์..... 53

3.2.2 ความรับผิดตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535..... 67

3.2.2.1 ความรับผิดต่อความเสียหายจากมลพิษ..... 67

3.2.2.2 ความรับผิดในกรณีเกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน..... 72

4. การใช้สิทธิเรียกร้องของผู้เสียหายทางสิ่งแวดล้อม..... 77

4.1 การเรียกร้องสิทธิของผู้เสียหายในต่างประเทศ..... 78

4.1.1 หลักการดำเนินคดีโดยประชาชน (Citizen Suits)..... 78

4.1.2 หลักการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) 82

4.2 การเรียกร้องสิทธิของผู้เสียหายในประเทศไทย..... 92

4.2.1 การเรียกร้องสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์..... 92

4.2.2 การเรียกร้องสิทธิตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535..... 98

4.2.3 ผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย..... 108

1) ผู้ประกอบการที่เป็นเอกชน..... 108

2) รัฐหรือหน่วยงานของรัฐ..... 109

4.2.4 กระบวนการพิจารณาความ..... 109

1) การจัดทำคำฟ้อง..... 110

2) ภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี..... 113

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3) หน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์..... 116

4) ค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหาย..... 123

5. สรุปและข้อเสนอแนะ..... 136

5.1 บทสรุป..... 136

5.2 ข้อเสนอแนะ..... 141

บรรณานุกรม..... **146**

ภาคผนวก..... **153**

ประวัติผู้เขียน..... **173**

DPU

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมกำลังได้รับความสนใจกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ความเสื่อมโทรมและความสกปรกเป็นพิษของสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษยชาติไปแล้ว ความสกปรกเป็นพิษทางสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลร้ายเด่นชัดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในทั่วทุกภูมิภาคของโลก กล่าวคือ ได้เกิดสภาวะที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างพร้อมกันไปทุกทั่วมุมโลกเป็นประจักษ์ชัดว่าสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรมหรือเป็นพิษ นอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศน์แล้ว ยังเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนจนถึงกับชีวิต เพราะจากการที่มนุษย์ เราหลงตัวเองว่าพัฒนาไปไกล จนในที่สุดจากการที่เราทำไปนั้นกลับมาทำให้ผู้คนเจ็บป่วยล้มตาย ทรัพยากรที่เคยใช้ประโยชน์เกิดความเสื่อมโทรม ธรรมชาติที่เราเคยสัมผัสด้วยความรู้สึกสดชื่นกลับกลายเป็นความเน่าเสีย[1] ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ได้มุ่งส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากเชื่อกันว่าอุตสาหกรรมจะเป็นหนทางสำคัญที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศให้สูงขึ้นได้ ตลอดจนในอดีตที่ผ่านมาก็มิได้มีการคำนึงถึงปัญหามลพิษจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ปัจจุบันปัญหามลพิษจากการประกอบอุตสาหกรรมจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ประเทศกำลังพัฒนา อย่างเช่น ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้และนับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น มลพิษซึ่งเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมนั้นมีผลกระทบถึงดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์[2] ลักษณะการขยายตัวของปัญหาสิ่งแวดล้อมถ้าไม่รีบแก้ไขจะกลายเป็นปัญหาเรื้อรัง แก้ไขได้ยากลำบากยิ่งขึ้นหรือมิอาจแก้ไขได้เลย ด้วยเหตุนี้เองทุกฝ่ายควรให้ความสนใจแก้ไขปัญหานี้

---

[1] สุรพล สุดารา. (2533). **คนกับสิ่งแวดล้อม : เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย**. หน้า 387-390.

[2] กาญจนวรรณ สารโชค. (2526). "สภาพแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมกับคุณภาพชีวิต." **จุลสารธนาคารกรุงเทพ, 4, 9.** หน้า 3.

โดยเร็ว ซึ่งในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องใช้มาตรการหลายๆ ด้าน เป็นต้นว่า มาตรการทางสังคมและมาตรการทางกฎหมาย โดยเฉพาะมาตรการทางกฎหมายนั้นนับว่ามีความสำคัญยิ่ง และมีวิธีการ 2 ลักษณะที่นำมาใช้อยู่ คือ มาตรการป้องกัน (Preventive implementation) และมาตรการบังคับให้ปฏิบัติตาม (Enforcement implementation) ซึ่งมาตรการบังคับให้ปฏิบัติตามในส่วนที่เป็นการบังคับเอกชนหรือประชาชนผู้อยู่ในฐานะผู้ใช้ ผู้บริโภคทรัพยากร ซึ่งเป็นผู้ก่อความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมนั้น มีการบังคับอยู่ในรูปของทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา ในส่วนของกฎหมายแพ่งที่มีส่วนช่วยบังคับเอกชนมิให้ก่อความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมนั้นคือ กฎหมายลักษณะละเมิดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์คุ้มครองสิทธิเอกชนต่อเอกชนด้วยกัน และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองผู้เสียหายและทรัพยากรธรรมชาติ

ในส่วนของรัฐเองนอกจากจะมีหน้าที่ควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ของเอกชนมิให้เกิดผลสะท้อนเป็นพิษเป็นภัยต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนรวมแล้ว ยังต้องป้องกันมิให้หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจดำเนินงานตามโครงการ โดยใช้ภาษีอากรของราษฎรหรือนำเอาทรัพยากรส่วนรวมของชาติมาทำประโยชน์ให้แก่บุคคลบางกลุ่ม โดยเล็งผลเลิศด้านเศรษฐกิจระยะสั้น โดยไม่คำนึงถึงผลเสียหายทางสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎหมายที่เป็นพื้นฐานหรือแม่บทในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่จะเป็นแนวทางหลักในการปฏิบัติกิจการต่างๆ ของรัฐและเอกชนในระดับย่อยลงไปให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ ในกรณีการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็เช่นกัน นโยบายดังกล่าวก็จะปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ผ่านมาและฉบับปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าในรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ นั้นได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ รัฐธรรมนูญตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2475 – พุทธศักราช 2516 ไม่มีฉบับใดบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้เลย รัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบัญญัติในเรื่องสิ่งแวดล้อม คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 โดยบัญญัติไว้ในหมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐและบัญญัติต่อๆ มาในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ แตกต่างกันออกไป ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ได้มีบทบัญญัติในส่วนของสิ่งแวดล้อมที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์ และสามารถนำมาบังคับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ โดยได้บัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ในส่วนที่ 5 ว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินในมาตรา 42 ในส่วนที่ 9 ว่าด้วยสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุข และสวัสดิการจากรัฐในมาตรา 52 ใน ส่วนที่ 12 ว่าด้วยสิทธิชุมชนในมาตรา 66 มาตรา 67 หมวดที่ 4 หน้าที่ของชนชาวไทยในมาตรา 73 และในหมวดที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐบัญญัติไว้ในส่วนที่ 9 ว่าด้วยแนวนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ทรัพย์สิน

ทางปัญญา และพลังงานในมาตรา 86 ในหมวดที่ 14 ว่าด้วย การปกครองส่วนท้องถิ่นในมาตรา 290

ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ได้กำหนดนโยบายของรัฐต่อสิ่งแวดล้อมไว้หลายมาตราดังกล่าวข้างต้นแล้ว รัฐบาลในสมัยนั้นก็ได้ดำเนินการออกกฎหมายมาเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบาย โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2518 (ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีก 3 ครั้ง) ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้มิใช่กฎหมายที่กำหนดรายละเอียดในการวางกฎเกณฑ์เฉพาะเรื่องเอาไว้ แต่เป็นกฎหมายเพื่อการจัดการองค์กรหนึ่งเพื่อให้เป็นองค์การรับผิดชอบต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ เพื่อมิให้งานด้านนี้ต้องตกอยู่ในความรับผิดชอบของหลายหน่วยงานอันยากต่อการประสานงานให้เป็นไปอย่างถูกต้องในอดีต กฎหมายฉบับนี้จึงอาจถือได้ว่าเป็นกฎหมายฉบับแรกที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยตรง

นับจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา ได้มีการระบุให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของประเทศไทยเป็นนโยบายหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้วย แต่นโยบายต่างๆ ที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะต้องกำหนดให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยด้วยดังเช่น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้วางนโยบายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์และฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กันไป และควบคุมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตไปอย่างยั่งยืน วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งก็เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและดูแลรักษาสภาวะแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง ด้วยการสนับสนุนจากภาครัฐ นักวิชาการ องค์การพัฒนาเอกชน และองค์กรธุรกิจอันจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ[3]

ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีวัตถุประสงค์หลักสองประการคือ ต้องการให้มีระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เน้นความรับผิดชอบ มีความโปร่งใส เกิดผลในทางปฏิบัติ โดยให้ประชาชน ชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น มีส่วนร่วมและรับผิดชอบรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่ง ก็เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

---

[3] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544**. หน้า 136.

อย่างมีสมดุล มีการควบคุมที่ดี เพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากและคุณภาพชีวิต ให้มีการจัดการเมืองและชุมชนน่าอยู่และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของแหล่งศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน[4]

ปัจจุบันได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2 ประการ คือ[5]

1. เพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และอนุรักษ์ ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นำไปสู่การพึ่งตนเองและลดปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ

2. เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ การดำรงชีวิตของคนไทยทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งสร้างกลไกในการรักษาผลประโยชน์ของชาติอย่างเป็นธรรมและอย่างยั่งยืนขณะเดียวกัน ก็มีการกำหนดเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร

นอกจากนโยบายสิ่งแวดล้อมของประเทศจะปรากฏในรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติข้างต้นแล้วยังปรากฏเป็นนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2549 ซึ่งเป็นนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของชาติโดยตรง นโยบายสิ่งแวดล้อมดังกล่าวเกิดจากการเสนอแนะของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ตามมาตรา 13(1) แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งบัญญัติว่า “คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (1) เสนอนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี”

นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2549 ประกอบด้วยนโยบายหลัก 6 ประการ คือ[6]

- นโยบายทรัพยากรธรรมชาติ
- นโยบายป้องกันและขจัดมลพิษ
- นโยบายแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรม

---

[4] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549**. หน้า 62.

[5] **แหล่งเดิม**.

[6] สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. (2540). **นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559.**

- นโยบายสิ่งแวดล้อมชุมชน
- นโยบายการศึกษาและประชาสัมพันธ์เพื่อสิ่งแวดล้อม
- นโยบายเทคโนโลยีเพื่อสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ กฎหมายที่ออกมาจึงต้องมีกลไกในการบังคับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพด้วย อย่างไรก็ดีการจะพิจารณาว่าบุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้น อาจเกิดปัญหาได้ ทั้งนี้เนื่องจากคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแตกต่างจากคดีละเมิดทั่วไป คือ[7]

1. คดีมลพิษในสภาวะแวดล้อมไม่มีการแบ่งปันความรับผิดในความประมาทระหว่างคู่กรณี ไม่เหมือนคดีละเมิดทั่วไป เช่น คดีอุบัติเหตุจากรถยนต์หรือคดีที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อเอกชนโดยทั่วไป ซึ่งบุคคลทุกคนมีโอกาสเท่ากันที่จะเป็นผู้เสียหายหรือผู้ก่ออันตรายได้ แต่คดีมลพิษในสภาวะแวดล้อม ผู้เสียหายไม่อาจทราบว่าตนเองกำลังได้รับอันตราย และไม่มีการกลับฐานะในคดีระหว่างโจทก์ จำเลย กล่าวคือ เราไม่อาจนำหลักกฎหมายในเรื่องหนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 223 วรรคแรก มาใช้ได้ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวได้วางหลักไว้ว่า

"ถ้าฝ่ายผู้เสียหายได้มีส่วนทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหายด้วยไซร้ ท่านว่าหนี้อันจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ฝ่ายผู้เสียหายมากน้อยเพียงใดนั้นต้องอาศัยพฤติการณ์เป็นประมาณ ข้อสำคัญก็คือว่าความเสียหายนั้นได้เกิดขึ้นเพราะฝ่ายไหนเป็นผู้ก่อยิ่งหย่อนกว่ากันเพียงไร"

ยกตัวอย่างเช่น คดีอุบัติเหตุจากรถยนต์ชนกัน ผู้ขับขี่อาจกลับฐานะกลายเป็นโจทก์จำเลยในคดีก็ได้ แต่คดีสภาวะแวดล้อมผู้เสียหายไม่อยู่ในฐานะเช่นว่านั้น กล่าวคือ ไม่มีการแบ่งปันความรับผิดระหว่างคู่คดี

2. ผู้อยู่อาศัยบริเวณเกิดเหตุไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากภาวะมลพิษ ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าคดีมลพิษในสภาวะแวดล้อมมีผลก่อให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ผู้อยู่อาศัยในบริเวณที่เกิดเหตุไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และกลับได้รับผลกระทบโดยไม่มีทางเลือก

3. ภาวะมลพิษมีผลกระทบต่อผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณที่เกิดเหตุเป็นจำนวนมากในประเด็นนี้กล่าวขยายความได้ว่า บริเวณที่ได้รับผลกระทบจากภาวะมลพิษมีขอบเขตกว้างขวาง กล่าวคือ เป็นผลกระทบทางสังคมนอกเหนือจากความเสียหายเป็นรายบุคคล

---

[7] กมลทิพย์ คติการ. (2533). **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 14 : มาตรการในการเรียกร้องค่าเสียหายจากคดีสภาวะแวดล้อม.** หน้า 339-340.

4. ภาวะมลพิษมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในสภาวะแวดล้อมทุกวิถีทาง โดยไม่เลือกประเภทหรือบุคคล กล่าวคือ ภาวะมลพิษมีผลกระทบต่อมนุษย์และสัตว์ที่อยู่ในสภาวะแวดล้อมเดียวกันโดยไม่เลือกหน้า ผู้ที่อยู่อาศัยในสภาวะแวดล้อมเดียวกัน ไม่ว่าเพศใด วัยใด ต่างมีโอกาสได้รับความเสียหาย สมาชิกทุกคนในครอบครัวย่อมมีโอกาสได้รับผลกระทบจากปัญหาเดียวกัน

5. คดีมลพิษในสภาวะแวดล้อมมีปัญหาในการจะชี้ชัดว่า ใครเป็นผู้ก่อหรือกระทำให้เกิดความเสียหายขึ้น เพราะกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอันเนื่องจากการกระทำของประชาชน เช่น การเกิดมลพิษทางน้ำ มีปัญหาเกิดขึ้นว่าใครเป็นผู้ก่อให้เกิดภาวะเช่นนั้น เมื่อประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำต่างก็ปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือนของตนเองลงคู คลอง แม่น้ำ หรือในกรณีมีโรงงานหลายแห่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเดียวกัน ผู้เสียหายจะกล่าวหาว่าโรงงานใดเป็นต้นเหตุของปัญหาย่อมทำได้ยาก

6. ภาระในการพิสูจน์คดีมลพิษยุ่งยากและสลับซับซ้อนกว่าคดีละเมิดทั่วไป เพราะคดีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอันเกิดจากการประกอบการอุตสาหกรรมเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาระในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยจึงยุ่งยาก ผู้เสียหายโดยทั่วไปขาดความรู้ความเข้าใจปัญหาทางด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต ฝ่ายจำเลยผู้ประกอบการก็มุ่งเรื่องผลกำไร มุ่งที่จะให้กิจการของตนอำนวยประโยชน์กับตนมากที่สุด แต่ฝ่ายผู้เสียหายไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากกิจการเหล่านี้แต่ประการใดทั้งสิ้น

จึงเห็นได้ว่าคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแตกต่างจากคดีละเมิดเพราะกฎหมายลักษณะละเมิดมีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองบุคคลมิให้ต้องถูกล่วงสิทธิ ผิดหน้าที่จากการกระทำของบุคคลอื่น เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพหรือทรัพย์สิน ความรับผิดเพื่อละเมิดจึงเป็นความรับผิดที่อยู่บนพื้นฐานของความผิด (Liability based of fault) ที่เกิดขึ้นจากจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ตามมาตรา 420 การพิสูจน์การกระทำความผิดในเรื่องละเมิดดังกล่าวจึงมีประเด็นที่จะต้องพิสูจน์ ดังนี้คือ

1. มีการกระทำ รวมถึงการงดเว้นการกระทำด้วย
2. โดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ
3. เป็นการกระทำโดยผิดกฎหมาย
4. มีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ชีวิต ทรัพย์สินหรือสิทธิอื่นใดของบุคคลอื่น

ในการพิสูจน์โดยการนำหลักกฎหมายลักษณะละเมิดมาใช้ในคดีมลพิษนั้น จะต้องพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอย่างใดๆ เพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ให้หน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงนั้นตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้าง...” จากหลักการดังกล่าว ผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์จึงต้องมีภาระในการพิสูจน์ให้ได้ความว่าข้อกล่าวอ้างของตนนั้นเป็นความจริง ซึ่งการพิสูจน์ดังกล่าว

ในคดีมลพิษนั้นทำได้ยากลำบาก เพราะผู้ก่อให้เกิดมลพิษมักเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีกระบวนการผลิตที่มีเทคโนโลยีที่ซับซ้อนยากเกินกว่าที่บุคคลภายนอกจะเข้าใจ[8]

นอกจากนี้ หากมลพิษนั้นเกิดจากการกระทำหรืองดเว้นการกระทำของฝ่ายโรงงานอุตสาหกรรมก็จะมีปัญหาว่า โจทก์จะพิสูจน์หรือนำสืบได้อย่างไร ถ้าข้อเท็จจริงปรากฏว่า โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยสารมลพิษอันเป็นของเสีย (waste) ออกสู่สิ่งแวดล้อมแล้วพิษนั้นได้สะสมในระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมในช่วงระยะเวลาหนึ่งจึงเกิดผลร้ายขึ้น และต่อมามลพิษนั้นได้สะสมอยู่ในร่างกายจนทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายต่อสุขภาพอนามัย ในเมื่อการพิสูจน์นั้น ในทางปฏิบัติแม้แต่แพทย์เองก็ไม่กล้ายืนยันว่า โรคภัยไข้เจ็บที่ผู้เสียหายเป็นอยู่นั้นจะเกิดจากมลพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยออกมาจริง และถ้าโจทก์จะนำสืบถึงวิธีการและขบวนการผลิตของโรงงานก็อาจจะเป็นปัญหาว่าไม่สามารถนำสืบได้เพราะจำเลยมีสิทธิที่จะอ้างว่าเป็นการใช้เทคโนโลยีในทางการค้าซึ่งถือเป็นความลับทางการค้า ถ้าเปิดเผยแล้วจะทำให้จำเลยเสียประโยชน์หรือได้รับความเสียหายทางการค้าได้ เมื่อโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่ามลพิษนั้นเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย ย่อมเป็นผลให้ศาลต้องพิจารณายกฟ้องเพราะเป็นการยากที่ศาลจะชี้ชัดลงไปได้ว่าจำเลยทำละเมิดต่อโจทก์[9]

การนำมาตรา 420 มาใช้ในการลงโทษผู้ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดปัญหาแก่โจทก์ในด้านภาระการพิสูจน์ นอกจากนั้นยังมีข้อจำกัดในเรื่องของอายุความ กล่าวคือ จะต้องฟ้องคดีภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำละเมิด

สำหรับกรณีความรับผิดอันเกิดจากทรัพย์อันตรายนั้น เป็นเรื่องของความรับผิดโดยเคร่งครัด(Strict Liability) ตามบทบัญญัติในมาตรา 437 ที่กำหนดให้ผู้ครอบครองทรัพย์อันตรายต้องรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์อันตรายนั้น โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าผู้ครองครองทรัพย์นั้น จะจงใจให้เกิดความเสียหายหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่เพียงแต่มีความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์อันตรายนั้น ก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะทำให้ผู้ครอบครองทรัพย์นั้นต้องรับผิดต่อความเสียหายนั้น

ทรัพย์อันตรายตามมาตรา 437 วรรคสอง หมายถึงทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพเช่น น้ำมันเบนซิน ดินปืน วัตถุระเบิด กระแสไฟฟ้า หรือทรัพย์อันเป็นของเกิด

---

[8] อำนาจ วงศ์บัณฑิต. (2535, กันยายน). “ความรับผิดทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535”. **วารสารนิติศาสตร์, 22, 3** หน้า 14-15.

[9] สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. (2533). **การศึกษาความเป็นไปได้ในการาจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ.** หน้า 108.

อันตรายได้โดยความมุ่งหมายที่จะใช้ เช่น อาวุธปืน ดอกไม้เพลิง แลกเกอร์ ทินเนอร์ รวมทั้งทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายโดยอาการกลไกของทรัพย์นั้น เช่น เครื่องจักรกลที่ใช้ในการก่อสร้าง เป็นต้น การอ้างความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์อันตรายนั้นผู้ครอบครองทรัพย์อันตรายไม่ต้องรับผิดหากพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย หรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั้นเอง กรณีทรัพย์อันตรายที่จะมีปัญหาว่าจะนำมาใช้กับกรณีการก่อให้เกิดมลพิษจึงน่าจะมีแต่เฉพาะ ทรัพย์อันตรายโดยสภาพ แต่ก็มีปัญหาว่าสารที่ก่อให้เกิดมลพิษในรูปแบบต่างๆ จะถือได้ว่าเป็นทรัพย์อันตรายโดยสภาพได้หรือไม่ เช่น กากน้ำตาลจากโรงงานน้ำตาล ซึ่งโดยสภาพของตัวมันเองมิได้ก่อให้เกิดอันตรายแต่อย่างใด แต่หากมีการสะสมจนถึงระดับหนึ่งจึงจะแสดงความเสียหายให้ปรากฏขึ้น ในขณะที่ทรัพย์อันตรายโดยสภาพตามมาตรา 437 วรรคสองนั้นจะหมายถึงทรัพย์ที่โดยสภาพของมันเองอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ ดังนั้นมาตรา 437 วรรคสองจึงไม่ครอบคลุมถึงการเกิดมลพิษจากสารที่มิได้เป็นสารอันตรายตามสภาพของตัวสารนั้นเอง แต่จะเกิดอันตรายต่อเมื่อมีการสะสมของสารนั้นจนถึงระดับหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เองมาตรา 437 วรรคสอง จึงไม่อาจใช้บังคับแก่กรณีความเสียหายจากมลพิษได้ทุกกรณี

จากข้อขัดข้องในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิดดังกล่าวจึงได้มีการปรับปรุงกฎหมายโดยตราเป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยในพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้มีการบัญญัติถึงการดำเนินคดีแพ่งลักษณะละเมิดกับผู้ก่อมลพิษไว้ในมาตรา 96 และเรียกร้องให้ผู้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินเสียหายชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไว้ในมาตรา 97

มาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 บัญญัติว่า

"แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิด หรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่า การรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นว่านั้นเกิดจาก

1. เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม
2. การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

3. การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความรวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย”

ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 หลักการโดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในทางเยียวยาความเสียหายในทางแพ่งมากกว่าการดำเนินคดีอาญาทางสิ่งแวดล้อม[10] ซึ่งมาตรา 96 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นี้ มีลักษณะของความรับผิดเป็นความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่ได้รับความเสียหายและเป็นโจทก์ฟ้องคดีนั้น มิได้มีภาระในการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า ความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเกิดจากความจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของจำเลย เพราะกฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยจะต้องรับผิด เว้นแต่จำเลยจะพิสูจน์ได้ว่ามีข้อยกเว้นความรับผิด โจทก์ตามมาตรา 96 จึงมีภาระการพิสูจน์ถึงความผิดของจำเลยแต่เพียงว่า

1. จำเลยเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่

2. แหล่งกำเนิดมลพิษนั้นได้ก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือ สุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายหรือไม่ ภายใต้ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (Causation Theory)

3. ความเสียหายที่โจทก์ได้รับมีเพียงใด และ

4. ค่าเสียหายที่โจทก์ควรได้รับมีเพียงใด

จะเห็นได้ว่าโจทก์ที่ฟ้องคดีโดยอาศัยมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 อยู่ในฐานะดีกว่าการฟ้องโดยอาศัยมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 บัญญัติว่า

---

[10] กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2535). “เจาะลึกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535.” **จุลสารสภาวะแวดล้อม, 11, 4.** หน้า 5-6.

"ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหาย หรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ หรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายไปนั้น"

บทบัญญัติในมาตรา 97 เป็นการกำหนดมาตรการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ หรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ถูกทำลายหรือได้รับความเสียหายจากการกระทำของบุคคลใดๆ ถือเป็นความผิดต่อรัฐ ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชดใช้ต่อความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้น ในส่วนของผู้ต้องรับผิดนั้นตามบทบัญญัติกำหนดว่า "ผู้ใด" กระทำเพื่อละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นการกระทำเพื่อละเว้นการกระทำนั้นถึงจะเป็นโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ก็ตาม ผู้กระทำนั้นซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล โดยรวมส่วนราชการและพนักงานของรัฐด้วย ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย ถ้าหากเป็นการกระทำที่เกินอำนาจหน้าที่ เจ้าหน้าที่ผู้นั้นจะต้องรับผิดเป็นส่วนตัวอีกด้วย[11]

ในการกำหนดค่าเสียหายในกรณีนี้จะคิดตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือถูกทำให้เสียหายนั้น โดยพิจารณาจากมูลค่าความเสียหายที่แท้จริง โดยอาจรวมมูลค่าความเสียหายที่เป็นผลกระทบจากความเสียหายต่อระบบนิเวศน์ด้วยก็ได้ โดยมีหลักการคุ้มครองภายใต้มาตรา 1304 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า " สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น รวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน" ดังนั้นเมื่อผู้ใดได้กระทำละเมิดฝ่าฝืนกฎหมายไม่ว่ามาตรา 96 หรือมาตรา 97 จะถือว่ามีข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น โดยมีรัฐ ประชาชนหรือเอกชนเป็นผู้เสียหาย ซึ่งสิทธิของผู้เสียหายก็คือ นำคดีข้อพิพาทขึ้นสู่ศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยตัดสินเพื่อชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง

แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาในเรื่องภาระการพิสูจน์โดยอาศัยหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาบรรเทาภาระการพิสูจน์ของโจทก์ตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 หรือการฟ้องคดีตามมาตรา 97 ก็ตาม แต่ในการนำคดีขึ้นสู่ศาลตามสองมาตราดังกล่าว ยังมีข้อขัดข้องหรือข้อจำกัดที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดี สิ่งแวดล้อมที่ต้องใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลยุติธรรมโดยสามารถสรุปประเด็นปัญหาได้ดังนี้

---

[11] อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2547). **กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม**. หน้า 442.

1.1.1 ผู้มีอำนาจฟ้องหรือผู้เสียหายตามมาตรา 96

มาตรา 96 กำหนดผู้ได้รับความเสียหายไว้ 2 กรณีคือ รัฐเป็นผู้ได้รับความเสียหาย และเอกชนเป็นผู้ได้รับความเสียหาย

นอกจากนี้ผู้เสียหายตามมาตรานี้ยังถูกจำกัดไว้เฉพาะผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายแล้ว ผู้ที่อาจได้รับความเสียหายในอนาคตยังไม่สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีโดยอาศัยมาตรานี้ได้ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 55 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้"

ปัญหาจึงมีว่าการกระทำแค่ไหนเพียงใดจะถือว่ามีการโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้นอันจะถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการโต้แย้งสิทธิของคดีมลพิษจากสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากคดีมลพิษในหลายคดี ความเสียหายจะมิได้เกิดให้พบเห็นได้ในทันทีทันใด ความเสียหายจะเกิดจากปฏิกิริยาทางเคมีที่ดำเนินไปอย่างช้า ๆ หรือจากการสะสมของมลพิษเป็นจำนวนมากจนถึงระดับหนึ่งจึงจะแสดงผลเสียหายออกมาให้พบเห็น บางครั้งโจทก์ผู้เสียหายแทบจะไม่รู้สึกตัวว่าตนเองกำลังได้รับอันตรายจากมลพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมบริเวณใกล้เคียงที่พักอาศัยปล่อยออกมากับน้ำทิ้งหรืออากาศเสียจากปล่องโรงงาน ความเสียหายจึงมิได้เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลันอย่างเช่นคดีละเมิดทั่วไป ซึ่งหากผลความเสียหายยังไม่เกิดขึ้น ก็ยังไม่อาจถือได้ว่าผู้เสียหายถูกโต้แย้งสิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 55 หรือในบางกรณีประชาชนสามารถเห็นได้ว่าความเสียหายใกล้จะเกิดขึ้นแก่ตนแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถใช้สิทธิทางศาลได้เพราะความเสียหายยังไม่เกิดขึ้น

1.1.2 ผู้มีอำนาจฟ้องหรือผู้เสียหายตามมาตรา 97

ผู้มีอำนาจในการดำเนินคดีกับผู้ก่อมลพิษตามมาตรา 97 นั้น มิได้ระบุว่าผู้ก่อให้เกิดมลพิษ จะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายให้แก่หน่วยราชการใดโดยเฉพาะ แต่ก็คงจะต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่หน่วยราชการที่เป็นโจทก์ฟ้องตามมาตรา 97 ส่วนหน่วยงานใดบ้างจะมีอำนาจฟ้องคงต้องพิจารณาเป็นกรณีไปว่าหน่วยราชการนั้นมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองดูแลหรือบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่สูญหาย ถูกทำลายหรือถูกทำให้เสียหายหรือไม่หากมีความเกี่ยวข้อง หน่วยงานนั้นย่อมสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายได้

ความยุ่งยากประการหนึ่งก็คือ การพิสูจน์ถึงมูลค่าความเสียหายของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายหรือถูกทำให้เสียหายไปตามมาตรา 97 เพราะยังไม่มีกฎเกณฑ์ในการประเมินมูลค่าความเสียหายที่ชัดเจน โดยเฉพาะมูลค่าของความหลากลายทางชีวภาพที่เสียไปจากการเกิดมลพิษในลำน้ำ ทำให้การเรียกร้องค่าเสียหายยังมีปัญหาในการพิสูจน์ค่าเสียหาย เพราะในปัจจุบันยังไม่มีวิธีการประเมินมูลค่าความเสียหายของทรัพยากรธรรมชาติได้

1.1.3 กระบวนการพิจารณาความ

ในการใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกระบวนพิจารณาความก็ยังเป็นปัญหาข้อขัดข้องที่เป็นอุปสรรคทำให้ผู้เสียหายไม่นำคดีมาสู่การพิจาณาของศาล หรือทำให้การนำคดีมาสู่การพิจารณาของศาลต้องล่าช้าออกไป โดยปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาความนั้นได้แก่

1) การจัดทำคำฟ้อง

2) ภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี

3) หน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์

4) ค่าเสียหาย

จะเห็นได้ว่าในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะพิจารณาวิเคราะห์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 มาตรา 437 หรือตามมาตรา 96 และมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ก็ตาม พบว่า การนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้ในการดำเนินคดีกับผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยกระบวนพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น ยังไม่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เสียหายได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากโจทก์ยังมีภาระในการพิสูจน์ ภาระในการนำคดีมาสู่ศาลอีกหลายเรื่อง ทั้งภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี วิธีการดำเนินคดี และระยะเวลาในการดำเนินคดี จึงยังมีอีกหลายประเด็นที่ควรปรับปรุง ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ตลอดจนปัญหาในการดำเนินคดีกับผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งรวมทั้งศึกษากฎหมายต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาปรับปรุงกฎหมายสิ่งแวดล้อมและกระบวนการดำเนินคดีกับผู้ก่อมลพิษให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้เสียหายจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อมให้ได้รับความเป็นธรรม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 420 และ437 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

1.2.2 ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 96 และ 97 ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

1.2.3 ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาในการดำเนินคดีกับผู้ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อม เช่น การเรียกร้องสิทธิของผู้เสียหาย อำนาจฟ้องและกระบวนการพิจารณา หน้าที่นำสืบ และภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหาย

1.2.4 ศึกษาแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินคดี เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายและเอื้อประโยชน์ในการดำเนินคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการศึกษาแนวทางของต่างประเทศมาใช้ในประเทศไทย

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

กระบวนการพิจารณาความที่ใช้ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมปัจจุบันยังไม่สามารถที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งจากกฎหมายลักษณะละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 การนำกฎหมายทั้งสองฉบับมาใช้กับผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมยังถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ ถึงแม้ว่าจะนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้ก็ตาม ผู้เสียหายก็ยังคงมีภาระในการพิสูจน์ถึงการกระทำผิดของผู้ก่อมลพิษ ซึ่งไม่ใช่การพิสูจน์ที่ง่าย เนื่องจากต้องอาศัยหลักวิชาการในการพิสูจน์ประกอบกับพยานหลักฐานในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้นสูญหายได้อย่างรวดเร็ว การนำคดีมาสู่ศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ก็ก่อให้เกิดภาระแก่โจทก์ผู้เริ่มคดีทั้งภาระการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ความเสียหายที่ได้รับ ค่าธรรมเนียมศาล และกระบวนการอื่นๆ อีกจำนวนมาก ดังนั้นจึงเห็นควรทำการปรับปรุงกฎหมายดังกล่าว เพื่อการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อม โดยทำการศึกษาแนวทางของต่างประเทศแล้วนำมาปรับปรุงเพื่อคุ้มครองผู้เสียหาย และเอื้อประโยชน์ในการดำเนินคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพต่อไป

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องความรับผิดเพื่อละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนี้จะศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาครอบคลุมถึงการรับผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 420 และมาตรา 437 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และตามมาตรา 96 และมาตรา 97 ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 กระบวนการดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ตลอดจนศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการนำวิธีพิจารณาคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศมาใช้ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์นำมาจากการค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร บทความ รายงานการวิจัยทั้งของไทยและ

ต่างประเทศ วิทยานิพนธ์ คำพิพากษาศาลฎีกา รวมทั้งเอกสารเผยแพร่ของทางราชการ องค์การต่างๆ หนังสือพิมพ์ โดยนำมาเรียบเรียงและวิเคราะห์

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษาใช้วิธีศึกษาเอกสาร (Documentary research) โดยเป็นการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในความรับผิดเพื่อละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม กระบวนการนำคดีสู่ศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ได้รวบรวมมาจากการค้นคว้าจากหนังสือ ตำรากฎหมาย วารสาร บทความ รายงานการวิจัยทั้งจากภาครัฐและเอกชน วิทยานิพนธ์ คำพิพากษาศาลฎีกา หนังสือพิมพ์ ทั้งที่เป็นเอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีทางสิ่งแวดล้อม แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินคดี เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายตามหลักการและทฤษฎีทางกฎหมายให้เหมาะสมกับประเทศไทยต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหา และข้อบกพร่องของการดำเนินคดีกับผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายลักษณะละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ว่าไม่สอดคล้องและคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายอย่างไร

1.6.2 ทำให้ทราบถึง ปัญหาในการดำเนินคดีกับผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าไม่เอื้อต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายในการเรียกร้องสิทธิในการดำเนินคดีอย่างไร

1.6.3 สามารถนำแนวทางที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายทั้งในส่วนสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติให้เหมาะสม เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมต่อไป

บทที่ 2

ความเป็นมา แนวความคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดทางละเมิดทางสิ่งแวดล้อม

2.1 ความเป็นมาและแนวความคิดของความรับผิดทางละเมิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ในยุคโบราณนั้นบุคคลจะต้องรับผิดเมื่อได้ทำชั่ว การลงโทษผู้กระทำผิดในยุคนั้นเป็นการลงโทษเพื่อแก้แค้น ที่เรียกว่า " ตาต่อตาฟันต่อฟัน" ซึ่งมีหลักว่าผู้เสียหายสามารถตอบโต้แก่ผู้ที่มาทำละเมิดได้ เมื่อมนุษย์มีความเจริญมากยิ่งขึ้นสามารถก่อตั้งเป็นรัฐและมีผู้ปกครองรัฐได้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการรักษาความสงบภายในรัฐขึ้น จึงวางหลักการ "ห้ามแก้แค้น" และมีการกำหนดระเบียบและข้อกำหนดความประพฤติของประชาชน โดยถือว่าการฝ่าฝืนข้อกำหนดหรือข้อห้ามเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะลงโทษ เพราะหากปล่อยให้มีการแก้แค้นระหว่างผู้เสียหายกับผู้ประทุษร้ายจะทำให้เกิดความไม่สงบมากขึ้น ณ จุดนั้นเองทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างการลงโทษทางอาญาต่อผู้กระทำผิดโดยรัฐ เพื่อให้เกิดความสงบสุขและเพื่อปรามมิให้มีการกระทำเช่นนั้นอีก ส่วนผู้เสียหายที่ควรจะได้รับการชดใช้ เพื่อความเสียหายที่ตนได้รับ กำหนดให้มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน เพื่อความเสียหายอันเนื่องมาจากการประทุษร้ายนั้นได้เป็นอีกส่วนหนึ่งเรียกว่ากฎหมายลักษณะละเมิด[1] ในสมัยโรมัน ยุคของจักรพรรดิจัสติเนียนได้มีการรวบรวมกฎหมายขึ้น เรียกว่ากฎหมาย 12 โต๊ะ กฎหมายลักษณะละเมิดอยู่ในโต๊ะที่ 8 ต่อมาในสมัยกลางได้มีนักนิติศาสตร์ตั้งข้อสังเกตกฎหมายละเมิดของโรมันว่ามีลักษณะพิเศษ 2 ประการ คือ

1. หลักทั่วไป เรื่องความรับผิดทางละเมิด ผู้รับผิดต้องมีความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ
2. เป็นความผิดเฉพาะกรณี กล่าวคือ มีลักษณะความผิดเช่นเดียวกับกฎหมายอาญา เมื่อมีการละเมิดชนิดใดเกิดขึ้นอันมีองค์ประกอบเหมือนกันแล้วก็ตั้งชื่อไว้เหมือนๆ กัน เช่น กระทำความผิดต่อร่างกาย ชื่อเสียง หรือศักดิ์ศรี

การแยกลักษณะความผิดเช่นนี้เป็นสาเหตุให้มีการพัฒนาความรับผิดทางละเมิดที่แตกต่างกันระหว่าง ระบบกฎหมายจารีตประเพณี กับระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร คือ ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี ได้แยกรูปแบบความรับผิดไว้เป็นเรื่องๆ ตามคำตัดสินของศาล ส่วน

---

[1] สุษม ศุภนิตย์. (2548). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด** (พิมพ์ครั้งที่ 5). หน้า 1.

ในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ได้บัญญัติเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไป ของความผิดทางละเมิดเพื่อความเข้าใจจึงของแยกพิจารณาระบบกฎหมายทั้ง 2 ระบบ ดังนี้คือ

2.1.1 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law)

ประเทศฝรั่งเศส ในช่วงเวลาที่มีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสนั้นมีแนวความคิดเรื่องความรับผิดทางละเมิดว่าบุคคลใดก็ตามหากโดยการกระทำของเขาเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นจะต้องทดแทนความเสียหายนั้น ถ้าความเสียหายนั้นเกิดขึ้นอย่างจงใจ (willfully) หรือประมาทเลินเล่อ (negligently) แนวความคิดนี้เกิดขึ้นครั้งแรกในศตวรรษที่ 17 จากสำนักกฎหมายธรรมชาติซึ่งเสนอความเห็นว่ากฎหมายควรจะมีเหตุผลและหลักทั่วไปกล่าวได้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสรับรองหลักทั่วไปของความรับผิดทางละเมิดว่าบุคคลต้องรับผิดในความเสียหายเมื่อความเสียหายนั้นเกิดขึ้น จากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเขา[2] หลักนี้เป็นที่ยอมรับในศตวรรษที่ 19 ปรากฏอยู่ในมาตรา 1382 และมาตรา 1383 ของประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสดังนี้

มาตรา 1382 บัญญัติว่า "การกระทำใดของบุคคลซึ่งทำให้บุคคลอื่นเสียหายโดยการกระทำของตน ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน"

มาตรา 1383 บัญญัติว่า "ทุกคนต้องรับผิดชอบในความเสียหายซึ่งเขาได้กระทำขึ้นไม่เพียงแต่กระทำโดยจงใจ แต่ต้องรับผิดในความประมาทเลินเล่อของเขาด้วย"

อย่างไรก็ตามบทบัญญัติเรื่องความรับผิดทางละเมิดในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสมิได้จำกัดอยู่เพียงสองมาตรานี้เท่านั้นแต่ยังประกอบไปด้วยบทบัญญัติที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็คือ มาตรา 1384 ซึ่งบัญญัติว่า "บุคคลจะต้องรับผิดไม่เพียง แต่เพื่อความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของเขาเองเท่านั้น แต่จะต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของบุคคลที่เขารับผิดชอบหรือเกิดจากทรัพย์ที่อยู่ในความดูแลของเขา" ซึ่งเป็นความรับผิดของบุคคลซึ่งมิได้เกิดขึ้นจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ในตอนแรกนั้นนักกฎหมายฝรั่งเศสยังคงถือว่าบทบัญญัติมาตรา 1384 นั้น ยังคงผูกพันอยู่กับความผิด (fault) ของเขา กล่าวคือหากผู้ที่อยู่ในฐานะต้องรับผิดแสดงให้เห็นว่าเขาไม่บกพร่องในหน้าที่ดูแลแล้ว บุคคลนั้นย่อมหลุดพ้นความรับผิดไป ทั้งนี้เพราะนักกฎหมายถือว่ามาตรา 1384 เป็นข้อสันนิฐานความผิด (Presumption of fault) เท่านั้น

---

[2] Amos, Sir Maurice Sheldon, Amos and Walton's. (1974). **Introduction to French Law** P. 203).

ต่อมาตอนปลายศตวรรษที่ 19 อุบัติเหตุอันเกิดจากเครื่องจักรกลในโรงงานเกิดขึ้นมาก และผู้เสียหายมักจะไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายจากผู้ประกอบกิจการด้วยสาเหตุสองประการ คือ

1. โจทก์ (ผู้เสียหาย) ไม่สามารถนำพยานหลักฐานมาแสดงให้ศาลเห็นว่า ผู้ประกอบกิจการมีความประมาทเลินเล่อทั้งนี้เพราะผู้ประกอบกิจการเป็นผู้รู้ข้อเท็จจริงและความเป็นไปในโรงงานเอง ฝ่ายโจทก์เป็นลูกจ้างและเป็นผู้ทำงาน แนวโน้มที่ว่าความเสียหายเกิดจากความผิดของโจทก์เองมีมาก

2. โจทก์ (ผู้เสียหาย) จะฟ้องจำเลย (ผู้ประกอบกิจการ) โดยอาศัยมาตรา 1384 เป็นข้อสันนิษฐานความผิดดังกล่าวแล้วก็ไม่ได้ เพราะขณะนั้นนักกฎหมายตีความว่า คำว่า “ทรัพย์” ในมาตรา 1384 นั้น หมายความเฉพาะทรัพย์ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1385 และ 1386 ได้แก่ สัตว์และโรงเรือนเท่านั้นไม่รวมความถึงเครื่องจักรกลด้วย

ต่อมาในปี 1896 Cour de Cassation ได้แก้ปัญหานี้โดยวางหลักว่าแม้โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความผิดของจำเลยได้ แต่เมื่อปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้ดูแลทรัพย์สินซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความเสียหายแล้ว จำเลยก็ต้องรับผิด ทั้งนี้โดยอาศัยการตีความประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสมาตรา 1384 ตรงคำว่า “ทรัพย์ที่อยู่ในความดูแล” ที่ทำให้ผู้ดูแลต้องรับผิดนั้นหาได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะสัตว์และสิ่งปลูกสร้างตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1385 และมาตรา 1386 เท่านั้น แต่หมายความรวมถึงสิ่งของทุกชนิด โดยสรุปแล้วศาลฝรั่งเศสได้วางหลักใหม่ว่า “ความรับผิดทางละเมิดในปัจจุบันเป็นอิสระจากความผิด (fault) ถ้าความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งนั้นเกิดจากสิ่งของที่อยู่ภายในการดูแล (Control) ของบุคคลอีกคนหนึ่ง[3] ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของหลักกฎหมายเรื่อง “ความรับผิดเด็ดขาด”

ประเทศเยอรมัน ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันในส่วนของความรับผิดทางละเมิดนั้นมีพื้นฐานในรูปแบบของจารีตประเพณี ซึ่งผูกพันอยู่กับกฎหมายโรมัน ดังนั้นบุคคลผู้รับผิดจะต้องเป็นผู้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรืออีกนัยหนึ่งก็คือบุคคลจะต้องรับผิดต่อเมื่อความเสียหายนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำที่มิชอบด้วยกฎหมาย (Unlawfully) และเป็นการกระทำที่ผิด (Culpably) หลักเรื่องความรับผิดเด็ดขาดไม่มีปรากฏอยู่ในประมวลแพ่งเยอรมันเลยทั้งนี้เพราะความคิดของนักกฎหมายเยอรมันมีอยู่ว่า กฎหมายทั่วไปจะได้รับการเสริมแต่งด้วยบทบัญญัติพิเศษเฉพาะเรื่อง เมื่อเป็นเช่นนี้นักกฎหมายเยอรมันจึงรู้จักหลักเรื่องความรับผิดเด็ดขาด จากพระราชบัญญัติเฉพาะนักนิติบัญญัติก็มีความคิดว่าหลักเรื่องความผิด (Principle of fault) ยังคงเป็น

---

[3] David Rene. (1980). **English law and French law**. (PP. 151). London : Stevens, Bell Yard , Temple Bar.

แก่นของกฎหมายละเมิด และเห็นว่าความรับผิดเด็ดขาดเป็นเพียงข้อยกเว้นและจะมีผลดีมากกว่าหากบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติเฉพาะ[4] ในช่วงที่มีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันก็เคยมีผู้เสนอความคิดว่าควรจะมีการบัญญัติรับรองหลักความรับผิดเด็ดขาดไว้ในประมวลกฎหมาย แต่ความคิดนี้ก็ไม่ได้รับการยอมรับเพราะผู้ร่างประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันล้วนได้รับอิทธิพลจากพวก Pandectist ซึ่งต้องการอนุรักษ์หลักกฎหมายโรมันที่มีพื้นฐานเรื่องความผิดดังกล่าวข้างต้น ในเมื่อความรับผิดเด็ดขาด เป็นความผิดโดยปราศจากความผิด (Liability without fault) ผู้ร่างจึงไม่อาจยอมรับหลักความรับผิดเด็ดขาดเข้าไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งได้เลย หลักความรับผิดเด็ดขาดจึงปรากฏอยู่นอกประมวลกฎหมายแพ่ง

ศาลเยอรมันมีทัศนคติว่าหลักความรับผิดเด็ดขาดนี้เป็นหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติไม่ใช่หน้าที่ของฝ่ายตุลาการ แม้กฎหมายพิเศษของเยอรมันหลายฉบับจะบัญญัติถึงความรับผิดเด็ดขาดไว้ก็ตาม แต่เมื่อข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นไม่ตรงกับหลักกฎหมายนั้นๆ ก็จะนำกฎหมายดังกล่าวไปใช้ในฐานะที่เป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง (Analogy) ไม่ได้ เพราะหลักความรับผิดเด็ดขาดเป็นบทบัญญัติยกเว้นจากหลักทั่วไปของความรับผิดทางละเมิด และศาลเยอรมันเองก็มีความเห็นว่าหากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้แล้วย่อมแสดงว่านักนิติบัญญัติไม่ได้เห็นด้วยกับความรับผิดเช่นนั้น ในกรณีนี้ศาลสามารถช่วยผู้เสียหายได้ เพียงการโอนภาระการพิสูจน์ให้แก่จำเลย เมื่อจำเลยมีหน้าที่ต้องระมัดระวังไว้ก่อน กล่าวคือมักจะใช้ในกรณีที่บุคคลใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะเช่น การบริการให้ความสะดวกสบายต่างๆ จะต้องจัดหาและกระทำการเพื่อระมัดระวังเพื่อมิให้เกิดอันตรายแก่สาธารณชน หลักความรับผิดเด็ดขาดนี้เป็นที่รู้จักกันในหมู่นักกฎหมายเยอรมันในชื่อว่า “Gefahrdungshaftung” ซึ่งมีอยู่ในกฎหมายพิเศษในรูปของพระราชบัญญัติต่างๆ[5]

ประเทศญี่ปุ่น ในด้านความคิดเกี่ยวกับพื้นฐานความรับผิดทางละเมิดนั้น กฎหมายญี่ปุ่นเรียกกฎหมายละเมิดว่า “fuho koi” ซึ่งหมายความถึงการกระทำมิชอบด้วยกฎหมาย (An unlawful act) ซึ่งมีคำนิยามว่าหมายถึง การกระทำของบุคคลโดยจงใจ (willfully) หรือประมาทเลินเล่อ (negligently) ซึ่งเป็นการล่วงสิทธิของบุคคลอื่นและก่อความเสียหายให้แก่เขา การกระทำนั้นเป็นการขัดแย้งต่อบทบัญญัติของกฎหมายและการกระทำนี้หมายถึงการงดเว้นไม่กระทำตามหน้าที่ที่ตนเองมีอยู่ตามกฎหมายด้วย จากบทบัญญัติใน มาตรา 709 ของประมวลกฎหมายแพ่ง

---

[4] Zweigert Konrad. (1977). **An introduction to comparative law.** pp. 264. North-Holland Publishing.

[5] Cohn, E.J. (1978). **Manual of German law.** pp. 160.

ญี่ปุ่นได้บัญญัติว่า "บุคคลโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อฝ่าฝืนสิทธิของบุคคลอื่น ต้องผูกพันชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากการนั้น"[6]

จนกระทั่งปี ค.ศ. 1955 จำนวนรถยนตร์ในประเทศญี่ปุ่น เพิ่มจำนวนขึ้นมากกว่า1000% เป็นผลทำให้เกิดปัญหาอุบัติเหตุจากจราจร จึงทำให้มีการประกาศใช้ Automobile Damage Compensation Security Law โดยบัญญัติถึงหลักเกณฑ์ความรับผิดทางแพ่งในกรณีอุบัติเหตุทางจราจรบนท้องถนนต่างหากจากหลักเกณฑ์ความรับผิดทางละเมิดตาม มาตรา 709-724 ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น กฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติถึงความรับผิดโดยปราศจากความผิด (liability without fault) โดยกฎหมายนี้ต้องการแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ ซึ่งปรากฏว่ามีหลายคดีที่จำเลยหลุดพ้นจากความรับผิดไปได้ เพราะเหตุที่โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความผิดของจำเลย[7]

2.1.2 ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law)

กฎหมายละเมิดในระบบจารีตประเพณี (Common Law)นั้นเริ่มต้นด้วยรูปแบบพิเศษของความรับผิด (specific types of liability) ในคดีละเมิดนั้น โจทก์เพียงแต่บรรยายถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแก่ตนโดยไม่ต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์เรื่องละเมิด เพราะนักกฎหมายแองโกล-อเมริกัน แบ่งประเภทคดีตามจารีตประเพณีและพิจารณาว่าข้อเท็จจริงนั้นแยกเป็นเรื่องๆ เช่น ทำให้เสียหาย, ประมาทเลินเล่อ หรือหลักในคดี Rylands V. Fletcher (1868) ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 มีปัญหาเกิดขึ้นในประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาว่าการละเมิดทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นเราสามารถเขียนเป็นตำรากฎหมายลักษณะละเมิดได้หรือไม่ ทั้งนี้เป็นเพราะหาหลักทั่วไปของกฎหมายไม่ได้นั่นเอง Granville William กล่าวว่า เมื่อมีคดีใหม่ที่ศาลไม่เคยพิพากษามาก่อนเกิดขึ้น และศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะ คดีก็มิได้หมายความว่าศาลอาศัยหลักทั่วไปของความรับผิด แต่เป็นเพราะศาลถือว่าคดีนั้นอยู่ในขอบเขตของหลักความรับผิดที่มีอยู่ก่อน และคลุมไปถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น[8] ในขณะเดียวกันขอบเขตการปฏิบัติของศาลก็ถูกจำกัดโดยฝ่ายนิติบัญญัติ ในระยะหลังด้วยวิธีการออกกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับความรับผิดเด็ดขาดไว้เป็นการเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดทางแพ่งเกี่ยวกับเครื่องบินปี 1949(Civil Aviation Act 1949) และความรับผิดของผู้ผลิตหรือผู้ใช้พลังงานอะตอมปี 1959-1965 (Nuclear installations Act 1959-1965) ก่อนหน้านี้ได้มีคำพิพากษาในคดี Rylands V.Fletcher (1868) ที่ตัดสินโดยอาศัยความรับผิดเด็ดขาดเมื่อจำเลย

---

[6] **Article 709 Damages in Torts**

Aperson who has intentionally or negligently infringed any right of others, or Legally protected interest of others, shall be liable to compensate any damages resultingin consequence.

[7] Kato Ichiro. (1981). **Environmental Law and policy in Pacific basin area**. pp. 399.

[8] William Granville Llewelyn. (1976) **Foundations of the law of tort.** pp. 13.

เป็นผู้ดูแลบ่อน้ำขังในดินแดนของจำเลยเพื่อใช้ในการทำเหมือง เมื่อน้ำจากที่ดินจำเลยไหลผ่านท่อเหมืองใต้ดินไปก่อความเสียหายแก่โจทก์โดยจำเลยไม่มีทางจะทราบ เพื่อป้องกันความเสียหายนี้เอง แม้โจทก์ไม่อาจพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้ผิดแต่จำเลยก็ต้องรับผิด ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ชื่อ Blackburn กล่าวว่าบุคคลใดเก็บรักษา นำมาซึ่งสิ่งของใดๆ ในที่ดินจะต้องเสี่ยงภัยรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากการที่ทรัพย์นั้นไปก่อความเสียหายแก่ผู้อื่น

ต่อมาได้มีการนำหลักในคดีนี้ไปปรับใช้กับกรณีที่สิ่งของอย่างอื่น ก่อให้เกิดความเสียหายในทำนองเดียวกัน เช่น แก๊สจากท่อ โรงงาน การระเบิดในโรงงานอุตสาหกรรม ควันไฟจากการเผาไหม้และมีคดี Richards V.Lothian, (1913) A.C.263, 280 ตัดสินโดยวินิจฉัยไว้ว่าการนำหลักคดี Rylands V. Fletcher (1868) ไปใช้นี้จะต้องเป็นกรณีที่การใช้ทรัพย์เป็นพิเศษแตกต่างไปจากปกติธรรมดา แล้วก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น หากข้อเท็จจริงไม่เข้าหลักเกณฑ์นี้ผู้เสียหายต้องเรียกร้องค่าเสียหายโดยอาศัยหลักเกณฑ์เรื่องความประมาทเลินเล่อนั้นเอง

สำหรับในสหรัฐอเมริกานั้นก็ยอมรับหลักในคดี Rylands V.Fletcher (1868) เช่นกันแต่ค่อนข้างจะมีขอบเขตกว้างขวางกว่า โดยจะใช้หลักความรับผิดเด็ดขาดในกรณีที่กิจการที่มีโอกาสที่จะก่อให้เกิดอันตรายได้โดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามก็มีหลายคดีที่ลอกเลียนหลักในคดี Rylands V.Fletcher (1868) แต่ศาลก็มิได้กล่าวถึงชื่อคดี มีบางกรณีที่ความรับผิดเด็ดขาดปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติพิเศษต่างๆ

2.1.3 ความรับผิดทางละเมิดตามกฎหมายไทย

กฎหมายลักษณะละเมิดของไทยนั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยกระจายอยู่ในกฎหมายลักษณะต่างๆ เช่น พระอัยการพรมศักดิ์ พระอัยการลักพาลูกเมียผู้คนท่าน พระอัยการลักษณะวิวาทตีด่า กฎหมายลักษณะโจร และกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ โรแบร์ แลงกาต์ [9] ได้อธิบายว่า ตามประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับละเมิด มีลักษณะเป็นระบบที่ปล่อยให้ความรับผิดทางอาญา และความรับผิดทางแพ่งปะปนกันอยู่ ความปะปนกันนี้มีลักษณะสองประการคือ

1) ความรับผิดของผู้ละเมิดในทางแพ่งนั้นจะเกิดมีขึ้นได้ก็แต่เฉพาะในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ

2) หนี้ซึ่งเกิดผูกพันผู้ละเมิด ตามธรรมดามักจะได้แก่เงินซึ่งมีลักษณะเป็นค่าปรับทางอาญาและค่าสินไหมทดแทนทางแพ่งด้วย

การเปลี่ยนแนวคิดเรื่องละเมิดเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อมีกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ประกาศใช้ก็ได้แยกลักษณะความผิดทางอาญาและทางแพ่งออกจากกันตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา การละเมิดทุกกรณีผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่ตนได้โดยเฉพาะ

---

[9] โรแบร์ แลงกาต์. (2526). **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย.** หน้า 72 –74.

ก่อนใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ละเมิดนี้เรียกว่า “ประทุษร้ายส่วนแพ่ง” มาจากต้นร่างที่เป็นภาษาอังกฤษว่า “Wrongful Acts” ต่อมาเปลี่ยนมาใช้คำว่า “มิจฉากรรม” แล้วจึงเปลี่ยนมาเป็นคำว่า “ละเมิด” ซึ่งเป็นคำในกฎหมายเก่าได้แก่การฝ่าฝืนพระราชโองการที่เรียกว่าละเมิดพระราชอาญา ต้องถูกลงโทษปรับไหมให้แก่ท้องพระคลังหลวง จึงใกล้เคียงกับการลงโทษทางอาญา จนกระทั่งเมื่อมีการบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขึ้นโดยเกือบทุกมาตรามีที่มาจากประมวลกฎหมายของต่างประเทศ เช่น เยอรมัน ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส บราซิล โดยเฉพาะมาตรา 420 ซึ่งเป็นแม่บทของกฎหมายลักษณะละเมิดนั้นนำมาจากประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ซึ่งมาตรา 420 ได้บัญญัติไว้ว่า

“ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

บัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในลักษณะละเมิดนั้น แต่เดิมมาการใช้บทบัญญัติมาตราดังกล่าวกับปัญหาการละเมิดในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปด้วยดี หลักที่ใช้ในการวินิจฉัยประการสำคัญคือ ผู้เสียหายหรือโจทก์จะต้องพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยผู้ก่อความเสียหายให้ได้ เพื่อให้จำเลยต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ซึ่งรูปแบบของการละเมิดที่เกิดขึ้นในสมัยก่อนที่ประเทศไทยยังไม่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมและเทคโนโลยีต่างๆ ก็จะเป็นรูปแบบที่ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความยุ่งยากลำบากมากนักในการพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ก่อความเสียหาย อาทิเช่น การละเมิดโดยการชกต่อยทำร้ายร่างกายกัน หรือการละเมิดโดยการลักทรัพย์ และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งการละเมิดเช่นว่านี้ โจทก์หรือผู้เสียหายก็สามารถที่จะพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยได้ โดยไม่เกิดปัญหายุ่งยากในการพิสูจน์มากนัก เพราะการพิสูจน์โดยโจทก์ในประเด็นดังกล่าวจะไม่จำเป็นต้องใช้พยานหลักฐานที่ซับซ้อนยุ่งยากแต่ประการใด คงใช้พยานหลักฐานที่แสดงให้ศาลเห็นถึงการกระทำละเมิดนั้นๆ ก็เพียงพอแล้ว เช่น การทำร้ายร่างกาย ผู้เสียหายก็เพียงรวบรวมประจักษ์พยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์ขณะที่ถูกทำร้ายร่างกาย และนำสืบต่อศาลก็เป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยแล้ว ฯลฯ เช่นนี้เป็นต้น เมื่อรูปแบบของการละเมิดในอดีตนั้นยังไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายจากการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 จึงถือว่ามีประสิทธิภาพและสามารถคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้

ต่อมายุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ขยายตัวมากขึ้น จึงได้ส่งผลให้เกิดพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมตามมา เช่นในปัจจุบัน รูปแบบหรือลักษณะของการละเมิดก็พัฒนาไปในทางที่ยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น

เช่นกัน โดยเฉพาะปัญหาของการละเมิดที่เกิดจากมลพิษทำความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของมนุษย์ก็เป็นการกระทำละเมิดในรูปแบบหรือลักษณะที่แตกต่างจากเดิมมาก ทำให้เกิดปัญหาในการที่ผู้เสียหายจะสามารถพิสูจน์การกระทำความผิดของจำเลยตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 420 ว่าจำเลยกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ ซึ่งกลายเป็นปัญหาความยุ่งยากแก่โจทก์หรือผู้เสียหายในการพิสูจน์ความผิดของจำเลย จึงถือว่าบทบัญญัติดังกล่าวมีข้อบกพร่องอันทำให้ไม่สามารถที่จะใช้คุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในการที่จะได้รับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำละเมิดได้อย่างแท้จริง

2.2 ทฤษฎีความรับผิดทางละเมิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องสิทธิทางสิ่งแวดล้อม

การศึกษาทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิดทางละเมิด เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงหลักของทฤษฎีนั้นๆ เพื่อการพิเคราะห์หาเหตุผล แห่งการบัญญัติกฎหมายและการใช้กฎหมาย เพราะทฤษฎีกฎหมายเป็นแหล่งกำเนิดของกฎหมาย โดยทั่วไปแล้วการร่างกฎหมาย ผู้ร่างจะนำทฤษฎีกฎหมายมาเป็นแนวทางในการร่างกฎหมาย ในแง่ผู้ใช้กฎหมายนั้น เมื่อนำกฎหมายมาใช้กับปัญหาที่เกิดขึ้น หากจะพิเคราะห์หาเหตุผลในกฎหมายนั้นๆ ว่ามีเจตนารมณ์อย่างไร หรือเพราะเหตุใด จะช่วยให้สามารถตีความหรือปรับบทกฎหมายได้อย่างถูกต้อง อย่างไรก็ดีทฤษฎีกฎหมายก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้ก่อตั้งทฤษฎี ลัทธิเศรษฐกิจการเมืองและสภาพสังคม ทั้งนี้เพราะความมุ่งหมายสูงสุดของรัฐก็คือความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) ทฤษฎีทางกฎหมายจะมีความสำคัญมากส่วนในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) กฎหมายส่วนมากจะมาจากคำพิพากษาของศาล (Case Law) ทฤษฎีกฎหมายจึงมีส่วนสร้างกฎหมายโดยอ้อม

ทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิดทางละเมิด ที่จะนำเสนอในวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้จะนำเสนอ 3 ทฤษฎีซึ่งเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับภาระการพิสูจน์ความผิดของจำเลยว่าแต่ละทฤษฎีมีภาระการพิสูจน์ความผิดอย่างไร มีข้อยกเว้นอย่างไร แล้วนำมาเปรียบเทียบว่าประเทศไทยได้นำทฤษฎีนั้นๆ มาใช้อย่างใด ซึ่งทฤษฎีที่จะกล่าวถึงนั้นมีดังนี้คือ

2.2.1 ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดโดยเคร่งครัด (Theory of Strict Liability)

ความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้คือหลักหรือทฤษฎีหนึ่งในการวินิจฉัยความผิดของบุคคลในทางละเมิด ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งกฎหมายละเมิดในยุคนั้นคือทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดที่มุ่งจะคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลเป็นสำคัญโดยมิได้พิจารณาที่ความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หากแต่จะพิเคราะห์ถึงความเสียหายซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความรับผิดโดยปราศจากความผิด (Liability without Fault) ต่อมาเมื่อสังคมเจริญก้าวหน้า

ทางวิทยาการมากขึ้น นักนิติศาสตร์ จึงมีแนวความคิดว่าหากยังมุ่งพัฒนาความรับผิดตามหลักดั้งเดิมอยู่ก็จะมีผู้เสียหายที่เป็นผู้บริสุทธิ์อีกจำนวนมากต้องได้รับความเดือดร้อน จึงสมควรจะมีหลักเกณฑ์ในการกำหนดภาระรับผิดใหม่ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) จึงถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณา เพราะโดยเนื้อหาแล้วทฤษฎีดังกล่าวสามารถครอบคลุมขอบเขตความรับผิดของผู้กระทำความเสียหายได้กว้างกว่าทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาด

แนวความคิดทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้มีพื้นฐานมาจากหลักการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในอันที่จะไม่ถูกทำให้เสียหาย คดีที่ถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานเริ่มแรกของทฤษฎีนี้คือ คดีระหว่างไรแลนด์และเฟรทเชอร์ (Rylands V. Fletcher)[10] ในประเทศอังกฤษ ในปี ค.ศ.1868 ซึ่งข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า จำเลยเป็นเจ้าของเหมืองแร่อยู่ในที่ดินที่ติดกับที่ดินโจทก์ ต่อมาจำเลยได้ก่อสร้างเขื่อนกั้นน้ำในที่ดินของตนโดยว่าจ้างวิศวกรให้เป็นผู้สร้างเขื่อนในลักษณะที่เป็นการว่าจ้างทำเป็นเอกเทศ มิใช่เป็นเพียงตัวแทนหรือลูกจ้างในอันที่จะนำเอาทฤษฎีความรับผิดในการกระทำของผู้อื่นหรือความรับผิดแทนกันมาใช้ ด้วยความประมาทเลินเล่อของวิศวกรผู้รับจ้าง เมื่อเขื่อนกั้นน้ำสร้างเสร็จและเริ่มใช้งาน เขื่อนนั้นไม่อาจจะกั้นน้ำได้ น้ำจึงไหลผ่านที่ดินจำเลยเข้าไปยังที่ดินของโจทก์ซึ่งอยู่ติดกัน โจทก์ได้รับความเสียหายจึงนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลเรียกค่าเสียหายจากจำเลย ซึ่งสภาขุนนางได้พิพากษาให้จำเลยต้องรับผิดแม้จะมิใช่การกระทำโดยประมาทเลินเล่อของตนเองหรือคนรับใช้โดยได้วางหลักเกณฑ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันต่อมาว่า “การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดนำสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นในที่ดินของตนหรือมีหน้าที่ดูแลสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะสิ่งของนั้นอยู่ในที่ดินของตน บุคคลนั้นมีหน้าที่โดยเด็ดขาดที่จะต้องดูแลทรัพย์สินนั้นและต้องรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากสิ่งนั้นทุกกรณีไป”

หลักเกณฑ์ในคดีนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพิจารณาคดีต่างๆ ในเวลาต่อมาแต่ก็มีกรณีข้อยกเว้นที่ทำให้จำเลยพ้นความรับผิดได้ เช่น เหตุสุดวิสัย หรือเป็นความผิดของฝ่ายโจทก์หรือผู้เสียหายเอง ซึ่งในจุดนี้เองที่เป็นจุดที่แตกต่างระหว่างทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดและทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด กล่าวคือ ทฤษฎีทั้งสองนี้แม้จำเลยจะไม่ได้กระทำผิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ก็อาจต้องรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นได้เหมือนกัน แต่ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดยังเปิดโอกาสให้จำเลยมีข้อแก้ตัวเพื่อยกเว้นความรับผิดได้ ซึ่งจะต่างกับทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดที่ไม่เปิดโอกาสให้จำเลยมีข้อแก้ตัวใดๆ เพื่อยกเว้นความรับผิดได้เลย ซึ่งหากนำเอาทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดมาใช้ในการวินิจฉัยความผิด ก็อาจจะเป็นมาตรการที่เคร่งครัดเกินไป เช่น ในกรณีที่ความเสียหายเกิดจากเหตุสุดวิสัย

---

[10] สายสุดา นิงสานนท์. (2525). **ความรับผิดเด็ดขาดในกฎหมายลักษณะละเมิด.** หน้า 51.

ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดเกิดจากแนวความคิดทางกฎหมายที่ว่า "ผู้ใดก่อความเสียหาย ผู้นั้นต้องจ่าย" โดยถือว่าเป็นหน้าที่เคร่งครัดที่ผู้กระทำจะต้องระมัดระวังมิให้การกระทำของตนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายหรือความเสียหาย และเมื่อมีอันตรายหรือความเสียหายเกิดขึ้น ผู้ได้รับความเสียหายก็ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ เพียงแต่แสดงให้เห็นว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นจริงก็พอ ในขณะเดียวกันผู้กระทำเองกลับต้องมีภาระที่จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นมิได้เกิดจากกิจกรรมการกระทำของตน โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลตามทฤษฎีเงื่อนไข หรือทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม ในหลักกฎหมายละเมิดแต่ประการใด เพราะถือว่าเป็นความรับผิดโดยเคร่งครัดที่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องไม่กระทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายหรือความเสียหายจากการกระทำของตน

แนวความคิดของทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้ เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นการคุ้มครองผู้เสียหายมากกว่า และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีความเสียหายจากมลพิษที่ผู้เสียหายมักเป็นชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ส่วนผู้เป็นต้นเหตุแห่งความเสียหายมักได้แก่เจ้าของกิจการโรงงานอุตสาหกรรมที่ร่ำรวย การที่จะปล่อยให้ผู้ที่เป็นต้นเหตุแห่งความเสียหายต้องหลุดพ้นความรับผิดไปเนื่องจากการที่ผู้เสียหายไม่อาจพิสูจน์ความผิด (fault) ของผู้กระทำได้ ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม และเกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมากยิ่งขึ้นด้วย กล่าวคือ ผู้เสียหายซึ่งเป็นชาวบ้านที่ยากจนจะมีความสามารถอย่างไรที่จะพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของกิจการนั้นๆ ได้ และเมื่อพิสูจน์ไม่ได้ ผู้เสียหายก็ย่อมไม่ได้รับการชดเชยความเสียหายที่ได้รับ เท่ากับเป็นการซ้ำเติมผู้เสียหายให้ได้รับความลำบากยากเข็ญขึ้นอีก ส่วนเจ้าของกิจการที่ก่อให้เกิดความเสียหายเมื่อไม่ต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เดือดร้อนแล้ว การที่จะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น เช่น ปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองโดยไม่บำบัดเสียก่อนย่อมทำให้ตนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนที่ควรเสียเพิ่มขึ้น ทำให้เจ้าของกิจการได้รับประโยชน์จากการกระทำเช่นนั้นอีก

ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้ แม้จะเป็นการคุ้มครองผู้เสียหายได้มากก็ตาม แต่ในเวลาต่อมา ทฤษฎีนี้ก็ได้รับอิทธิพลจากศาสนามากขึ้น หลักความรับผิดในทางละเมิดจึงได้เปลี่ยนแปลงไปสู่เกณฑ์ที่ต้องพิจารณาถึงเจตนาภายในจิตใจหรือการจงใจหรือประมาทเลินเล่อด้วย ซึ่งในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทฤษฎีความรับผิดในทางละเมิด จึงมีความชัดเจนมากขึ้นว่าบุคคลจะมีความรับผิดในทางละเมิดได้นั้นจะต้องมีความผิดอยู่ด้วย อันเป็นที่มาของ ทฤษฎีความผิด (Fault Theory) นั่นเอง โดยเชื่อกันว่า ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบการค้าเสรี (Laissez Faire) และการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป เพราะเชื่อว่าจะช่วยทำให้เกิดการกล้าเสี่ยงต่อการดำเนินกิจการต่างๆ มากขึ้น ทั้งนี้เพราะทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดซึ่งทำให้รับผิดโดยปราศจากความผิดนั้นจะเป็นการขัดขวางต่อความเจริญทางอุตสาหกรรม เนื่องจากถ้า

ความเสียหายเกิดขึ้นจากการทำอุตสาหกรรม ผู้ประกอบกิจการจะต้องรับผิดโดยไม่มีข้อแก้ตัวใดๆ ทฤษฎีความผิดนี้จึงมีพื้นฐานมาจากหลักการคุ้มครองเสรีภาพของผู้กระทำมากกว่ามุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ซึ่งทฤษฎีความผิดนี้จะตรงกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 ของไทย

สำหรับประเทศไทยนั้นได้รับหลักทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้ในการร่างกฎหมาย ซึ่งได้มีการแยกประเภทความรับผิดโดยเคร่งครัดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็น 4 ประเภทคือ

1) ความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะสัตว์

2) ความเสียหายเกิดจากโรงเรือน หรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น

3) ความเสียหายเกิดจากของตกหล่นหรือทิ้งขว้างจากโรงเรือน

4) ความเสียหายเกิดจากยานพาหนะหรือทรัพย์อันตราย

ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้จะมีหลักเกณฑ์ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยเหมือนกับทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาด คือไม่ต้องพิสูจน์ถึงเจตนาภายในของผู้กระทำความผิด เพียงแต่พิสูจน์องค์ประกอบภายนอกให้ครบหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ก็เพียงพอแล้ว จุดต่างของทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดและทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดก็คือ ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดยังเปิดโอกาสให้จำเลยพิสูจน์ในเรื่องข้อยกเว้นความรับผิดได้ ในขณะที่ทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดจะไม่มีข้อยกเว้นความรับผิดให้จำเลยต้องพิสูจน์แต่อย่างใด เนื่องจากความแตกต่างเพียงเล็กน้อยดังกล่าว ทำให้มีผู้เรียกทฤษฎีทั้งสองทฤษฎีปะปนกันไปในความหมายอย่างเดียวกัน

ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดที่ถูกนำมาใช้ในทางละเมิดทางสิ่งแวดล้อมนั้นได้บัญญัติไว้ในมาตรา 437 ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ที่โจทก์เพียงแต่พิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษ โดยไม่ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยจะกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เพราะเพียงโจทก์นำสืบให้ศาลเห็นได้ว่ามลพิษเกิดจากการกระทำของจำเลยหรือแหล่งกำเนิดมลพิษอยู่ในความครอบครองของจำเลย จำเลยก็ต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงหลักในการวินิจฉัยความรับผิดของบุคคลจากเหตุละเมิดไปจากหลักเกณฑ์เดิมที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติไว้ เพื่อให้การพิสูจน์ความรับผิดของจำเลยโดยผู้เสียหายทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการบรรเทาข้อขัดข้องที่มีอยู่เดิมดังได้กล่าวมาแล้ว อันส่งผลให้การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต

2.2.2 ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล[11] (Causation Theory)

เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นอันเป็นมูลให้เกิดการฟ้องร้องกันขึ้นแล้ว ประเด็นหนึ่งที่ศาลจะต้องหยิบยกขึ้นพิจารณาคือ การกระทำกับความเสียหายมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ คือ การกระทำและความเสียหายเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันแล้ว ผู้กระทำก็จำต้องรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น ดังนั้นทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล จึงหมายถึงผลที่เกิดกับเหตุที่เป็นการกระทำนั้นจะต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

จากสาเหตุความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์นี้ ทำให้เกิดแนวความคิดที่จะพัฒนาหลักกฎหมายที่จะนำมาปรับใช้กับคดีที่มีการเรียกร้องให้มีความรับผิดทางละเมิดเกี่ยวกับความเสียหายอันเกิดจากมลพิษหรือวัตถุมีพิษ นักนิติศาสตร์มีความเห็นในเรื่องทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนี้อยู่หลายประการ แต่ตามแนวคิดของนักนิติศาสตร์ชาวเยอรมันได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้เป็นทฤษฎีสำคัญ 2 ทฤษฎีด้วยกัน[12] คือ

1) ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข ทฤษฎีนี้ถือหลักว่าไม่มีการกระทำอันใดอันหนึ่ง ผลย่อมไม่เกิดขึ้น ดังนั้นถ้ามีการกระทำหลายอย่างอันเป็นเหตุแห่งผลก็ถือว่า เหตุทุกเหตุมีน้ำหนักเท่ากันที่จะก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ดังนั้นผู้ก่อเหตุต้องรับผิด

ตัวอย่างเช่น กรณีน้ำในแม่น้ำเสีย ประชาชนที่อยู่อาศัยบริเวณริมฝั่งไม่สามารถใช้น้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคได้ จึงได้นำเรื่องมาร้องเรียนดำเนินคดีโดยกล่าวอ้างสาเหตุที่น้ำในแม่น้ำเน่าเสียเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งปล่อยน้ำทิ้ง ซึ่งน้ำทิ้งนั้นมีสารเคมีที่เป็นพิษ เมื่อนำทฤษฎีนี้มาปรับย่อมถือได้ว่า การกระทำของโรงงานอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดผลดังกล่าว

2) ทฤษฎีมูลเหตุที่เหมาะสม สำหรับทฤษฎีนี้มีหลักว่า บรรดาเหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลขึ้นนั้นผู้กระทำจะต้องรับผิดเฉพาะแต่เหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผลเช่นว่านั้นเท่านั้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจะต้องไม่ห่างไกลจนความคิดเห็นของคนธรรมดาไม่สามารถคาดหมายได้

ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่มีโรงงานอุตสาหกรรมหลายๆ แห่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำ โจทก์กล่าวหาว่าน้ำทิ้งจากโรงงานเหล่านี้เป็นเหตุให้น้ำในแม่น้ำเน่าเสีย ถ้าศาลใช้ทฤษฎีนี้ในการปรับข้อเท็จจริงเข้ากับข้อกฎหมายว่า การกระทำของจำเลยคือเจ้าของโรงงานมีความสัมพันธ์กับผลที่เกิดขึ้น คือ น้ำในแม่น้ำเน่าเสียหรือไม่ ถ้ามีความสัมพันธ์กันจำเลยก็ต้องรับผิด ศาลก็ต้องพิเคราะห์ถึงที่ตั้งของโรงงานของจำเลยแต่ละรายว่าอยู่ห่างไกลจากฝั่งแม่น้ำเพียงใด คืออยู่บริเวณ

---

[11] กมลทิพย์ คติการ. (2546). **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 14 : มาตรการในการเรียกร้องค่าเสียหายจากคดีสภาวะแวดล้อม**. หน้า 332.

[12] สุษม ศุภนิตย์. เล่มเดิม. หน้า 45.

ต้นหรือปลายแม่น้ำ ถ้าจำเลยคนใดมีโรงงานอยู่ห่างฝั่งแม่น้ำมาก และมีข้อเท็จจริงปรากฏด้วยว่าโรงงานดังกล่าวมีระบบการกำจัดน้ำทิ้งที่มีประสิทธิภาพและได้มีการกำจัดน้ำทิ้งโดยผ่านกรรมวิธีตามระบบการกำจัดน้ำทิ้งของตน ศาลก็อาจจะวินิจฉัยยกฟ้องเฉพาะในส่วนที่กล่าวหาจำเลยรายนี้ กล่าวคือศาลจะต้องวินิจฉัยไปตามสภาพข้อเท็จจริงที่เหมาะสมว่าจำเลยคนใดควรจักต้องรับผิดหรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นเป็นผลที่ปกติธรรมดาย่อมเกิดขึ้นได้จากการกระทำของจำเลยหรือไม่

ทฤษฎีทั้งสองนี้ต่างมีข้อดีและข้อเสียอยู่ด้วยกัน กล่าวคือ ทฤษฎีเงื่อนไขถือหลักว่าถ้าไม่มีการกระทำความเสียหายจะไม่เกิด แต่เมื่อมีการกระทำและก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น ผู้กระทำจึงต้องรับผิด มีข้อดีที่เป็นหลักซึ่งตรงกับความจริงตามธรรมชาติ แต่ก็มีข้อเสียเพราะอาจทำให้จำเลยต้องรับผิดยืดยาวไปโดยไม่มีขอบเขต ตลอดจนถึงความเสียหายที่ไม่มีใครคาดหมายได้ก็ต้องรับผิด ส่วนทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมถือว่าผลที่ผู้กระทำจะรับผิดต้องเป็นผลที่ตามปกติควรเกิดจากการกระทำของผู้กระทำนั้น มีข้อดีที่ตรงกับหลักวินิจฉัยความผิด หรือความประมาทเลินเล่อของจำเลยต้องวินิจฉัยตามพฤติการณ์ที่บุคคลในฐานะเช่นจำเลยควรจะทราบ มีข้อเสียที่จำกัดผลที่ผู้กระทำต้องรับผิดแคบอยู่ภายในวงที่ผู้กระทำควรได้คาดเห็นเท่านั้น ขัดกับความเป็นจริงที่อาจมีความเสียหายที่เป็นผลโดยตรงจากการกระทำของจำเลยแท้ๆ แต่จำเลยผู้กระทำกลับไม่ต้องรับผิด ทำให้ผู้เสียหายต้องรับบาปเคราะห์ไปตามยถากรรม

อย่างไรก็ดีปัญหาการพิจารณา “ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล” ในการพิจารณาความรับผิดทางละเมิดเกิดขึ้นแทบทุกประเทศ ในกรณีนี้นักนิติศาสตร์ฝรั่งเศสได้คิดทฤษฎีรับภัย หรือทฤษฎีรับภัยที่สร้างขึ้น โดยเห็นว่าหลักเกณฑ์แห่งความรับผิดทางละเมิดนั้น ไม่จำเป็นที่ผู้ละเมิดจะต้องมีความผิด แต่เมื่อความเสียหายเกิดขึ้นและรู้ว่าผู้ใดเป็นผู้ทำลายหรือผู้ก่อแล้วก็ควรถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ละเมิดไม่ว่าการกระทำที่ก่อความเสียหายนั้นจะผิดหรือถูก เพราะถือว่ามนุษย์เราเมื่อได้กระทำการใดๆ ขึ้นแล้วย่อมเป็นการเสี่ยงภัยอย่างหนึ่ง คืออาจมีผลดีก็ได้ ผลร้ายก็ได้ ผู้ทำก็จะต้องรับผิดแห่งการเสี่ยงภัยนั้น ถ้ามีภัย คือความเสียหายเกิดขึ้นเขาต้องรับเคราะห์ต้องรับความเสียหายนั้น[13]

ปัญหาที่เกิดขึ้นในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล เพื่อการกำหนดความรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากมลพิษหรือวัตถุมีพิษที่ยุ่งยากลำบากและเป็นภาระหนักแก่ผู้เสียหายคือ ปัญหาที่ว่าการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลจะต้องนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสารเคมีนั้นมาเป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่า สารเคมีที่จำเลยปล่อยทิ้งจากโรงงานหรือจากกิจกรรมที่จำเลยกระทำได้ก่อให้เกิดความเสียหายที่โจทก์ผู้เสียหาย

---

[13] จิ๊ด เศรษฐบุตร. (2549). **หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด**. หน้า 108.

ได้รับแต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงบางคดี เช่นคดีใหญ่สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคดีอยู่เลยขอบเขตความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในขณะนั้น ปัญหาก็คือ ศาลจะตัดสินคดีอย่างไรเมื่อพยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่คดีนำสืบเป็นพยานบุคคลไม่สามารถให้การยืนยันได้ ในขณะที่กฎหมายมีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัว อนึ่ง เนื่องจากการเรียกร้องค่าเสียหายในคดีสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างจากคดีละเมิดโดยทั่วไป การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสภาวะแวดล้อม โดยเฉพาะในประเทศที่ถือตามทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม โจทก์ผู้กล่าวอ้างมีภาระในการพิสูจน์ที่จะต้องพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลให้ได้ความแน่ชัดข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้างเป็นความจริง ความเสียหายที่ตนได้รับเป็นผลจากการกระทำของจำเลยโดยตรงและใกล้ชิดกับเหตุแห่งความเสียหาย คือ ไม่ห่างไกลจนความคิดเห็นของคนธรรมดาไม่สามารถคาดหมายได้ ย่อมเป็นภาระในการพิสูจน์ที่จะนำสืบให้สมได้ยากยิ่ง ในประเทศญี่ปุ่นจึงเกิดมีแนวความคิดในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลขึ้นอีกแนวหนึ่ง โดยนำทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Theory) ซึ่งเป็นหลักทางคณิตศาสตร์มาประยุกต์ใช้ แนวความคิดนี้ถือว่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น “น่าที่จะเกิดจากการกระทำของจำเลย” หรือ “มีโอกาสที่จะเป็นไปได้ว่าความเสียหายเกิดจากการกระทำของจำเลย” ถ้าโจทก์ผู้กล่าวอ้างเพียงแต่พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายที่ตนได้รับน่าที่จะเกิดจากการกระทำของจำเลยหรือมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลยเพียงเท่านี้ ภาระในการพิสูจน์ก็จะโอนไปเป็นของจำเลยที่จะต้องทำการพิสูจน์หักล้างข้อกล่าวอ้างของโจทก์

2.2.3 ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Theory)[14]

การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลอีกแนวหนึ่งที่เกิดจากการตระหนักว่าการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีที่มีการเรียกร้องความเสียหายอันเกิดจาก มลพิษหรือวัตถุมีพิษมีความยากลำบากเพราะมีปัญหาเรื่องความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์ คือ การนำทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Theory) ซึ่งทฤษฎีความน่าจะเป็นนี้มาจากหลักทางคณิตศาสตร์ซึ่งได้มีการนำมาประยุกต์ใช้ในหลายเรื่อง รวมทั้งในทางนิติศาสตร์ด้วย

ทฤษฎีความน่าจะเป็นที่นำมาใช้นั้น ความน่าจะเป็นหมายถึง โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งในอนาคตโดยการพิจารณาถึงความแน่นอนว่าจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด เช่น การโยนเหรียญ 1 เหรียญ อาจจะได้ผลลัพธ์เป็นหัวหรือก้อย ถ้าให้โอกาสที่จะเกิดหัวหรือก้อยมีค่าเท่ากัน เพราะฉะนั้น ความน่าจะเป็นที่จะออกหัวหรือก้อยเท่ากับ ½ หรือไพ่สำรับหนึ่ง

---

[14] กมลทิพย์ คติการ. (2529). **มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมและทดแทนความเสียหายอันเกิดจากวัตถุมีพิษ.**

มี 52 ใบ ซึ่งถ้าเราจะจัดไพ่ในกองให้ได้ King ซึ่งจะมี King อยู่ 4 ใบ ดังนั้น โอกาสของความน่าจะเป็นที่จะชักไพ่ให้ได้ King โพธิ์ดำนี้เราเรียกว่าค่าน่าจะป็น (Probability)[15]

ลักษณะความน่าจะเป็น จะมีดังนี้

1) ความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ใดๆ จะอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1

ความน่าจะเป็น = 1.0 หมายความว่า โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์นั้นๆ มีเกิดขึ้นแน่นอน ร้อยละ 100

ความน่าจะเป็น = 0.5 หมายความว่า โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์นั้นๆ มีครึ่งเดียวหรือ ร้อยละ 50

(1) ความน่าจะเป็นที่มีค่าใกล้ 1 แสดงถึงโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์นั้นๆ มีสูง

(2) ผลบวกของความน่าจะเป็นทุกตัวของเหตุการณ์ในการทดลองจะเท่ากับ 1

(3) ความน่าจะเป็นของเหตุการณ์นั้นๆ จะมีความหมายหรือนำไปใช้ประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อ

ก. เหตุการณ์นั้นยังไม่เกิดขึ้น หรือยังไม่แล้วเสร็จ หรือ

ข. เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ทราบผล

ความน่าจะเป็นตามลักษณะผลลัพธ์ของเหตุการณ์ได้แก่

1. ผลลัพธ์ของเหตุการณ์ที่ไม่สามารถเกิดร่วมกันได้ (Mutually Exclusive Outcomes) เป็นผลลัพธ์ของเหตุการณ์ที่ไม่สามารถเกิดร่วมกันได้ นั่นคือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องเป็นเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเพียงอย่างเดียว เหตุการณ์นั้นจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกันและพร้อมๆ กัน เช่น โรงงานอาจถูกไฟไหม้หรือไม่ถูกไฟไหม้ จะเป็นเหตุการณ์เพียงอย่างเดียว คือ ไฟไหม้หรือไฟไม่ไหม้ จะเกิดขึ้นพร้อมกันไม่ได้

จำนวนของความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นร่วมกันได้นั้นจะต้องเท่ากับ 1 เพราะเป็นเหตุการณ์เพียงอย่างเดียวที่จะต้องเกิดแน่ๆ ตัวอย่างเช่น ความน่าจะเป็นที่โรงงานถูกไฟไหม้หรือไม่ถูกไฟไหม้จะเท่ากับ 1/10 ฉะนั้น ความน่าจะเป็นที่โรงงานจะไม่ถูกไฟไหม้ จะเท่ากับ 1-1/10 = 9/10

สรุปได้ว่า ความน่าจะเป็นซึ่งจะไม่มีความสูญเสียเกิดขึ้นจะสามารถลบออกได้จาก 1

2. ผลลัพธ์ของเหตุการณ์ที่สามารถเกิดร่วมกันได้ (Compound or Joint Outcomes) เป็นผลลัพธ์ของเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ หรือมากกว่า และเหตุการณ์แยกต่างหากจากกันจะเกิดขึ้นพร้อมกันในเวลาเดียวกันได้ ตัวอย่างเช่น ไฟไหม้ทั้งโรงงาน A และโรงงาน B การสูญเสีย

---

[15] C.Authur Williams, Jr., and Richard M. Heins. (1989). **Risk Management and Insurance**. p. 9.

ทรัพย์สินจะเกิดขึ้นในอุบัติเหตุเดียวกัน หรือในกรณีคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะได้รับบาดเจ็บสองคนหรือมากกว่าในเวลาเดียวกันได้

วิธีการประเมินความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ที่สามารถเกิดร่วมกันได้จะขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ที่แยกออกจากกันและอิสระต่อกัน ผลลัพธ์ทั้งสองจะไม่ขึ้นกับอีกเหตุการณ์หนึ่ง ถ้าการเกิดขึ้นของผลลัพธ์เหตุการณ์หนึ่งจะไม่มีผลต่อความน่าจะเป็นของอีกเหตุการณ์หนึ่งที่จะเกิดขึ้นนั่นคือ เหตุการณ์หนึ่งจะไม่มีผลต่อเหตุการณ์หนึ่ง แต่เหตุการณ์ทั้งสองจะเกิดขึ้นพร้อมกัน เช่น การเกิดไฟไหม้โรงงานที่กรุงเทพฯ จะสามารถเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดไฟไหม้โรงงานที่ระยองได้ โดยเหตุนี้ สมมติว่า ถ้าความน่าจะเป็นของการเกิดไฟไหม้โรงงานที่กรุงเทพฯ จะเท่ากับ 1/20 และความน่าจะเป็นของการเกิดไฟไหม้โรงงานที่ระยองจะเท่ากับ 1/40 ความน่าจะเป็นของการเกิดไฟไหม้ทั้งสองจะเท่ากับ (1/20 (1/40) = (1/800)

ที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นการนำทฤษฎีความน่าจะเป็นมาประยุกต์ใช้ในการคำนวณหาอัตราเบี้ยประกันภัย ในขณะที่ในทางนิติศาสตร์นั้นได้มีการนำเอาทฤษฎีความน่าจะเป็นมาใช้ในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมด้วย ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น “น่าจะเกิดจากการกระทำของจำเลย” หรือ “มีโอกาสที่จะเป็นไปได้ว่า ความเสียหายนั้นน่าจะเกิดจากการกระทำของจำเลย” หรือไม่ ถ้าโจทก์ผู้กล่าวอ้างเพียงแต่พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายที่ตนได้รับน่าจะเกิดจากการกระทำของจำเลยหรือมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลยเพียงเท่านี้ภาระหน้าที่ในการนำสืบก็จะโอนไปยังจำเลยที่จะต้องเป็นผู้พิสูจน์หักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ กล่าวคือ โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ให้ได้ความแน่ชัดว่าความเสียหายที่โจทก์ได้รับนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลย

ตัวอย่างที่เห็นได้ว่า ศาลได้นำเอาทฤษฎีความน่าจะเป็นมาใช้ในการวินิจฉัยคดีก็เช่นคดีระหว่าง Reserve Mining Co., และ EPA ซึ่งในคดีดังกล่าว ศาลไม่มีพยานหลักฐานที่จะยืนยันถึงอันตรายที่เกิดขึ้นโดยแท้จริง เมื่อพิจารณาเรื่องความเป็นไปได้ในคดี ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า มีโอกาสที่จะเป็นไปได้ว่าจะเกิดอันตรายขึ้นได้มากกว่าที่จะไม่เกิด ยิ่งไปกว่านั้นระดับของโอกาสที่จะเป็นไปได้หรือไม่นี้ไม่สามารถที่จะทำนายผลที่จะเกิดขึ้นในภายหลังได้ จากรายงานการศึกษาไม่สามารถทำนายได้ว่าอัตราการเกิดมะเร็งจะเพิ่มขึ้นจากสาเหตุการดื่มน้ำในทะเลสาบ “Superior หรือจากการสูดเอาอากาศเหนืออ่าว Silver Bay จึงเป็นการดีที่สุดที่จะกล่าวว่า การมีใยหินปนเปื้อนในอากาศและน้ำนั้นมีเหตุผลทางการแพทย์เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัยของประชาชน ประชาชนที่ได้รับใยหินจากอากาศและน้ำได้รับความเสี่ยงภัย ดังนั้นควรกำจัดสารปนเปื้อนชนิดนี้ศาลได้พิจารณาว่าองค์ประกอบที่จำเป็นในการประเมินผลกระทบที่ถูกต้องเกี่ยวกับอันตรายต่อสุขภาพอนามัยในเรื่อง

นี้ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ที่เหมาะสมเกี่ยวกับโอกาสที่จะเป็นไปได้ว่าจะมีอันตรายเกิดขึ้นหรือไม่ (a proper analysis of the probability of harm)[16]

นอกจากนี้ ยังมีคดีที่สำคัญของญี่ปุ่น เช่น คดี Itai-Itai คดี Niigata and Kumamoto (หรือคดี Minama disease) ซึ่งศาลแห่งประเทศญี่ปุ่นได้นำเอาทฤษฎีความน่าจะเป็นมาพิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลด้วย โดยคดี Niigata นั้น โจทก์ประสบกับปัญหาในการนำสืบให้ศาลเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ทั้งนี้เนื่องจากโจทก์นำสืบถึงเรื่องที่มลพิษผ่านจากแหล่งกำเนิดไปยังผู้ได้รับผลร้าย และจำเลยเป็นผู้ปล่อยสารพิษได้ไม่ชัดเจน ในขณะที่จำเลยสามารถแสดงให้ศาลเห็นได้ว่า การเกิดแผ่นดินไหวในปี 1964 นั้นได้ก่อให้เกิดการระเบิดใกล้กับโรงงานสารเคมี ก่อให้เกิดปรอทและโรคระบาดอื่นๆ แพร่กระจายไปในแม่น้ำ ซึ่งโจทก์ไม่สามารถอธิบายให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าทำไมผู้ได้รับผลร้ายส่วนใหญ่ได้รับการแพร่จากเชื้อในช่วงระยะสั้นๆ ระหว่างปี 1964-1965 และจำเลยก็ไม่สามารถอธิบายได้ว่าทำไมผู้ป่วยบางรายได้รับเชื้อนี้มาก่อนเกิดแผ่นดินไหว ศาลจึงได้แก้ปัญหานี้โดยการนำเอาหลักความน่าจะเป็นทางคณิตศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องภาระการพิสูจน์มาใช้ในคดีนี้ โดยศาลได้ตัดสินว่า โจทก์สามารถแสดงให้เห็นถึงการกระทำของจำเลยจำนวนมากที่มีโอกาสการก่อให้เกิดเชื้อโรคซึ่งถือว่าน่าจะเพียงพอในการพิสูจน์แล้ว นอกจากนี้ โจทก์ยังได้แสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของเชื้อโรคและวัตถุที่ก่อให้เกิดเชื้อโรคและองค์ประกอบของตัวแพร่กระจายจำนวนมาก ซึ่งการพิสูจน์ในองค์ประกอบดังกล่าวนี้ทำให้ข้อสันนิษฐานดังกล่าวโอนไปยังจำเลย

2.3 หลักการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางสิ่งแวดล้อม

2.3.1 หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle)[17]

หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายค่าฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมหรือค่าเสียหายเป็นคติพจน์ (Slogan) ที่สำคัญของนักสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับหลักการเสรีทางการค้าเป็นคติพจน์สำคัญของนักเสรีนิยมทางการค้า แม้ว่าหลักการนี้จะเป็นที่ยอมรับเป็นการทั่วไป แต่ในโลกแห่งความเป็นจริงกลับไม่ได้รับการบรรจุเป็นหลักการที่ชัดแจ้งตามกฎหมายแต่อย่างใด โดยประชาชนทั่วไปต่างสนับสนุนหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้น ในขณะที่ผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะไม่มีวันยอมจ่ายจนกว่าจะถูกแทรกแซงหรือการบังคับจากรัฐ

หลักผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายนี้ยังคงเป็นหลักการที่มีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) ยิ่งกว่าหลักการค้าเสรี (Free Trade) เนื่องจากไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างเช่นหลัก

---

[16] Roger W.Findley and Daniel A.Farber (1981) **Environmental Law Cases and Materials.** pp.314.

[17] น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2547). **การดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อม.** หน้า 25-27.

การค้าเสรี โดยเพิ่งจะได้รับความสนใจอย่างมากขึ้น เมื่อสิบกว่าปีที่ผ่านมาภายหลังจากความพยายามในการเจรจามามากกว่ายี่สิบปี โดยได้รับการยอมรับโดยองค์การความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development) หรือ OECD ซึ่งมีสมาชิกทั้งสิ้น 24 ประเทศ

ในคำอธิบายของ OECD หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย คือ หลักการจัดสรรค่าใช้จ่าย หรือ การงดการสนับสนุนทางการเงินเพื่อเป็นแนวทางแก่รัฐบาลในเรื่องมลพิษภายในประเทศ

มีความพยายามที่จะขยายหรือตีความหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายให้กว้างขึ้น จึงมักจะเกิดความขัดแย้งทางความคิดบ่อยๆ ว่า หลักการนี้ควรจะปรับใช้กับเรื่องทางการค้าและเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างไร โดยทั้งนักสิ่งแวดล้อมและนักเสรีนิยมทางการค้า แปลความหมายหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายในฐานะเป็นหลักการระหว่างประเทศ ยิ่งกว่าการจัดสรรค่าใช้จ่ายซึ่งเนื่องจากการแปลความจากนักสิ่งแวดล้อม หลักการนี้จึงมีผลให้ผู้ก่อมลพิษไม่ว่าจะหมายถึงบุคคลหรือประเทศผู้ซึ่งละเลยไม่จ่ายสำหรับมลพิษภายในประเทศจะต้องรับผิดโดยถูกลงโทษทางการค้า แต่จากการแปลความจากนักเสรีนิยมทางการค้า แปลความหมายหลักการที่ว่าผู้ก่อให้เกิดมลพิษควรจะต้องจ่ายค่าใช้จ่ายสำหรับมลพิษภายในประเทศในฐานะเป็นคำสั่งหรือบทบังคับตามกฎหมายของประเทศไม่ใช่การลงโทษจากระบบการค้า

เนื่องจากการตีความที่แตกต่างกันจึงจำเป็นต้องมีการตีความในระหว่างประเทศว่าหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายนี้ควรจะนำไปปฏิบัติเช่นไร จึงมีการแปลความหมายของหลักการนี้ไปใน 3 แนวทางคือ

1) การจัดสรรค่าใช้จ่ายสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ

2) ค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ

3) ค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศสำหรับสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

1) การจัดสรรค่าใช้จ่ายสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ (Cost Allocation for Domestic Environments)

หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายตามคำอธิบายของ OECD คือ หลักการไม่จ่ายเงินอุดหนุน กล่าวคือ รัฐบาลไม่ควรจะต้องจ่ายเงินอุดหนุนสำหรับการควบคุมมลพิษที่เกิดจากอุตสาหกรรมภายในประเทศ จึงเป็นการจัดสรรค่าใช้จ่ายระหว่างรัฐบาลกับภาคเอกชน ซึ่งจะให้ความสำคัญว่าใครเป็นผู้จ่ายมากกว่าเรื่องควรจ่ายเท่าไร

2) ค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ (Cost Internationalization for Domestic Environments)

มีการแปลความหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายในฐานะค่าใช้จ่ายทั่วไประหว่างประเทศซึ่งมีขอบเขตในมุมมองของเงินอุดหนุน โดยให้ความสำคัญในถ้อยคำในเนื้อหาของ OECD ที่กล่าวว่า บริษัทผู้ก่อให้เกิดมลพิษต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในการควบคุมมลพิษและค่าใช้จ่ายสำหรับวิธีการควบคุมนี้ ควรจะต้องเป็นผลสะท้อนของราคาสินค้าและบริการที่เป็นสาเหตุแห่งการเกิดมลพิษและเกิดจากการผลิตและการบริโภค ดังนั้นหลักการผู้ก่อให้เกิดมพิษเป็นผู้จ่ายจึงหมายความว่า รัฐบาลจะต้องประกันค่าใช้จ่ายในสิ่งแวดล้อม โดยเรียกเก็บผ่านทางผู้บริโภคโดยผ่านทางราคาของผลิตภัณฑ์ หลักการนี้จึงให้ความสำคัญกับจำนวนว่าควรจ่ายเท่าไรมากกว่าใครเป็นผู้จ่าย โดยนักเสรีนิยมทางการค้าให้ความสำคัญว่าราคาของผลิตภัณฑ์เป็นผลสะท้อนมาจากค่าใช้จ่ายนั้นเอง

3) ค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศสำหรับสิ่งแวดล้อมร่วมกัน (Cost Internationalization for Shared Environments)

มีการพยายามในการแปลความหมายหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายในฐานะค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศว่าไม่ได้ช่วยให้เกิดการแก้ปัญหาในทางการค้าตามความเป็นจริงและทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในภาวะหนีเสือปะจระเข้ (Dilemmas)

ประเด็นที่แท้จริงคือใครควรจะเป็นผู้จ่ายสำหรับการป้องกันสิ่งแวดล้อมและการทำความสะอาดสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมคุณภาพ สำหรับสิ่งแวดล้อมที่ถูกใช้ร่วมกันหลายๆ ประเทศ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงของอากาศ, ชั้นของโอโซน (Ozone layer) และสิ่งมีชีวิตที่ตกอยู่ในสภาวะอันตราย เช่นเดียวกับปัญหาการข้ามพรมแดนของมลพิษ เช่น ฝนกรด แม่น้ำเน่าเสีย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลมาจากระบบการค้า

การค้าเสรีอาจจะต้องถูกจำกัด ในฐานะโดยวิธีการกระตุ้นหรือบีบบังคับโดยรัฐบาลเพื่อให้จ่ายสำหรับค่าใช้จ่ายในการปกป้องสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ซึ่งกรณีนี้อาจจะต้องเป็นกรณีที่ต้องแปลความหลักการเสรีทางการค้ายิ่งกว่าหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย ซึ่งประกอบด้วยข้อตกลงที่ว่า เมื่อใดที่รัฐบาลควรจะเข้าแทรกแซงการค้าเสรี ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศในการแบ่งรับภาระสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมคุณภาพลง

กล่าวโดยสรุปหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายนี้มีวัตถุประสงค์ที่ค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศในการปกป้องสิ่งแวดล้อมร่วมกัน หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายในฐานะหลักการจัดสรรค่าใช้จ่ายสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ ยังคงต้องการแปลความ เพื่อใช้สำหรับเงินสนับสนุนด้านสิ่งแวดล้อมในระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน การอภิปรายเรื่องการค้าและสิ่งแวดล้อมควรจะให้ความสำคัญในฐานะเป็นค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศในการรับผิดชอบต่อ

สิ่งแวดล้อมร่วมกัน และบทบาทของระบบการค้าในการสร้างและรวบรวมปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นข้ามพรมแดนระหว่างปะเทศ หลักการนี้ควรจะเป็นส่วนหนึ่งของทั้งกฎหมายการค้าระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ในฐานะแบบฉบับของการร่วมมือกันอย่างแท้จริงของทั้งสองหลักการ

อย่างไรก็ตามหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle) เป็นเพียงมาตรการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในด้านการจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการกำจัดมลพิษหรือฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม จึงเป็นมาตรการปลายทางของปัญหาสิ่งแวดล้อมกล่าวคือ เป็นมาตรการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุภายหลังจากมีการก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมแล้ว บางครั้งความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นยากที่จะเยียวยาแก้ไขหรืออาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้กลับมาสมบูรณ์ดังเดิม รัฐจึงควรมีมาตรการที่ให้ความสำคัญที่การป้องกันสิ่งแวดล้อมและการบังคับใช้มาตรการดังกล่าวอย่างจริงจัง ย่อมจะเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการดูแลรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม

2.3.2 หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางซึ่งทุกประเทศทั่วโลกต่างนำมาใช้เพื่อหยุดยั้ง หรือยุติการทำลายทรัพยากรโลกที่มีมานานแล้ว องค์การสหประชาชาติได้ให้ความสนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยได้จัดให้มีการประชุมสหประชาชาติที่กรุง สต๊อกโฮล์ม (Stockholm) ประเทศสวีเดน เรื่องสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (Human Environment) ในปี ค.ศ. 1972 การประชุมในครั้งนี้ได้นำหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดผลต่อการคุ้มครองทรัพยากรโลก และพิทักษ์สิ่งแวดล้อม การประกาศยืนยันถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในทางสิ่งแวดล้อม และรัฐมีสิทธิอธิปไตย ที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของตน แต่รัฐย่อมมีหน้าที่ประกันว่าการใช้ประโยชน์ดังกล่าวจะต้องไม่เป็นอันตราย หรือมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติให้ต้องสูญสิ้นไป[18]

การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามศักยภาพของสิ่งแวดล้อมนั้น เมื่อใช้แล้วต้องไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาตินั้นหมดสิ้นไป

ประกาศ Stockholm Declaration 1972 เป็นหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่นำมาใช้กับการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการคุ้มครองทรัพยากรโลก และพิทักษ์สิ่งแวดล้อม โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาประเทศที่คำนึงถึงระบบเศรษฐกิจนโยบายแห่งรัฐ ประชากรของประเทศ ผลดีที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะกับประเทศกำลังพัฒนา คือ ชะลอหรือหยุดยั้งความยากจนอันเป็นสาเหตุ

---

[18] เกษม จันทร์แก้ว. (2547). **การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน.** หน้า 410.

หลักของการทำลายสิ่งแวดล้อมการประชุมดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การจัดตั้งองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมของสหประชาชาติคือ The United Nations Environment Program (UNEP) และกองทุนสิ่งแวดล้อม (Environmental Fund) แต่อย่างไรก็ตาม Stockholm Declaration 1972 ไม่สามารถจะหยุดยั้งการพัฒนาประเทศที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ สหประชาชาติได้ตั้งคณะกรรมาธิการโลกในเรื่องสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (World Commission on Environment and Development :WCED) เพื่อทำการศึกษาในเรื่องการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ชื่อว่า "Brundtland Report" เพื่อศึกษาวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมนำมาสู่การประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาหรือเรียกว่า "Earth Summit" ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร (Rio De Janeiro) ประเทศบราซิล ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1992 ที่มีผู้นำของประเทศเข้าร่วมมากถึง 179 ประเทศ ซึ่งได้รับหลักการแนวความคิดในการประชุมของสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ที่เป็นหลักสำคัญของแนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนี้ คือ

1) หลักการป้องกันล่วงหน้า

หลักการป้องกันล่วงหน้าเป็นวิธีการป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากกิจกรรมหรือโครงการที่มีความจำเป็นจะต้องให้เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาประเทศ แต่กิจกรรมหรือโครงการนั้นส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การป้องกันเป็นวิธีการลดผลกระทบก่อนที่กิจกรรมหรือโครงการจะเกิดขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาได้ทันท่วงที ระบบที่หลายประเทศยอมรับและนำมาใช้ คือ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environment Impact Assessment : EIA)

2) หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle : PPP)

หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ได้นำเอาผู้ที่ก่อปัญหามลพิษ หรือผู้ที่ได้สร้างให้เกิดปัญหามลพิษเข้ามามีภาระหน้าที่ มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหามลพิษที่ตนได้ก่อให้เกิดขึ้น โดยที่ผู้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการแก้ไขเยียวยา และป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม นั้นด้วย การรับผิดดังกล่าวนี้จะเป็นความรับผิดชอบในทางแพ่งที่รวมถึงค่าเสียหายที่จะต้องรับผิดต่อผู้เสียหายด้วย ซึ่งเป็นเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ที่เป็นบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางระหว่างประเทศได้ให้การยอมรับหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายดังที่ปรากฏในปฏิญญาริโอฯ หลักการข้อ 16 รัฐจะพยายามส่งเสริมให้มีค่าใช้จ่ายภายในสำหรับสิ่งแวดล้อมและการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งโดยหลักการแล้วผู้ก่อมลพิษจะรับภาระค่าใช้จ่ายของมลพิษอันเกี่ยวด้วยประโยชน์สาธารณะ

3) ความยุติธรรมในทางสิ่งแวดล้อมสำหรับชนยุคอนาคต

ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในแนวความคิดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ยอมให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีข้อแม้ว่าการใช้ประโยชน์นั้นจะต้องไม่ให้หมดสิ้นไป จะต้องมีเหลือไว้ให้ชนยุคอนาคตได้ใช้ประโยชน์เสมอหรือเท่าเทียมกับที่ชนยุคปัจจุบัน

ได้ใช้ และหลักการนี้เป็นพื้นฐานสำหรับกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีข้อบัญญัติในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนหลายฉบับ อาทิเช่น The World Heritage Convention The Charter of Economic Rights and Duties of States และที่สำคัญคือ The United Nations Generai Assembly ในปี ค.ศ.1980 ได้เน้นย้ำถึงความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติระหว่างประเทศ และเรียกร้องให้รัฐให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติสำหรับประโยชน์ของชนยุคอนาคต

แนวความคิดนี้ได้ถูกนำบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยได้ให้สิทธิเสรีภาพกับประชาชนมีส่วนร่วมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมตลอดจนถึงสิทธิในการรับรู้และเข้าถึงข่าวสารของหน่วยงานของรัฐ

2.3.3 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการรับรู้ ร่วมแสดงความคิดเห็น การริเริ่มสร้างสรรค์ การจัดการ การทำประชาวิจารย์ต่อโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นสิทธิเสรีภาพร่วมกันที่จะกำหนดแนวทางป้องกันเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษ ขณะที่รัฐจะทำหน้าที่ส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมกันรับผิดชอบป้องกัน และรักษาสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในสิ่งแวดล้อมถือได้ว่าเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนในสังคม ที่มีสิทธิร่วมกันในการกำหนดและร่วมกันหาหนทางที่จะป้องกันแก้ไข[19]

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับและนำไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นแนวนโยบายบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ

1) การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการร่วมกำหนดแผนการดำเนินโครงการที่รัฐได้จัดทำขึ้นเป็นการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับผลกระทบได้อธิบายและสะท้อนความรู้สึกให้กับภาครัฐได้รับทราบ และนำเอาไปใช้เป็นแนวทางพื้นฐานแก้ไขปัญหาที่ประชาชนจะได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการต่างๆ

2) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการร่วมกันกำหนดรูปแบบการจัดการระหว่างรัฐกับประชาชน จึงเป็นการลดผลกระทบจากภาคประชาชน ที่จะเกิดปัญหาขึ้นจากการจัดทำโครงการต่างๆ ของรัฐ เป็นการแสวงหาแนวทางร่วมกันของประชาชนกับรัฐที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แทนที่จะปล่อยให้เป็นหน้าที่ของภาครัฐแต่ฝ่ายเดียว

---

[19] เกษม จันทร์แก้ว. เล่มเดิม. หน้า 415 .

3) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความรู้สึกที่จะต้องการเข้ามาอนุรักษ์ และป้องกันสิ่งแวดล้อม เกิดความรู้สึกหวงแหน ต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า แทนที่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจะถูกกำหนดจากองค์กรของภาครัฐซึ่งอาจไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน

4) การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นการสร้างกระบวนการตรวจสอบ การบริหารจัดการโครงการจะเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามีความโปร่งใส

5) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการสร้างองค์กรป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้น เช่น องค์กรตรวจสอบการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม องค์กรตรวจสอบการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจมีลักษณะ และดำเนินการได้หลายรูปแบบ ดังนี้

(1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบกลุ่ม ซึ่งตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะและสิ้นสุดลงเมื่อโครงการที่ดำเนินการสิ้นสุด จะเป็นลักษณะของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะกิจ

(2) รูปแบบการมีส่วนร่วมที่เป็นลักษณะขององค์กรถาวร และทำหน้าที่ในการเข้าไปมีบทบาทร่วมกำหนดแนวทาง และนโยบายในทุกโครงการ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม อาจจะเป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่ มีบุคลากรหลายสาขาเข้ามาร่วมกัน องค์กรลักษณะนี้สมาชิกขององค์กรจะเป็นตัวแทนของประชาชนที่มาจากทุกสาขา

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นรูปแบบใหม่ที่ยอมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดรูปแบบ วิธีการ ลักษณะการปฏิบัติ แตกต่างจากแนวความคิดเดิมที่รัฐจะเป็นผู้กำหนดให้กับประชาชนปฏิบัติตาม ประชาชนไม่มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น หรือสะท้อนความรู้สึก ให้กับภาครัฐได้รับรู้และเข้าใจได้

บทที่ 3
ความรับผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม

3.1 ความรับผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

กฎหมายเกี่ยวกับมลพิษทางสิ่งแวดล้อมได้มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานแล้ว นับตั้งแต่ประมวลกฎหมายฮัมบูราบี (the Code of Hamurabi) ได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องการควบคุมและจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมบริเวณบ้านเรือน กฎหมายโรมันก็ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเจ้าของที่ดินจะต้องใช้ที่ดินด้วยความระมัดระวัง และต้องตระหนักถึงผลกระทบต่อผู้จะมาอยู่ภายหลังด้วย หลักกฎหมายเหล่านี้ได้ถูกนำมาเป็นบรรทัดฐานในกฎหมายของประเทศต่างๆ เช่นประเทศอังกฤษ ได้นำมาใช้เกี่ยวกับกฎหมายที่ดินที่ห้ามผู้เช่าอสังหาริมทรัพย์ทิ้งขยะหรือปล่อยของเสียทำความเสียหายแก่ผู้อื่นโดยเจตนาหรือกฎหมายเกี่ยวกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คดีละเมิดคดีแรกๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษในศตวรรษที่ 17 ซึ่งโจทก์เป็นเจ้าของที่ดินฟ้องเจ้าของที่ดินข้างเคียงที่สร้างเล้าหมูในบริเวณเหนือลมของสวนไม้ดอกและไม้ผลของเขา ศาลได้ตัดสินให้โจทย์เป็นฝ่ายชนะคดี[1]

กฎหมายสิ่งแวดล้อม ได้วิวัฒนาการและตื่นตัวขึ้นมากใน ค.ศ. 1960 มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติทั้งนี้มาจากสาเหตุ 3 ประการคือ

1. ผลจากการประสบความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงการผลิต เศรษฐกิจรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ประชากรเพิ่มมากขึ้นเกิดการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อสนองความต้องการของมนุษยชาติทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว อย่างไม่เคยเป็นมาก่อน

2. จากผลการศึกษาของนักวิชาการด้านนิเวศน์วิทยาพบว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีขอบเขตและขาดการยับยั้งของมนุษย์นั้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสูญเสียไปได้ เกิดความเสียดุลทางธรรมชาติ เกิดขบวนการรณรงค์เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศน์ของโลกมากขึ้นทั้งในระดับภูมิภาค ระดับโลก ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลในแต่ละประเทศ

3. ผลจากการศึกษาค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์ที่แสดงให้เห็นอันตรายจากปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายเรื่อง เช่น โรคมินามาตะ ซึ่งเกิดจากสารปรอทที่โรงงานอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่นปล่อยทิ้งลงสู่แม่น้ำ กรณีเรือบรรทุกน้ำมันเทอรี่แคนยอนประสบอุบัติเหตุและแตกในทะเล

---

[1] Frank P. Grad. (1971). **Environmental Law.** pp.5-7.

เหนือ บ่อน้ำมันในรัฐแคลิฟอร์เนียในสหรัฐอเมริกาเกิดการระเบิด ซึ่งเหตุการณ์ทั้งหลายเหล่านี้ได้ทำให้เกิดมลพิษ ทำความเสียหายให้แก่สภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก [2]

จากการตื่นตัวของนานาชาตินับตั้งแต่ปี ค.ศ.1960 เป็นต้นมาทำให้มีการทำอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นเป็นจำนวนมากซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ได้รับความสนใจมากก็คือปัญหามลพิษทางทะเล การประชุมที่สำคัญที่สุดก็คือการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติ ซึ่งจัดให้มีขึ้น ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อปี ค.ศ.1972 ที่ประชุมได้มีมติให้ออกประกาศเป็นหลักการของสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติซึ่งเรียกโดยทั่วไปว่า "ประกาศหลักการกรุงสตอกโฮล์มว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติ ค.ศ. 1972" (ภาคผนวก 1)

3.1.1 หลักการกรุงสตอกโฮล์มว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติ ค.ศ. 1972

องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติขึ้นที่กรุงสตอกโฮล์มประเทศสวีเดน โดยมีคณะผู้แทนจากรัฐบาลต่างๆ เข้าร่วมประชุมจำนวน 113 ประเทศ ซึ่งที่ประชุมได้มีมติให้ออกเป็นหลักการของสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมมีชื่อเรียกโดยทั่วไปว่า "ประกาศหลักการกรุงสตอกโฮล์มว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติ ค.ศ.1972" จากนั้นยังได้อนุมัติแผนปฏิบัติการเพื่อใช้เป็นแนวทางของรัฐบาลแต่ละรัฐทั้งในปัจจุบันและอนาคตในการกำหนดนโยบายภายในประเทศของตน

ผลจากการประชุมครั้งนี้ทำให้เกิดการก่อตั้ง "โครงการสิ่งแวดล้อมของสหประชาชาติ (United Nations Environment Program) หรือ UNEP ขึ้นมาในระบบงานของสหประชาชาติ มีฐานะเป็นองค์การระหว่างประเทศมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามนโยบายและข้อเสนอแนะตามประกาศหลักการกรุงสตอกโฮล์มรวมทั้งประสานงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของสหประชาชาติด้วย

หลักการตามประกาศกรุงสตอกโฮล์มในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมคือหลักการข้อที่ 21 และ 22 ซึ่งมีข้อความดังนี้ คือ[3]

หลักการข้อที่ 21

รัฐมีสิทธิอธิปไตยตามกฎบัตรสหประชาชาติและหลักการกฎหมายระหว่างประเทศที่จะแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรของตนตามนโยบายสิ่งแวดล้อมที่ได้วางไว้ และมีความรับผิดชอบที่จะต้องให้หลักประกันว่ากิจกรรมภายในเขตอำนาจและความควบคุมของตนจะไม่ก่อความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมของรัฐอื่น หรือแก่บริเวณที่อยู่นอกเขตอำนาจรัฐใดๆ

---

[2] พนัส ทัศนียานนท์. (2546). **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 15 : กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ.** หน้า 379.

[3] พนัส ทัศนียานนท์. แหล่งเดิม. หน้า 382 .

หลักการข้อที่ 22

รัฐต้องร่วมมือกันพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับความรับผิดและการทดแทนความเสียหายให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากภาวะมลพิษและความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่เป็นผลจากกิจกรรมภายในเขตอำนาจและความควบคุมของรัฐดังกล่าว ต่อบริเวณที่อยู่นอกเขตอำนาจของตน

หลักการดังกล่าวนี้ทำให้กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศได้พัฒนาไปจนกลายเป็นแขนงหนึ่งของวิชากฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบัน

3.1.2 กฎหมายประเทศเยอรมัน

ลำดับชั้นของกฎหมายสิ่งแวดล้อมเยอรมัน จะแบ่งเป็นส่วนของกฎหมายระดับนานาชาติ ระดับภูมิภาค และกฎหมายภายใน กฎหมายสิ่งแวดล้อมประชาคมยุโรปมีผลโดยตรงต่อกฎหมายเยอรมัน เนื่องจากรัฐสมาชิกต้องนำมาตรการต่างๆ (Richtlinien) ไปอนุวัติให้เป็นกฎหมายภายใน (Umsetzung der Richtlinie)[4] เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญมากขึ้นจึงได้มีการกำหนดให้การรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายของรัฐสมาชิก

สำหรับกฎหมายว่าด้วยภาวะมลพิษของเยอรมันในช่วงต้นๆ ลักษณะคล้ายกับกฎหมายในหลายประเทศ คือ เพื่อให้เกิดความแน่นอนว่าการควบคุมมลพิษจะเป็นไปตามเกณฑ์อย่างถูกต้อง นำเอาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหามลพิษให้บรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ การขอใบอนุญาตสำหรับการ ประกอบกิจการบางอย่าง ต้องมีเงื่อนไขเพิ่มขึ้นจากการขออนุญาตธรรมดา

สำหรับการจัดการของเสีย แต่เดิมการกำจัดของเสียในสหพันธ์นั้นจะมีที่มาจากพื้นฐานเทศบัญญัติที่ออกโดยเทศบาล และหน่วยงานท้องถิ่นที่ควบคุมดูแล โดยข้อบัญญัติท้องถิ่น เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ปริมาณที่เพิ่มขึ้นของขยะทั้งจากภาคครัวเรือน และของเสียจากอุตสาหกรรม นำไปสู่การออกกฎหมายโดยรัฐบาลกลางในปี ค.ศ. 1972 โดยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และในปีเดียวกันได้มีการผ่านร่างกฎหมายว่าด้วยการกำจัดของเสียในขณะเดียวกันรัฐบาลกลางได้ริเริ่มโครงการจัดการของเสียโดยมีเป้าหมาย หลีกเลี่ยง ลด และการนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ โดยร่วมกิจกรรมกับผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย และผู้บริโภค มุ่งความสนใจไปที่การหลีกเลี่ยงมิให้เกิดมลพิษขึ้นเป็นสำคัญ รวมทั้งการนำของเสียกลับมาใช้ใหม่อีกครั้งหนึ่ง (Recycle) จากพัฒนาการของกฎหมายซึ่งรัฐบาลแห่งสหพันธ์รัฐได้เสนอร่างกฎหมายเพื่อปฏิรูปกฎหมายการจัดการของเสีย

---

[4] บุญศรี มีวงษ์อุโฆษ. (2543, 3 กันยายน). วิวัฒนาการของกฎหมายสิ่งแวดล้อมเยอรมันจากฎเกณฑ์เฉพาะเรื่องสู่ประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม. **วารสารนิติศาสตร์.** หน้า 473.

ระเบียบคำสั่งของกฎหมายในปี ค.ศ.1986 เริ่มไม่มีความเหมาะสม โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการลดปริมาณของเสีย คือ ต้องการเสนอ กฎระเบียบที่ชัดเจนสำหรับความจำเป็นเร่งด่วนในการลดของเสีย นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะแก้ไข นิยามความหมายของคำว่า "ของเสีย" ส่งผลให้รัฐบาลแห่งสหพันธ์รัฐได้ประกาศกฤษฎีกา ในปี ค.ศ. 1991 ซึ่งเป็นกฤษฎีกาที่มีเนื้อหาค่อนข้างจะครอบคลุมเรื่องต่างๆ ไว้มาก หลักการสำคัญคือ การกำหนดให้ผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจทุกรายที่ขายสินค้า มีหน้าที่ต้องรับบรรจุภัณฑ์ของตนคืนจากลูกค้า แล้วนำกลับมาใช้ใหม่มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนรุ่นหลังสอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เป็นหลักการของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

กฎหมายสิ่งแวดล้อมเยอรมันคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Instrumente des Umwelterchts) หลายรูปแบบ โดยกฎหมายแต่ละฉบับมีส่วนเสริมสร้างและอุดช่องโหว่ซึ่งกันและกันเพื่อให้กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายเกิดผลจริงจัง เช่น มาตรการวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อม (Planungsinstrumente) หลักการป้องกันระมัดระวังก่อนเกิดเหตุ (Vorsorgeprinzip) เป็นมาตรการที่มีบทบาทสำคัญสำหรับรัฐทุกรัฐที่ต้องมีเพื่อป้องกันภัยต่อสิ่งแวดล้อมไว้ล่วงหน้า ซึ่งเรื่องนี้ต้องมีวิธีการที่ดีที่จะชั่งน้ำหนักความถูกต้องเหมาะสมอย่างเป็นระบบและวางแนวทางแก้ปัญหาในกรณีที่ผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ ในด้านต่างๆ มีความขัดแย้งกัน มาตรการวางแผนสิ่งแวดล้อมในที่นี้รวมถึงการกำหนดพื้นที่ให้ความคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นพิเศษ เช่น เขตอนุรักษ์ธรรมชาติ เขตอนุรักษ์ เขตอุตสาหกรรมที่ต้องระวังเรื่องการปล่อยของเสียเป็นพิเศษ แผนการจัดการเกี่ยวกับโรงงานนิวเคลียร์ แผนเรื่องการกำจัดขยะ แผนการจัดการสิ่งแวดล้อมมีรูปแบบกฎหมาย หลายประการ โดยเฉพาะในการกำหนดแผนแบบพิเศษที่ต้องรับฟังความเห็นของผู้ถูกกระทบสิทธิอย่างมาก (Planfeststellungsverfahren) เป็นต้น มาตรการวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อมยังโยงไปถึงเรื่องสถิติที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยสถิติทางสิ่งแวดล้อม (Gesetz ueber Umweltstatistik) เพราะการวางแผนต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้อง มาตรการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (UVP) เป็นมาตรการสำคัญที่ควบคุมก่อนกิจกรรมจะเริ่มขึ้นยิ่งไปกว่านั้น มาตรการหลังการอนุญาต (Nachtraecgliche Anordnung) ก็เป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันเพราะหากผู้ได้รับอนุญาตไม่ปฏิบัติอย่างถูกต้องตามใบอนุญาต ก็จะต้องถูกตรวจสอบและถูกยกเลิกเพิกถอนในอนุญาต สำหรับมาตรการที่สำคัญในกฎหมายสิ่งแวดล้อมเยอรมันได้แก่มาตรการควบคุมทางอ้อม[5] (Instrumente indirekter Verhaltungssteuerung) ซึ่งเป็นเรื่องที่มิใช่การใช้อำนาจควบคุมจากรัฐลงมาในทางตรง แต่เป็นการเพิ่มบทบาทของเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของการคุ้มครองรักษาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพื่อลดการดำเนินงานที่ไม่จำเป็น

---

[5] **http ://www. Judiciary.go. th.** สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2551.

ของรัฐ มาตรการเหล่านี้จะมีผลให้สิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลรักษาอย่างดี มาตรการเรื่องการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งของรัฐและเอกชนการออกคำเตือนหรือคำแนะนำ การกำหนดฉลากผลิตภัณฑ์ การออกใบรับรองคุณภาพสินค้า การทำสัญญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น การจ้างบริษัทกำจัดขยะ โรงบำบัดน้ำเสีย และการกำจัดซากสัตว์ การกำหนดหน้าที่ของตนเองของภาคเอกชน (Selbstverpflichtung) เช่น การแจ้งเรื่องการปล่อยสารพิษจากกลุ่มโรงงานผลิตรถยนต์หรือผู้ผลิตกระดาษ มาตรการของผู้ประกอบการกฎหมายว่าด้วยผลิตภัณฑ์ กฎหมายสัญญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และกฎหมายแรงงานที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ในเยอรมันมีกฎหมาย Ordinance on Batteries ค.ศ. 2001 ซึ่งกำหนดให้ผลิตภัณฑ์แบตเตอรี่ทุกประเภท ต้องมีสารปรอทไม่เกินร้อยละ 0.0005 ซึ่งเท่ากับเป็นการบังคับไม่ให้ใช้สารปรอทในการผลิตแบตเตอรี่และแบตเตอรี่ที่ผู้ใช้นำมาคืนจะถูกคัดแยกนำไปหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) หรือกำจัด ในปัจจุบันมีแบตเตอรี่ที่ถูกนำมาหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) คิดเป็นประมาณร้อยละ 33 ของทั้งหมด สำหรับในเรื่องบรรจุภัณฑ์มีกฎหมายที่เรียกกันว่า Ordinance on Packaging ค.ศ. 1991 เป็นกฎหมายว่าด้วยการจัดการกับของเสียจากบรรจุภัณฑ์ กำหนดหน้าที่ให้ผู้ผลิตเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดเก็บและรับคืนบรรจุภัณฑ์ที่ใช้แล้วเพื่อนำไปใช้ซ้ำ กฎหมายฉบับนี้คลอบคลุมบรรจุภัณฑ์ตั้งแต่บรรจุภัณฑ์ที่บรรจุตัวสินค้าโดยตรง เช่น หลอดยาสีฟัน หรือขวดโซดา กฎหมายนี้รู้จักดีในนาม “green dot system” ซึ่งเป็นระบบที่ผู้ผลิต หรือบริษัทที่ผลิตสินค้าจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรที่ชื่อว่า “Duales System Deutschland” ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร เมื่อสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรแล้ว ผู้ผลิตสามารถใช้ตราหรือสัญลักษณ์ green dot บนบรรจุภัณฑ์ ของตนได้ ซึ่งสัญลักษณ์ ดังกล่าวเป็นเครื่องหมายที่แสดงว่าบรรจุภัณฑ์นั้นจะถูกนำไปหมุนเวียนใช้ใหม่ โดยบริษัทมีการจัดตั้งศูนย์เพื่อรับคืนและรับประกันว่าบรรจุภัณฑ์นั้นจะถูกนำไปหมุนเวียนใช้ใหม่ แต่สมาชิกต้องจ่ายค่าธรรมเนียมในการบริหารองค์กร ค่าธรรมเนียมสำหรับการจัดการบรรจุภัณฑ์ขึ้นอยู่กับประเภท น้ำหนัก และขนาดของบรรจุภัณฑ์ เช่น บรรจุภัณฑ์ที่เป็นแก้วจะได้รับการคัดแยกตั้งแต่ในครัวเรือน จึงเสียค่าธรรมเนียมต่ำกว่าบรรจุภัณฑ์ที่เป็นพลาสติกซึ่งต้องนำมาทำการคัดแยกที่โรงงาน ระบบ “green dot system” ได้รับความสำเร็จอย่างสูง ซึ่งภาระในการจัดการจะตกอยู่กับผู้ผลิตในระยะเริ่มต้น ภาระบางส่วนจะถูกผลักไปยังผู้บริโภค ระบบการจัดการซากบรรจุภัณฑ์ในเยอรมันเป็นแบบอย่างการบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดการของเสียประเภทอื่นๆ ได้[6]

---

[6] ราฆพ ศรีศุภอรรถ. (2544). **การนำมาตรการทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ในกฎหมายเพื่อป้องกันควบคุมและแก้ไขปัญหามลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม.** หน้า 28–29.

ในประเทศเยอรมันมีกฎหมายที่ใช้กับการนำน้ำมันเครื่องใช้แล้วที่เรียกว่า Waste Oil Ordinance ค.ศ. 2002 ซึ่งควบคุมการทิ้งน้ำมันหล่อลื่นใช้แล้วอย่างเคร่งครัด การอนุญาตให้ขายน้ำมันเครื่องและน้ำมันเกียร์จะกระทำได้ต่อเมื่อผู้ขายได้จัดให้มีจุดรับคืนน้ำมันเครื่องใช้แล้ว ณ จุดขาย หรือ ณ จุดที่มีพื้นที่อยู่ติดต่อกับจุดขาย เช่น ห้างสรรพสินค้าที่ขายน้ำมันเครื่องจะต้องรับคืนน้ำมันเครื่องใช้แล้วในปริมาณเท่ากับที่ขายไป โดยรัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่การประกอบกิจการที่นำเอาน้ำมันเครื่องใช้แล้วกลับมาใช้ประโยชน์อีก ประเทศเยอรมันได้นำเอาหลักการในเรื่องการป้องกันหรือระมัดระวังเอาไว้ก่อนไปปรับใช้เป็นกฎหมายภายในประเทศค่อนข้างมากในหลายพื้นที่ หากมีเหตุอันควรสงสัยเพียงเล็กน้อยว่าการปล่อยของเสียจากกิจกรรมอุตสาหกรรมจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจะดำเนินการกับกิจการเหล่านั้นตามกฎหมายทันที รัฐบาลของประเทศมีนโยบายป้องกันมิให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายด้วยการแนะนำให้นำเอาเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต การใช้วิธีหมุนเวียนนำของเหลือจากกระบวนการผลิตกลับมาใช้ใหม่ ประเทศเยอรมันได้ออกกฎหมายกำหนดให้ผู้ผลิตบางอย่าง ต้องรับผิดชอบจนถึงวงจรสุดท้ายของผลิตภัณฑ์ของตน ในปี ค.ศ. 1991 เริ่มมีการจัดตั้งระบบการเก็บและกำจัดของเสีย รวมถึงการพัฒนาระบบผลิตภัณฑ์จุดเขียว (green dot)ขึ้นมาช่วยการแยกและการเก็บคืนได้ง่ายขึ้น

บทบาทของกฎหมายปกครอง ถือว่ามีความสำคัญมากในการวางหลักเกณฑ์เรื่องการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยมีขอบเขตความคุ้มครองกว้างขวางไม่จำกัดอยู่ที่การคุ้มครองส่วนบุคคล เช่น ในกฎหมายแพ่งแต่เป็นเรื่องสิทธิป้องกันตนและต่อสู้กับการดำเนินการของรัฐโดยตรง กฎหมายวิธีปฏิบัติราชการในลักษณะกฎหมายทั่วไปในกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการที่ต้องมีการพิจารณาอนุมัติแผน มีการทำแผนผลกระทบสิ่งแวดล้อม เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมเข้าตรวจสอบแผน ยื่นคำคัดค้านและมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะกับโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ เช่น การสร้างทางหลวง ทางรถไฟ ท่าอากาศยาน ฯลฯ อันเป็นการให้ความสำคัญแก่การรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงประชาชนทั่วไป เป็นต้น บทบัญญัติเรื่องกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะกฎหมายเยอรมันให้ความสำคัญกับสิทธิของประชาชนอย่างมาก จนทำให้หลายครั้งมีผลให้การคุ้มครองกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเพราะการก่อสร้างหรือการจัดทำโครงการบางอย่างจะเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปไม่ได้เลย ภายหลังมีการออกกฎหมายควบคุมกระบวนการรับฟังความคิดเห็นประชาชนบางอย่างออกไปบ้างในบางเรื่อง เพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากขึ้น กฎหมายสิ่งแวดล้อมเยอรมันแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ กฎหมายส่วนเนื้อหา (Meterielles Umweltrecht) และกฎหมายส่วนวิธีการ (Formelles Umweltrecht) โดยกฎหมายส่วนเนื้อหาเป็นเรื่องกฎเกณฑ์ว่าด้วยการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและมาตรฐานสิ่งแวดล้อมโดยตรง

ทั้งที่เป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมและมาตรฐานสิ่งแวดล้อมทั่วไป เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายเฉพาะเรื่อง เช่น กฎหมายคุ้มครองทรัพยากรทางน้ำ กฎหมายอนุรักษ์ธรรมชาติและทัศนียภาพ กฎหมายขยะ กฎหมายผังเมือง กฎหมายก่อสร้าง กฎหมายว่าด้วยการปล่อยของเสีย กฎหมายว่าด้วยการรักษาดิน กฎหมายอะตอม กฎหมายทางหลวง กฎหมายเคมีและวัตถุอันตราย และกฎหมายว่าด้วยพันธุกรรม เป็นต้น

กฎหมายสิ่งแวดล้อมในส่วนที่เป็นวิธีการ เป็นเรื่องของการวางมาตรการต่างๆ ที่จะให้การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยโครงสร้างเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจควบคุมดูแล กฎหมายว่าด้วยวิธีการอนุญาตในโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ที่รวมถึงกฎเกณฑ์เรื่องการไต่ส่วนสาธารณะ กฎหมายว่าด้วยข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม (UIG) และกฎหมายว่าด้วยการใช้สิทธิทางศาล ที่กำหนดรายละเอียดเรื่องสิทธิและวิธีการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การคุ้มครองทางสิ่งแวดล้อมมีผลบังคับจริงจังโดยเฉพาะที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาในศาลปกครอง (VwGO)[7]

จากการศึกษากล่าวได้ว่ากฎหมายประเทศเยอรมันได้นำเอาหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมาปรับใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการนำวิธีการทางด้านเศรษฐศาสตร์มาสร้างแรงจูงใจเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษเช่น การรับคืนซากผลิตภัณฑ์ การชำระค่าธรรมเนียมในการกำจัดของเสียอันตรายและหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สำหรับภาครัฐจะมีหน้าที่ในการควบคุมและป้องกัน ไม่ให้เกิดการฝ่าฝืนกฎหมาย และนำเอามาตรการของกฎหมายมาใช้ในการสนับสนุนและส่งเสริมแก่กิจการที่เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม นับเป็นแนวทางที่เหมาะสมเป็นการประสานประโยชน์ได้อย่างลงตัว ซึ่งประเทศไทยควรนำเอาหลักการมีส่วนร่วมตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาปรับใช้ตามแนวทางของกฎหมายประเทศเยอรมันเกี่ยวกับการจัดการของเสียอันตรายที่จะก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจส่งผลดีต่อการจัดการปัญหามลพิษของประเทศได้อย่างเหมาะสม

3.1.3 กฎหมายประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่พัฒนาเศรษฐกิจได้สูงมากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ก็เป็นประเทศที่มีปัญหาทางมลพิษสูงมากเช่นเดียวกัน สิ่งแวดล้อมในประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนามาจากสิทธิในการได้รับแสงตะวัน (Right to Sunshine) ปัญหานี้เกิดเมื่อมีการก่อสร้างตึกสูงๆ บดบังแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ในคดีระหว่างมิตามูระและซูซูกิ (Mitamura V. Suzuki)[8]

---

[7] **http://www. judiciary. go. th.** สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2551.

[8] ดนัยยศ ศรลัมพ์. (2525). **ค่าทดแทนในกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ.** หน้า 135-136.

โจทย์ได้ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากจำเลยซึ่งเป็นเพื่อนบ้านและได้ต่อเติมอาคารของตนเกินจากขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติ ตัวอาคารของจำเลยได้บดบังแสงสว่างจากดวงอาทิตย์และทำให้เป็นอุปสรรคต่อการระบายอากาศของบ้านโจทก์ โจทก์จึงฟ้องเรียกค่าเสียหายที่ครอบครัวของตนต้องทนทุกข์ทรมานเป็นเงิน 1,000,000 เยน (ประมาณ 100,000 บาท) ศาลจังหวัดโตเกียวยกฟ้องโจทก์ แต่ศาลอุทธรณ์โตเกียวพิพากษากลับ จำเลยฎีกา ศาลฎีกาของญี่ปุ่นได้พิพากษายืน โดยการเทียบเคียงกับหลักกฎหมายเรื่องการก่อความเดือดร้อนรำคาญอันเกี่ยวเนื่องมาจากควัน เสียงหรือกลิ่น แม้แนววินิจฉัยของศาลในขณะนั้นจะไม่ยอมรับรองสิทธิที่จะได้รับแสงตะวันของโจทก์ว่าเป็นสิทธิทางกฎหมายประการหนึ่ง และมิได้ถือว่าอากาศและแสงสว่างจากดวงอาทิตย์มีความจำเป็นต่อความสะดวกสบายและการดำรงชีวิตต้องมีการคุ้มครองทางกฎหมาย เพราะขณะที่เกิดคดีนี้ขึ้น ศาลฎีกาญี่ปุ่นยังไม่เคยวางบรรทัดฐานไว้ ด้วยเหตุนี้ศาลฎีกาของญี่ปุ่นจึงได้พิพากษา โดยอาศัยหลักทฤษฎีกฎหมายการใช้สิทธิโดยมิชอบ ซึ่งทฤษฎีกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญดังนี้

"เมื่อบุคคลใช้สิทธิโดยไม่คำนึงถึงผลทางสังคมที่จะติดตามมาและทำให้ผู้อื่นเสียหายในระดับที่เกินจากขอบเขตแห่งความเหมาะสม บุคคลผู้นั้นได้ชื่อว่าได้ใช้สิทธิโดยมิชอบ การกระทำตามสิทธินั้นผิดกฎหมาย และต้องรับผิดชอบในผลแห่งการกระทำที่ผิดกฎหมายนั้น"

ในอดีตญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีปัญหาทางด้านมลภาวะเป็นพิษรุนแรงมากทั้งทางอากาศ ทางน้ำ ทางเสียง ความสั่นสะเทือน ขยะ ถูกวิจารณ์ว่าเป็นประเทศที่ใช้ทรัพยากรไร้ประสิทธิภาพมากที่สุด ญี่ปุ่นจึงได้เร่งปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการแก้ไขปัญหา โดยมีการบัญญัติถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่นในมาตรา 13 และมาตรา 25 ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ คือ[9]

"มาตรา 13 ประชาชนทั้งหลายต้องเคารพในสิทธิส่วนบุคคลซึ่งกันและกัน สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุขด้วยการประกอบกิจการใดๆ ของประชาชนต้องอยู่ในขอบเขตเท่าที่ไม่เป็นการรบกวนหรือขัดแย้งกับสวัสดิภาพสูงสุดของสาธารณชน การบัญญัติกฎหมายรวมตลอดถึงการดำเนินงานทั้งหลายอื่นของรัฐ ต้องคำนึงถึงความมีอยู่ ความเป็นอยู่ของสิทธิข้างต้นนี้เป็นเกณฑ์แห่งการพิจารณาเช่นเดียวกัน"

"มาตรา 25 ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิที่จะรักษาไว้ซึ่งมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสุขภาพความเป็นอยู่ในชีวิตและการมีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมร่วมกัน"

ประเทศญี่ปุ่นได้เร่งดำเนินการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับมลพิษทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับมลพิษจากขยะและของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม และกฎหมายเพื่อชดเชยผู้เสียหายจากมลพิษ เช่น

---

[9] แหล่งเดิม.

1. กฎหมายพื้นฐานเพื่อการควบคุมภาวะมลพิษในสิ่งแวดล้อม ค.ศ. 1967

2. กฎหมายกองทุนชดเชยความเสียหายจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ค.ศ. 1974

3. กฎหมายส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ค.ศ. 2000

1) กฎหมายพื้นฐานเพื่อการควบคุมภาวะมลพิษในสิ่งแวดล้อม (Basic Law for Environmental Pollution Control 1967)

กฎหมายฉบับนี้ออกมาเพื่อการแก้ไขปัญหามลภาวะทางสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการคือ

1. การบังคับใช้กฎหมายยังไม่ทั่วถึง

2. รัฐบาลมีนโยบายเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่ควบคุมธุรกิจเอกชนจึงไม่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่ ทำให้เกิดภาวะมลพิษทางสิ่งแวดล้อมขึ้นมากมายจนเกินความสามารถที่โรงงานอุตสาหกรรมใดโรงงานหนึ่งจะรับภาระในการชดเชยความเสียหายได้ รวมทั้งปัญหาทางมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นมิได้เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมเพียงโรงงานเดียว แต่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมหลายๆ โรงงาน ที่ร่วมกันปล่อยมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม ผู้เสียหายได้ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนและศาลก็ได้พิพากษาให้ผู้เสียหายชนะคดีจึงกลายเป็นคดีแบบอย่างสำหรับคดีสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ต่อมา ซึ่งคดีที่เป็นบรรทัดฐานที่สำคัญมี 4 คดีคือ

(1) คดีโรคอิไต อิไต เป็นการตัดสินของศาลสูงในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1972 ให้จำเลยคือบริษัท Mitsui Mining and Smelting Co. ต้องจ่ายค่าเสียหายจำนวนเงินประมาณ 14,820,000 บาท ต่อผู้เสียหาย 7 คน คดีนี้ไม่มีลักษณะเป็นการฟ้องเพื่อผลประโยชน์มหาชน และไม่ครอบคลุมถึงผู้เสียหายทุกคน

(2) คดีโรคนีกาตะ มินามาตะ ซึ่งเป็นการตัดสินของศาลจังหวัดในเดือนกันยายน ค.ศ.1971 โดยจำเลยคือบริษัท Showa Denko ไม่อุทธรณ์เงินค่าสินไหมทดแทน จำนวนประมาณ 27 ล้านบาท แต่เนื่องจากเป็นการฟ้องคดีของผู้เสียหายเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้น จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการฟ้องเพื่อผลประโยชน์มหาชน

(3) คดีภาวะมลพิษทางอากาศที่เมืองยกคาอิชิ (Yokkaichi) ซึ่งศาลสูงตัดสินในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1972 ให้จำเลยซึ่งได้แก่บริษัท 6 แห่ง ต้องจ่ายค่าเสียหายเป็นจำนวนประมาณ 8 ล้าน 8 แสนบาทต่อผู้เสียหาย 7 คน กับญาติ 5 คนของผู้เสียหาย 2 คนที่เสียชีวิตไปก่อนคดีจะสิ้นสุด รัฐบาลได้ระบุว่าผู้เสียหายทั้งหมดจากภาวะมลพิษทางอากาศนี้มีอยู่ 870 คน ทำให้ผู้เสียหายคนอื่นๆ ที่ไม่ได้ร่วมฟ้องคดี สามารถฟ้องคดีในภายหลังได้อีก และผู้เสียหายประมาณ 100 คน สามารถเจรจาขอรับค่าเสียหายจากบริษัทเหล่านั้นโดยไม่ต้องฟ้องคดีด้วย ภายหลังคดีสิ้นสุดลงรัฐบาลส่วนท้องถิ่นได้ออกกฎมาตรฐานภาวะมลพิษที่เข็มงวดและควบคุมบริษัทในบริเวณนั้นอย่างเต็มที่จึงกล่าวได้ว่าคดีนี้เกิดผลกระทบในทางที่ดีต่อประโยชน์มหาชนโดยตรง

(4) คดีโรคมินามาตะ ซึ่งเป็นคดีที่เป็นที่รู้จักกันดีทั่วโลก ผู้ได้รับความเสียหายจากสารปรอทที่บริษัทชื่อ Chisso Corporation ปล่อยออกมามีจำนวนเป็นหมื่นคน ความเสียหายเริ่มปรากฏในปี ค.ศ.1956 ด้วยเหตุนั้นในปี ค.ศ.1959 บริษัทจึงได้เริ่มลงนามสัญญาจ่ายเงินให้ผู้เสียหาย แต่ยังคงปล่อยสารปรอทลงอ่าวเรื่อยมาในปี ค.ศ.1968 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มประชาชนเพื่อต่อสู้และในปี ค.ศ.1970 ผู้เสียหายทั้ง 138 คน ได้ฟ้องบริษัทต่อศาลจังหวัด ซึ่งต่อมาได้มีคำพิพากษาให้บริษัทต้องจ่ายค่าเสียหายเป็นจำนวนเงินทั้งหมดประมาณ 158 ล้านบาท และมีผลต่อมหาชนเป็นอันมาก และเป็นตัวอย่างให้แก่ประเทศอื่นๆ ในโลกอีกด้วย

2) กฎหมายกองทุนชดเชยความเสียหายจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อม (The Pollution Related Health Damage Compensation Law,Law No,111, 1974)[10]

กฎหมายฉบับนี้เกิดจากการที่ญี่ปุ่นรับแนวความคิดในการประชุมมนตรีฝ่ายสิ่งแวดล้อมของสมาชิกองค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และการพัฒนา [The Organization for Econormic Corporation and Development (O.E.C.D)] จำนวน 24 ประเทศเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1972 ซึ่งที่ประชุมได้ชี้แนะให้ประเทศสมาชิกใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย [Polluter Pays Principle (PPP)] หมายถึงผู้ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจะต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการป้องกันและควบคุมมลพิษทางสิ่งแวดล้อมตลอดจนทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิม ซึ่งเป็นการนำหลักทางเศรษฐศาสตร์มาใช้กับทางสิ่งแวดล้อม ความคิดนี้ประเทศญี่ปุ่นได้สนองรับและนำมาใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรมโดยการออกกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้งกองทุนชดเชยความเสียหายจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อม เงินสนับสนุนกองทุนได้รับจากรัฐบาล โรงงานอุตสาหกรรมและผู้บริโภค ทำให้ประชาชนผู้ได้รับความเสียหายจากมลพิษได้รับการชดเชยความเสียหายที่เป็นธรรม ฝ่ายโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเป็นผู้ก่อมลพิษเกิดความกังวล นำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม

3) กฎหมายส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ (Law for Promotion of Effective Utilization of Resources 2000)[11]

กฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ในการส่งเสริมการลดปริมาณของเสีย การนำของเสียมาใช้ซ้ำ และการนำผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วมาหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ปกป้องสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเงื่อนไขในการส่งเสริมทั่วไป ตลอดจน

---

[10] สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. (2533). **การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ.** หน้า 115.

[11] ปัญญา สุทธา. (2551). **มาตราการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการประกอบธุรกิจการนำเข้าของเสียอันตรายมาหมุนเวียนใช้ใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีของอุปกรณ์ไฟฟ้าและอีเล็คทรอนิคส์.** หน้า 129-135.

การกำหนดนโยบายพื้นฐาน กำหนดความรับผิดชอบของภาคธุรกิจ ความรับผิดชอบของผู้บริโภค ความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานท้องถิ่น ภาคองค์กรประชาชน กฎหมายฉบับนี้เริ่มบังคับใช้ในเดือนเมษายน 2544 มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญดังนี้ คือ

(1) นโยบายพื้นฐาน

รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องจะกำหนดนโยบายส่งเสริมการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ ลดการเกิดของสินค้าใช้แล้ว และของเสียจากกระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบ นโยบายพื้นฐานจะกำหนดจากเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ ระดับเทคโนโลยีเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เพื่อให้เกิดการใช้วัตถุดิบในการผลิตสินค้าอย่างมีเหตุผล ส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์เป็นระยะเวลานาน ผู้บริโภคต้องให้ความร่วมมือกับรัฐบาล เจ้าพนักงานท้องถิ่นและภาคธุรกิจ เพื่อให้การดำเนินการตามนโยบายบรรลุวัตถุประสงค์และพยายามใช้ผลิตภัณฑ์ให้นานที่สุด

(2) หลักเกณฑ์การตัดสินภาคธุรกิจที่ประหยัดทรัพยากร

รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องจะเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์ในการตัดสินโดยการกำหนดวิธีการต่างๆ เช่น วิธีการลดการเกิดของสิ่งที่เหลือจากการผลิต การใช้เทคโนโลยีในการผลิต การใช้ทรัพยากรและการส่งเสริมการใช้ของเสียจากการผลิต และการนำของเสียไปใช้ในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง และถ้าหากต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปรสภาพหลักเกณฑ์ รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องจะต้องปรึกษากับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมก่อน ในกรณีจำเป็นรัฐมนตรีอาจให้คำปรึกษาแก่ภาคธุรกิจเกี่ยวกับวิธีการลดการเกิดของเสียจากกระบวนการผลิต ภาคธุรกิจจะต้องลดการเกิดของเสียจากการผลิตในแต่ละปี ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งหากอัตราการลดการเกิดของเสียไม่ตรงตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ให้รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องใช้มาตรการที่เหมาะสม โดยใช้การส่งเสริมการหมุนเวียนใช้ทรัพยากร นำส่วนประกอบที่สามารถนำมาใช้เป็นวัตถุดิบซ้ำไปใช้อีกอุตสาหกรรมหนึ่ง ตลอดจนให้คำแนะนำภาคธุรกิจ ในกรณีจำเป็นรัฐมนตรีอาจจะกำหนดมาตรการกับภาคธุรกิจหากเห็นว่าภาคธุรกิจที่ถูกกำหนดไม่หมุนเวียนใช้ทรัพยากร ในจำนวนที่เพียงพอตามที่ กำหนดไว้

(3) หลักเกณฑ์การตัดสินของภาคธุรกิจที่ผลิตภัณฑ์ประหยัดทรัพยากร

การส่งเสริมการลดการเกิดของเสียจากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการประหยัดทรัพยากร รัฐมนตรีอาจกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการลดการเกิดของเสียจากสินค้าใช้แล้วให้กับผู้ที่ประกอบธุรกิจการผลิต ซ่อมแซม หรือผู้ขาย หลักเกณฑ์ที่กำหนดจะระบุวิธีการลดการเกิดของเสียจากผลิตภัณฑ์ เทคโนโลยีที่ใช้ในการลดการเกิดของเสียจากสินค้าใช้แล้ว หลักเกณฑ์ที่กำหนดอาจเปลี่ยนแปรสภาพได้หากมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปรสภาพไป อย่างไรก็ตามรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องอาจให้คำแนะนำและกำหนดเงื่อนไขให้กับภาคธุรกิจในการลดการเกิดของเสียจากผลิตภัณฑ์ หาก

เห็นว่าอัตราการลดการเกิดของเสียจากผลิตภัณฑ์ยังไม่ลดลงตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ แม้ว่าปริมาณการผลิตจะตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ก็ตาม

สำหรับการส่งเสริมการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรซ้ำ (Recycle) ในการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ รัฐมนตรีจะกำหนดหลักเกณฑ์ที่ช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรให้แก่ภาคธุรกิจที่ทำการผลิต ซ่อม ขาย ผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น หลักเกณฑ์การนำทรัพยากรมาหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) เทคโนโลยีที่นำทรัพยากรกลับมาใช้หมุนเวียน เงื่อนไขที่กำหนดไว้อาจเปลี่ยนแปรสภาพได้ หากเห็นว่าการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรนั้นไม่ตรงตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด และอาจใช้มาตรการที่จำเป็นในการส่งเสริม กระบวนการผลิตสินค้าที่เกิดจากการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ หากภาคธุรกิจไม่ปฏิบัติตามหลังจากที่ได้ประกาศให้สาธารณทราบแล้ว อาจกำหนดมาตรการที่จำเป็นให้กับภาคธุรกิจปฏิบัติตาม หลังจากได้คำสั่งจากรัฐสภาแล้ว

(4) การติดฉลากผลิตภัณฑ์

รัฐมนตรีจะกำหนดมาตรฐานการติดฉลากในผลิตภัณฑ์ ดังนี้

ก. ติดฉลาก กำหนดการเก็บแยกโดยดูจากคุณภาพของวัสดุ และส่วนประกอบ

ข. วิธีการติดฉลาก ผู้ผลิต หรือผู้ขายสินค้าจะต้องติดฉลากตามที่รัฐมนตรีกำหนด หากภาคธุรกิจ ไม่ปฏิบัติตามที่กำหนด ภายหลังจากที่ได้ประกาศให้กับสาธารณทราบแล้ว รัฐมนตรีอาจใช้มาตรการที่จำเป็นให้ภาคธุรกิจปฏิบัติหลังจากที่ได้รับคำสั่งจากรัฐสภาแล้ว

(5) หลักเกณฑ์ตัดสินผลิตภัณฑ์การแปรสภาพทรัพยากรที่ถูกระบุ

รัฐมนตรีอาจกำหนดหลักเกณฑ์ให้กับผู้ผลิต หรือผู้ขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรสภาพ มีหน้าที่ให้ความร่วมมือและต้องปฏิบัติ ดังนี้

ก. เรื่องเกี่ยวกับการรับ ผลิตภัณฑ์ ที่มาจากการแปรสภาพจากวัตถุดิบที่ใช้แล้วและวิธีการปฏิบัติ

ข. เป้าหมายของการนำทรัพยากรมาหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) และวิธีการปฏิบัติ

ค. การใช้ใบรับ และวิธีการออกใบรับผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากการนำทรัพยากรหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) หากหน่วยงานเทศบาลต้องการใบรับ และเรื่องเกี่ยวกับการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเทศบาล

ง. เกี่ยวกับการรับคืนผลิตภัณฑ์ หลักเกณฑ์ที่กำหนดจะระบุเงื่อนไขต่างๆ เช่น วิธีการรับคืน การเปลี่ยนแปรสภาพทรัพยากร ระดับเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในกระบวนการแปรสภาพ และการกำจัดโดยเทศบาล สำหรับการรับคืน และการแปรสภาพของผลิตภัณฑ์ รัฐมนตรีอาจมอบอำนาจให้ภาคธุรกิจที่ผลิต โดยกำหนดเงื่อนไขการรับคืน และการแปรสภาพทรัพยากรที่ใช้แล้ว ดังนี้

1. การรับคืนและการแปรสภาพทรัพยากรต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในกฎหมาย

2. ผู้ที่รับคืนต้องมีคุณสมบัติตามที่รัฐมนตรีกำหนด

3. ผู้ที่รับคืนต้องมีเครื่องมืออุปกรณ์ในการอำนวยความสะดวก ณ สถานที่รับคืนตามมาตรฐานที่รัฐมนตรีกำหนด

4. ในกรณีที่มีผู้ดำเนินการมากกว่า 2-3 หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการรับคืนจะต้องดำเนินการตามนี้

- จะต้องทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างกันเพื่อให้เกิดความมั่นคง
- ต้องมีความยุติธรรมกับผลประโยชน์ของผู้บริโภคและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง

(6) คุณสมบัติผู้ขอรับใบอนุญาต การเปลี่ยนแปรสภาพทรัพยากร การยกเลิกใบอนุญาตสำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะดำเนินธุรกิจในการรับคืน และแปรสภาพทรัพยากร กฎหมายกำหนดเงื่อนไข ผู้ที่ต้องการใบอนุญาตจะต้องส่งใบสมัคร และเอกสารตามคำสั่งของรัฐมนตรี ดังนี้

ก. ชื่อ และที่อยู่ หรือชื่อตัวแทนในกรณีที่เป็นบริษัท

ข. ชนิดของผลิตภัณฑ์ที่มาจากการแปรสภาพทรัพยากร

ค. เป้าหมายการรับคืน และการแปรสภาพทรัพยากร

ง. ผู้ที่ทำการรับคืน และแปรสภาพทรัพยากร ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกสถานที่ ในการรับคืน

จ. วิธีการรับคืน และการนำทรัพยากรมาหมุนเวียนใช้ใหม่

หากภาคธุรกิจที่ได้รับอนุญาตต้องการ หรือมีความประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปรสภาพตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในข้อ 2-5 จะต้องขออนุญาตจากรัฐมนตรีก่อนจึงจะดำเนินการได้ หากภาคธุรกิจที่ได้รับใบอนุญาตไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ก็อาจจะยกเลิกใบอนุญาตนั้นได้ สำหรับมาตรการให้ใบอนุญาตการรับคืนและการแปรสภาพทรัพยากรนี้รัฐมนตรีอาจจะถามความคิดเห็นจากคณะกรรมการการค้าซึ่งคณะกรรมการการค้าอาจให้ความเห็นได้ในเงื่อนไขเมื่อถูกร้องขอ และเพื่อเป็นการส่งเสริมภาคธุรกิจในการทำหน้าที่รับคืนและนำทรัพยากรมาหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) ให้เกิดประโยชน์ประสพผลสำเร็จ หากมีความจำเป็นรัฐมนตรีอาจให้คำแนะนำแก่ภาคธุรกิจนั้น เพื่อพัฒนาไปสู่ระบบ 3 R (Reduction , Reuse, Recycling) ซึ่งประกอบด้วย

1. ธุรกิจที่ต้องใช้ทรัพยากรประหยัด ประกอบด้วยอุตสาหกรรมกระดาษ เหล็ก ทองแดง และอุตสาหกรรมรถยนต์

2. อุตสาหกรรมที่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ใหม่ ประกอบด้วยอุตสาหกรรมกระดาษ อุตสาหกรรมท่อ พีวีซี อุตสาหกรรมผลิตถ้วยแก้ว อุตสาหกรรมผลิตเครื่องถ่ายเอกสาร อุตสาหกรรมก่อสร้าง

3. อุตสาหกรรมที่ส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรมาหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) ประกอบด้วยอุตสาหกรรมรถยนต์ อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ อุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ อุตสาหกรรมอุปกรณ์ใช้แก๊ส น้ำมัน อุตสาหกรรมสุขภัณฑ์

4. อุตสาหกรรมที่ต้องติดฉลาก ประกอบด้วย อุตสาหกรรมกล้องถ่ายรูป อุตสาหกรรมผลิตเครื่องโทรศัพท์ อุตสาหกรรมผลิตจักรยาน อุตสาหกรรมผลิตแบตเตอรี่ อุตสาหกรรมผลิตขวดแก้ว อุตสาหกรรมพลาสติก

5. อุตสาหกรรมจากผลพลอยได้ ประกอบด้วย ผงถ่านที่ได้มาจากการผลิตไฟฟ้า ดินและทราย ก้อนคอนกรีต และยางมะตอย ไม้ที่ได้มาจากการก่อสร้าง

กฎหมายส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ นำหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมาปรับใช้เป็นแนวทางการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแบบยั่งยืน เกิดผลคุ้มค่า สร้างความรับผิดชอบของผู้ผลิต ผู้บริโภค และภาครัฐ ดังนี้

1. ผู้ผลิต

หน้าที่

1. ผู้ผลิตต้องใช้วัสดุที่ไม่เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิต

2. นำผลิตภัณฑ์ผลพลอยได้จากกระบวนการผลิตไปเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตได้อีกครั้ง

3. ใช้วัตถุดิบที่ใช้แล้วมาผลิตเป็นวัตถุดิบในการผลิตภัณฑ์ใหม่

4. จะต้องใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผลและเป็นระยะเวลานาน

ความรับผิดชอบ

1. กำหนดระดับความเหมาะสม ปริมาณจำนวนการใช้ทรัพยากรเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิต

2. ต้องพยายามใช้ทรัพยากรที่สามารถหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) ได้

3. ส่งเสริมการใช้สิ่งที่เหลือจากกระบวนการผลิตทั้งหมดหรือบางส่วนหรือผลพลอยได้จากกระบวนการผลิต

2. ผู้บริโภค

ผู้บริโภคมีหน้าที่ ดังนี้

1. ใช้ผลิตภัณฑ์ให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

2. ร่วมมือรัฐบาล เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และภาคธุรกิจ ในการปฏิบัติตามกฎหมาย

3. ใช้ผลิตภัณฑ์ที่สามารถหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) ได้

ความรับผิดชอบ

1. เป็นส่วนหนึ่งในสังคมที่จะทำหน้าที่ในการประเมินภาคธุรกิจ

2. ให้ความร่วมมือในการใช้ผลิตภัณฑ์จากผลพลอยได้จากกระบวนการผลิต

3. ปฏิบัติตามกฎหมาย และแนวนโยบายที่รัฐบาลหรือเทศบาลได้บัญญัติกำหนดไว้

3. รัฐบาลและองค์กรท้องถิ่น

กฎหมายกำหนดให้รัฐบาลและองค์กรท้องถิ่นมีส่วนช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการเกิดของเสีย ปกป้องสภาพแวดล้อมตลอดจนส่งเสริมการวิจัยพัฒนาและเผยแพร่ผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

กล่าวได้ว่ากฎหมายส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เอื้อประโยชน์ต่อการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ลดการเกิดของเสียจากแหล่งกำเนิด กำหนดให้ภาคอุตสาหกรรมมีการนำทรัพยากรกลับมาหมุนเวียนใช้ใหม่ (Recycle) และต้องใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดคุ้มค่า ยั่งยืน แก้ไขปัญหามลพิษ นำหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหา ลดการบริโภคทรัพยากรให้น้อยลง กฎหมายที่ใช้ในการจัดการของเสียอันตรายของประเทศญี่ปุ่น เป็นกฎหมายที่ส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์หมุนเวียนจากทรัพยากรธรรมชาติให้มากที่สุด สำหรับส่วนที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ต้องได้รับการกำจัดอย่างถูกหลักวิชาการ ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหามลพิษได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง

หากประเทศไทยได้นำเอาแนวทางตามกฎหมายดังกล่าวมาปรับใช้ในประเทศไทยแล้ว น่าจะก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลดีต่อการลดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย สำหรับผู้ได้รับความเสียหายก็จะได้รับการชดเชยความเสียหายจากกองทุนชดเชยความเสียหายทำให้ประชาชนได้รับการดูแลและได้รับความยุติธรรมมากขึ้น ประเทศญี่ปุ่นนับได้ว่าเป็นประเทศที่สามารถแก้ไขปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมได้ประสบความสำเร็จประเทศหนึ่งสมควรนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยต่อไป

3.2 ความรับผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

กฎหมายสิ่งแวดล้อมประกอบไปด้วยกฎหมายหลายฉบับด้วยกันทั้งกฎหมายมหาชนและกฎหมายเอกชน ซึ่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดทางสิ่งแวดล้อมนั้นก็ได้แก่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

3.2.1 ความรับผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นกฎหมายที่กล่าวถึงความรับผิดทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมมานานแล้วก่อนที่จะมีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติฉบับแรกเมื่อ พ.ศ.2518 และก่อนที่ประเทศไทยจะมีการใช้คำว่า “คดีสิ่งแวดล้อม” ในอดีตนั้น คดีสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางแพ่งนั้นมักถือว่าเป็นคดีละเมิดหรือคดีเกี่ยวกับการก่อเหตุเดือนร้อนรำคาญระหว่างผู้ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงมีกฎหมายสองลักษณะที่เกี่ยวข้องกับคดีดังกล่าวคือ กฎหมายว่าด้วยละเมิดและกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน

กฎหมายว่าด้วยละเมิดเป็นรากฐานสำคัญของกฎหมายสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมไทยหรือต่างประเทศในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะหลักการต่างๆ ที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะมาตรา 420 และมาตรา 437 เท่านั้น

ข้อพิพาททางละเมิดเป็นเรื่องของการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลระหว่างเอกชนกับเอกชนหรือเอกชนกับรัฐ เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นโดยทั่วไปรัฐจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องเว้นแต่คู่กรณีที่ได้รับความเสียหายจะร้องขอโดยการฟ้องคดีต่อศาล โดยที่กฎหมายได้ให้การรับรองสิทธิของผู้ที่ถูกโต้แย้งหรือได้รับความเสียหายและกำหนดให้ผู้ที่ละเมิดสิทธิหรือผู้ที่ก่อความเสียหายให้มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ โดยการกระทำการ งดเว้นกระทำการ หรือส่งมอบทรัพย์สินแล้วแต่กรณีตามบ่อเกิดของมูลหนี้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ นิติกรรม ได้แก่ สัญญา และนิติเหตุ ได้แก่ ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง และลาภมิควรได้ สิทธิและหน้าที่ในทางแพ่งนี้ถือเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวของเอกชนเกิดขึ้นโดยเจตนาของคู่กรณีในอันที่จะผูกนิติสัมพันธ์ต่อกันหรือเกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย เช่น การกำหนดให้ผู้ทำละเมิดต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษดังกล่าว

ในการเรียกร้องค่าเสียหายทางละเมิดโดยทั่วไปนั้น ผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับความเสียหายที่ได้รับว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร ซึ่งเป็นแนวคิดจากทฤษฎีที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ทฤษฎีนี้ได้ใช้พิสูจน์ความรับผิดทางละเมิดโดยพิจารณาถึงเงื่อนไขและความเหมาะสมของเหตุและผลของการกระทำนั้นเป็นส่วนประกอบ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายที่จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าข้อกล่าวอ้างของตนเป็นความจริงและความเสียหายที่ได้รับเป็นผลโดยตรงจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทาเลินเล่อของจำเลยในคดีนั้น ซึ่งในคดีสิ่งแวดล้อมการที่จะพิสูจน์ให้ได้ครบองค์ประกอบเช่นนั้นถือเป็นภาระและความยากลำบากอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่นกรณีชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับโรงไฟฟ้าแม่เมาะหากมีการเจ็บป่วยเนื่องจากสภาวะแวดล้อมเป็นพิษผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าสาเหตุของการ

เจ็บป่วยเป็นผลโดยตรงจากกิจกรรมของโรงไฟฟ้าดังกล่าวนั้น ซึ่งนับเป็นภาระและความยากลำบากอย่างมากของฝ่ายโจทก์ที่จะต้องนำสืบถึงผู้กระทำผิดและความเสียหายที่ได้รับ อีกทั้งฝ่ายจำเลยย่อมอยู่ในวิสัยที่จะป้องกันขัดขวางการพิสูจน์ความเสียหายดังกล่าวนั้นได้ดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมากอยู่ตลอดเวลา การที่จะกำหนดให้ผู้ก่อความเสียหายต้องรับผิดชอบเพียงการกระทำที่เกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อเท่านั้น ย่อมไม่เป็นการเพียงพอ[12]

ในคดีสิ่งแวดล้อม ได้มีการนำหลักการของทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดมาประยุกต์ใช้เช่นกัน เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันที่ต้องประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง ประกอบกับความไม่เท่าเทียมกันในสถานภาพของผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหา คดีที่ถือเป็นบรรทัดฐานของทฤษฎีนี้คือคดี Ryland V. Fletcher ซึ่งหลักเกณฑ์ในคดีดังกล่าวได้ถือเป็นบรรทัดฐานต่อมา ในคดีสิ่งแวดล้อมอื่นๆ แต่ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะหลักการต่างๆ ที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะมาตรา 420 และมาตรา 437 เท่านั้น

1) ความรับผิดเพื่อละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 420 มาตรา 420 แห่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า

"ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่น โดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายแก่ชีวิตก็ดี ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น" กรณีที่ถือว่ามีการทำละเมิดขึ้นตามมาตรา 420 จะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

(1) ต้องมีการกระทำของบุคคล เพราะคำว่า "ผู้ใด" ย่อมหมายถึงบุคคลโดยอาจจะเป็นบุคคลธรรมดาที่บรรลุนิติภาวะแล้วหรือจะเป็นผู้เยาว์ก็ได้ เช่น อาจเป็น ชาวสวน ชาวนา ชาวไร่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืชหรือประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำระบายของเสียจากครัวเรือนลงสู่แหล่งน้ำ รวมทั้งนิติบุคคลซึ่งจะต้องมีการกระทำผ่านบุคคลธรรมดา เช่น โรงงานของบริษัทระบายน้ำเสียจากโรงงานลงสู่แหล่งน้ำจนน้ำเกิดเน่าเสีย

ในกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่ง โดยมิได้เกิดจากการกระทำของอีกบุคคลหนึ่ง ผู้ได้รับความเสียหายย่อมไม่สามารถฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากผู้ใดได้ เพราะมิได้มีการทำละเมิดเกิดขึ้น เช่น กรณีที่ควันไฟและเถ้าถ่านจากการระเบิดของภูเขาไฟก่อให้เกิดความ เสียหายแก่ชาวบ้านและพืชไร่ที่อยู่ใกล้ภูเขาไฟ หรือกรณีที่มีลมพายุพัดเอาสารประกอบชนิดหนึ่งจากโรงงานไปตกในบ่อเลี้ยงปลาของชาวบ้านคนหนึ่งทำให้ปลาในบ่อทั้งหมดตายไป เป็นต้น

---

[12] อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2547). **กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม.** หน้า 437-438.

การที่จะถือว่ามีการกระทำของบุคคลได้นั้นจะต้องเป็นกรณีที่บุคคลนั้นรู้สำนึกในการกระทำของตน กล่าวอีกนัยหนึ่ง การกระทำนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมหรือตัดสินใจของบุคคลนั้น เช่น การที่ลูกจ้างของบริษัทระบายน้ำเสียออกจากท่อระบายน้ำทิ้งของโรงงานก็รู้สึกตัวเองว่ากำลังระบายน้ำเสียออกไป มิได้เกิดจากการที่ถูกบุคคลที่สามใช้ปืนบังคับให้ลูกจ้างนั้นระบายน้ำเสียออกจากโรงงาน พร้อมกันนี้ คำว่า "การกระทำ" นั้น ในการตีความกฎหมายให้ถือว่ารวมถึงการ "ไม่กระทำการ" ในกรณีที่บุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องกระทำด้วย เช่น ลูกจ้างในโรงงานมีหน้าที่ปิดวาล์วท่อระบายน้ำเสียจากโรงงานที่ส่งน้ำเสียไปยังบ่อบำบัดน้ำเสีย เพื่อมิให้น้ำเสียล้นบ่อบำบัดน้ำเสีย หากลูกจ้างผู้นั้นมิได้เฝ้าดูว่าน้ำเสียเกือบเต็มบ่อบำบัดน้ำเสียหรือไม่ และลืมปิดวาล์วดังกล่าว จนเป็นเหตุให้น้ำเสียไหลท่วมบ่อบำบัดน้ำเสียและไหลท่วมที่ปลูกพืชผักของชาวบ้านข้างเคียงจนได้รับความเสียหาย กรณีเช่นนี้ ถือว่าการละเมิดนั้นเกิดจากการละเว้นกระทำการของลูกจ้างในโรงงานซึ่งบริษัทเจ้าของโรงงานจะต้องรับผิดชอบ

คำพิพากษาฎีกาที่ 2500/2520 ลูกจ้างของการรถไฟแห่งประเทศไทยมีหน้าที่ต้องลากแผงเหล็กกั้นทางรถไฟมิให้ผู้ขับขี่ยานพาหนะอื่นข้ามทางรถไฟนั้นในขณะที่รถไฟกำลังแล่นมาเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ ลูกจ้างผู้นั้นเผลอเลอมิได้ทำหน้าที่ ทำให้รถไฟชนยานพาหนะที่กำลังข้ามทางรถไฟจนได้รับความเสียหาย ลูกจ้างและการรถไฟแห่งประเทศไทยต้องรับผิดชอบต่อผู้ขับขี่ยานพาหนะที่ได้รับความเสียหายนั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 698/2538 การที่อุทกภัยทำให้ถนนในความรับผิดชอบของเทศบาลจำเลยขาดเป็นเวลาหลายเดือนแล้วโดย จำเลยมิได้ติดป้ายแสดงทางเบี่ยง มิได้หาสิ่งกีดขวางที่เห็นได้ชัดเวลากลางคืนและมิได้ติดสัญญาณไฟเพื่อเตือนให้ผู้ใช้ถนนนั้นทราบถึงอันตรายและให้ใช้ความระมัดระวังในการสัญจร ถือว่าจำเลยละเว้นการกระทำโดยประมาท จำเลยจะต้องรับผิดต่อการที่ผู้ตายได้ขับรถจักรยานยนต์ตกลงไปในช่วงที่ถนนขาดนั้น กรณีดังกล่าวไม่ถือว่าเกิดจากเหตุสุดวิสัย

(2) การกระทำที่ถือว่าเป็นละเมิดนั้น จะต้องเป็นการกระทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายหากไม่เป็นการกระทำต่อบุคคลอื่น แต่เป็นการกระทำต่อทรัพย์สินที่มิได้มีบุคคลใดเป็นเจ้าของ เช่น อากาศ หรือน้ำในแม่น้ำลำคลองแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 แม้ว่าจะมีความเสียหายเกิดขึ้นต่อสิ่งนั้นก็ตาม เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น เช่น กรณีของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ซึ่งจะกล่าวต่อไปในภายหลัง แต่หากการกระทำต่อทรัพย์สินที่มิได้เป็นของบุคคลหนึ่งบุคคลใดนั้นเป็นเหตุให้บุคคลใดต้องได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิฟ้องร้องได้ คำพิพากษาฎีกาที่ 489/2535 วินิจฉัยว่า ลำเหมืองพิพาทไหลผ่านนาจำเลยทั้งสอง โจทก์ใช้น้ำจากลำเหมืองดังกล่าวในการทำนามากกว่า 40 ปีแล้ว ต่อมาจำเลยทั้งสองถมเหมืองที่ผ่านที่ดินของตนจนเป็นเหตุให้โจทก์ไม่สามารถ

ใช้น้ำจากลำเหมืองนั้นเพื่อประโยชน์จากการทำนาได้ต่อไปเนื่องจากขาดน้ำ ดังนี้ถือว่าจำเลยทั้งสองทำละเมิดต่อโจทก์

การกระทำดังกล่าวในวรรคก่อนจะต้องเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมาย กล่าวคือ ผู้กระทำไม่มีอำนาจที่กระทำการดังกล่าว เช่น โรงงานไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะระบายน้ำเสียไปยังที่ดินข้างเคียง หากมีการกระทำเช่นนั้น ถือว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อเจ้าของที่ดินนั้น แต่หากเป็นกรณีที่โรงงานกระทำการดังกล่าวตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรีในกรณีฉุกเฉินตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นจากมลพิษแล้ว ย่อมถือว่า การกระทำของโรงงานนั้นไม่เป็นการกระทำละเมิดต่อเจ้าของที่ดินข้างเคียง

กรณีโรงงานระบายน้ำเสียหรืออากาศเสียออกสู่สภาพแวดล้อมเป็นไปตามมาตรฐานที่ทางราชการกำหนดไว้นั้น อาจทำให้มีผู้ตีความว่า หากมลพิษเหล่านั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น เช่น ก่อให้เกิดโรคระบาดทางเดินหายใจเนื่องจากสูดอากาศที่มีปริมาณความเข้มข้นของก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์สูงเป็นเวลานาน โรงงานนั้นไม่ต้องรับผิดเพราะไม่ถือว่ามีการกระทำละเมิดของโรงงาน เนื่องจากการระบายน้ำเสียหรือของเสียนั้นเป็นไปตามกฎหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง โรงงานมีสิทธิที่จะระบายน้ำเสียหรือของเสียตามมาตรฐานของทางราชการ โรงงานจึงไม่ควรรับผิดชอบต่อผลของความเสียหายที่เกิดจากการกระทำนั้น กรณีดังกล่าวนี้ แม้โรงงานจะสามารถระบายน้ำเสียหรืออากาศเสียดังกล่าวได้หากปฏิบัติตามมาตรฐานของทางราชการก็ตาม แต่มาตรฐานดังกล่าวมิได้ให้อำนาจแก่โรงงานที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นได้ ด้วยเหตุนี้ การระบายน้ำเสียหรืออากาศเสียของโรงงานในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการกระทำละเมิด

มีข้อน่าสังเกตว่า แม้ว่าการกระทำบางครั้งมีลักษณะเป็นการผิดกฎหมายแต่หากว่าผู้กระทำได้รับความยินยอมจากผู้ได้รับความเสียหายแล้ว ก็ถือว่าการกระทำดังกล่าวไม่เป็นละเมิด[13] เช่น ผู้เสียหายยินยอมให้โรงงานนำกากอุตสาหกรรมบางชนิดไปเก็บไว้ในที่พักอาศัยของผู้เสียหาย โดยเชื่อว่าตนเองมีภูมิคุ้มกันพิเศษมากกว่าบุคคลทั่วไป ต่อมาผู้เสียหายเกิดอาการเจ็บป่วยเพราะกากอุตสาหกรรมนั้น ผู้เสียหายย่อมไม่สามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายจากโรงงานตามมาตรา 420 ได้ เพราะถือว่าเป็นความยินยอมของผู้เสียหาย ไม่ทำให้เกิดละเมิดหรือในกรณีที่ทราบอยู่แล้วว่า มีโรงงานตั้งอยู่ในบริเวณที่ตนต้องการจะซื้อที่ดินเพื่อปลูกบ้านอยู่อาศัยเมื่อผู้เสียหายปลูกบ้านเสร็จแล้วก็เข้าอยู่อาศัย หลังจากนั้นผู้เสียหายได้รับมลพิษซึ่งเป็นไอของโลหะหนักที่ระบายออกมาจากโรงงานทุกวันจนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยดังนั้นจะถือได้หรือไม่ว่าโรงงานต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะถือว่าผู้เสียหายยินยอมที่จะได้รับไอของโลหะหนักจากโรงงานเนื่องจาก

---

[13] อำนาจ วงษ์บัณฑิต. (2550). **กฎหมายสิ่งแวดล้อม.** หน้า 511.

ทราบอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่ถือว่าโรงงานทำละเมิดต่อผู้เสียหาย จึงไม่ใช่ความผิดของโรงงานแต่เป็นความยินยอมของผู้เสียหายเองที่ต้องการเข้ามาอยู่ใกล้กับโรงงาน เรื่องนี้ อำนาจ วงศ์บัณฑิต[14] มีความเห็นว่า การที่ผู้เสียหายย้ายเข้าอยู่ในบริเวณใกล้ชิดกับโรงงานก่อนหรือภายหลังการตั้งโรงงานไม่น่าจะนำมาเป็นปัจจัยในการตัดสินใจว่าผู้เสียหายยินยอมที่จะรับสภาพการระบายไอของโลหะหนักจากโรงงาน เพราะหากผู้เสียหายสามารถเลือกได้แล้ว ผู้เสียหายคงต้องการให้โรงงานหยุดการระบายไอของโลหะหนัก แต่การที่ผู้เสียหายต้องเข้าไปอยู่ในบริเวณนั้นเนื่องจากเป็นที่ตั้งของที่ดินของผู้เสียหาย จะถือว่าผู้เสียหายยินยอมให้โรงงานทำละเมิดมิได้ นอกจากนี้โรงงานจะอ้างไม่ได้ว่าผู้เสียหายไม่ควรซื้อที่ดินที่อยู่ใกล้ชิดกับโรงงาน เพราะถึงผู้เสียหายไม่ซื้อที่ดินแปลงดังกล่าวโรงงานก็ไม่มีสิทธิในการก่อความเสียหายแก่เจ้าของที่ดินแปลงเดิมอยู่นั่นเอง ถึงแม้ว่าโรงงานจะตั้งอยู่ในเขตที่มีโรงงานอุตสาหกรรมมากมายถ้าหากมีหลักฐานชัดเจนว่ามลพิษจากโรงงานนั้นทำให้ผู้เสียหายเกิดอาการเจ็บป่วย โรงงานคงจะอ้างไม่ได้ว่าผู้เสียหายยินยอมรับอันตรายจากมลพิษจากโรงงานโดยปริยายในความเป็นจริงนั้นมลพิษจากโรงงานอาจไม่ได้ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยอย่างทันทีทันใดแต่อาจต้องอาศัยการสะสมไปชั่วระยะเวลาหนึ่งจะแสดงอาการออกมา จึงไม่สามารถจะสรุปได้ว่าผู้เสียหายสมัครใจเสี่ยงภัยเองที่จะเข้าไปอยู่ใกล้ หรือทำงานกับโรงงานที่เป็นผู้ก่อมลพิษนั้น

อย่างไรก็ดีปัญหาหลักกฎหมายเรื่องความยินยอมไม่ทำให้เป็นละเมิด (Volenti non fit injuria) นั้นก็ได้ถูกยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ซึ่งมาตรา 9 บัญญัติว่า

"ความตกลงหรือความยินยอมของผู้เสียหายสำหรับการกระทำที่ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนจะนำมาอ้างเป็นเหตุยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดเพื่อละเมิดมิได้"

จากบทบัญญัติดังกล่าว แสดงให้เห็นว่านับจากหลังปี พ.ศ.2540 เป็นต้นไป ความยินยอมหรือการกระทำที่เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งตามกฎหมายหรือเป็นการกระทำที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แม้จะได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายก็จะกระทำมิได้ ถ้าหากกระทำย่อมมีความผิดทางละเมิด ดังนั้น โรงงานหรือผู้ก่อมลพิษทั้งปวงจึงจะอ้างว่าผู้เสียหายยินยอมหรือสมัครใจเข้ารับการเสี่ยงภัยเองไม่ได้ ถ้าหากโรงงานเป็นผู้ก่อมลพิษทำให้เกิดความเสียหายจะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายนั้น

---

[14] แหล่งเดิม.

(3) เป็นการกระทำที่เกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ คำว่า "จงใจ" หมายถึง รู้สำนึกถึงผลหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการกระทำของตน ถ้ารู้ว่าจะเกิดผลหรือความเสียหายแก่เขาแล้วก็เป็นจงใจ การเข้าใจโดยสุจริต เข้าใจผิดในข้อเท็จจริงหรือการกระทำโดยผิดพลั้งพลาดไม่เป็นจงใจ[15] ดังนั้นคำว่า จงใจ จึงมีความหมายคล้ายกับเจตนาตามความในมาตรา 59 แห่งประมวลกฎหมายอาญาซึ่งบัญญัติว่า "การกระทำโดยเจตนาได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะเดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น" ส่วนการกระทำโดยจงใจนั้นหมายถึงการกระทำโดยรู้สำนึกถึงการกระทำว่าจะเป็นผลเสียหายต่อบุคคลอื่นแต่มิได้มีความหมายครอบคลุมไปถึงว่าจะต้องเจาะจงให้เกิดความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างเช่น กระทำโดยเจตนาการกระทำโดยเจตนาในทางกฎหมายอาญาเป็นการกระทำโดยจงใจในความหมายของมาตรา 420 เสมอและคำว่า "จงใจ" มีความหมายกว้างกว่าคำว่า "เจตนา" นั่นเอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 761/2521 ที่ดินโจทก์ขอออกโฉนดมิใช่ที่สงวนไว้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ตามประกาศหวงห้าม นายอำเภอสั่งคนไปรังวัดสำรวจคัดค้านการออกโฉนดว่าเป็นที่สงวนตามประกาศหวงห้าม แต่คนเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตตามที่กำนันผู้ใหญ่บ้านรายงานมา ไม่จงใจหรือประมาทเลินเล่อไม่เป็นละเมิด

คำพิพากษาฎีกาที่ 489/2535 ลำเหมืองพิพาทไหลผ่านนาของจำเลยทั้งสอง โจทก์ใช้น้ำจากลำเหมืองดังกล่าวในการทำนามากกว่า 40 ปีแล้วต่อมาจำเลยทั้งสองถมเหมืองที่ผ่านที่ดินของตนจนเป็นเหตุให้โจทก์ไม่สามารถใช้น้ำจากลำเหมืองนั้นเพื่อประโยชน์จากการทำนาได้ต่อไปเนื่องจากขาดน้ำ ดังนี้ถือว่าจำเลยทั้งสองทำละเมิดต่อโจทก์

แม้ผู้กระทำผิดจะมิได้จงใจที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น แต่ยังคงต้องรับผิดหากกระทำด้วยความประมาทเลินเล่อ ซึ่งอาจเทียบเคียงกับคำว่า "ประมาท" ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 59 วรรคสี่ แห่งประมวลกฎหมายอาญาซึ่งบัญญัติว่า "กระทำโดยประมาทได้แก่กระทำ

ความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่" เช่น กรณีผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งได้นำกุ้งทะเลมาเลี้ยงในพื้นที่น้ำจืด ซึ่งใช้ในการปลูกข้าว ผู้ประกอบการนั้นได้ขุดบ่อเลี้ยงกุ้งแล้วนำน้ำเค็มมาใส่บ่อเพื่อเลี้ยงกุ้งโดยมิได้มีมาตรการป้องกันการรั่วซึมของน้ำเค็ม ทำให้น้ำเค็มรั่วซึมไปที่ดินทำนา ทำให้ข้าวไม่ออกรวงนำความเสียหายให้แก่ผู้ทำนาซึ่งความเสียหายนี้เกิดจากการกระทำของผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้ง เพราะผู้เลี้ยงกุ้งย่อมทราบ

---

[15] ไพจิตร ปุญญพันธุ์. (2548). **คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด**. หน้า 8-9.

ได้ดีกว่าน้ำเค็มนั้นสามารถซึมไปยังที่ดินข้างเคียงได้แต่ก็ไม่ได้มีมาตรการป้องกันดังนั้นจึงถือว่าผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งประมาทเพราะมิได้ใช้ความระมัดระวังที่บุคคลทั่วไปควรต้องใช้ ซึ่งมาตรฐานของการใช้ความระมัดระวังใช้ความรู้สึกหรือเหตุผลของคนปกติหรือที่เรียกว่าวิญญูชน

คำพิพากษาฎีกาที่ 761/2515 โจทก์ได้เดินตามทางเท้าในคืนวันสิ้นปีเพื่อดูไฟที่ประดับตามถนนโดยเดินดูไฟบ้างและดูทางเท้าบ้าง ในขณะที่เดินตรงเชิงสะพานข้ามคลองวัดราชบพิธ โจทก์ก็ได้ตกหลุมตรงคอสะพานซึ่งลึก 1.70 เมตร และกว้าง 1 เมตร ทำให้โจทก์ได้รับอันตราย โจทก์จึงฟ้องจำเลย (กรุงเทพมหานคร) จำเลยต่อสู้ว่าไม่ทราบว่ามีหลุมดังกล่าว เป็นความผิดของโจทก์เองที่เดินโดยไม่ระมัดระวัง ศาลวินิจฉัยว่าจำเลยมีหน้าที่ในการก่อสร้างซ่อมแซมและปรับปรุงถนนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย หลุมที่เกิดเหตุเป็นหลุมขนาดใหญ่มีมาประมาณ 2 ปีแล้ว จำเลยมิได้ดูแลและซ่อมแซมเป็นเหตุให้โจทก์เดินตกหลุมได้รับบาดเจ็บถือว่าเกิดจากความประมาทเลินเล่อของจำเลย อันเป็นการกระทำละเมิดต่อโจทก์ ส่วนข้อที่จำเลยอ้างว่าเป็นความผิดของโจทก์ที่เดินโดยขาดความระมัดระวังนั้นฟังไม่ขึ้น เพราะหลุมที่เกิดเหตุอยู่ตรงคอสะพานและต่ำกว่าสะพาน โดยปกติคนเดินอยู่บนสะพานจะมองเห็นไม่ถนัด นอกจากนี้เวลาเกิดเหตุเป็นเวลากลางคืน จึงทำให้โจทก์ไม่เห็นคอสะพาน และผู้ที่เดินทางสาธารณะทั่วไปย่อมไม่อาจคาดหมายได้ว่าจะมีหลุมขนาดใหญ่ขวางทางที่เดินนั้นจำเลยต้องรับผิดชอบต่อโจทก์ในความประมาทเลินเล่อนั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 7224/2539 จำเลยจ้างให้ผู้ตายเข้าไปเกี่ยวข้าวในนาของจำเลยภายหลังจากที่มีการฉีดยาฆ่าแมลงในนาได้เพียงหนึ่งสัปดาห์ ยาฆ่าแมลงที่ยังไม่สลายตัวและตกค้างอยู่ในนาจำเลยเป็นเหตุให้ผู้ตายเสียชีวิตโดยเฉียบพลัน ข้อเท็จจริงปรากฏว่าตามปกติแล้วภายหลังการฉีดยาฆ่าแมลงในนาข้าว จะต้องรอให้ยาฆ่าแมลงนั้นสลายตัวหมดก่อนจึงจะเข้าไปเกี่ยวข้าวได้ การสลายตัวของยาฆ่าแมลงดังกล่าวใช้เวลาอย่างน้อย 14 วัน แต่ถ้าไม่มีฝนตกอาจใช้เวลาอย่างน้อยหนึ่งเดือน การที่จำเลยจ้างให้ผู้ตายเข้าไปเกี่ยวข้าวภายหลังการฉีดยาฆ่าแมลงได้เพียงหนึ่งสัปดาห์จึงถือว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อผู้ตายโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

คำพิพากษาฎีกาที่ 1789-1790/2518 โรงงานของจำเลยมีบ่อเผาเศษปอโดยคนของจำเลยควบคุมได้มีการเผาเศษปอที่เหลือจากการเก็บคัดเลือกปอฝอยแล้วเป็นประจำตลอดมา ก่อให้เกิดควันไฟอันเกิดจากการเผาเศษปอของจำเลยดังกล่าวปรากฏว่าก่อนเกิดเหตุคดีนี้ควันไฟเคยถูกลมพัดพาไปครอบคลุมบริเวณที่เกิดเหตุในคดีนี้เป็นเหตุให้รถยนต์ชนกันมาแล้ว 2-3 ครั้ง แต่ไม่ปรากฏว่าจำเลยได้จัดการวางมาตรการป้องกันอย่างใดคงปล่อยปละละเลยให้เหตุการณ์คงเป็นอยู่เช่นเดิมจนกระทั่งได้เกิดเหตุขึ้นอีก ฉะนั้นการที่ลมพัดพาหอบเอาควันไฟไปครอบคลุมผิวจราจรบนท้องถนน ศาลฎีกาเห็นว่าไม่เป็นเหตุสุดวิสัยเพราะจำเลยย่อมทราบดีอยู่แล้วว่าลมอาจพัดพาหอบเอาควันไฟไปครอบคลุมผิวจราจรบนท้องถนนบริเวณเกิดเหตุในเวลาใดๆ ก็ได้ ซึ่งจำเลยอาจป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าวได้โดยย้ายบ่อเผาเศษปอไปอยู่ที่อื่นให้ห่างไกลพอที่ลมไม่สามารถจะพัดพา

ควันไฟมาถึงบริเวณที่เกิดเหตุได้ แต่จำเลยก็หาได้กระทำเช่นนั้นไม่ คดีนี้ฟังได้ว่า โจทก์ได้ขับรถมาตามทางหลวงถึงบริเวณที่เกิดเหตุได้ชะลอความเร็วลงก็พอดีมีกลุ่มควันเข้ามาครอบคลุมรถจนไม่สามารถมองเห็นทางข้างหน้า จึงได้หยุดรถทันใดก็เกิดเหตุขึ้น คือมีรถของโจทก์อีกคันหนึ่งขับมาชนท้าย ดังนี้การกระทำของจำเลยเป็นประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จำเลยต้องรับผิด

การฟ้องคดีโดยอาศัยหลักละเมิดนี้ จะต้องเป็นกรณีที่มีการทำลายสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบไปถึงสิทธิของผู้นั้น เฉพาะผู้ที่ได้รับความเสียหายเท่านั้นจึงจะมีสิทธิฟ้องคดีตามมาตรานี้ได้ ในการพิสูจน์ความเสียหายถือเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายที่ตนได้รับนั้น เป็นผลโดยตรงจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย หากพิสูจน์ไม่ได้ชัดว่าการกระทำของจำเลยได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ ศาลจะยกฟ้องโดยที่จำเลยไม่ต้องรับผิดใดๆ ซึ่งเป็นภาระในการพิสูจน์แก่โจทก์อย่างมาก ความเสียหายจากมลพิษที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม ที่ผิดกฎหมายละเมิดนั้นจะต้องเป็นกรณีที่ทำให้เสียชีวิต บาดเจ็บ สุขภาพอนามัยทรุดโทรม แต่หากมีการทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมแต่มิได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้หนึ่งผู้ใด ผู้ที่ก่อปัญหามลพิษเสียก็ไม่ต้องรับผิดตามมาตรา 420 เช่น การที่โรงงานระบายน้ำเสียลงสู่แม่น้ำทำให้เกิดมลพิษในแม่น้ำนั้น ทำให้ปลาตายจำนวนมากแต่ไม่มีผู้ใดเสียชีวิต บาดเจ็บ เจ็บป่วย ร่างกายทรุดโทรม ทรัพย์สินเสียหายหรือเสียสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดย่อมถือว่าโรงงานแห่งนี้มิได้ทำละเมิดต่อผู้ใด แต่โรงงานอาจรับผิดตามกฎหมายอื่นได้เช่นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

การฟ้องคดีโดยอาศัยหลักดังกล่าวยังมีข้อจำกัดในเรื่องของอายุความกล่าวคือ จะต้องฟ้องคดีภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้ทำละเมิด ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 448 ซึ่งบัญญัติว่า

"สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิดนั้น นับว่าขาดอายุความเมื่อพ้นปีหนึ่งนับแต่วันที่ผู้ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันทำละเมิด"

นอกจากนี้การฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายโดยอาศัยมูลละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 เป็นกรณีความเสียหายที่เกิดกับผู้ได้รับความเสียหายโดยตรง ไม่ครอบคลุมถึงความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ

2) ความเสียหาย ที่เกิดจากทรัพย์อันตราย ตามมาตรา 437

มาตรา 437 บัญญัติว่า

"บุคคลใดครอบครองหรือควบคุมดูแลยานพาหนะอย่างใดๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล บุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่ยานพาหนะนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย หรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั้นเอง

ความข้อนี้ให้ใช้บังคับได้ตลอดถึงบุคคลผู้มีไว้ในครอบครองของตนซึ่งทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพ หรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์นั้นด้วย”

บทบัญญัติตามมาตรา 437 เป็นบทบัญญัติว่าด้วยความรับผิดกรณีละเมิดเช่นเดียวกับมาตรา 420 แต่ไม่ได้เป็นความรับผิดที่อยู่บนพื้นฐานของความผิด (Liability based on fault) ที่ต้องอาศัยการพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้กระทำดังเช่นในมาตรา 420 หากแต่แนวความคิดตามมาตร 437 เป็นเรื่องของความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ที่กำหนดให้ผู้ครอบครองหรือควบคุมยานพาหนะหรือทรัพย์อันตรายจะต้องรับผิดในความเสียหายนั้นแม้ว่าจะใช้ความระมัดระวังอย่างดีแล้วก็ตาม ดังนั้นหากผู้เสียหายฟ้องโดยอาศัยมาตรา 437 แล้ว ภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายจะน้อยกว่าการฟ้องตามมาตรา 420 เนื่องจากโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ เพียงแต่พิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจากยานพาหนะหรือทรัพย์อันตรายที่อยู่ในความครอบครองของจำเลยเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี ข้อสันนิษฐานตามมาตรา 437 ก็มิใช่ข้อสันนิษฐานที่เด็ดขาด แต่ยังเปิดโอกาสให้จำเลยได้พิสูจน์เพื่อหลุดพ้นจากความรับผิดได้ กล่าวคือหากพิสูจน์ได้ว่า ความเสียหายนั้นเกิดจากเหตุสุดวิสัย หรือ เกิดจากความผิดของผู้เสียหายเอง ผู้ครอบครองหรือควบคุมทรัพย์ดังกล่าวก็สามารถหลุดพ้นจากความผิดนี้ได้

เนื่องจากวรรคแรกของมาตรา 437 เป็นความรับผิดต่อความเสียหายอันเกิดจากยานพาหนะอันเดินด้วยเครื่องจักรกลซึ่งมิได้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรงจึงจะไม่ขอกล่าวในที่นี้ ส่วนวรรคสองเป็นความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์อันตรายซึ่งบุคคลที่ต้องรับผิดต่อความเสียหายจากทรัพย์อันตรายก็ได้แก่ผู้มีไว้ในครอบครองซึ่งทรัพย์สินนั้นจึงนำหลักเกณฑ์ในวรรคหนึ่งของมาตรา 437 มาอธิบายกับทรัพย์อันตรายในวรรคสองด้วย

ผู้ครอบครองทรัพย์อันตรายตามมาตรานี้หมายถึงเจ้าของ ผู้เช่า ผู้ยืมหรือครอบครองทรัพย์นั้นในลักษณะอื่น เช่น ทรัพย์ที่ถูกยึดตามคำพิพากษาของศาลรวมทั้งผู้ที่ได้ครอบครองทรัพย์นั้นมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น ขโมยทรัพย์อันตรายจากเจ้าของมาเก็บไว้ ผู้ครอบครองนั้นก็จะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์ที่ตนได้การครอบครองมาโดยมิชอบด้วยกฎหมายนั้นด้วย

ทรัพย์อันตรายตามมาตรา 437 วรรคสองมีสามลักษณะด้วยกันคือ

(1) ทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตราย ได้โดยสภาพได้แก่วัตถุที่ติดไฟหรือเกิดระเบิดได้ง่ายรวมทั้งสารที่ก่อให้เกิดอันตรายได้เฉียบพลันโดยสภาพของมันเอง เช่น ดินปืน น้ำมันเบนซิน กระแสไฟฟ้า ก๊าซหุงต้ม กรดกำมะถัน สารกัมมันตรังสี สารไวไฟอื่นๆ

(2) ทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายโดยความมุ่งหมายที่จะใช้ เช่น อาวุธปืน

(3) ทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายโดยอาการกลไกของทรัพย์นั้น เช่น เครนที่ใช้ยกและเคลื่อนย้ายวัสดุในบริเวณเขตก่อสร้าง

คำพิพากษาฎีกาที่ 2086/2523 จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นผู้จัดการของจำเลยที่ 3 และจำเลยที่ 4 สั่งให้จำเลยที่ 1 ต่อท่อสูบน้ำมันจากเรือบรรทุกน้ำมันไปยังคลังน้ำมันแต่เนื่องจากจำเลยที่ 1 ต่อท่อไม่สนิท ทำให้น้ำมันบางส่วนไหลลงสู่แม่น้ำและลอยอยู่บนผิวน้ำ ชาวบ้านซึ่งปลูกบ้านอยู่ริมน้ำได้ทิ้งถ่านไฟที่เหลือจากการหุงต้มอาหารลงในแม่น้ำอันเป็นการกระทำตามปกติ ทำให้น้ำมันที่ลอยอยู่บนผิวน้ำลุกติดไฟและไหม้บ้านเรือนและทรัพย์สินของโจทก์ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การที่น้ำมันรั่วไหลลงสู่แม่น้ำนั้นเป็นการกระทำโดยประมาทของจำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 2 การเกิดเพลิงลุกไหม้นั้นเป็นผลโดยตรงจากความประมาทเลินเล่อของจำเลยทั้งสอง ดังนั้น จำเลยที่ 3 และจำเลยที่ 4 ในฐานะนายจ้างต้องร่วมรับผิดด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ 883/2518 จำเลยที่ 1 เป็นลูกจ้างที่พักอยู่ในบ้านพักของจำเลยที่ 2 ได้ต่อสายไฟฟ้าไม่มีฉนวนหุ้มจากบ้านพักของจำเลยที่ 1 ไปตามรั้วโรงเรียนซึ่งอยู่ติดกับบ้านพักดังกล่าวไปยังกริ่งไฟฟ้าหน้าบ้าน บุตรโจทก์เก็บดอกรักโดยปีนรั้วโรงเรียนได้ถูกสายไฟฟ้าดูดจนถึงแก่ความตาย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า จำเลยทั้งสองต้องรับผิดในฐานะผู้ครองครองทรัพย์ที่เกิดอันตรายได้โดยสภาพและไม่ถือว่าความเสียหายเกิดจากความผิดของบุตรโจทก์ที่ปีนรั้วเก็บดอกรักในบริเวณโรงเรียนเนื่องจากในบริเวณที่เกิดเหตุนั้นไม่มีร่องรอยว่าน่าจะมีอันตรายและโดยวิสัยของเด็กแล้ว ย่อมไม่อาจคาดได้ว่าจะมีสายไฟฟ้าไม่มีฉนวนหุ้มผ่านบริเวณดังกล่าว

คำพิพากษาฎีกาที่ 514/2537 บุตรโจทก์สองคนซึ่งเป็นเด็กถูกกระแสไฟฟ้าที่อยู่ในความครอบครองของกรมทางหลวงจำเลยดูดถึงแก่ความตายเนื่องจากมีน้ำท่วมในบริเวณที่เกิดเหตุและสายไฟฟ้าชำรุด จำเลยอ้างไม่ได้ว่าเกิดจากเหตุสุดวิสัย เพราะจำเลยสามารถใช้ความระมัดระวังตามสมควรในการป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าวได้และจำเลยก็มีเครื่องมือในการตรวจสอบความบกพร่องดังกล่าว แต่หาได้ทำเช่นนั้นไม่

ผู้ครองครองทรัพย์อันตรายไม่ต้องรับผิดหากพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย[16] หรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั้นเอง

กรณีความเสียหายต่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้น การนำมาตรา 437 มาใช้จะช่วยอำนวยประโยชน์ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ เพราะโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยการจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างเช่นมาตรา 420 อย่างไรก็ดีมาตรา 437 จำกัด เฉพาะความเสียหายที่เกิดจากยานพาหนะอันเดินด้วยเครื่องจักรกล และทรัพย์อันตรายเท่านั้น ซึ่งความเสียหายทางมลพิษนั้นจะเกี่ยวข้องกับความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์อันตรายโดยสภาพมากที่สุด เช่น การระเบิดของถังน้ำมันหรือถังแก๊สหรือของติดไฟง่ายหรือเกิดระเบิดได้ง่าย ส่วนความเสียหายจากทรัพย์อันตรายโดยความมุ่งหมายที่จะใช้หรือทรัพย์อันตรายโดยอาการหรือกลไกของทรัพย์นั้นจะเกี่ยวข้องกับความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไม่มากนัก เพราะโดยลักษณะของทรัพย์ที่จะก่อให้เกิดอันตรายจะเป็นเรื่องของความเสียหายที่เกิดจากบุคคลผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้นตั้งใจจะให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น ดังนั้นทรัพย์อันตรายที่จะนำมาใช้กับกรณีการก่อ มลพิษจึงมีแค่เฉพาะทรัพย์อันตรายโดยสภาพ ซึ่งย่อมหมายถึงของที่เกิดอันตรายได้โดยสภาพของตัวมันเอง แต่มิได้รวมถึงสิ่งต่างๆ ที่โดยสภาพของตัวมันเองมิได้ก่อให้เกิดอันตรายต่อเนื้อตัวร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ในทันทีทันใด เช่น กากน้ำตาลจากโรงงานน้ำตาลหรือโลหะหนักต่างๆ ที่โดยปกติมิได้เกิดความเสียหายขึ้นทันทีที่ได้รับสารนั้นเข้าสู่ร่างกาย เพราะสารดังกล่าวโดยสภาพของตัวมันเองไม่ได้ก่อให้เกิดอันตรายแต่อย่างไร หากแต่ต้องมีการสะสมจนถึงระดับหนึ่งจนมีปริมาณมากพอที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมได้ เช่น กรณีแม่น้ำพอง แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล เน่าเสียจากกากน้ำตาลเมื่อปี พ.ศ. 2535 ด้วยเหตุนี้ความรับผิดโดยเคร่งครัดตามมาตรา 437 จึงมีข้อจำกัดไม่สามารถนำมาใช้บังคับกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษในสิ่งแวดล้อมอีกหลายกรณี[17]

---

[16] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 8 คำว่า "เหตุสุดวิสัย" หมายความว่า เหตุใดๆ อันจะเกิดขึ้นก็ดี จะให้ผลพิบัติก็ดี เป็นเหตุที่ไม่อาจป้องกันได้แม้ทั้งบุคคลผู้ต้องประสบหรือใกล้จะต้องประสบเหตุนั้น จะได้จัดการระมัดระวังตามสมควรอันพึงคาดหมายได้จากบุคคลในฐานะและภาวะเช่นนั้น

[17] สมชาย หอมลออ. (2538). **รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อม.** หน้า16.

ปัญหาและข้อจำกัดในการใช้กฎหมายละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในคดีสิ่งแวดล้อม

1. การพิสูจน์ความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

ในกรณีที่ผู้เสียหายต้องการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนโดยอาศัยมาตรา 420 ผู้เสียหายหรือโจทก์มีภาระในการพิสูจน์ว่า จำเลยได้กระทำการโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างไรอันเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ได้เช่นนั้น ศาลจะตัดสินให้โจทก์เป็นฝ่ายแพ้คดี หลักการดังกล่าวเป็นไปตามหลักการ "ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นนำสืบ" ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั่นเองซึ่งโดยปกติถือว่าชอบด้วยเหตุผล แต่การนำหลักการดังกล่าวมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมบางคดีนั้น โจทก์ต้องประสบกับความยุ่งยากในการพิสูจน์การจงใจหรือความประมาทเลินเล่อของจำเลย หากเป็นกรณีที่จำเลยเป็นโรงงานขนาดใหญ่ที่มีการดำเนินงานซับซ้อน เพราะโจทก์และทนายความจะไม่เข้าใจระบบการดำเนินงานของจำเลยได้ดีพออันเป็นเหตุให้เกิดความเสียเปรียบแก่โจทก์ในการดำเนินคดี เช่น จำเลยดำเนินกิจการโรงงานที่นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาจากต่างประเทศที่มีเพียงผู้ชำนาญของบริษัทจำเลยเท่านั้นที่ทราบเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวในประเทศไทย[18] เป็นต้น

แต่หากเป็นกรณีที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนโดยอาศัยบทบัญญัติที่ยอมรับแนวความคิดเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดแล้ว ภาระในการพิสูจน์ของโจทก์เกี่ยวกับการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยก็จะไม่มี เช่น การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากทรัพย์อันตรายตามมาตรา 437 วรรคสอง เป็นต้น อย่างไรก็ดี มาตรา 437 วรรคสอง นั้นมีข้อจำกัดในการใช้เนื่องจากจะใช้บังคับกับกรณีของความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์อันตรายเท่านั้น ในขณะที่ความเป็นจริง ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหามลพิษนั้นอาจเกิดจากการกระทำของสารบางอย่างที่ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์อันตรายตามมาตรา 437 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2. การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล

การที่ศาลจะตัดสินให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดต้องรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดที่เขาทำหรือไม่นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (causation) กล่าวคือความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของเขา หากมิใช่เป็นผลมาจากการกระทำของเขาแล้ว บุคคลนั้นก็ไม่ต้องรับผิดทางละเมิด ภาระการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนี้เป็นหน้าที่ของโจทก์หรือผู้เสียหาย ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 420 หรือตามบทบัญญัติที่รับแนวความคิดเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดอย่างเช่น มาตรา 437 ก็ตาม หากโจทก์

---

[18] อำนาจ วงศ์บัณฑิต. เล่มเดิม หน้า 526-528.

ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลดังกล่าวได้ จำเลยย่อมหลุดพ้นจากความรับผิดทางละเมิด

ความซับซ้อนในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อมมักเกิดขึ้นในกรณีดังต่อไปนี้

1) การเกิดอาการเจ็บป่วยของผู้เสียหายนั้นอาจเกิดจากการสะสมของสารพิษหรือจากการได้รับสารบางอย่างเป็นเวลานาน เช่น อาจได้รับสารบางชนิดเป็นเวลาเกินกว่า 10 ปีแล้วจึงเกิดอาการเจ็บป่วย ความยุ่งยากในการที่ผู้เสียหายจะพิสูจน์ว่าอาการเจ็บป่วยที่ตนเองได้รับนั้นเกิดจากสารชนิดนั้นๆ จากโรงงานอยู่ที่ว่า ในระหว่าง 10 ปีที่ผู้เสียหายยังไม่มีอาการเจ็บป่วยนั้นผู้เสียหายอาจจะได้รับสารชนิดอื่นมาด้วยซึ่งอาจทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยนั้นได้เช่นกันหรือผู้เสียหายอาจได้รับสารชนิดเดียวกันนั้นมาจากสถานที่อื่นก็เป็นได้ ดังนั้น จึงยากที่จะหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้ได้ชัดเจนว่าอาการเจ็บป่วยของผู้เสียหายนั้นเกิดจากสารชนิดดังกล่าวที่มาจากโรงงานจำเลยหรือไม่

2) บางครั้ง ผู้เสียหายเกิดอาการเจ็บป่วยเพราะได้รับสารพิษมาจากหลายแหล่งที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้เสียหายหรือแม้แต่พยานผู้เชี่ยวชาญไม่สามารถชี้ชัดหรือพิสูจน์ได้ว่าสารพิษดังกล่าวนั้นมาจากแหล่งกำเนิดใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากแหล่งกำเนิดมลพิษเหล่านั้นต่างก็ระบายสารพิษชนิดเดียวกันออกสู่สภาพแวดล้อม อาจมีผู้เห็นว่า ในกรณีนี้ ผู้เสียหายควรฟ้องแหล่ง กำเนิดมลพิษทั้งหมดเหล่านั้นเป็นจำเลยร่วมกันและเพื่อให้รับผิดร่วมกันตามมาตรา 432[19] ซึ่งการฟ้องในลักษณะดังกล่าวยังไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ เพราะภาระในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลก็ยังเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายอยู่เช่นเดิม เว้นแต่ว่าแหล่งกำเนิดมลพิษเหล่านั้นได้ร่วมกันระบายสารพิษเพื่อก่อให้เกิดความเสียหาย กรณีหลังนี้ ย่อมทำให้ผู้เสียหายมีความสะดวกมากขึ้นในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล เพราะไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่า สารพิษนั้นถูกระบายออกจากแหล่งกำเนิดมลพิษใดเป็นการเฉพาะ เพียงแต่พิสูจน์ว่าสารพิษนั้นถูกระบายออกจากกลุ่มแหล่งกำเนิดมลพิษดังกล่าวก็เพียงพอ แต่อย่างไรก็ดีในทางปฏิบัตินั้น มักไม่ปรากฏว่าแหล่งกำเนิดมลพิษโดยเฉพาะโรงงานนั้นร่วมกันระบายมลพิษออกสู่สภาพแวดล้อม แต่มักเป็นเรื่องที่แต่ละแหล่งกำเนิดมลพิษต่างทำไปโดยไม่มีความเกี่ยวข้องกัน

---

[19] มาตรา 432 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า

"ถ้าบุคคลหลายคนก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นโดยร่วมกันทำละเมิด ท่านว่าบุคคลเหล่านั้นจะต้องร่วมกันรับผิดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น ความข้อนี้ท่านให้ใช้ตลอดถึงกรณีที่ไม่สามารถสืบรู้ตัวได้แน่ว่า ในจำพวกที่ทำละเมิดร่วมกันนั้น คนไหนเป็นผู้ก่อให้เกิดเสียหายนั้นด้วย

"ถ้าบุคคลหลายคนก่อให้เกิดเสียหายแก่บุคคลอื่นโดยร่วมกันทำละเมิด ท่านว่าบุคคลเหล่านั้นจะต้องร่วมกันรับผิดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น ความข้อนี้ท่านให้ใช้ตลอดถึงกรณีที่ไม่สามารถสืบรู้ตัวได้แน่ว่า ในจำพวกที่ทำละเมิดร่วมกันนั้น คนไหนเป็นผู้ก่อให้เกิดเสียหายนั้นด้วย

3) ความเสียหายที่เกิดต่อสิ่งแวดล้อมนั้นบางครั้งมิได้เกิดโดยตรงจากการระบายสารบางอย่างจากแหล่งกำเนิดมลพิษออกสู่สภาพแวดล้อม แต่อาจเกิดจากปฏิกิริยาการรวมตัว ของสารหลายชนิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษ เช่น โรงงานที่ 1 ระบายสารA โรงงานที่ 2 ระบายสาร B และโรงงานที่ 3 ระบายสาร C ลงสู่แม่น้ำสายเดียวกันในบริเวณเดียวกัน สมมติว่า หากมีการระบายสาร A, B หรือ C แต่เพียงอย่างเดียวลงในแม่น้ำจะไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น แต่เมื่อมีการระบายสารทั้งสามชนิดลงไปในแม่น้ำสารเหล่านั้นจะมีปฏิกิริยากันเองและก่อให้เกิดสาร D ซึ่งเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของมนุษย์ ดังนี้หากการระบายสาร A, B และ C นั้นมิได้เกิดจากการสมคบกันของโรงงานทั้งสามแห่งแล้ว คงลำบากที่จะพิสูจน์ว่าโรงงานแต่ละโรงงานนั้นต้องรับผิดชอบต่อสารชนิดใหม่ที่ยังไม่เคยมีการค้นพบมาเลยก็อาจเป็นได้

4) การระบายสารพิษออกจากแหล่งกำเนิดมลพิษบางครั้งนั้น มิได้ก่อให้เกิดผลร้ายต่อสุขภาพของมนุษย์ทันทีแต่จะต้องมีการสะสมสารพิษในร่างกายมนุษย์ให้ได้ระดับหนึ่งก่อนจนความต้านทานของร่างกายต้านทานไม่ไหวแล้ว จึงก่อให้เกิดการเจ็บป่วยในแต่ละบุคคลซึ่งระยะเวลาของอาการเจ็บป่วยอาจไม่พร้อมกัน ในระหว่างที่มีการสะสมของสารพิษในร่างกายโดยมิได้มีอาการเจ็บป่วยออกมานั้น ผู้เสียหายยังไม่สามารถฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษที่ระบายสารพิษออกมาได้เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดให้ผู้เสียหายจะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ก็ต่อเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นชัดเจน เช่น เสียชีวิตเจ็บป่วยหรือ สุขภาพอนามัยทรุดโทรมจนต้องเสียค่ารักษาพยาบาล จึงทำให้ดูเหมือนว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดนั้น มิได้เป็นกฎหมายในลักษณะป้องกันความเสียหายมิให้เกิดขึ้น แต่เป็นกฎหมายที่นำมาใช้เมื่อได้มีความเสียหายเกิดขึ้นแล้วเพื่อกำหนดว่าใครจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทน

5) การฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการทำละเมิดตามมาตรา 420 นั้น เป็นการฟ้องในกรณีที่ตนเองได้รับความเสียหายโดยตรง หากเป็นกรณีที่บุคคลทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในภาพรวม เช่น ก่อให้เกิดความเสียหายต่อแม่น้ำลำคลองหรืออากาศแล้ว เราไม่สามารถใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดในกรณีดังกล่าวได้ เว้นแต่ว่าการกระทำดังกล่าวทำให้เราเสียหายโดยตรง เช่น การระบายควันจากโรงงานนั้นทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย เป็นต้น นอกจากนี้แม้แต่หน่วยงานของรัฐเองก็ยังไม่สามารถฟ้องผู้ที่ทำความเสียหายต่อ

สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปให้จ่ายค่าสินไหมทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยละเมิด เว้นแต่ทรัพย์สินของหน่วยงานของรัฐนั้นจะได้รับความเสียหาย

ดังนั้นการจะแก้ไขปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดแต่เพียงอย่างเดียวนั้นย่อมไม่เป็นการเพียงพอ จึงต้องมีการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เพื่อมาช่วยแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้

3.2.2 ความรับผิดตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้นำหลักการว่าด้วย ความรับผิดโดยเคร่งครัดและหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาบัญญัติไว้ โดยกำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องรับผิดในค่าเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเกิดจากกิจกรรมของตน โดยกำหนดความรับผิดไว้สองมาตราด้วยกัน คือ มาตรา 96 เป็นความรับผิดต่อความเสียหายจากมลพิษ และมาตรา 97 เป็นความรับผิดในกรณีเกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

3.2.2.1 ความรับผิดต่อความเสียหายจากมลพิษ

มาตรา 96 บัญญัติว่า “แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นว่านั้นเกิดจาก

(1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความรวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย”

มาตรา 96 ใช้กับกรณีความเสียหายเกิดจากมลพิษซึ่งตามมาตรา 2 ได้บัญญัติความหมายของมลพิษว่า หมายถึง "ของเสีย วัตถุอันตรายและมวลสารอื่นๆ รวมทั้งกากตะกอนหรือสิ่งตกค้างจากสิ่งเหล่านั้นที่ถูกปล่อยทิ้งจากแหล่งกำเนิดมลพิษหรือที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือภาวะที่เป็นพิษภัยอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนได้ และให้หมายความรวมถึง รังสี ความร้อน แสง เสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือน หรือเหตุรำคาญอื่น ๆ ที่เกิดหรือถูกปล่อยออกจากแหล่งกำเนิดมลพิษด้วย"

จากคำจำกัดความจะเห็นว่า "มลพิษ" มีความหมายกว้างขวางมากรวมถึงสิ่งต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสารต่างๆ หรือพลังงาน เช่น ความร้อน แสง เสียง มาตรา 96 นี้ จึงมีขอบเขตการใช้สารเกือบทุกชนิดถือเป็นมลพิษเพียงแต่ก่อให้เกิดหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือเป็นอันตรายต่อสุขภาพ อนามัยของประชาชน ดังนั้น คำว่า มลพิษจึงมีความหมายครอบคลุมถึงทรัพย์ที่อาจเกิดอันตรายโดยสภาพ ตามมาตรา 437 ทั้งหมดและรวมถึงมลพิษบางอย่างที่อาจมิใช่ทรัพย์ที่อาจเกิดอันตรายได้โดยสภาพ

ผู้รับผิดชอบ

ผู้ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายจากมลพิษ ตามมาตรา 96 ได้แก่ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่ก่อให้เกิดมลพิษหรือที่มีการรั่วไหล และแพร่กระจายของมลพิษ เช่น โรงงานปล่อยควันพิษจากการผลิต หรืออาจเป็นกรณีที่มีการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิด ลงสู่แม่น้ำทำให้ปลาตายเป็นจำนวนมาก เกิดความเสียหายขึ้นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายนั้น มีข้อที่น่าคิดว่า เจ้าของหรือผู้ครอบครองจะต้องร่วมกันรับผิดด้วยกันหรือไม่ มาตรา 96 ได้บัญญัติไว้ชัดแจ้งว่า "เจ้าของหรือผู้ครอบครอง" ดังนั้นจึงน่าจะเป็นคนใดคนหนึ่งที่ต้องรับผิดชอบส่วนใครจะเป็นผู้รับผิดชอบก็แล้วแต่ข้อเท็จจริง เช่น เจ้าของโรงงานนำโรงงานของตนเองให้เช่าโดยเจ้าของมิได้ยุ่งเกี่ยวในการประกอบกิจการโรงงานแต่อย่างใดนอกจากเรียกเก็บค่าเช่าเท่านั้นดังนั้นหากเกิดความเสียหายจากมลพิษจากโรงงานนี้ ผู้เช่าซึ่งเป็นผู้ครอบครองก็จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายนั้น หากเจ้าของโรงงานได้มอบหมายให้ลูกจ้างหรือผู้จัดการเป็นผู้ดูแลโรงงานซึ่งปล่อยมลพิษจนทำให้เกิดความเสียหาย เจ้าของโรงงานก็ควรจะต้องรับผิดชอบร่วมกับลูกจ้างหรือผู้จัดการนั้น เพราะเจ้าของโรงงานก็ยังเป็นผู้ควบคุมการประกอบกิจการโรงงานอยู่ แม้จะมีลูกจ้างหรือผู้จัดการก็ตาม แต่ก็ทำหน้าที่หรือครอบครองแทนเจ้าของโรงงาน หรือกรณีเจ้าของบ่อขยะไปต่างประเทศ จึงให้บุคคลอื่นเช่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่รับจ้างทิ้งขยะเป็นเวลาสองปี ในระหว่างนั้น หากเกิดมีการรั่วไหลของสารพิษจากบ่อขยะดังกล่าวสร้างความเสียหายต่อบุคคลอื่น เจ้าของบ่อขยะหรือผู้เช่าบ่อขยะใครจะต้องเป็นผู้รับผิดน่าจะต้องพิจารณาว่า บุคคลใดมีอำนาจในการดูแลบ่อขยะตามความเป็นจริง ตาม

อุทาหรณ์นั้นเจ้าของบ่อขยะไม่ควรจะต้องรับผิดเพราะผู้เช่าบ่อขยะได้เป็นผู้เข้ามาดำเนินกิจการต่อ แต่หากว่าบุคคลทั้งสองยังทำงานร่วมกันอยู่ ก็อาจถือว่าบุคคลทั้งสองเป็นผู้ครอบครองบ่อขยะนั้นและมีความรับผิดร่วมกันได้

ลักษณะของความรับผิด

ลักษณะของความรับผิดตามมาตรา 96 นั้นเป็นความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ซึ่งหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้เป็นทฤษฎีหนึ่งในการวินิจฉัยความรับผิดของบุคคลในทางละเมิดซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 มีจุดมุ่งหมายในการที่จะคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของบุคคลเป็นสำคัญ ทฤษฎีนี้จึงมิได้พิจารณาที่ความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ แต่จะพิจารณาถึงความเสียหายเป็นสำคัญ ทฤษฎีนี้แม้จะกำหนดให้จำเลยต้องรับผิดแม้จะไม่ได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่ก็ยังเปิดโอกาสให้จำเลยมีข้อแก้ตัวเพื่อยกเว้นความรับผิด เช่น เหตุสุดวิสัยเป็นต้น แต่ในบางครั้งก็เกิดความสับสนกันระหว่างความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) กับความรับผิดเด็ดขาด (Absolute Liability) ซึ่งความรับผิดเด็ดขาดนั้นไม่เปิดโอกาสให้จำเลยแก้ตัวได้เลย เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น จำเลยต้องรับผิดเสมอ[20]

ดังนั้นเมื่อมีความเสียหายเกิดจากมลพิษ หากโจทก์ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยโดยอาศัย มาตรา 96 นี้ โจทก์จะอยู่ในฐานะที่ดีกว่าการฟ้องโดยอาศัยมาตรา 420 หรือ 437 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพราะการฟ้องตามมาตรา 420 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โจทก์ต้องพิสูจน์ว่า ความเสียหายเกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยส่วนการฟ้องมาตรา 437 ซึ่งเป็นความรับผิดโดยเคร่งครัด จะใช้เฉพาะกับกรณีความเสียหายเกิดจากยานพาหนะอันเดินด้วย กำลังเครื่องจักรกลหรือเกิดจากทรัพย์อันตรายเท่านั้น

ลักษณะของความรับผิดมีประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาอีกอย่างหนึ่งก็คือ หากมีการเปลี่ยนแปลงเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษแล้ว เจ้าของหรือผู้ครอบครองคนใหม่หรือคนเก่าควรจะต้องรับผิดชอบ เช่น เจ้าของโรงงานซึ่งเก็บกากสารพิษไว้ในบริเวณโรงงานของตนเองได้ขายโรงงานพร้อมที่ดินทั้งหมดให้เจ้าของโรงงานรายใหม่ หากเกิดมีการรั่วไหลของกากสารพิษนั้นและก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่นภายหลังที่มีการขายโรงงานแล้ว เจ้าของโรงงานรายใหม่จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบหรือไม่ หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดชอบน่าจะอยู่ที่ว่าขณะที่เกิดการรั่วไหลของกากสารพิษนั้นใครเป็นเจ้าของ อย่างไรก็ดี หลักเกณฑ์ดังกล่าวไม่น่านำมาใช้ในกรณีที่ผู้ซื้อโรงงานหรือแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นไม่ทราบถึงการมีอยู่ของสารพิษนั้นโดยสุจริต เพราะฉะนั้นจะเกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ซื้อ เช่น การที่นาย ก. ซื้อที่ดินปลูกบ้านจากนาย ข. โดยไม่ทราบว่าได้มีการฝังสารพิษไว้ใต้พื้นดินเนื่องจากนาย ข. ได้ซื้อที่ดินจากบุคคลอื่นที่ซื้อที่ดิน

---

[20] สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2542). **การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม.** หน้า 296.

มาจากเจ้าของโรงงานเดิม นาย ก. ไม่ควรจะต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากการรั่วไหลของสารพิษนั้น เพราะไม่อาจถือได้ว่า นาย ก. เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองเนื่องจากไม่ทราบถึงการมีอยู่ของสารพิษนั้น หากนาย ก. ทราบเกี่ยวกับสารพิษ นาย ก. คงไม่ยินยอมซื้อที่ดิน แต่หากนาย ก. ควรจะทราบถึงการมีอยู่ของสารพิษนั้น เช่น นาย ก. เป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมต้องการซื้อโรงงานต่อจากบุคคลอื่น โดยอาชีพของนาย ก. แล้วควรจะสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับที่ดินที่ตนจะใช้ประกอบกิจการจากเจ้าของโรงงานเดิมให้เรียบร้อย หากนาย ก. ไม่สอบถามสิ่งใดเลยอาจถือได้ว่า นาย ก. ควรจะทราบถึงการมีอยู่ของสารพิษนั้น และจะต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากสารพิษดังกล่าว

ความรับผิดของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษตามมาตร 96 นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับว่า การรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเขาหรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง มาตรา 96 นั้นได้ยอมรับแนวความคิดเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดเช่นเดียวกับมาตรา 437 ซึ่งเกี่ยวกับทรัพย์อันตรายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากมลพิษแล้ว มาตรา 96 สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นจะต้องรับผิด เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นความรับผิดซึ่งกำหนดยกเว้นไว้เพียงสามกรณีเท่านั้น

ข้อยกเว้นความรับผิด

มาตรา 96 กำหนดข้อยกเว้นที่ทำให้เจ้าของและผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากมลพิษไว้สามกรณีดังต่อไปนี้

1. หากความเสียหายนั้นเกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ต้องรับผิด คำว่าเหตุสุดวิสัยนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้ความหมายไว้ในมาตรา 8 ว่าหมายถึงเหตุที่เราไม่อาจป้องกันได้แม้จะได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรในการป้องกันแล้วดังที่ได้นำเสนอมาแล้วข้างต้น ดังนั้นจึงไม่มีเหตุผลใดที่จะต้องให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นต้องรับผิด เช่น เกิดแผ่นดินไหวทำให้บ่อพักน้ำเสียของโรงงานตะแคงและร้าวจนทำให้น้ำเสียบางส่วนไหลออกจากโรงงานไปสู่แปลงผักของชาวบ้านข้างเคียงจนได้รับความเสียหาย เป็นต้น

ส่วนการสงครามนั้นหมายถึงการสู้รับกันระหว่างรัฐซึ่งเป็นเรื่องที่มิได้อยู่ในความควบคุมของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ เขาจึงไม่ควรต้องรับผิดหากการสงครามนั้นทำให้มีการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ เช่น ระหว่างการสู้รบ มีกระสุนปืนใหญ่จากฝ่ายศัตรูได้ตกบนถังเก็บแก๊สพิษจนทำให้เกิดการระเบิดและฟุ้งกระจายของแก๊สพิษนั้นและเป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก เป็นต้น มีข้อสังเกตว่า คำว่า “การสงคราม” นั้นจะรวมถึงการขัดกันทางอาวุธ (armed conflict) และการสู้รบแบบกองโจรของกองกำลังที่ต้องการล้มรัฐบาลหรือต้องการ

แบ่งแยกดินแดนเพื่อก่อตั้งรัฐใหม่หรือไม่ หากพิจารณาตามกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว การสงครามหมายถึงกรณีการสู้รบระหว่างรัฐที่มีการประกาศสงครามอย่างเป็นทางการ เช่น สงครามโลกครั้งที่สอง แต่ในปัจจุบันนี้ สงครามในลักษณะดังกล่าวเกือบไม่ปรากฏให้เห็น มีแต่เพียงการขัดกันทางอาวุธโดยไม่มีการประกาศสงคราม เช่น การสู่รบตามแนวชายแดนของทหารไทยกับทหารของประเทศเพื่อนบ้านในบางครั้ง ดังนั้น หากตีความคำว่า "การสงคราม" อย่างเคร่งครัดตามกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว จะไม่รวมถึงการขัดกันทางอาวุธและการสู้รบเพื่อล้มรัฐบาลหรือแบ่งแยกดินแดน อย่างไรก็ดี การตีความดังกล่าวจะทำให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องรับผิดแม้ในกรณีการสู้รบที่เขาไม่อาจจะป้องกันได้และไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการไม่ชอบด้วยเหตุผล จึงเห็นว่า คำว่า "การสงคราม" นั้นน่าจะหมายความรวมถึงการสู้รบด้วยอาวุธของกองกำลังต่าง ๆ ไม่ว่าจะมีการประกาศสงครามด้วยหรือไม่ก็ตาม

2. หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษกระทำการตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ แม้จะก่อให้เกิดการรั่วไหลและแพร่กระจายของมลพิษที่สร้างความเสียหายแก่ผู้อื่น ก็ไม่ต้องรับผิดตามมาตรา 96 เพราะเขาได้กระทำตามคำสั่งตามกฎหมายแล้ว และคงไม่เป็นการยุติธรรมที่จะให้เขาต้องรับผิดอีก เช่น กรณีที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษได้กระทำการตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรีในกรณีมีเหตุฉุกเฉินอันเกิดจากการรั่วไหลของมลพิษตามมาตรา 9 เขาย่อมยกการกระทำตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีนั้นขึ้นเป็นข้อต่อสู้ให้ตนเองหลุดพ้นจากความรับผิดได้

มีกรณีที่ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษจะอ้างเสมอว่า เมื่อเขาได้ปฏิบัติตามมาตรฐานควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิดของทางราชการแล้ว เขาไม่ต้องรับผิดแม้ว่ามลพิษจากแหล่งกำเนิดของเขาจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่นก็ตามด้วยเหตุผลสองประการ คือ หนึ่ง ถือว่าการปฏิบัติตามมาตรฐานนั้นเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ สอง การปฏิบัติตามมาตรฐานนั้นถือว่าเป็นการรับรองว่าเขาไม่ต้องรับผิดต่อบุคคลที่สามหากมีความเสียหายเกิดขึ้น ในกรณีเช่นนี้ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษยังคงต้องรับผิดตามมาตรา 96 เพราะการปฏิบัติตามมาตรฐานควบคุม มลพิษจากแหล่งกำเนิด เช่น มาตรฐานการระบายน้ำทิ้งจากโรงงานนั้นมิใช่เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลหรือของเจ้าพนักงานของรัฐ เพราะคำสั่งนั้นเป็นเรื่องการใช้บังคับกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง แต่มาตรฐานการควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิดนั้นมีลักษณะเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับเป็นการทั่วไป มิใช่บังคับกับโรงงานใดโรงงานหนึ่งโดยเฉพาะ

นอกจากนี้ การปฏิบัติตามมาตรฐานควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิดนั้นมิได้เป็นการประกันเสมอไปว่าจะไม่มีความเสียหายเกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษที่ปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมนั้นและมิได้เป็นการรับรองว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ต้องรับผิดหากมีความ

เสียหายเกิดขึ้นต่อบุคคลที่สามจากการปล่อยมลพิษที่ได้มาตรฐานนั้น วัตถุประสงค์ในการกำหนดมาตรฐานควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิดนั้นเป็นเพียงมาตรการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นการทั่วไปเท่านั้น เมื่อรัฐพิจารณาเห็นว่ามาตรฐานระดับใดเหมาะสมต่อการป้องกันดังกล่าว ก็กำหนดเป็นมาตรฐานให้แหล่งกำเนิดมลพิษต้องปฏิบัติตาม เป็นเรื่องระหว่างรัฐกับแหล่งกำเนิดมลพิษเท่านั้น กล่าวคือ หากแหล่งกำเนิดมลพิษใดระบายน้ำทิ้งหรืออากาศเสียไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ก็จะถูกรัฐลงโทษ หากปฏิบัติตามมาตรฐานก็ไม่ถูกลงโทษ แต่มิได้หมายความว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ต้องรับผิดต่อบุคคลที่สามที่ได้รับความเสียหายจากแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น และในการกำหนดมาตรฐานต่างๆ นั้น รัฐมิได้คำนึงถึงการป้องกันสุขภาพอนามัยของประชาชนเพียงอย่างเดียว แต่รัฐยังต้องคำนึงถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอีกด้วย ดังนั้น อาจมีความเป็นไปได้ว่าในบางสถานการณ์ รัฐอาจไม่ยอมกำหนดมาตรฐานเพื่อป้องกันสุขภาพอนามัยของประชาชนสูงเกินไปจนกระทั่งไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจใดได้เลยเพราะต้นทุนในการคุ้มครองสุขภาพอนามัยของประชาชนสูงมาก

3. หากผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายนั้นเป็นผู้กระทำหรือละเว้นกระทำการเสียเอง เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษก็ไม่ต้องรับผิด เช่น หากผู้เสียหายขโมยสารเคมีชนิดหนึ่งจากโกดังเก็บของและในระหว่างการลักลอบขนถ่ายสารเคมีนั้นสารเคมีได้เกิดระเบิดทำให้ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บ เจ้าของหรือผู้ครอบครองโกดังนั้นไม่ต้องรับผิด

3.2.2.2 ความรับผิดในกรณีเกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

กรณีที่มีความเสียหายเกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐ หรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติไว้ว่า

"ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายแก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปนั้น"

มาตรา 97 เป็นการกำหนดมาตรการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ถูกทำลายหรือได้รับความเสียหายจากการกระทำของบุคคลใดๆ ซึ่งถือเป็นความผิดต่อรัฐ เจตนารมณ์ของมาตรานี้เพื่อบังคับให้ผู้กระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อมต้องรับผิดชดใช้ในความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้น แก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

ตามบทบัญญัติใช้คำว่า “ผู้ใด” ซึ่งมีความหมายกว้าง ดังนั้นจึงหมายความถึงบุคคลธรรมดา นิติบุคคล หรือหน่วยงานของรัฐเอง มีการกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เช่น ผู้จัดการบริษัทค้าไม้แห่งหนึ่งสั่งให้ลูกจ้างลักลอบตัดไม้จากป่าสงวนแห่งชาติ โดยมีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้รู้เห็นเป็นใจกับผู้ลักลอบตัดไม้ โดยเพิกเฉยไม่ยอมจับกุมทั้งๆ ที่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นต้น

การกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ที่จะก่อให้เกิดความรับผิดตามมาตรา 97 นี้ ไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ประเด็นแห่งความรับผิดอยู่ที่การกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้น “ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่” และจะต้องเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ผู้กระทำก็จะต้องรับผิดตามกฎหมายมาตรา 97 นี้ เช่นโรงงานปล่อยน้ำเสียปริมาณมากลงสู่แม่น้ำจนทำให้เกิดน้ำเน่าเสียและปลาตายทั้งลำน้ำ แม้ว่าโรงงานอาจไม่ต้องรับผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ต่อการเน่าเสียของลำน้ำ แต่อาจต้องรับผิดตามมาตรา 96 เพราะความเสียหายเกิดจากมลพิษและการกระทำหรือละเว้นการกระทำของโรงงานที่ทำให้เกิดการเน่าเสียของน้ำเป็นการ “มิชอบด้วยกฎหมาย” ไปในตัวซึ่งลำน้ำนั้นเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นโรงงานจึงต้องรับผิดตามมาตรา 97 ด้วย โดยที่ไม่ต้องพิจารณาว่าโรงงานจงใจหรือประมาทเลินเล่อในการที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่

ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ ได้แก่ ป่าไม้ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติและเขตสงวนคุ้มครองสัตว์ป่า แร่ธาตุและก๊าซธรรมชาติ แม่น้ำลำคลอง และทางน้ำต่าง ๆ หินและดินที่มิได้อยู่ในที่ดินของเอกชน เป็นต้น ในการที่โรงงานปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำทำให้น้ำเน่าเสีย ปลาตามธรรมชาติตายเป็นจำนวนมาก หากพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1320 ซึ่งบัญญัติว่า

“ภายในบังคับแห่งกฎหมายเฉพาะและกฎข้อบังคับในเรื่องนั้น ท่านว่าสัตว์ป่าไม่มีเจ้าของตราบเท่าที่ยังอยู่อิสระ สัตว์ป่าในสวนสัตว์และปลาในบ่อหรือในที่น้ำซึ่งเจ้าของกั้นไว้นั้นท่านว่าไม่ใช่สัตว์ไม่มีเจ้าของ

สัตว์ป่าที่คนจับได้นั้น ถ้ามันกลับคืนอิสระ และเจ้าของไม่ติดตามโดยพลันหรือเลิกติดตามเสียแล้ว ฉะนี้ท่านว่าไม่มีเจ้าของ

สัตว์ซึ่งเลี้ยงเชื่องแล้ว ถ้ามันทิ้งที่ไปเลย ท่านว่าไม่มีเจ้าของ”

ดังนั้นหากพิจารณาตามมาตรา 1320 ดังกล่าวแล้วผู้ที่ทำลายหรือล่าสัตว์ป่าหรือปลาที่ยังไม่มีผู้ใดจับได้นั้นไม่มีหน้าที่ต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ใด เพราะถือว่าเป็นสัตว์ไม่มีเจ้าของ แต่เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้ว สัตว์ป่าและปลาดังกล่าวน่าจะถือได้ว่าเป็น

ทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ แม้ว่ารัฐจะมิได้มีกรรมสิทธิ์ในสัตว์ดังกล่าวก็ตาม แต่รัฐเป็นผู้ดูแลให้ความคุ้มครองตลอดจนการบำรุงรักษาเช่นเดียวกับที่รัฐดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่น ดังนั้นโรงงานจึงต้องรับผิดต่อการทำให้น้ำเน่าเสียและปลาตายตามมาตรา 97 นี้

นอกจากทรัพยากรธรรมชาติของรัฐแล้ว การทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่สาธารณสมบัติของแผ่นดินก็เป็นความผิดตามมาตรา 97 นี้ เช่นกันคำว่า "สาธารณสมบัติของแผ่นดิน" นั้นมาตรา 1304 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ว่า

"สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น รวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น

(1) ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่น ตามกฎหมายที่ดิน

(2) ทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่าที่ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ

(3) ทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะเป็นต้นว่า ป้อมและโรงทหาร สำนักราชการบ้านเมือง เรือรบ อาวุธยุทธภัณฑ์"

การทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน เช่น การรุกล้ำถมที่ริมทะเลสาบเพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ หรือการขุดหน้าดินที่เป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าเพื่อนำไปขาย การดูดทรายในแม่น้ำจนเป็นเหตุให้ตลิ่งบริเวณใกล้เคียงพัง การนำเศษดิน หินทิ้งลงในทางน้ำจนเป็นเหตุ ให้ทางน้ำตื้นเขิน หรือน้ำเปลี่ยนทิศทางไหล

ในการชดใช้ค่าเสียหายนั้น เมื่อมีการกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายและก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้ว ผู้กระทำการหรือละเว้นการกระทำการดังกล่าวจะต้องใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายไปจากการนั้น เช่น หากมีการลักลอบตัดไม้จากป่าสงวนแห่งชาติ ผู้ที่ลักลอบตัดไม้จะต้องจ่ายค่าเสียหายแก่รัฐเป็นเงินเท่ากับมูลค่าของต้นไม้ที่ถูกตัด นอกจากนี้ หากรัฐสามารถพิสูจน์ได้ว่า นอกจากต้นไม้ที่ถูกตัดแล้ว รัฐยังสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติอื่นอีกจากการตัดไม้นั้น รัฐก็สามารถเรียกค่าเสียหายดังกล่าวได้อีก เช่น การสูญเสียของป่าบางชนิดที่อาศัยอยู่กับต้นไม้ที่ถูกตัดหรือการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพเป็นต้น หากเป็นการทำให้เกิดความเสียหายแก่แม่น้ำลำคลอง เช่น การก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ การคิดคำนวณค่าเสียหายนั้นมิได้พิจารณาแต่เพียงว่ามีปลาตายจำนวนเท่าใดเท่านั้น แต่ควรพิจารณาถึงความเสียหายต่อลำน้ำทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นพืชน้ำหรือสัตว์น้ำทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในลำน้ำสายนั้น

ค่าเสียหายดังกล่าว ผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายจะต้องจ่ายให้กับรัฐโดยมาตรา 97 มิได้ระบุว่าจะต้องจ่ายให้แก่หน่วยงานราชการใดโดยเฉพาะ อย่างไรก็ดี ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายคงจะต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่หน่วยงานราชการที่เป็นโจทก์ฟ้องตามมาตรา 97

ปัญหาและข้อจำกัดของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

การที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดนั้นทำให้ผู้ได้รับความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมีทางเลือกในการฟ้องเรียกค่าเสียหายเพิ่มขึ้น นอกจากอาศัยการฟ้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพื่อลดภาระในการพิสูจน์ของผู้เสียหายในเรื่องการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยอีกด้วย กล่าวคือ การฟ้องเรียกค่าเสียหายตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น โจทก์มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำการโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หากโจทก์พิสูจน์ไม่ได้เช่นนั้น จำเลยก็ไม่ต้องรับผิด แต่หากโจทก์ฟ้องตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้ว โจทก์ไม่มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ในเรื่องดังกล่าวเพราะมาตรา 96 นั้นนำหลักการเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้

ขณะเดียวกัน มาตรา 96 ก็ขยายขอบเขตการใช้หลักการเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดให้รวมถึงความเสียหายที่เกิดจากมลพิษทุกชนิดซึ่งทำให้ครอบคลุมมลพิษมากกว่ากรณีของทรัพย์ที่อาจก่อให้เกิดอันตรายได้โดยสภาพตามมาตรา 437 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

นอกจากนี้ มาตรา 96 และมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ยังให้มีการฟ้องเรียกค่าขจัดมลพิษที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายไปและมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติของรัฐที่สูญหายหรือเสียหายได้จากผู้ที่เป็นต้นเหตุ ในขณะที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้มีบทบัญญัติในลักษณะดังกล่าว

แม้ว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จะเพิ่มโอกาสและความสะดวกแก่ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมในการฟ้องเรียกค่าเสียหายมากขึ้นกว่าที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่การใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ยังมีข้อจำกัดบางประการการ คือ

1. โจทก์ยังมีหน้าที่ในการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลอยู่ จึงทำให้เกิดปัญหาแก่โจทก์เช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในเรื่องของกฎหมายว่าด้วยละเมิด คือ เป็นการยากที่โจทก์จะพิสูจน์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลได้อย่างชัดเจน หากว่าการ

เจ็บป่วยของโจทก์นั้นเกิดจากการกระทำของจำเลย ความยุ่งยากจะทวีคูณยิ่งขึ้น หากว่าสารนั้นมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษในบริเวณใกล้เคียงกัน

2. การพิสูจน์ถึงมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดที่สูญหายถูกทำลายหรือถูกทำให้เสียหายไปตามมาตรา 97 เนื่องจากในการฟ้องเรียกค่าเสียหายดังกล่าวค่อนข้างเป็นเรื่องใหม่ในระบบกฎหมายไทย จึงทำให้ไม่มีหลักเกณฑ์ในการประเมินมูลค่าดังกล่าวที่ชัดเจน เช่น ไม่มีหลักเกณฑ์ในการคำนวณว่า มูลค่าของความหลากหลายทางชีวภาพที่เสียไปจากการเกิดมลพิษในลำน้ำนั้นเป็นเท่าไร เป็นต้น แม้ว่าอาจมีความเป็นไปได้ในการนำหลักการทางเศรษฐศาสตร์มาประเมินความเสียหายเช่นว่านั้น แต่ในท้ายที่สุดย่อมเป็นดุลพินิจของศาลที่จะยอมรับหลักการประเมินความเสียหายนั้นหรือไม่

3. การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในกรณีมีผู้ได้รับความเสียหายหลายคน ซึ่งมักเป็นกรณีปกติในคดีที่เกิดกับมลพิษทางสิ่งแวดล้อมซึ่งตามหลักกฎหมายแล้ว ผู้ใดได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิฟ้องคดีได้จากผู้ที่ก่อให้เกิดการกระทำนั้น แต่ผลของคดีย่อมไม่ผูกพันบุคคลอื่นที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำเดียวกันนั้น บุคคลอื่นจะต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลเองต่างหาก เช่น หากมีผู้เสียหายจากมลพิษ 1,000 คน ก็ต้องฟ้อง 1,000 คดี ซึ่งค่าเสียหายที่ศาลกำหนดให้อาจจะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีหรือในกรณีมีการระเบิดของที่เก็บสารพิษ มีผู้ได้รับบาดเจ็บ 1,000 คน แต่ละคนเสียค่ารักษาพยาบาลไปคนละ 1,000 บาท หากแต่ละคนฟ้องเรียกค่าเสียหายด้วยตนเองจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่า 1,000 บาท ในแต่ละคดีและหากผู้เสียหายเป็นบุคคลที่มีรายได้น้อยก็คงไม่มีความสามารถในการจะฟ้องคดีดังกล่าว

.

บทที่ 4
การใช้สิทธิเรียกร้องของผู้เสียหายทางสิ่งแวดล้อม

ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากมายในปัจจุบันและหากยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ดีและชัดเจนย่อมจะต้องส่งผลกระทบต่อไปในอนาคต เนื่องจากปัจจุบันสังคมโลกมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การค้า การท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจึงมิได้จำกัดตัวอยู่เพียงภายในแหล่งหรือเขตแดนของประเทศที่ก่อให้เกิดปัญหาเท่านั้น แต่ได้ส่งผลกระทบไปประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย เช่น กรณีไฟไหม้ป่าในประเทศอินโดนีเซีย ควันไฟได้ส่งผลกระทบไปถึงประเทศข้างเคียงทั้งมาเลเซีย สิงคโปร์ ตลอดจนประเทศไทย ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาข้ามพรมแดนซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของนานาประเทศในการแก้ปัญหาร่วมกัน

การจัดการปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม ต้องพิจารณาจัดการทั้งระบบโดยอาศัยมาตรการต่างๆ หลายด้านประกอบกัน อย่างไรก็ดี ภาวะมลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยส่วนมากเกิดจากการกระทำของมนุษย์และก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลด้วย คดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจึงเป็นคดีที่มีพื้นฐานมาจากคดีละเมิดซึ่งมีการกระทำของบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญของความผิดโดยสภาพของคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้น การแพร่กระจายของมลพิษจะทำลายสิ่งแวดล้อมในลักษณะเป็นวงกว้าง ผลกระทบจึงเกิดกับบุคคลจำนวนมากเช่น คดีอากาศเป็นพิษที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง คดีสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี หรือกรณีแม่น้ำท่าจีนเน่า คดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจึงมีลักษณะคดีที่แตกต่างจากคดีละเมิดทั่วไป คือ[1]

1. จะต้องเกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการก่อให้เกิดมลภาวะและมลพิษส่งผลกระทบต่อคุณภาพการดำรงชีวิตของบุคคล
3. ผู้เสียหายส่วนใหญ่เป็นคนยากจนในสังคมไม่มีโอกาสในการเลือกถิ่นที่อยู่

---

[1] น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2548, ธันวาคม). “การนำรูปแบบการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) มาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย.” **บทบัณฑิต. 61, 1.** หน้า 20.

ในการดำเนินคดีแก่ผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้น จึงมีปัญหาและอุปสรรคมากกว่าการดำเนินคดีโดยทั่วไป จึงต้องมีการปรับปรุงกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้เท่าทันกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นโดยการศึกษาตัวอย่าง การบังคับใช้กฎหมายของต่างประเทศ เพื่อนำมาเป็นแนวทางปรับปรุงกฎหมายไทยให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

4.1 การเรียกร้องสิทธิของผู้เสียหายในต่างประเทศ

ในต่างประเทศนั้นผู้เสียหายมีกระบวนการเรียกร้องให้ผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนดังนี้ คือ

4.1.1 หลักการดำเนินคดีโดยประชาชน (Citizen Suits)

การดำเนินคดีโดยประชาชนเป็นวิธีการดำเนินคดีเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อมในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่สำคัญเกือบทุกฉบับของสหพันธรัฐ (major federal environmental laws) เช่น the Clean Air Act, the Clean Water Act ยกเว้น the Federal Insecticide, Fungicide and Rodenticide Act หลักการของการดำเนินคดีโดยประชาชน ให้สิทธิแก่ประชาชนคนใดคนหนึ่งหรือองค์กรประชาชนในการฟ้องคดี 2 ประเภท ที่ไม่สามารถดำเนินการได้ตามพระราชบัญญัติวิธีการปกครอง (Administrative Procedure Act)

ประการที่หนึ่ง ฟ้องบุคคลที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับมาตรฐานในการปล่อยสิ่งปนเปื้อนสู่สิ่งแวดล้อม

ประการที่สอง ฟ้องหน่วยงานของรัฐให้ปฏิบัติการตามอำนาจหน้าที่

แนวความคิดของการดำเนินคดีโดยประชาชนที่ปรากฏในกฎหมายคือ[2]

1) ประชาชนมีหน้าที่แจ้งให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทราบก่อนดำเนินคดี

2) ประชาชนผู้ฟ้องคดีสามารถเรียกค่าทนายความจากจำเลยได้ ในขณะเดียวกันเพื่อป้องกันการฟ้องคดีโดยไม่มีเหตุอันสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้โจทก์ชำระค่าทนายความแก่จำเลยด้วยเช่นกัน

3) ประชาชนผู้ฟ้องคดีไม่อาจใช้การดำเนินคดีโดยประชาชนเพื่อเรียกค่าเสียหายเป็นตัวเงินได้

---

[2] James Salzman and Barton H. Thomson, Jr. (2003). **Environmental Law and Policy**. pp. 69-73.

4) เพื่อป้องกันมิให้ศาลเป็นผู้กำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม กฎหมายกำหนดให้โจทย์ฟ้องคดีเมื่อมีการฝ่าฝืนมาตรฐานการปล่อยมลพิษตามกฎหมายบัญญัติเท่านั้น

นอกจากหลักการการทั่วไปดังกล่าวแล้ว ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไป คือ

(1) บุคคลที่อาจถูกฟ้องคดี

ก. ฟ้องผู้กระทำผิด

บทบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีโดยประชาชนให้อำนาจแก่ประชาชนทั่วไปฟ้องคดีต่อผู้กระทำละเมิดบทบัญญัติของกฎหมายตลอดจนการฝ่าฝืนมาตรฐานตามระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งมีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะว่าคดีประเภทใดที่สามารถดำเนินคดีโดยประชาชนได้

ข. ฟ้องหน่วยงานของรัฐ

กฎหมายให้อำนาจแก่ประชาชนในการฟ้องหน่วยงานของรัฐให้ปฏิบัติการตามหน้าที่ที่ไม่จำเป็นต้องใช้ดุลพินิจในการตัดสินใจดำเนินการ (nondiscretionary duty) ในกรณีที่เป็นดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ ประชาชนไม่อาจฟ้องคดีต่อศาลได้ เช่น การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นสารพิษหรือไม่

(2) เหตุแห่งการฟ้อง

บุคคลที่สามารถเริ่มต้นดำเนินคดีแบบนี้ในศาลมลรัฐได้ต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียและได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลย ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาได้วางหลักเกณฑ์ของบุคคลที่จะเป็นโจทก์ในการดำเนินคดีโดยประชาชน ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่า

ก. โจทก์ได้รับความเสียหายตามความเป็นจริง (injury in fact)

ข. มีความสัมพันธ์ระหว่างความเสียหายตามฟ้องและการกระทำของจำเลย

ค. คำขอตามฟ้องจะช่วยบรรเทาความเสียหาย

ง. ความเสียหายที่เกิดขึ้นอยู่ภายในขอบเขตของประโยชน์ (zone of interest) ตามกฎหมายที่สภาคองเกรสมีความประสงค์คุ้มครอง

ในประเด็นเกี่ยวกับความเสียหายตามความเป็นจริงนี้ ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1970 มีส่วนสนับสนุนการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นอย่างมาก และทำให้สิ่งแวดล้อมได้รับการคุ้มครอง ทั้งนี้โดยการแปลความอย่างกว้างเกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมในคดี Sierra Club v. Morton โจทก์ในคดีนี้โต้แย้งคำสั่งของกรมป่าไม้ (Forest Service) ที่เห็นชอบกับโครงการของบริษัทวอล์ทดิสนีย์ที่จะพัฒนาพื้นที่ป่าแห่งชาติ (the Sequoia National Forest) ซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของท้องถิ่นเป็นสถานพักผ่อนตากอากาศและเล่นสกี (ski resort) ศาลสูงสุดได้วางหลักว่า โจทก์ผู้มีสิทธิดำเนินคดี citizen suit ไม่จำต้องมีความเสียหายทางเศรษฐกิจ (economic injury) หากได้รับความ

เสียหายทางสุนทรียภาพ (aesthetic) การอนุรักษ์ (conservational) หรือการฟื้นฟู (recreational) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนมีร่วมกันแล้วก็สามารถมีสิทธิดำเนินคดีได้

(3) การเข้าเป็นคู่ความร่วม

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐกำลังฟ้องร้องบุคคลใดเป็นคดีแพ่งเพื่อให้ปฏิบัติตามกฎหมายบุคคลนั้นมีสิทธิเข้ามาในคดีโดยประชาชนนี้ได้ ซึ่งเป็นไปตาม Federal rules of Civil Procedure ข้อ 24

(4) เงื่อนไขของการดำเนินคดีโดยประชาชน

โดยทั่วไปกฎหมายที่ให้อำนาจดำเนินคดีโดยประชาชนได้จะกำหนดว่า การเริ่มต้นดำเนินคดีโดยประชาชนจะทำไม่ได้หากหน่วยงานของรัฐกำลังดำเนินคดีกับบุคคลที่ฝ่าฝืนกฎหมายระเบียบหรือข้อบังคับนั้นอยู่ หากไม่มีการดำเนินคดีดังกล่าว บุคคลสามารถดำเนินคดีได้เมื่อมีคำบอกกล่าวให้ปฏิบัติตามกฎหมายแล้วไม่น้อยกว่า 60 วัน

ก. คำบอกกล่าว

โจทก์สามารถดำเนินคดีได้หลังจากส่งคำบอกกล่าวให้หน่วยงานของรัฐและผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำละเมิดแล้วไม่น้อยกว่า 60 วัน เว้นแต่กรณีจำเป็นเร่งด่วนสามารถฟ้องได้ทันทีที่ส่งคำบอกกล่าว หากไม่ส่งคำบอกกล่าวหรือฟ้องคดีก่อนกำหนดระยะเวลา 60 วัน ศาลจะไม่รับฟ้อง ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาและหน่วยงานของรัฐในการปฏิบัติการตามหน้าที่ตามกฎหมาย

ข. การดำเนินการของรัฐ

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐดำเนินการบังคับในลักษณะคล้ายศาล (an enforcement action qualifying as a court proceeding) หรือดำเนินการบังคับอย่างจริงจัง (diligent prosecution) ห้ามมิให้มีการดำเนินคดีโดยประชาชนอีกต่อไป

(5) การเยียวยาและบรรเทาผลร้าย

ก. คำสั่งเฉพาะเจาะจง (injunctive relief) ได้แก่ การที่ศาลมีคำสั่งให้จำเลยปฏิบัติตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด

ข. ค่าปรับในทางแพ่ง (civil penalties)

ค. ค่าทนายความ ศาลมีอำนาจในการกำหนดค่าทนายให้แก่ฝ่ายที่ชนะคดี

ในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นประชาชนสามารถฟ้องบังคับคดีโดยผ่านศาลมลรัฐหรือสหพันธรัฐ แต่ในทางปฏิบัติแล้วศาลแห่งมลรัฐกลับมีเขตอำนาจพิจารณาตัดสินกรณีพิพาทกว้างกว่าศาลแห่งสหพันธรัฐและกฎหมายแห่งมลรัฐก็ได้คำนึงถึงประชาชนในการที่จะบังคับใช้กฎระเบียบไปในเชิงช่วยเหลือประชาชน โดยเฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อม

คดีระหว่าง “Citizens for A Better Environment V. EPA” การเดินเผชิญสืบของศาลครั้งที่ 7 ได้มีขึ้นเมื่อระเบียบของ EPA ได้วางไว้สำหรับการพิจารณาอนุมัติแผนงานของรัฐที่จะบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยความสะอาดของน้ำนั้นยังไม่เพียงพอ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะยังไม่มีการบัญญัติให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพยายามที่จะบังคับการให้เป็นไปตามกฎอย่างเพียงพอ ซึ่งมีผลทำให้ EPA ต้องแก้ไขกฎระเบียบโดยบัญญัติไว้ว่าแผนงานของรัฐต้องเป็นไปตามความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายไม่ว่า

1. การเข้าแทรกแซงสิทธิในกระบวนการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายตั้งแต่แรกเริ่ม หรือ

2. การสอบสวนคำฟ้องของประชาชน การไม่คัดค้านการแทรกแซงของประชาชนแม้มีอำนาจจะกระทำได้ตามกฎหมายของรัฐและแจ้งให้ประชาชนทราบล่วงหน้าถึงข้อกรณีที่จะมีการทำสัญญายุติข้อพิพาท กฎระเบียบเหล่านี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาใช้ในการตัดสินคดี Natural Resources Defense Council V. EPA.

การต่อสู้คดีของจำเลยในคดีที่ประชาชนฟ้องบังคับให้ปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ส่วนใหญ่จำเลยจะต่อสู้ในเรื่อง เขตอำนาจพิจารณาคดีของศาลว่าคดีควรจะขึ้นศาลมลรัฐหรือสหพันธรัฐ และกฎหมายที่จะบังคับใช้ว่าจะต้องใช้กฎหมายของมลรัฐหรือสหพันธรัฐ นอกจากนี้ยังยกประเด็นการขัดรัฐธรรมนูญในคดีที่เกี่ยวกับการค้าระหว่างรัฐ เช่น คดี Minnesota V. clover Leaf Creamery Co.

กล่าวโดยสรุปหลัก Citizen Suits เป็นหลักที่กฎหมายให้สิทธิแก่ประชาชนคนใดคนหนึ่งหรือองค์กรประชาชนในการฟ้องคดีกับ

1. ผู้ก่อมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม

2. หน่วยงานของรัฐให้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับมาตรา 97 ตามพระราชบัญญัติรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้วปรากฏว่า มาตรา 97 เป็นเรื่องที่รัฐฟ้องผู้กระทำหรือละเว้นการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายเป็นเหตุให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งรัฐเป็นเจ้าของอำนาจในการฟ้องผู้ก่อมลพิษทำลายสภาพแวดล้อมตามมาตรานี้จึงเป็นอำนาจของรัฐเท่านั้น ประชาชนฟ้องแทนรัฐไม่ได้ แม้ว่าในรัฐธรรมนูญ จะได้บัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดินก็ตามแต่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 97 ไม่ได้บัญญัติให้สิทธิประชาชนในการดำเนินคดีแทนรัฐได้

4.1.2 หลักการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action)

การดำเนินคดีแบบกลุ่ม หรือที่เรียกกันในระบบกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกาว่า "Class Action" นั้น คือการดำเนินคดีแพ่งที่บุคคลคนหนึ่งหรือหลายคนได้ดำเนินคดีแพ่งเพื่อตนเองและเพื่อกลุ่มบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน โดยสมาชิกกลุ่มไม่ได้เข้าร่วมในการพิจารณาคดี ในฐานะคู่ความ แต่คำพิพากษาจะผูกพันคู่ความและสมาชิกของกลุ่มทุกคน[3] การดำเนินคดีแบบกลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการดำเนินคดีที่มีผู้ที่เกี่ยวข้องหลายรายที่กฎหมายวิธีพิจารณาอื่นๆ ได้บัญญัติไว้เป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีในลักษณะนี้ เช่น ตามกฎหมาย Federal Rule of Civil Procedure ข้อ 20 กำหนดให้โจทก์หลายคนร่วมกันฟ้องจำเลยหลายคนร่วมกันหรือที่เรียกว่า "Joinder" โดยลักษณะของคดีนั้นต้องมีข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงในการเรียกร้องมาจากมูลคดีเดียวกันหรือตามกฎหมาย Federal Rule of Civil Procedure ข้อ 14 อนุญาตให้จำเลยนำบุคคลอื่นที่ต้องรับผิดชอบต่อจำเลยในมูลคดีเดียวกันไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนเข้ามาเป็นคู่ความร่วมคดีได้ ที่เรียกว่า "Impleader" หรือตาม Federal Rule of civil Procedure ข้อ 24 อนุญาตให้บุคคลที่สามเข้ามาเป็นคู่ความในคดีเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ หรือที่เรียกว่า "Intervention" หรือตาม Federal Rule of Civil Procedure ข้อ 22 กำหนดให้คู่ความหลายรายเรียกร้องสิทธิในกองทรัพย์สินหรือในส่วนของอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ของบุคคลใดโดยให้มีการกำหนดสิทธิจากการพิจารณาคดีเพียงครั้งเดียวหรือที่เรียกว่า "Interpleder" หรือตาม Federal Rule of Civil Procedure ข้อ 42 (a) อนุญาตให้ศาลรวมการไต่สวนหรือพิจารณาคดีหลายคดีเข้าด้วยกันในกรณีที่คดีเหล่านี้มีปัญหาข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงคล้ายกัน การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นอีกรูปหนึ่ง แต่ที่แตกต่างออกไปคือ สมาชิกของกลุ่มนั้นไม่ถือว่าเป็นคู่ความในคดีและไม่ถือว่ามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีแต่อาจเข้ามาร่วมฟังการพิจารณา ซึ่งเหตุผลสำคัญของการดำเนินคดีแบบกลุ่มนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ว่า จำนวนของสมาชิกที่เกี่ยวข้องและปัจจัยอื่นประกอบกันทำให้เป็นไปได้ยากที่จะดำเนินคดีกันไปเป็นรายบุคคลแต่ละบุคคลแยกกันไปในคดีแบบกลุ่มนี้โจทก์หรือที่เรียกว่าตัวแทนของกลุ่ม (Class Representative) และทนายความของกลุ่ม (Class Counsel) จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการดำเนินคดีแทนสมาชิกอื่น (Unnamed or absent Class Members) บนสมมติฐานว่าโจทก์และทนายความมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะทำหน้าที่และคุณสมบัติอื่นๆ ถูกต้องทั้งหมด สมาชิกในกลุ่มจะถูกผูกพันในผลของคำตัดสินของการดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่ว่าผลที่ออกมาจะเป็นบวกหรือลบต่อสมาชิกแต่มีบางกรณีที่สมาชิกอาจจะขอออกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มก่อนที่จะมีการพิพากษาคดี และฟ้องคดี

---

[3] รชฎ บุญสินสุข. (2545). **การดำเนินคดีแบบกลุ่มในระบบกฎหมายคอมมอนลอร์และซีวิลลอร์.** หน้า 78.

ก่อนที่ศาลจะอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มนี้ จะต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินคดีแบบกลุ่มว่า คดีลักษณะนั้นๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ศาลจะอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มหรือไม่ หลักเกณฑ์ที่จะนำมาพิจารณานั้นก็เพื่อวัตถุประสงค์สำคัญสองประการ คือ เพื่อให้แน่ใจได้ว่าตัวแทนของสมาชิกและทนายความสามารถที่จะทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์แทนสมาชิกอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการที่สองเพื่อให้แน่ใจได้ว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิผลและอยู่ภายใต้การจัดการที่ดีมากกว่าการดำเนินคดีโดยวิธีการแบบอื่นๆ

หลักกฎหมายและบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

ถึงแม้ว่ารูปแบบของการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีลักษณะเหมือนๆ กัน แต่กฎเกณฑ์พื้นฐานนั้นได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา โดยมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์การดำเนินคดีแบบกลุ่มหลายครั้งด้วยความจำเป็นที่จะวางรากฐานที่สำคัญว่าสมาชิกของกลุ่มที่ไม่ปรากฏชื่อจะต้องผูกพันในคำพิพากษาไม่ว่าจะได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการผูกพันนั้นก็ตาม รูปแบบของหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นมีประวัติความเป็นมาจากประเพณีปฏิบัติของศาล Chancery ของประเทศอังกฤษ โดยมีพัฒนาการในลักษณะที่เป็นข้อยกเว้นหลักกฎของคู่ความที่มีรูปแบบที่เคร่งครัดในเรื่องวิธีการเพื่อความยุติธรรมในการรวมคดีหลายๆ เรื่องเข้าด้วยกัน

ความเป็นมาของการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหรัฐอเมริกานี้เริ่มขึ้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1842 ในกฎหมายสหพันธรัฐ (Federal Rules) และได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเป็นระยะๆ ซึ่งพอที่จะกล่าวได้ตามลำดับ ดังนี้

1) หลัก Equity Rule ข้อ 48 เป็นบทบัญญัติในกฎหมายสหพันธรัฐรุ่นแรกที่กล่าวถึงการดำเนินคดีแบบกลุ่มในปี ค.ศ. 1842 และใช้เฉพาะกระบวนการพิจารณาตามหลักยุติธรรม (equity) ของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น กฎ Equity Rule ข้อ 48 กำหนดให้คดีที่มีคู่ความจำนวนมากสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาในลักษณะของการกระทำแทนกันได้ โดยคู่ความไม่ต้องมาปรากฏตัวที่ศาลเป็นการส่วนตัว กฎนี้ได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งใดๆ จะไม่ทำให้สิทธิหรือข้อเรียกร้องของคู่ความที่มิได้มาศาลต้องมีอันกระทบกระเทือน ซึ่งตามถ้อยคำดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าคำพิพากษาของการดำเนินคดีแบบกลุ่มนี้ไม่ผูกพันคู่ความที่ไม่ได้มาศาล

2) หลัก Equity Rule ข้อ 38 ได้มีการแก้ไขในปี ค.ศ. 1912 ให้รองรับ Equity Rule ข้อ 48 โดยกฎใหม่มีการยกเลิกข้อกำหนดเดิมที่คำพิพากษาไม่ผูกพันคู่ความที่ไม่ได้มาศาล แต่ก็กำหนดกรอบไว้ว่าให้ผูกพันในกรณีที่จำกัดไว้ตามที่กำหนดไว้ตามกฎเท่านั้น

3) กฎ Rule 23 ของกฎหมายสหพันธรัฐในปี ค.ศ. 1938 เป็นปีที่มีการเริ่มใช้กฎนี้กับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งเป้าหมายหลักคือการใช้การดำเนินคดีแบบกลุ่มทั้งในตัวบทกฎหมาย

และวิธีพิจารณาตามหลักความยุติธรรม (equity) นอกจากนั้นยังได้กำหนดแนวทางเพิ่มขึ้นจากหลักเดิมโดยพยายามที่จะจัดให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีลักษณะที่เข้ากับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งใน 3 รูปแบบ แบบแรกมีลักษณะแบบโดยตรง (true) แบบที่สองเป็นแบบผสม (hybrid) และแบบที่สามมีลักษณะโดยอ้อม (squrious)

แบบโดยตรง (true) นี้มีลักษณะของการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่ชัดเจน โดยผลประโยชน์ที่ได้จะเป็นหนึ่งเดียวกัน (unity of interest) ซึ่งเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันหรือมีลักษณะเดียวกันต่อสมาชิกในกลุ่มดังตัวอย่างเช่น การฟ้องร้องในกรณีการกระทำผิดต่อหน้าที่ที่ได้รับความไว้วางใจของผู้จัดการทรัสต์ (trustee) ในการดูแลผลประโยชน์ของทรัสต์ (trust) จนทำให้เกิดความเสียหายและสูญเสียต่อทรัพย์สินของทรัสต์ ซึ่งฟ้องขึ้นโดยผู้รับประโยชน์ของทรัสต์คนใดคนหนึ่ง สำหรับแบบผสม (hybrid) นั้น เป็นกรณีของผลประโยชน์เดียวกันนั้นมีความหลากหลาย แต่ทั้งหมดนั้นเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือกองทุนเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การฉ้อโกงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักทรัพย์ที่มีการฟ้องร้องกันโดยผู้ถือหุ้นและมีกองทุนเดียวที่มีอยู่เพื่อที่จะใช้ทดแทนความเสียหายได้ และรูปแบบโดยอ้อม (squrious) เป็นกรณีของผลประโยชน์ของสมาชิกในกลุ่มมีหลากหลาย แต่การนำมารวมกันนั้นเหมาะสมเมื่อปัญหาในข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นร่วมกันกระทบสิทธิต่างๆ หลายสิทธิ และการเยียวยามีลักษณะเดียวกัน ดังตัวอย่าง เช่น กรณีการฉ้อโกงหลักทรัพย์ที่มีการฟ้องร้องโดยผู้ถือหุ้น แต่ไม่มีกองทุนรวมกันที่จะนำมาเป็นหลักในการที่จะใช้ทดแทนความเสียหาย

ตามกฎของ Rule 23 นี้ ลักษณะของการดำเนินคดีแบบกลุ่มในรูปแบบโดยตรงและผสมนั้นจะมีผลให้สมาชิกกลุ่มต้องผูกพันในคำพิพากษา แต่ในรูปแบบโดยอ้อมนั้นตรงข้าม เว้นแต่สมาชิกที่ไม่ได้มาศาลร้องสอดเข้ามาและยอมรับที่จะผูกพันในคำพิพากษานั้น อย่างไรก็ตามปัญหาที่คงเกิดขึ้นก็คือ ศาลยังคงมีปัญหาที่จะตีความว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มแต่ละลักษณะนั้นจะแยกออกจากกันอย่างไร

4) กฎ Rule 23 ของปี ค.ศ. 1966 การดำเนินคดีแบบกลุ่มในกฎนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญจากกฎในปี ค.ศ. 1938 เนื่องจากปัญหาของการแยกแยะลักษณะแต่ละแบบตามกฎเดิมนั้นล้าหลังและไม่ชัดเจน โดยเฉพาะรูปแบบของการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยอ้อมนั้นมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติเนื่องจากไม่ได้มีการตัดสินไปถึงสิทธิและความรับผิดชอบของบุคคลอื่นที่ไม่ได้เป็นคู่ความ นอกจากนั้นตามกฎเกณฑ์เดิมยังขาดวิธีการในการดำเนินการที่ทำให้เกิดความเป็นธรรม โดยเฉพาะเรื่องการแจ้งข้อมูลให้สมาชิกของกลุ่มทราบในเรื่องของคำสั่งหรือคำพิพากษาที่อาจเกี่ยวพันและมีการขยายอำนาจให้ผูกพันสมาชิกในกลุ่มได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาข้างต้น Rule 23 จึงได้มีการแก้ไข โดยยกเลิกลักษณะ 3 ลักษณะข้างต้น และกำหนดวิธีการใน

การดำเนินคดีแทนกัน โดยเน้นความเป็นธรรมและการทำหน้าที่แทนโดยเหมาะสม นอกจากนั้นคำพิพากษายังมีผลผูกพันสมาชิกในกลุ่มไม่ว่าจะมีลักษณะเป็นประโยชน์หรือเสียประโยชน์แก่สมาชิก

5) กฎ Rule 23 ในปัจจุบัน ได้มีการแก้ไขกฎเดิมบ้างแต่ก็ยังคงสาระสำคัญไว้ในการที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาแบบกลุ่ม เป็นภาระหน้าที่ของคู่ความที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่จะแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มครบถ้วน ก่อนที่ศาลจะอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งโดยหลักแล้วต้องให้ศาลพอใจในเบื้องต้นก่อน คือ

(1) สมาชิกของกลุ่มต้องมีความชัดเจนว่ามีอยู่จริง

(2) ตัวแทนกลุ่มต้องเป็นสมาชิกกลุ่มและ

(3) กรณีต้องมีมูลในการบังคับคดี

นอกจากนั้น ต้องได้ความตามองค์ประกอบที่ชัดแจ้งตามกฎหมายตาม Rule 23 (a) ด้วยว่า

1. สมาชิกในกลุ่มมีจำนวนที่ทำให้การเข้ามาเป็นคู่ความทุกคนในการดำเนินคดีเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ

2. ปัญหาข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงเป็นเรื่องที่มีลักษณะเดียวกัน

3. ข้อเรียกร้องของตัวแทนกลุ่มเป็นแบบเดียวกันกับข้อเรียกร้องของสมาชิก และ

4. ตัวแทนและทนายความของกลุ่มมีตัวตนจริงและมีความเหมาะสมเพียงพอที่จะรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกได้ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกที่ไม่ได้ร่วมในคดีและสมาชิกที่ไม่ทราบชื่อ

นอกจากนั้นตัวแทนกลุ่มต้องแสดงให้เห็นได้ด้วยว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นสามารถที่จะดำเนินการไปได้ ตาม Rule 23 (b) ด้วยใน 3 ลักษณะ คือ

แบบแรกตาม (b) (1) (A) เมื่อการดำเนินคดีแต่ละคดีจากคดีหลายคดีที่มีลักษณะเดียวกันทำให้มาตรฐานในการปฏิบัติของคู่ความฝ่ายตรงข้ามไม่แน่นอน และ (b) (1) (B) เป็นกรณีที่มีทุนทรัพย์จำกัดที่จะชดใช้ให้และการฟ้องแต่ละคดีทำให้บุคคลอื่นในกลุ่มเสียเปรียบและไม่ได้รับการชดใช้

แบบที่สอง (b)(2) เป็นลักษณะของการฟ้องร้องเพื่อให้ได้รับการรับรองสิทธิเบื้องต้นหรือได้รับความคุ้มครองจากศาล และไม่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องค่าเสียหายเป็นตัวเงินเป็นหลัก และ

แบบที่สาม (b)(3) เป็นกรณีที่ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายมีลักษณะร่วมกันสำหรับสมาชิกในกลุ่ม และมีความสำคัญมากกว่าประเด็นย่อยของแต่ละบุคคล การดำเนินคดีแบบกลุ่มจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการเยียวยา

กรณีศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา

ในประเทศสหรัฐอเมริกามีคดีประเภทหนึ่งที่เรียกว่า Mass Tort หรือการละเมิดกลุ่ม ซึ่งแต่เดิมศาลสหรัฐไม่นิยมที่จะอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม แต่สภาพการณ์ในโลกปัจจุบันทำให้ศาลต้องหันกลับมาพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับการละเมิดกลุ่มโดยการดำเนินคดีแบบกลุ่มใหม่ เช่น เครื่องบินขนาดใหญ่ที่สามารถจุผู้โดยสารจำนวนมากกว่า 300 คน สินค้าราคาถูกซึ่งมีความชำรุดบกพร่องที่จำหน่ายไปให้ผู้บริโภคมากกว่า 1 ล้านคน มลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บแก่ผู้คนจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ทำให้ศาลในสหรัฐอเมริกาเริ่มเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มกับคดีประเภทนี้มากขึ้น ในช่วงศตวรรษที่ 80 เริ่มมีการดำเนินคดีแบบกลุ่มสำหรับคดีละเมิดกลุ่มอย่างมาก[4]

คดีละเมิดกลุ่มที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลมีมากมายหลายลักษณะ เช่น อุบัติเหตุกลุ่ม (mass accidents) การละเมิดจากสารพิษที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม (toxic environmental torts) และความรับผิดเกี่ยวกับสินค้า (product liability) เป็นต้น ซึ่งคดีเหล่านี้มักจะมีผู้เสียหายเป็นจำนวนมากอาจถึงล้านคนในบางคดี อย่างไรก็ตาม คดีทั้งสามประเภทนี้หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนย่อมมีความแตกต่างกันบางประการ

คดีเกี่ยวกับอุบัติเหตุกลุ่มมักจะเกิดขึ้นจากเหตุการณ์หนึ่งที่มีผู้เสียหายชัดเจนซึ่งส่วนใหญ่จะมีประเด็นร่วมกันเกี่ยวกับความรับผิด และความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลแม้ประเด็นเกี่ยวกับค่าเสียหายอาจแตกต่างกันระหว่างผู้เสียหายแต่ละคนก็ตาม เช่น เครื่องบินตกทำให้ผู้โดยสารถึงแก่ความตายทั้งหมด ประเด็นเกี่ยวกับความรับผิดย่อมเป็นอย่างเดียวกันและความเสียหายก็สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน และแน่นอน แม้ว่าความเสียหายหรือค่าเสียหายต่อผู้โดยสารแต่ละคนอาจแตกต่างกันก็ตาม

คดีเกี่ยวกับการละเมิดจากสารพิษที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม คดีประเภทนี้จะแตกต่างจากคดีประเภทแรกตรงที่ว่า ต้องอาศัยการสัมผัสกับสารพิษในช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อนที่ความเสียหายหรือผลร้ายจะปรากฏให้เห็น ในขณะที่ผู้เสียหายก็ไม่อาจระบุได้แน่นอนเช่นเดียวกับคดีละเมิดกลุ่ม คดีประเภทนี้อาจต้องพิจารณาเกี่ยวกับความรับผิดก่อน จากนั้นก็พิจารณาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล และท้ายสุดก็คือค่าเสียหาย

คดีสารพิษที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อมและได้รับการอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหรัฐอเมริกาที่โด่งดังมาก คือ คดีเกี่ยวกับแอสเบสโทส (School Asbestos) ที่โรงเรียนในหลายมลรัฐรวมตัวกันดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อเรียกค่าเสียหายจากการกำจัดสารแอสเบสโทสจาก

---

[4] Herbert B. Newberg. (1985). **Newberg on class Action Book 3.** pp.363-370.

อาคารเรียนความเสียหายจากสารแอสเบสโทสก่อให้เกิดคดีความต่างๆ ตามมาอีกมากมายจนถึงปัจจุบัน

กรณีศึกษาในประเทศอินเดีย

ในประเทศอินเดียมีการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดแก่กลุ่มคนจำนวนมากในคดีสิ่งแวดล้อม เช่น ในกรณีที่มีสารพิษเจือปนอยู่ในแม่น้ำ ทำให้ปลาตายจำนวนมากและก่อความเสียหายแก่ประชาชนที่อาศัยลำน้ำนั้นและชาวประมง ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนแต่ละคนอาจมีจำนวนน้อยไม่คุ้มค่าแก่การดำเนินคดีตามกระบวนการสามัญ เพราะแต่ละคนไม่มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ดังนั้นการดำเนินคดีแบบกลุ่มย่อมเป็นประโยชน์แก่ผู้เสียหายเหล่านี้[5]

ในขณะเดียวกัน การดำเนินคดีแบบกลุ่มกับฝ่ายจำเลยจำนวนมากโดยโจทก์เพียงคนเดียว ก็จะมีประสิทธิภาพในการป้องกันการกระทำของผู้ก่อให้เกิดมลภาวะจำนวนมาก คดีที่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศอินเดีย เช่น

1. Bhopal Case คดีนี้รัฐบาลอินเดียดำเนินคดีแบบกลุ่มแทนประชาชนที่ได้รับความเสียหาย จากการที่บริษัทจำเลยทำให้เกิดแก๊สรั่ว ทำให้มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 3,300 คน บาดเจ็บมากกว่า 200,000 คน คดีนี้ศาลพิพากษาให้บริษัทจำเลยจ่ายเงินชดเชยความเสียหายจำนวน 3 พัน3 ร้อย ล้านดอลลาร์ สหรัฐ

2. Ganga Pollution (Tanneries) Case คดีนี้จำเลยปล่อยสารพิษลงแม่น้ำโดยไม่มีการบำบัดก่อน ประชาชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำจึงฟ้องดำเนินคดีแบบกลุ่มและศาลสูงสุดของอินเดียมีคำสั่งให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มฝ่ายจำเลย โดยหมายเรียก ผู้ประกอบอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษริมแม่น้ำสายนี้เข้ามาในคดี

การนำการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

1. ลักษณะของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ในประเทศไทย

ตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

คณะกรรมการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่....) พ.ศ. .... เพื่อกำหนดกระบวนพิจารณาเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (เพิ่ม

---

[5] Shyam Divan and Armin Rosen cranz. (2002). **Environmental Law and Policy in India**. pp. 155.

หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม มาตรา 222/1 ถึงมาตรา 222/50 ในลักษณะ 2 วิธีพิจารณาวิสามัญในศาลชั้นต้น ภาค 2 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น) โดยมีเหตุผลว่าโดยที่การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นกระบวนการดำเนินคดีที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน เนื่องจากการดำเนินคดีแบบกลุ่มสามารถคุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมากได้ในการดำเนินคดีเพียงครั้งเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นวิธีการที่สามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ผู้เสียหายประเภทที่ไม่มีความสามารถฟ้องคดีเพื่อเยียวยาความเสียหายด้วยตนเองได้ หรือผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจำนวนเพียงเล็กน้อย เช่น คดีที่ผู้บริโภคได้รับความเสียหาย การดำเนินคดีแบบกลุ่มจึงเป็นมาตรการที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นวิธีการที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และยังช่วยหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในการฟ้องคดีและป้องกันความขัดแย้งกันของคำพิพากษา ตลอดจนเป็นมาตรการในการลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกทางหนึ่ง สมควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเพื่อกำหนดกระบวนพิจารณาเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฯ ให้ความหมายของ “กลุ่มบุคคล” หมายความว่า กลุ่มบุคคลที่มีสิทธิอย่างเดียวกันอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงและหลักกฎหมายเดียวกัน และมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเหมือนกัน แม้ว่าจะมีลักษณะความเสียหายที่แตกต่างกันก็ตาม[6]

“สมาชิกกลุ่ม” หมายความว่า บุคคลใด ๆ ที่อยู่ในกลุ่มบุคคล

“การดำเนินคดีแบบกลุ่ม” หมายความว่า การดำเนินคดีที่ศาลอนุญาตให้เสนอคำฟ้องต่อศาล เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงสิทธิของโจทก์และสมาชิกกลุ่มที่มิได้เข้ามาในคดีด้วย

จากคำนิยามข้างต้นจะเห็นว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศไทยจะมีได้เฉพาะการฟ้องคดีที่จะต้องได้รับอนุญาตจากศาล เพราะกระบวนการพิจารณาตลอดจนผลของคำพิพากษาที่จะเกิดขึ้นมิได้จะมีผลต่อคู่ความในคดีเท่านั้น แต่มีผลรวมไปถึงบุคคลภายนอกที่มิใช่คู่ความในคดีแต่ถือว่าเป็น “สมาชิกกลุ่ม” ซึ่งหมายถึงบุคคลใด ๆ ที่อยู่ในกลุ่มบุคคลซึ่งมีสิทธิอย่างเดียวกันอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน และมีลักษณะของกลุ่มที่เหมือนกัน แม้ว่าจะมีลักษณะของความเสียหายที่มีความแตกต่างกันก็ตาม เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชนและยังสามารถให้ความคุ้มครองไปถึงบุคคลภายนอกที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำดังกล่าวได้

---

[6] วัชรี สุตะไล. (2551). **พนักงานอัยการในฐานะทนายโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม : ศึกษาเฉพาะกรณีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายสิ่งแวดล้อม.** หน้า 51.

การเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/6 โจทก์ต้องยื่นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องเริ่มคดี โดยโจทก์ผู้ฟ้องคดีจะต้องแสดงให้ศาลเห็นว่าโจทก์เป็นสมาชิกของกลุ่ม และในบางคดีอาจมีการกำหนดคุณสมบัติ ส่วนได้เสีย รวมตลอดทั้งการได้มาซึ่งสิทธิการเป็นสมาชิกกลุ่มไว้ ก็เป็นหน้าที่โจทก์ต้องพิสูจน์ถึงเงื่อนไขดังกล่าวนอกจากนั้นยังต้องแสดงให้เห็นถึงความสามารถที่จะดำเนินคดีคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม ตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฯ มาตรา 222/9 (5) ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของโจทก์

รายละเอียดของคำฟ้องที่ยื่นต่อศาลจะมีลักษณะที่แตกต่างจากคำฟ้องในคดีสามัญ กล่าวคือ คำฟ้องของโจทก์ต้องทำเป็นหนังสือ อีกทั้งต้องแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหา คำขอบังคับ รวมทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหา ทั้งของโจทก์และของกลุ่มที่มีลักษณะเดียวกันกับของโจทก์ด้วย นอกจากนั้นหากกรณีคดีของโจทก์มีคำขอบังคับให้จำเลยชำระหนี้เป็นเงินที่อาจคำนวณเป็นจำนวนได้แน่นอน คำขอบังคับของกลุ่มบุคคลต้องระบุหลักเกณฑ์และวิธีการคำนวณเพื่อชำระหนี้ให้สมาชิกกลุ่ม แต่ไม่จำเป็นต้องแสดงจำนวนเงินที่สมาชิกกลุ่มแต่ละรายจะได้รับด้วย นอกจากนั้นโจทก์ผู้เริ่มคดีต้องเสียค่าขึ้นศาลตามคำบังคับเฉพาะในส่วนของโจทก์ผู้เริ่มคดีด้วย

4) การพิจารณาอนุญาตของศาล

ในเรื่องการพิจารณาคำร้องขอดำเนินคดีแบบกลุ่มของศาล ในเบื้องต้นศาลจะต้องทำการตรวจคำฟ้องของโจทก์ว่ามีข้อขัดข้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 18 หรือไม่ อันเป็นการพิจารณาลักษณะของคำฟ้องซึ่งหากคำฟ้องของโจทก์ที่ขอดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นคำฟ้องที่แสดงโดยแจ้งชัดซึ่ง สภาพแห่งข้อหา และคำขอบังคับ พร้อมทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหา เมื่อกรณีไม่มีข้อขัดข้องประการใดที่จะรับไว้แล้ว จึงจะพิจารณาประการต่อไปว่าคำร้องดังกล่าวเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่จะร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้หรือไม่ ซึ่งหลังจากศาลจะพิจารณาแล้ว จะต้องมีคำสั่งโดยไม่ชักช้า อนุญาตหรือยกคำร้องขอดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นเสียได้ ซึ่งอยู่ที่ดุลพินิจของศาล ทั้งนี้ หากศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มต้องได้ความเป็นที่พอใจของศาลตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฯ มาตรา 222/9 (5)

5) การดำเนินกระบวนพิจารณาคดีแบบกลุ่ม

หากศาลมีคำสั่งอนุญาตให้โจทก์ผู้ยื่นคำฟ้องสามารถดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม จะต้องดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

(1) การบอกกล่าวคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มและการออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งกำหนดให้เป็นหน้าที่ของศาลในการดำเนินการบอกกล่าวให้ผู้เป็นสมาชิกกลุ่มทราบถึงคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มของศาลโดยไม่ชักช้า เพราะหากศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม คำสั่งของศาลจะมีผลให้ผู้ต้องเสียหายที่มีลักษณะตามลักษณะที่โจทก์แสดงต่อศาล ตามมาตรา 222/9(2) มีฐานะเป็นสมาชิกกลุ่มโดยอัตโนมัติ ซึ่งผลของกฎหมาย สมาชิกกลุ่มที่ไม่ประสงค์ที่จะดำเนินคดีก็สามารถใช้สิทธิขอออกจากกลุ่มได้

(2) การดำเนินกระบวนพิจารณาก่อนสืบพยาน ซึ่งหลังจากศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินกระบวนพิจารณาแบบกลุ่มและระยะเวลาที่กฎหมายได้กำหนดให้สมาชิกกลุ่มผู้ที่ได้รับคำบอกกล่าวการอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มดำเนินการแจ้งความประสงค์ที่จะออกจากกลุ่มได้ล่วงพ้นไป และจำเลยได้ยื่นคำให้การภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดภายในหนึ่งเดือนนับแต่ได้รับหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องแล้ว การพิจารณาคดีแบบกลุ่มจะต้องดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

ก. การไกล่เกลี่ย หรือการอนุญาโตตุลาการ ซึ่งก่อนจะมีการดำเนินกระบวนพิจารณาใดๆ จะต้องมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือการนำวิธีการอนุญาโตตุลาการมาใช้เพื่อให้คดีเสร็จไป เกิดความพึงพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย โดยให้ผู้พิพากษาเป็นตัวกลางในการประนีประนอมกันของคู่ความ

ข. การเปิดเผยพยานเอกสารและพยานวัตถุ ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ได้มีการให้คู่ความทั้งสองที่ประสงค์จะนำสืบพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อสนับสนุนข้ออ้างของฝ่ายตนจะต้องนำต้นฉบับพยานหลักฐานต่างๆ รวมทั้งพยานหลักฐานที่อยู่ในความครอบครองของคู่ความฝ่ายอื่นหรือบุคคลภายนอกที่ถูกหมายเรียกเข้ามาสู่สำนวนคดีตามคำสั่งศาล มาแสดงต่อศาลโดยให้ศาลและคู่ความอีกฝ่ายได้ตรวจสอบก่อนในวันนัดพร้อม

ค. การกำหนดแนวทางในการพิจารณาคดี การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นการดำเนินคดีเพื่อกลุ่มสมาชิกผู้ต้องเสียหายจำนวนมากโดยกลุ่มสมาชิกที่มิได้เข้ามาเป็นคู่ความในคดีด้วยกับโจทก์ ดังนั้น เพื่อดูแลสมาชิกกลุ่ม กฎหมายจึงกำหนดให้ศาลที่จะดำเนินคดีแบบกลุ่มมีบทบาทในการดำเนินคดีในวันนัดพร้อมซึ่งมีสองส่วนที่สำคัญ คือ การกำหนดประเด็นข้อพิพาทและการกำหนดรายละเอียดแห่งวิธีการในการดำเนินกระบวนพิจารณา

(3) การถอนฟ้อง ประนีประนอมยอมความ และการอนุญาโตตุลาการ การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นการดำเนินคดีที่กระทำโดยโจทก์แต่เพียงผู้เดียวเพื่อสมาชิกกลุ่มทุกคน และมีผลผูกพันเพื่อสมาชิกกลุ่มทุกคน ดังนั้นโจทก์แต่เพียงผู้เดียวจึงไม่สามารถดำเนินกระบวนพิจารณาต่างๆ ได้โดยอำเภอใจ แต่จะต้องดำเนินการโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสมาชิกกลุ่มด้วย โดยเฉพาะการดำเนินกระบวนพิจารณาในทางจำหน่ายสิทธิที่จะทำให้การพิจารณาคดีทางศาลเสร็จสิ้นลง ดังนั้นในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โจทก์จะถอนคำฟ้อง หรือคู่ความจะตกลงประนีประนอมยอม

ความกัน หรือคู่ความจะตกลงกันเสนอข้อพิพาทต่ออนุญาโตตุลาการชี้ขาดจะกระทำมิได้เว้นแต่ศาลจะอนุญาต

(4) การเข้าแทนที่โจทก์ หากว่าระหว่างการพิจารณามีกรณีที่ทำให้การดำเนินกระบวนพิจารณาจำต้องสะดุดหยุดลง เนื่องจากมีคู่ความไม่ครบถ้วนตามกฎหมาย เช่น กรณีที่โจทก์ถึงแก่ความตาย หรือความสามารถตามกฎหมายถูกจำกัดลง หรือโจทก์ไม่เอาใจใส่ในการดำเนินคดีละทิ้งคดี หรือไม่ยอมดำเนินการนำพยานมาสืบตามหน้าที่นำสืบ รวมทั้งกรณีโจทก์ไม่ประสงค์จะดำเนินคดีกับจำเลยอีกต่อไป กฎหมายกำหนดให้มีบุคคลเข้าแทนที่โจทก์ได้

6) คำพิพากษา

ในคดีที่ศาลอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นมีผลการผูกพันทั้งคู่ความซึ่งเป็นผู้ดำเนินกระบวนพิจารณา และสมาชิกกลุ่มแม้ว่าจะไม่ได้มีส่วนในกระบวนพิจารณาเลยก็ตามซึ่งถือเป็นการยกเว้นหลักทั่วไปของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ที่ว่าคำพิพากษามีผลผูกพันเฉพาะคู่ความในคดีเท่านั้น

7) เงินรางวัลทนายความ

ในการกำหนดค่าทนายความในประเทศไทยตลอดมาศาลจะเป็นผู้กำหนดให้เองโดยทนายความไม่ต้องดำเนินการใดๆ เนื่องจากค่าทนายความถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความที่แพ้คดีอาจจะต้องรับผิดชอบชดใช้ให้แก่ฝ่ายที่ชนะคดี แต่ลักษณะที่สำคัญซึ่งเป็นข้อแตกต่างระหว่างค่าทนายความในคดีสามัญ กับเงินรางวัลในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม คือค่าทนายความในคดีสามัญส่วนใหญ่มีจำนวนไม่สูงมากนัก โดยจำนวนเงินค่าตอบแทนที่แท้จริงที่ทนายความได้รับจากลูกความอาจจะสูงกว่าจำนวนเงินที่ศาลกำหนดมาก แต่ในขณะที่ “เงินรางวัล” ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มถือเป็นค่าตอบแทนหลักที่ทนายความจะได้รับจากการรับว่าความและส่วนใหญ่จะเป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างสูงมากเนื่องจากเป็นการคิดค่าตอบแทนสำหรับสมาชิกกลุ่มทั้งหมดซึ่งมีจำนวนมาก และจำนวนเงินรวมที่จำเลยจะต้องชดใช้แก่สมาชิกก็อาจจะสูงมากด้วย การใช้วิธีการแบบเดิมหรือคล้ายคลึงกับวิธีการเดิมน่าจะไม่เหมาะสม การกำหนดเงินรางวัลทนายความยังมีผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องคนอื่นด้วย การกำหนดค่าทนายความยิ่งมีจำนวนสูงมากเพียงใด ย่อมตกเป็นภาระแก่ฝ่ายจำเลยที่จะต้องนำทรัพย์สินมาชำระมากขึ้นเพียงนั้น ในทางกลับกันการกำหนดเงินรางวัลทนายความน้อยลงเพียงใด ภาระที่จะตกแก่จำเลยย่อมลดลง จึงทำให้เห็นว่าผลของการกำหนดเงินรางวัลทนายความย่อมมีผลกระทบโดยตรงต่อจำเลย โดยการที่ทนายความมีสถานะเป็นเจ้าหนี้ในส่วนของเงินรางวัล ทนายความย่อมมีสิทธิจะบังคับชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินของจำเลยเช่นเดียวกับสมาชิกกลุ่ม โดยที่หากว่าทรัพย์สินของจำเลยมีไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ได้ทั้งหมดย่อมจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสมาชิกกลุ่มได้ง่าย เพราะหากว่าจำนวนเงินรางวัลแก่ทนายความสูงเท่าไร ส่วนแบ่งที่สมาชิกกลุ่มจะได้รับย่อมน้อยลงตามไปด้วย

จากปัญหาในเรื่องของการกำหนดเงินรางวัลนี้ คณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฯ ได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการพิจารณาในการกำหนดเงินรางวัล ควรมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการกำหนดค่าทนายความในคดีแพ่งสามัญ โดยการกำหนดให้ทนายความต้องยื่นคำร้องแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการทำงานของตนและจำนวนเงินรางวัลที่ตนประสงค์จะร้องขอให้ศาลกำหนด ในการพิจารณาคำร้องดังกล่าวนี้ศาลควรเปิดโอกาสให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งหรือสมาชิกกลุ่มเองมีสิทธิคัดค้านคำร้องของทนายความได้ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ศาลได้ข้อมูลมากขึ้นประกอบการพิจารณาและสามารถทราบความคิดเห็นของผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากการกำหนดเงินรางวัลนี้ด้วย หากจำเป็นศาลอาจจะต้องทำการไต่สวนพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของทนายความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการคัดค้านและโต้แย้งในปัญหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทำงานของทนายความมาก การยื่นคำร้องและการไต่สวนควรจะต้องทำก่อนเวลาที่ศาลจะมีคำพิพากษาพอสมควรเพื่อให้ศาลสามารถพิจารณาสั่งกำหนดเงินรางวัลทนายความไว้ในคำพิพากษาได้ ซึ่งกรณีนี้หากมีผู้ไม่พอใจในการกำหนดค่าทนายความก็จะสามารถอุทธรณ์ต่อศาลสูงได้

ในส่วนของเงินรางวัลทนายความ เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยกระทำการหรืองดเว้นกระทำการ หรือส่งมอบทรัพย์สิน ให้ศาลกำหนดจำนวนเงินทนายที่จำเลยจะต้องชำระให้แก่ทนายความฝ่ายโจทก์ตามที่เห็นสมควร โดยคำนึงถึงความยากง่ายของคดี ประกอบกับเวลา และการทำงานของทนายความฝ่ายโจทก์ รวมทั้งค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินคดีซึ่งมิใช่ค่าฤชาธรรมเนียมที่ทนายความฝ่ายโจทก์ได้เสียไป และถ้าศาลมีคำพิพากษากำหนดให้จำเลยใช้เงิน นอกจากศาลต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ตามวรรคหนึ่งแล้ว ให้ศาลคำนึงถึงจำนวนเงินที่โจทก์และสมาชิกกลุ่มมีสิทธิได้รับประกอบด้วย โดยการกำหนดเป็นจำนวนร้อยละของจำนวนเงินดังกล่าว แต่จำนวนเงินรางวัลต้องไม่เกินร้อยละสามสิบของจำนวนเงินนั้น

4.2 การเรียกร้องสิทธิของผู้เสียหายในประเทศไทย

4.2.1 การเรียกร้องสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

1) ผู้มีอำนาจฟ้อง

การบัญญัติกฎหมายเพื่อให้ครอบคลุมปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งเป็นเรื่องที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือประโยชน์สุขของประชาชนให้ครบทุกเรื่องเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาตลอดเวลา แม้ในยุคสมัยหนึ่งรัฐาธิปัตย์จะได้พยายามบัญญัติกฎหมายที่ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุดแล้ว เมื่อกาลเวลาล่วงไป กฎหมายที่บัญญัติขึ้นนั้นอาจไม่เหมาะสม การนำกฎหมายที่มีอยู่มาปรับใช้กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจึงมีปัญหาในทางปฏิบัติ ด้วย

เหตุผลดังกล่าวปัญหาในการใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายคดีสภาวะแวดล้อมจึงได้เกิดขึ้น กล่าวคือ แต่เดิมสังคมของเรากล่าวได้ว่าอยู่ในสภาพในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ทรัพยากรธรรมชาติของเรายังมีอยู่อย่างเหลือเฟือเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรของชาติ แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่ประเทศไทยเราเปลี่ยนจากประเทศเกษตรกรรมเป็นกึ่งอุตสาหกรรม ประชาชนของประเทศไทยได้เพิ่มจำนวนเกือบ 3 เท่าตัว ปัญหาการใช้ทรัพยากรและมลภาวะจึงเริ่มปรากฏขึ้นและทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ การเรียกร้องสิทธิของผู้เสียหายทางสภาวะแวดล้อมจึงมีปัญหาในทางปฏิบัติ

มาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า

"ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่น โดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น"

ความหมายของคำว่า "ผู้อื่นโดยผิดกฎหมาย" ตามบัญญัติดังกล่าว คำว่า "ผู้อื่น" หมายถึงบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่มิใช่ผู้กระทำผิด แต่เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของผู้กระทำความผิดเช่นกรณีโรงงานปล่อยสารตะกั่วลงลำห้วยคลิตี้ โรงงานย่อมเป็นผู้กระทำความผิดส่วนชาวบ้านคลิตี้ที่ใช้น้ำจากลำห้วยและได้รับสารตะกั่วที่โรงงานปล่อยออกมาจึงเป็นผู้อื่นที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของโรงงานตามความหมายนี้

คำว่าโดยผิดกฎหมายย่อมหมายถึงการกระทำนั้นต้องเป็นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ ผู้กระทำไม่มีอำนาจจะกระทำเช่นนั้นได้ตามกฎหมาย เช่น เผาขยะพิษในโรงงานทำให้ผู้อยู่อาศัยใกล้เคียงเจ็บป่วยเนื่องจากควันพิษ เป็นต้น ดังนั้น การกระทำที่ถือว่าเป็นการละเมิดนั้นจึงจะเป็นการกระทำต่อผู้อื่นโดยผิดกฎหมาย หากไม่เป็นการกระทำต่อผู้อื่น แต่เป็นการกระทำต่อทรัพย์สินที่มิได้มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นเจ้าของ เช่น อากาศ น้ำในแม่น้ำลำคลอง ไม่ถือว่าเป็นการทำละเมิดตามมาตรา 420 แม้จะมีความเสียหายเกิดขึ้นต่อสิ่งนั้นก็ตาม ดังนั้น ผู้มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 420 ก็คือบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของผู้ก่อมลพิษซึ่งอาจเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล

ในเรื่องอำนาจฟ้องประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 55 ได้บัญญัติว่า

"เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้น เกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่เสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้"

การเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่งในคดีที่เกี่ยวกับมลพิษในสิ่งแวดล้อม มีข้อพึงพิจารณาว่าโจทก์อ้างถึงสิทธิใด สิทธิในร่างกาย อนามัย ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างอื่น และสิทธินั้นกฎหมายรับรองคุ้มครองให้หรือไม่ นอกจากการกระทำแค่ไหนเพียงใดจึงจะถือว่าเป็นการโต้แย้ง

สิทธิ คดีอันเกี่ยวกับปัญหามลพิษ ความเสียหายอาจเกิดจากภัยเงียบเช่น มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ การกระทำนั้นมักมีความต่อเนื่อง มลพิษที่ผู้เสียหายได้รับจึงมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ผู้เสียหายจะค่อยๆ ได้รับความเสียหายที่ละน้อย ความเสียหายมิได้เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลันที่จะทำให้มองเห็นปัญหาการโต้แย้งสิทธิอย่างชัดเจน โจทก์ในคดีมลพิษ มักมีจำนวนมากกว่า 1 ราย ปัญหาจึงติดตามมาว่าโจทก์แต่ละคนได้รับความเสียหายมากน้อยแตกต่างกันหรือไม่ จะใช้อะไรเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาและบางกรณีแพทย์ก็ไม่อาจชี้ชัดลงไปได้ว่าความเจ็บป่วยของโจทก์เกิดจากมลพิษ ที่โจทก์กล่าวอ้างหรือไม่

คำพิพากษาฎีกาที่ 280/2496 ทางน้ำคือสายน้ำอันเป็นสาธารณะของแผ่นดิน ทุกคนมีสิทธิใช้ร่วมกัน ผู้หนึ่งผู้ใดหามีสิทธิที่จะทำทำนบกั้นทางน้ำ ถ้าไปปิดกั้นทำให้ผู้ใช้คนอื่นเสียหายย่อมถือว่าเป็นการละเมิดต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ผู้เสียหายคนนั้น ถึงเมื่อทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจโดยชอบผู้กระทำก็ยังต้องรับผิดในความเสียหายนั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 390/2474 ผู้ที่ได้รับประทานบัตรทำเหมืองแร่ ปล่อยน้ำล้างแร่เข้าไปในที่ดินของผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ต้นไม้เขาเสียหาย ผู้ที่ได้รับประทานบัตรต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดนั้น ถึงแม้จะปรากฏว่าได้กระทำไปโดยความเห็นชอบของเจ้าพนักงานราชโลหะกิจก็หาทำให้หลุดพ้นจากความรับผิดชอบทางแพ่งไม่

การกระทำต่อบุคคลอื่นผู้กระทำจะต้องรู้สำนึกในการกระทำโดยมีการกระทำจริงๆ รวมถึงการงดเว้นที่จะกระทำโดยที่ผู้นั้นมีหน้าที่ต้องกระทำด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ 2474/2549 จำเลยที่ 1 ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้างอาคารสูง 30 ชั้น จำเลยที่ 1 ได้จ้างจำเลยที่ 2 ตอกเสาเข็ม โดยจำเลยที่ 1 กำหนดให้มีการลงเสาเข็มโดยวิธีการใช้ปั้นจั่นยกแท่งเหล็กตอกเสาเข็มทั้งที่ทราบดีว่า อาจจะทำให้ที่ดินข้างเคียงได้รับความกระทบกระเทือน เมื่อบ้านโจทก์ได้รับความเสียหายจากการตอกเสาเข็มนั้น โจทก์ย่อมสามารถฟ้องจำเลยที่ 1 ให้รับผิดตามมาตรา 428 ในฐานะเป็นผู้มีส่วนผิดในส่วนการงานที่สั่งให้ทำได้ จำเลยที่ 2 นั้นต้องรับผิดฐานกระทำการโดยประมาทเลินเล่อ

ในการพิสูจน์โดยการนำหลักกฎหมายลักษณะละเมิดมาใช้ในคดีมลพิษนั้น จะต้องพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอย่างใดๆ เพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ให้หน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงนั้นตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้าง...” จากหลักการดังกล่าว ผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์จึงต้องมีภาระในการพิสูจน์ให้ได้ความว่าข้อกล่าวอ้างของตนนั้นเป็นความจริง ซึ่งการพิสูจน์ดังกล่าวในคดีมลพิษนั้นทำได้ยากลำบาก เพราะผู้ก่อให้เกิดมลพิษมักเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มี

กระบวนการผลิตที่มีเทคโนโลยีที่ซับซ้อนยากเกินกว่าที่บุคคลภายนอกจะเข้าใจ[7] และยิ่งถ้าข้อเท็จจริงปรากฏว่าโรงงานอุตสาหกรรมปล่อยสารพิษอันเป็นของเสีย (waste) ออกสู่สิ่งแวดล้อมแล้วพิษนั้นได้สะสมในระบบนิเวศน์ และสิ่งแวดล้อมในช่วงระยะเวลาหนึ่งจึงเกิดผลร้ายขึ้น และต่อมามลพิษนั้นได้สะสมอยู่ในร่างกายจนทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายต่อสุขภาพอนามัย ในเมื่อการพิสูจน์นั้นในทางปฏิบัติแม้แต่แพทย์เองก็ไม่กล้ายืนยันว่า โรคภัยไข้เจ็บที่ผู้เสียหายเป็นอยู่นั้นจะเกิดจากมลพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยออกมาจริง และถ้าโจทก์จะนำสืบถึงวิธีการและขบวนการผลิตของโรงงานก็อาจจะเป็นปัญหาว่าไม่สามารถนำสืบได้เพราะจำเลยมีสิทธิที่จะอ้างว่าเป็นการใช้เทคโนโลยีซึ่งถือเป็นความลับทางการค้า ถ้าเปิดเผยแล้วจะทำให้จำเลยเสียประโยชน์หรือได้รับความเสียหายทางการค้าได้ เมื่อโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่ามลพิษนั้นเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย ย่อมเป็นผลให้ศาลต้องพิจารณายกฟ้อง[8]

การนำมาตรา 420 มาใช้ในการลงโทษผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดปัญหาแก่โจทก์ในด้านภาระการพิสูจน์ นอกจากนั้นยังมีข้อจำกัดในเรื่องของอายุความ กล่าวคือ จะต้องฟ้องคดีภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำละเมิด

สำหรับความรับผิดอันเกิดจากทรัพย์อันตรายนั้น มาตรา 437 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า

"บุคคลใดครอบครองหรือควบคุมยานพาหนะอย่างใดๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกลบุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่ยานพาหนะนั้นเว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั้นเอง

ข้อความนี้ให้ใช้บังคับได้ตลอดถึงบุคคลผู้มีไว้ในครอบครองของตนซึ่งทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพหรือโดยมุ่งหมายที่จะใช้หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์นั้นด้วย"

มาตรา 437 เป็นเรื่องของรับความรับผิดโดยเคร่งครัดที่กำหนดให้ผู้ครอบครองทรัพย์อันตรายต้องรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์อันตรายนั้นโดยไม่จำต้องพิจารณาว่าผู้ครอบครองทรัพย์นั้นจะจงใจให้เกิดความเสียหายหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ เพียงแต่มีความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์อันตรายนั้นก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะทำให้ผู้ครอบครองทรัพย์ต้องรับผิดต่อความเสียหายนั้น นอกจากจะเข้า ข้อยกเว้นคือเหตุสุดวิสัยหรือเป็นความผิดของผู้เสียหายเอง ผู้มีอำนาจฟ้องตามมาตรานี้จึงได้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากทรัพย์อันตราย ซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ ส่วนผู้ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรานี้ได้แก่

---

[7] อำนาจ วงศ์บัณฑิตย์. (2535, กันยายน). "ความรับผิดทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535." **วารสารนิติศาสตร์. 22, 3.**

[8] สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. (2533). **เล่มเดิม.** หน้า 108.

ผู้ครอบครองซึ่งหมายถึง เจ้าของ ผู้เช่า ผู้ยืม หรือผู้ที่ครอบครองทรัพย์นั้นในลักษณะอื่น เช่น ทรัพย์ที่ถูกยึดมาตามคำพิพากษาศาล หรือตามกฎหมายเฉพาะ รวมทั้งผู้ที่ได้ทรัพย์มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ทรัพย์อันตรายตามมาตรา 437 วรรคสอง หมายถึงทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพ เช่น น้ำมันเบนซิน ดินปืน วัตถุระเบิด กระแสไฟฟ้าหรือทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายโดยความมุ่งหมายที่จะใช้ เช่น อาวุธปืน, ดอกไม้เพลิง, แลกเกอร์, ทินเนอร์ รวมทั้งทรัพย์อันเป็นของเกิดอันตรายโดยอาการกลไกของทรัพย์ เช่น เครื่องจักรกลที่ใช้ในการก่อสร้าง เป็นต้น การอ้างความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์อันตรายนั้นผู้ครอบครองทรัพย์อันตรายไม่ต้องรับผิดหากพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย หรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั้นเอง

หากพิจารณาคำว่าทรัพย์อันตรายข้างต้นแล้ว กรณีที่จะก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมได้มากที่สุด น่าจะได้แก่ทรัพย์อันตรายโดยสภาพ ดังนั้น กรณีทรัพย์อันตรายที่จะมีปัญหาว่าจะนำมาใช้กับกรณีการก่อให้เกิดมลพิษจึงน่าจะมีแต่เฉพาะ ทรัพย์อันตรายโดยสภาพ แต่ก็มีปัญหาว่าสารที่ก่อให้เกิดมลพิษในรูปแบบต่างๆ จะถือได้ว่าเป็นทรัพย์อันตรายโดยสภาพได้หรือไม่ เช่น กากน้ำตาลจากโรงงานน้ำตาล ซึ่งโดยสภาพของตัวมันเองมิได้ก่อให้เกิดอันตรายแต่อย่างใด แต่หากมีการสะสมจนถึงระดับหนึ่งจึงจะแสดงความเสียหายให้ปรากฏขึ้น ในขณะที่ทรัพย์อันตรายโดยสภาพตามมาตรา 437 วรรคสองนั้นจะหมายถึง ทรัพย์ที่โดยสภาพของมันเองอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ ดังนั้นมาตรา 437 วรรคสองจึงไม่ครอบคลุมถึงการเกิดมลพิษจากสารที่มิได้เป็นสารอันตรายตามสภาพของตัวสารนั้นเอง แต่จะเกิดอันตรายต่อเมื่อมีการสะสมของสารนั้นจนถึงระดับหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เองมาตรา 437 วรรคสอง จึงไม่อาจใช้บังคับแก่กรณีความเสียหายจากมลพิษได้ทุกกรณี

จากปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้ที่มีอำนาจฟ้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็คือบุคคลที่ได้รับผลกระทบหรือได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้ก่อมลพิษซึ่งอาจเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ในกรณีของบุคคลธรรมดาความเสียหายจากมลพิษส่วนใหญ่จะไม่ปรากฏให้เห็นทันทีทันใด แต่จะค่อย ๆ ปรากฏให้เห็นซึ่งต้องอาศัยการสะสมในร่างกายเป็นเวลานานจึงจะปรากฏผลออกมา ผู้เสียหายจึงอาจต้องทนทุกข์ทรมานเป็นเวลานานกว่าจะทราบสาเหตุซึ่งก็อาจสายเกินกว่าจะเยียวยาแก้ไข และอาจถึงแก่ความตายในที่สุด ดังนั้นการมองจุดเริ่มต้นของคดีคือมีการโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้นเมื่อใด ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องจึงมองไม่เห็นชัดเจนเหมือนคดีละเมิดทั่วไป นอกจากนั้นผู้จะมีอำนาจฟ้องยังต้องมีภาระในการพิสูจน์การทำละเมิดของจำเลย ซึ่งเป็นภาระที่หนักมากสำหรับผู้เริ่มต้นคดี

ผู้ครอบครองทรัพย์อันตรายไม่ต้องรับผิดหากพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย [9] หรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั้นเอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 762/2517 จำเลยได้ใช้เครื่องจักรเดินด้วยกระแสไฟฟ้า ต่อมาเกิดเพลิงลุกไหม้โรงงานของจำเลยและลุกลามไปยังบ้านเรือนของโจทก์ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า โรงงานของจำเลยใช้แลคเกอร์และทินเนอร์ ซึ่งเป็นวัตถุไวไฟในการผลิต ถือว่าจำเลยมีทรัพย์อันตรายไว้ในครอบครองและต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์นั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าเกิดจากเหตุสุดวิสัย การที่จำเลยอ้างว่าเพลิงไหม้เกิดจากไฟฟ้าลัดวงจรนั้นอาจมิได้เกิดจากเหตุสุดวิสัยอย่างเดียว ไฟฟ้าลัดวงจรอาจเกิดจากสาเหตุอื่นได้ด้วย เนื่องจากจำเลยนำสืบแต่เพียงว่าไฟไหม้เกิดอย่างไรจำเลยไม่ทราบ และมิได้พิสูจน์ว่าไฟไหม้เกิดจากเหตุสุดวิสัย จำเลยจึงต้องรับผิดชอบ

คำพิพากษาฎีกาที่ 179/2522 เสาไฟฟ้าของจำเลยได้ล้มฟาดศีรษะโจทก์ซึ่งกำลังเดินตามทางและแวะเข้าไปจุดบุหรี่จากกอหญ้าที่ไหม้ไฟเกือบจะมอด จนทำให้กะโหลกศีรษะของโจทก์ยุบและถูกกระแสไฟฟ้าดูด แต่กระแสไฟฟ้าถูกตัดโดยสวิสท์อัตโนมัติ โจทก์จึงฟ้องให้จำเลยรับผิดชดใช้ค่าเสียหาย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า จำเลยจัดให้มีกระแสไฟฟ้าเพื่อจำหน่ายจึงถือว่าเป็นผู้มีทรัพย์อันตรายไว้ในครอบครอง ดังนั้นจำเลยจะต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากกระแสไฟฟ้านั้นเว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าเกิดจากเหตุสุดวิสัย หรือความผิดของผู้เสียหายเอง ข้อต่อสู้ของจำเลยที่ว่าเสาไฟฟ้าหักเพราะไฟไหม้เป็นภัยธรรมชาติเป็นเหตุสุดวิสัย ฟังไม่ขึ้น เพราะเสาไฟฟ้าที่ปักในทุ่งหญ้ามาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2511 โดยทุกปีจะมีไฟไหม้ในทุ่งหญ้า รอบโคนเสาไฟต้นนี้มักจะมีหญ้าขึ้นเต็มโดยไม่มีใครถางหญ้า ปรากฏว่ามีรอยไฟไหม้ในทุ่งหญ้าไปถึงโคนเสา จำเลยสามารถป้องกันมิให้ไฟไหม้เสาไฟฟ้าได้เพราะจำเลยทราบดีว่ามีไฟไหม้ทุ่งหญ้าอยู่เป็นประจำ แต่จำเลยมิได้ใช้ความระมัดระวังในการป้องกันมิให้หญ้าขึ้นบริเวณโคนเสา

คำพิพากษาฎีกาที่ 514/2537 บุตรโจทก์สองคนซึ่งเป็นเด็กถูกกระแสไฟฟ้าที่อยู่ในความครอบครองของกรมทางหลวงจำเลยดูดถึงแก่ความตายเนื่องจากมีน้ำท่วมในบริเวณที่เกิดเหตุและสายไฟฟ้าชำรุด จำเลยอ้างไม่ได้ว่าเกิดจากเหตุสุดวิสัย เพราะจำเลยสามารถใช้ความระมัดระวังตามสมควรในการป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าวได้และ จำเลยก็มีเครื่องมือในการตรวจสอบความบกพร่องดังกล่าว แต่หาได้ทำเช่นนั้นไม่

---

[9] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 8 คำว่า “เหตุสุดวิสัย” หมายความว่าเหตุใดๆ อันจะเกิดขึ้นก็ดี จะให้ผลพิบัติก็ดี เป็นเหตุที่ไม่อาจป้องกันได้แม้ทั้งบุคคลผู้ต้องประสบหรือใกล้จะต้องประสบเหตุนั้น จะได้จัดการระมัดระวังตามสมควรอันพึงคาดหมายได้จากบุคคลในฐานะและภาวะเช่นนั้น

4.2.2 การเรียกร้องสิทธิตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

จากข้อขัดข้องในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิดดังกล่าวจึงได้มีการปรับปรุงกฎหมายโดยตราเป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยในพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้มีการบัญญัติถึงการดำเนินคดีแพ่งลักษณะละเมิดกับผู้ก่อมลพิษไว้ในมาตรา 96 และเรียกร้องให้ผู้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินเสียหายชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไว้ในมาตรา 97

มาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 บัญญัติว่า

"แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิด หรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้นไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ว่ามลพิษเช่นว่านั้นเกิดจาก

1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม

2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความรวมถึง ค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นด้วย"

จากบทบัญญัติดังกล่าว ผู้มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 96 ได้แก่

1. ผู้อื่น ตามบทบัญญัติกล่าวว่า ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ ตามบทบัญญัติดังกล่าว คำว่า "ผู้อื่น" จึงหมายถึงผู้เสียหายที่เป็นเอกชน คือประชาชนทั่วไปที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษจนทำให้ได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัยและทรัพย์สินรวมถึงผู้มีอำนาจฟ้องแทน

ผู้เสียหายด้วยได้แก่ บิดา มารดา สามี ภรรยา ผู้สืบสันดาน รวมถึงนิติบุคคลที่ทรัพย์สินได้รับความเสียหายจากมลพิษนั้นด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ 212, 213/2525 สิทธิฟ้องเรียกค่าปลงศพตาม ป.พ.พ. มาตรา 443 นั้น ได้แก่เฉพาะผู้ที่เป็นทายาทเพราะการปลงศพนั้นเป็นหน้าที่ของทายาท ภรรยาไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ใช่ทายาทจึงไม่มีสิทธิเรียกค่าปลงศพ

ผู้เสียหายที่จะมีอำนาจฟ้องนั้น จะต้องเป็นผู้ที่ถูกโต้แย้งสิทธิตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง[10] การโต้แย้งสิทธิหมายถึงบุคคลฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างสิทธิเหนือบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง และสิทธิที่ถูกโต้แย้งนั้นจะต้องเป็นสิทธิที่มีกฎหมายรับรองและคุ้มครอง ดังนั้น จึงส่งผลให้ผู้เสียหายซึ่งจะเป็นโจทก์ฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องบรรยายฟ้องให้ศาลเห็นว่าโจทก์ถูกโต้แย้งสิทธิเพื่อศาลจะได้สั่งประทับรับฟ้องนอกจากนั้นจะต้องบรรยายฟ้องว่าจำเลยกระทำการอย่างไรจึงก่อความเสียหายแก่โจทก์ และค่าเสียหายที่โจทก์ได้รับนั้นเป็นจำนวนเท่าใด

ในคดีความเสียหายที่เกิดจากมลพิษนั้นผู้เสียหายมักจะเป็นประชาชนหรือชาวบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ เช่น

1) คดีนางมยุรี เตวิยะ[11] ยื่นฟ้องสำนักงานประกันสังคมและบริษัทอิเล็กโทรเซรามิคส์ (ไทยแลนด์) จำกัด โดยนางมยุรี เตวิยะนั้นเป็นพนักงานปัดฝุ่นแผ่นวงจรอีเล็กทรอนิคส์ วงจรไฟฟ้า วิทยุและโทรทัศน์ และป่วยเนื่องจากมีสารเคมีสะสมอยู่ในสมองมาก โดยแพทย์ระบุในใบรับรองแพทย์ว่า โจทก์ป่วยเป็นโรคพิษสารอลูมิน่า โจทก์ได้แจ้งให้บริษัททราบเพื่อให้จ่ายค่ารักษาพยาบาลให้ แต่บริษัทไม่ยอมจ่ายอ้างว่าไปหาแพทย์ที่ไม่ได้เป็นแพทย์ประจำบริษัทและได้เลิกจ้างโจทก์เนื่องจากโจทก์ป่วยและหยุดงานเกินกว่า 6 เดือน โจทก์จึงยื่นเรื่องราวต่อสำสำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูนเพื่อขอรับเงินทดแทน แต่สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูนพิจารณาว่าไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทนเพราะอันตรายที่ได้รับไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงาน โจทก์ได้ยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน ซึ่งก็ได้รับคำวินิจฉัยเช่นเดียวกัน คือโจทก์ไม่ได้รับอันตรายที่เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงานและเมื่อโจทก์นำคดีมาฟ้องศาลแรงงานเพื่อให้ศาลแรงงานมีคำสั่งพิพากษาเพิกถอนคำสั่งของคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนที่สั่งว่าโจทก์ไม่มีสิทธิได้รับเงินจากกองทุนเงินทดแทนเนื่องจากการเจ็บป่วยไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงาน โดยพิพากษาให้คณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนและสำนักงานประกันสังคมจ่ายเงินให้แก่โจทก์ตามกฎหมายและให้บริษัทร่วมกันหรือแทนกันจ่ายค่ารักษาพยาบาล ค่าเสียหายและค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์

---

[10] มาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง บัญญัติว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้"

[11] สุนีย์ มัลสิกะมาลย์. (2542). **การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม**. หน้า 99-113.

อย่างไรก็ดี จากการสืบพยานศาลเห็นว่า โจทก์ไม่ได้เจ็บป่วยเนื่องจากการทำงานจึงพิพากษายกฟ้องโจทก์ (ภาคผนวก 2)

2) กรณีอากาศเป็นพิษที่อำเภอแม่เมาะ[12] จังหวัดลำปาง เนื่องมาจากการสร้างโรงงานไฟฟ้าแม่เมาะที่ผลิตไฟฟ้าด้วยการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง ทำให้เกิดปัญหามลพิษคือฝุ่นละออง ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และออกไซด์ของไนโตรเจน ซึ่งเมื่อก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์เมื่อรวมตัวกับออกซิเจนในขณะเผาไหม้จะกลายเป็นก๊าซที่มีพิษ ก่อให้เกิดการระคายเคืองต่อเยื่อบุผิวหนังตามร่างกาย เช่น เยื่อบุตา เยื่อบุจมูก เยื่อบุทางเดินหายใจ และเป็นพิษต่อระบบประสาทสัมผัสและการทำงานของระบบสมอง นอกจากนี้ ในช่วงฤดูหนาว ความชื้นและออกซิเจนในอากาศจะทำให้ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์กลายเป็นกรดซัลฟูริก หรือที่เรียกว่า “ฝนกรด” ที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของคนและสัตว์เลี้ยง รวมถึงพืชผักสวนครัวและไม้ยืนต้นต่างๆ ส่วนออกไซด์ของไนโตรเจนจะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบทางเดินหายใจและทำให้เกิดน้ำท่วมปอดชนิดเฉียบพลัน ถุงลมโป่งพองเรื้อรัง หลอดลมอักเสบเรื้อรัง ทำให้เกิดหลอดลมอุดตัน ทำให้ระบบหายใจล้มเหลวและถึงตายได้ ก๊าซไนโตรเจนออกไซด์เมื่อรวมตัวกับไอน้ำในอากาศก็จะกลายเป็นกรดไนตริกมีอันตรายเช่นเดียวกับฝนกรดจากซัลฟูริก ผลกระทบที่ได้รับคือประชาชนในหมู่บ้านดังกล่าวล้มป่วยลง จำนวน 3,338 ราย เป็นผู้ป่วยที่ต้องรับตัวไว้รักษาพยาบาลในโรงพยาบาลเนื่องจากอาการหนัก 35 ราย แต่ไม่มีผู้ใดเสียชีวิต อัตราการเจ็บป่วยของประชาชนพบว่ามีสหสัมพันธ์กับระดับความเข้มของมลพิษทางอากาศที่เกิดขึ้น และโรคที่เป็นคือโรคทางเดินหายใจ ซึ่งมีถึงร้อยละ 83.2 ของผู้ป่วยทั้งหมด โดยมีสาเหตุที่มาจากผลการตรวจเลือดคือ ร่างกายมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อการได้รับสิ่งแปลกปลอมหรือสารภูมิแพ้เข้าสู่ร่างกาย

ความเสียหายของทรัพย์สินเป็นอีกผลกระทบหนึ่งที่ได้รับรายงานข่าวที่นายอำเภอแม่เมาะรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง ปรากฏว่ามีสัตว์เลี้ยงที่เป็นโคตาย 8 ตัว กระบือตาย 20 ตัว พืชผลการเกษตรได้รับความเสียหายเป็นข้าวนาปี 327 ไร่ พืชผัก 21 ไร่ พืชไร่ 50 ไร่ ไม้ผล 729 ไร่ จามจุรี 562 ต้น ปัจจุบันคดียังอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาของศาลปกครองเชียงใหม่

3) คดีคลิตี้หรือคดีลักลอบปล่อยสารตะกั่วจากโรงแต่งแร่ลงสู่ลำห้วยคลิตี้ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี[13] โดยบริษัทตะกั่วคอนเซ็นเตรด (ประเทศไทย) จำกัด ซึ่งประกอบกิจการเหมืองแร่ตะกั่วตั้งแต่ปี 2537 และมีการปล่อยน้ำเสียที่ปนเปื้อนสารตะกั่วและสารเคมีจากโรงแต่งแร่ลงสู่ลำห้วยคลิตี้ที่ชาวชุมชนกะเหรี่ยงหมู่บ้านคลิตี้ล่าง จำนวน 40 กว่าหลังคาเรือน

---

[12] สุนีย์ มัลสิกะมาลย์. เล่มเดิม. หน้า 124-132.

[13] ชุติมา หัตถธรรมนูญ. (2550, กุมภาพันธ์). “คดีสิ่งแวดล้อม : ยุติธรรมที่ไม่พอเพียง.” **วารสารกฎหมายใหม่, 4,80** หน้า 5.

ประชากรประมาณ 200-300 คน ใช้ในการอุปโภคบริโภค จากการใช้น้ำจาก ลำห้วยดังกล่าวเป็นเวลานานทำให้ชาวบ้านได้รับสารตะกั่วและสารพิษต่างๆ จนเกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคพิษตะกั่วเรื้อรัง ชาวบ้านจำนวน 8 คน จึงได้ฟ้องต่อศาลจังหวัดกาญจนบุรีเรียกร้องค่าเสียหายจากการกระทำละเมิดของบริษัทรวมเป็นเงินทั้งสิ้น 119,036,400 บาท เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2549 ศาลได้พิจารณาสรุปได้ว่า ชาวบ้านชุมชนคลิตี้ล่างรวมทั้งโจทก์ทั้งแปดได้รับอันตรายจากมลพิษสารตะกั่วจากโรงงานแต่งแร่คลิตี้รั่วไหลลงสู่ลำห้วยคลิตี้อันเป็นความเสียหาย ที่ได้รับโดยตรงต่อร่างกายและสุขอนามัยของโจทก์ทั้งแปด จึงพิพากษาให้บริษัทตะกั่วคอนเซ็นเตรด (ประเทศไทย) จำกัดชดใช้ค่าเสียหายเป็นสินไหมทดแทนเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 4,260,000 บาท โดยผู้ใหญ่ 4 คน คนละ 354,000 บาท เด็กโต 2 คน คนละ 620,000 บาท และเด็กเล็ก 2 คน คนละ 820,000 บาท ค่าทดแทนที่ศาลวินิจฉัยให้ประกอบด้วยค่ารักษาพยาบาล ค่าเสียหายจากการขาดประโยชน์ จากการทำมาหาได้เพราะไม่สามารถประกอบการงานได้ ค่าเสียหายเพื่อการเสียความสามารถประกอบการงานทั้งสิ้นหรือบางส่วนทั้งในปัจจุบันและอนาคตทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน ได้แก่ค่ารักษาพยาบาลก่อนฟ้อง ค่ารักษาพยาบาลต่อเนื่องเพื่อบำบัดฟื้นฟูสุขภาพอนามัยและค่าเสียหายจากการมีสุขภาพเสื่อมถอยและต้องบำบัดฟื้นฟูสุขภาพ

จากตัวอย่างคดีข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้เสียหายในคดีมลพิษนั้นส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นผู้เสียหายคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ และเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะขาดความรู้ทางด้านเทคนิควิทยาการ ทำให้กว่าจะทราบว่าตนได้รับอันตรายหรือความเสียหายจากการแพร่กระจายของมลพิษก็เกือบจะต้องสูญเสียชีวิต อวัยวะ หรือโสตประสาทความรับรู้ไปแล้ว

นอกจากนี้มาตรา 96 ได้บัญญัติไว้ว่า “ผู้อื่นที่ได้รับ” แสดงให้เห็นว่าเฉพาะผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเท่านั้นจึงจะเป็นผู้เสียหายตามมาตรานี้ หากเป็นกรณีเพียงคาดการณ์หรือเชื่อแน่ว่าจะได้รับความเสียหายยังไม่ถือว่าเป็นผู้เสียหายตามมาตรนี้ ดังนั้น ผู้เสียหายที่เป็นเอกชนไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายคนเดียวหรือหลายคนจะเป็นผู้มีอำนาจฟ้องได้ต้องเป็นผู้ที่ได้รับอันตรายหรือได้รับความเสียหายแล้วเท่านั้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น การแพร่ของมลพิษนั้นกว่าจะมีผลปรากฏอันตรายหรือความเสียหายขึ้น ต้องใช้ระยะเวลานาน การที่กฎหมายกำหนดให้เฉพาะผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายแล้วจึงสามารถฟ้องตามมาตรา 96 ได้ จึงเท่ากับจำกัดขอบเขตการใช้สิทธิเรียกร้องไว้เฉพาะผู้ได้รับอันตรายหรือความเสียหาย ผู้ที่อาจจะได้รับอันตรายหรือสามารถเชื่อได้ว่าจะเกิดอันตรายหรือความเสียหายขึ้นแก่ตนในอนาคตยังไม่สามารถใช้สิทธิตามมาตรา 96 ได้ ยกตัวอย่างเช่น ทางรัฐบาลประกาศให้ชาวบ้านในหมู่บ้านหนึ่งทราบว่าจะมีการโปรยสารเคมีทางอากาศเพื่อกำจัดแมลงชนิดหนึ่ง หากการโปรยสารเคมีนั้นจะมีผลทำให้ชาวบ้าน

ในหมู่บ้านนั้นได้รับอันตราย ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นยังไม่สามารถนำคดีมาสู่ศาลตามมาตรา 96 ได้ เพราะถือว่ายังไม่ได้รับความเสียหายหรือยังไม่ได้รับอันตราย ดังนั้นจึงเป็นการจำกัดตัวผู้ที่มีอำนาจฟ้องไว้ อย่างแคบ ทั้งยังเป็นการจำกัดขอบเขตของอันตรายและความเสียหายไว้เฉพาะชีวิตร่างกายหรือสุขอนามัย หรือทรัพย์สินเท่านั้น จึงเป็นการบัญญัติกฎหมายในเชิงแก้ไขเยียวยาไม่ใช่ในเชิงป้องกัน ซึ่งเปรียบเสมือนกับกรณีวัวหายแล้วล้อมคอก

นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้วยังมีประเด็นปัญหาที่น่าพิจารณาก็คือ การนำคดีมาสู่ศาลของผู้เสียหายหลายคนที่ได้รับมลพิษจากแหล่งเดียวกันว่าแต่ละคนจะต้องนำคดีมาสู่ศาลจึงจะสามารถบังคับให้จำเลยรับผิดชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ตนได้ เนื่องจากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 145[14] ได้บัญญัติไว้ให้ผลของคำพิพากษาของศาลผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่ง คำพิพากษาของศาลไม่ผูกพันบุคคลภายนอก ดังนั้น ผู้เสียหายแต่ละคนจะต้องนำคดีมาฟ้องศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาบังคับเอากับจำเลย จึงเป็นการเสียเวลาและเสียค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นภาระแก่ผู้เสียหายทุกคน

2. รัฐ หมายถึง หน่วยงานของรัฐซึ่งทรัพย์สินได้รับความเสียหาย

เมื่อทรัพย์สินของรัฐได้รับความเสียหาย พนักงานอัยการมีอำนาจเข้าดำเนินคดีเรียกให้ผู้ก่อความเสียหายชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่รัฐในฐานะที่เป็นทนายแผ่นดิน นอกจากนี้ผู้อื่นหรือรัฐที่จะมีอำนาจฟ้องนี้จะต้องได้รับความเสียหายแล้วจึงจะเป็นผู้เสียหาย ถูกโต้แย้งสิทธิ ถ้าเพียงแต่จะได้รับหรืออาจได้รับอันตรายหรือความเสียหายในอนาคตยังไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องตามมาตรานี้ได้

รัฐในที่นี้ไม่ใช่รัฐบาล เพราะรัฐบาลหมายถึงคณะบุคคลที่มิได้เป็นนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และก็ไม่มีกฎหมายอื่นบัญญัติว่ารัฐบาลเป็นนิติบุคคล ดังนั้นจึงไม่อาจฟ้องหรือถูกฟ้องได้ ดังนั้นคำว่า “รัฐ” จึงหมายถึงแผ่นดินซึ่งมีหน่วยงานราชการของรัฐหรือของแผ่นดินมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลโดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นหากเกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐ หน่วยงานราชการของรัฐ ได้แก่กระทรวง ทบวง กรม ฯลฯ จึงมีอำนาจฟ้องดำเนินคดีผู้ก่อให้เกิดความเสียหายได้[15]

---

[14] มาตรา 145 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกา และการพิจารณาใหม่ คำพิพากษา คำพิพากษาหรือคำสั่งใดๆ ให้ถือว่าผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษา หรือมีคำสั่ง นับตั้งแต่วันที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่งจนถึงวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรืองดเสีย ถ้าหากมี”

[15] บุญชนะ ยี่สารพัฒน์. (2537). **ข้อขัดข้องในทางพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม**. หน้า 84.

ภายใต้ระบบกฎหมายไทยในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ถือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน โดย "สิทธิอธิปไตยของรัฐตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งในแง่ทฤษฎีทางนิติศาสตร์ถือว่า ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวนี้เป็นทรัพย์สินที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (res communis) และมิสิทธิใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ในฐานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน (public domaine) เว้นแต่จะไม่สงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันของประชาชนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินดังกล่าวนี้จึงอยู่ภายใต้การดูแลรักษาและการจัดการใช้ประโยชน์ของรัฐ แท้ที่จริงแล้วก็คือ การให้รัฐดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติแทนประชาชนนั่นเอง"

มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 บัญญัติว่า

"ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดๆ โดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายสูญหายหรือเสียหายไปนั้น"

คำว่า "สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้นถือตามความในมาตรา 1304 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งบัญญัติว่า"

"สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น รวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น"

(1) ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดิน โดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

(2) ทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่าที่ ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ

(3) ทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ เป็นต้นว่า ป้อมและโรงทหาร สำนักราชการบ้านเมือง เรือรบ อาวุธยุทธภัณฑ์

จากบทบัญญัติดังกล่าว ผู้เสียหายที่จะมีอำนาจฟ้องตามมาตรานี้มีเพียงรัฐเท่านั้น เนื่องจากเป็นการสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ และถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน รัฐจึงเป็นผู้เสียหายที่สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีต่อผู้ที่ก่อมลพิษและทำความเสียหายได้

สำหรับกรณีการฟ้องคดีมาตรา 97 นั้น ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้มีปัญหาในเรื่องของผู้มีสิทธิฟ้องคดีดังตัวอย่างคดีต่อไปนี้

กรณีแม่น้ำตาปีเน่า[16] แต่เดิมแม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำอุดมสมบูรณ์และสะอาด มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่มากมาย นำรายได้มาสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานีปีละหลายล้านบาท แต่เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2530 ปลาและสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ในแม่น้ำตาปีตายลอยแพเพราะขาดออกซิเจน ซึ่งหลังจากนั้นอีกไม่นานในปีถัดมาก็เกิดปัญหาซ้ำขึ้นมาอีก จากการสำรวจจนสรุปสาเหตุที่แม่น้ำตาปีเน่าเสียนั้นเกิดจากส่าเหล้าที่ปล่อยออกมาจากโรงงานผลิตสุรา โดยไม่ผ่านการบำบัดมาก่อนจึงเกิดผลกระทบขึ้น คือ ความเสียหายแก่ประชาชนที่มีอาชีพทำการประมง ทำให้สูญเสียรายได้จากแหล่งน้ำแห่งนี้ ไปถึงปีละหลายล้านบาท เกิดผลกระทบต่อระบบการผลิตน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาค ทำให้ประชาชนตลอดจนเกษตรกรได้รับความเสียหาย และจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ทางราชการเข้ามากำหนดมาตรการเป็นเงื่อนไขให้โรงงานผลิตสุราดำเนินการสร้างบ่อพักน้ำและให้มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำ แต่ไม่ปรากฏว่ามีการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นอันมีลักษณะเป็นความเสียหายต่อส่วนรวมแต่อย่างใดเลย

กรณีแม่น้ำพองเน่า แม่น้ำพองเป็นลำน้ำสายสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกับแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ไหลผ่านพื้นที่หลายจังหวัด ได้แก่ เพชรบูรณ์ ขอนแก่น เลย ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ยโสธร ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นที่ลำน้ำพองไหลผ่านนั้นจะเป็นเขตที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำมากมายโดยเฉพาะโรงงานน้ำตาล ต่อมาได้เกิดโศกนาฏกรรมทางธรรมชาติขึ้นกับลำน้ำพอง อันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใหญ่หลวงซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นล่าสุด 2 เหตุการณ์คือ

เหตุการณ์แรก

การปล่อยกากน้ำตาลและน้ำทิ้งจากโรงงานน้ำตาลขอนแก่นกล่าวคือ เมื่อประมาณเดือนมีนาคม 2535 เกิดเหตุไฟไหม้ที่โรงงานผลิตไม้อัดจากชานอ้อยซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับโรงงานน้ำตาลขอนแก่น โรงงานน้ำตาลจึงมาช่วยดับไฟและได้นำน้ำจากบ่อพักของโรงงานน้ำตาลไปดับไฟ น้ำจึงล้นออกมาไหลลงไปในลำน้ำพอง โดยที่น้ำที่ใช้ดับไฟนั้นเป็นน้ำเสียจากการล้างหม้อเก็บกากน้ำตาล ซึ่งหมักหมมเป็นเวลานานทำให้เกิดแบคทีเรีย เน่าเหม็น เมื่อน้ำดังกล่าวไหลลงสู่ลำน้ำพอง จึงทำให้ลำน้ำพองเน่าไปด้วยเพราะกากน้ำตาลเจือปนอยู่ อย่างไรก็ตาม ในเหตุการณ์ดังกล่าวก็ได้มีการเปิดเผยว่า สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้น้ำในลำน้ำพองเน่าเสียก็คือ ก่อนเกิดเหตุไฟไหม้โรงงานผลิตไม้อัดนั้น ถังโมลาส 1 ถัง จากจำนวน 7 ถัง ของโรงงานน้ำตาลขอนแก่นได้เกิดแตกรั่วทำให้กากน้ำตาลไหลออกมาจำนวนมาก และทางโรงงานได้ใช้รถแทรกเตอร์ดันดินกลบ แต่ไม่สำเร็จ กากน้ำตาลได้ทะลักลงบ่อพักน้ำของโรงงานผลิตไม้อัดและส่วนหนึ่งไหลลงสู่ลำน้ำพอง กระทั่งเกิดเหตุไฟไหม้ จึงมีการสูบน้ำจากบ่อพักน้ำดังกล่าวไปดับไฟ และน้ำ

---

[16] สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 49-50.

ดังกล่าวได้ไหลลงสู่ลำน้ำพองไปผสมกับกากน้ำตาลซึ่งไหลลงไปก่อนหน้านั้นแล้ว จึงทำให้เกิดการเน่าเสียครั้งใหญ่ขึ้น น้ำเสียที่เกิดขึ้นในครั้งนี้แม้เกิดขึ้นที่ลำน้ำพองในเขตจังหวัดขอนแก่น แต่น้ำเสียก็ได้ไหลเข้าสู่แม่น้ำชีที่จังหวัดมหาสารคามผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธ์ ยโสธร แล้วไหลเข้ามารวมกับแม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือเมื่อน้ำเสียไหลผ่านไปถึงที่ใดบริเวณใดก็จะทำให้น้ำบริเวณนั้นไม่มีออกซิเจน ไม่มีความเป็นกรดด่าง ภาวะน้ำเสียที่เกิดขึ้นดังกล่าวสร้างความเสียหายให้กับลำน้ำชีมากกว่า 90 % ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่า มีปลาตายไม่ต่ำกว่า 70 ตัน จำนวน 89 ชนิด จำแนกเป็นสัตว์ผิวน้ำ 36 ชนิด สัตว์กลางน้ำ 17 ชนิด และสัตว์ใต้น้ำจำนวน 36 ชนิด[17] ผลกระทบในระยะยาวต่อมา คือ การฟื้นฟูพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 5-10 ปี จึงจะกลับคืนสู่สภาพปกติ ความเสียหายในด้านอื่น เช่น การที่ต้องใช้น้ำดีจาก เขื่อนอุบลรัตน์และอ่างเก็บน้ำอื่นๆ จำนวน 40 ล้านลูกบาศก์เมตรไล่น้ำเสีย นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจของประชาชนซึ่งไม่สามารถคำนวณค่าเสียหายออกมาเป็นตัวเงินได้อีกด้วย

เหตุการณ์ที่สอง

การระบายน้ำทิ้งจากจุดถ่ายน้ำเสียของโรงงานฟินิกซ์ซึ่งเป็นโรงงานผลิตเยื่อกระดาษตั้งอยู่ ณ บ้านห้วยโจด ตำบลกุดน้ำใส จังหวัดขอนแก่น ซึ่งอยู่ใกล้แหล่งน้ำอันเป็นหัวใจของการผลิต คือ ห้วยโจด โรงงานฟินิกส์สามารถระบายน้ำทิ้งจากโรงงานลงสู่แหล่งรองรับ คือห้วยโจดซึ่งเสมือนบ่อพักน้ำธรรมชาติที่ใหญ่โตมาก ก่อนที่น้ำทิ้งจะไหลลงสู่ลำน้ำพอง ด้วยเหตุนี้เองโรงงานฟินิกซ์จึงได้ทำการปล่อยน้ำเสียที่เป็นผลจากการผลิตลงสู่ห้วยโจดแล้วไหลลงบึงโจดจนเกิดการสะสมของตะกอน วัดความหนาได้ถึง 1-3 เมตร กระทั่งที่สุดน้ำเสียกว่าวันละ 46,000 ลูกบาศก์เมตร ก็ไหลเอ่อท่วมเรือกสวนไร่นาของราษฎร จากการสอบถามชาวบ้านได้ข้อเท็จจริงประกอบว่าโรงงานจะปล่อยน้ำเสียออกมาในช่วงเวลา 18.00-01.00 นาฬิกา โดยไม่ผ่านการบำบัด เป็นผลให้น้ำท่วมในที่นาในฤดูน้ำหลาก ที่มาของกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นคือในวันที่ 20 พฤษภาคม 2536 ได้เกิดฝนตกอย่างหนักบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์และเขื่อนหนองหวายเป็นเหตุให้น้ำเสียที่สะสมอยู่ในบึงโจดที่มีปริมาณมากถึง 600,000 ลุกบาศก์เมตร ซึ่งในระหว่างนั้นมีค่าออกซิเจนเป็นศูนย์ถูกน้ำฝนจำนวนมากดันให้ไหลทะลักลงสู่น้ำพอง ทำให้น้ำในลำน้ำพองระยะทาง 4 กิโลเมตร มีค่าออกซิเจนเป็นศูนย์รวมทั้งมีสีและกลิ่นเหม็นทันที ส่งผลให้ปลาและสัตว์น้ำตายเป็นจำนวนมากและบางส่วนมีลักษณะมึนเมา การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในกรณีมีปัญหานี้ก็คือ ได้มีการปล่อยน้ำจากเขื่อนอุบลรัตน์ปริมาณถึง 800,000 ลูกบาศก์เมตร มาเจือจางน้ำเน่าที่ไหลมาจากบึงโจด

---

[17] กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2535). **สภาพการณ์สิ่งแวดล้อม** ปี พ.ศ. 2534-2535. หน้า 16.

ส่วนการใช้มาตรการทางกฎหมายนั้นก็มีการสั่งปิดโรงงานฟินิกซ์เป็นเวลา 30 วัน เพื่อเร่งแก้ไขระบบบำบัด เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาขึ้นอีก

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ทั้งสองที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้น้ำในลำน้ำพองเกิดสภาพเสื่อมโทรมอย่างที่สุด ที่สำคัญระบบนิเวศน์ตลอดลำน้ำก็ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง ผลจากการที่ลำน้ำพองเน่าผ่านมาสองครั้งติดต่อกันเช่นนั้นทำให้เป็นที่หวั่นไหวแก่ประชาชนในท้องถิ่นใกล้เคียงที่ใช้น้ำประปาที่อาศัยจากลำน้ำพองเป็นแหล่งผลิตเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการสำรวจพบว่าแหล่งน้ำดังกล่าวมีสารเคมีอันอาจทำให้เป็นโรคมะเร็งปนเปื้อนอยู่อีกด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัญหาน้ำเสียที่เกิดขึ้นนี้เมื่อขณะที่น้ำในลำน้ำเน่าเหม็นนั้น ได้มีกลุ่มชนและนักวิชาการหลายแขนงออกมาแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางเรียกร้องให้การดำเนินการทางกฎหมายอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีลำน้ำพองเน่าจากสารโมลาสรั่วของโรงงานน้ำตาลขอนแก่นนั้น มีการให้ความเห็นว่าการกระทำครั้งนี้ของเจ้าของโรงงานเป็นความผิดตามกฎหมายอย่างน้อย 3 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติโรงงาน พระราชบัญญัติประมง และประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งล้วนเป็นกฎหมายที่บัญญัติโทษทางอาญาเอาไว้ทั้งสิ้น

จากกรณีเกิดภาวะน้ำเสียในลำน้ำพอง - ชี - มูล ครั้งนั้น กระทรวงสาธารณสุขได้ปรึกษาหารือมายังสำนักงานอัยการสูงสุด และสำนักงานอัยการสูงสุดได้มีข้อหารือที่ 47/2535 เกี่ยวกับอำนาจฟ้องของกระทรวงสาธารณสุขว่ามีอำนาจฟ้องผู้กระทำให้เกิดน้ำเสียฐานละเมิดหรือไม่ ซึ่งมีข้อสาระดังนี้[18]

ปลัดกระทรวงสาธารณสุขแจ้งว่า การที่มีผู้กระทำผิดทำให้เกิดภาวะน้ำเสียในลำน้ำพอง ชี มูล ตามลำดับ ในระหว่างเดือนมีนาคม 2535 ถึงเดือนเมษายน 2535 โดยสำนักงานกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดอุบลราชธานี ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในส่วนพื้นที่ที่ต้องรับผิดชอบและได้ประมาณการค่าเสียหายในเบื้องต้นเป็นเงินประมาณ 480,750 บาท พร้อมทั้งได้ดำเนินการแจ้งความร้องทุกข์ไว้ที่สถานีตำรวจภูธร อำเภอเมืองอุบลราชธานีไว้นั้น เงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว น่าจะเป็นความเสียหายที่สำนักงาน ปลัดกระทรวงสาธารณสุขได้รับและใช้สิทธิเรียกร้องเพื่อให้ได้ชดใช้คืนมา จึงขอหารือว่าจำนวน เงินค่าใช้จ่ายดังกล่าวจะถือเป็นค่าเสียหายตามกฎหมายและสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขมีอำนาจฟ้องหรือไม่ประการใด

สำนักงานอัยการสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นทรัพยากรธรรมชาติมิใช่ทรัพย์สินของกระทรวงสาธารณสุข ดังนั้น แม้จะมีผู้จงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้แหล่งน้ำดังกล่าวเสียหาย ก็หาเป็นการ “ทำต่อ” กระทรวงสาธารณสุขตามนัยของมาตรา 420 แห่งประมวล

---

[18] จิตติ เจริญฉ่ำ. (2536). **บันทึกทองท้ายข้อหารือของสำนักงานอัยการสูงสุด เล่ม 2**. หน้า 500-511.

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ และแม้กระทรวงสาธารณสุขจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสภาพแหล่งน้ำก็เป็นเพียงผลต่อเนื่องอันเกิดจากการกระทำที่มิได้ "ทำต่อ" กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุขจึงมิใช่ผู้ถูกทำละเมิดตามนัยมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อันกำหนดให้บุคคลต้องรับผิดในทางแพ่ง ในกรณีดังกล่าวยังไม่มีผลบังคับ ฉะนั้นกระทรวงสาธารณสุขจึงไม่อาจเรียกร้องค่าเสียหายในกรณีที่หารือได้

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นกรณีแม่น้ำตาปีเน่า หรือแม่น้ำพองเน่า ทั้งสองกรณีถือเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินอันมีผลกระทบต่อการทำมาหากินและการดำรงชีวิตของประชาชนที่พักอาศัยอยู่บริเวณนั้น แต่ปรากฏว่าตามมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 เฉพาะรัฐเท่านั้นที่ถือเป็นผู้เสียหายอันมีอำนาจฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากกการกระทำดังกล่าวด้วยไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องตามมาตรา 97 ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ว่าตนได้รับความเสียหายจากมลพิษที่เกิดขึ้น เช่น ได้รับความเจ็บป่วยจากมลพิษหรือจากการที่ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไปทั้งๆ ที่ประชาชนได้รับความเสียหายด้วย ทั้งนี้เนื่องจากฐานของความเสียหายที่เกิดขึ้นตามมาตรา 97 นั้น ไม่ได้มาจากฐานของการทำละเมิดตามมาตรา 420 ซึ่งการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 นั้นเป็นการกระทำละเมิดต่อเอกชน แต่การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายตามมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นั้นเป็นการกระทำต่อทรัพย์สินของรัฐมิใช่เอกชน ดังนั้นประชาชนจึงไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องตามมาตรานี้ได้

นอกจากนี้ ในการกระทำความผิดครั้งหนึ่งๆ นั้น อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลหลายฝ่าย อันถือว่าเป็นการกระทำความผิดกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบท ซึ่งโดยหลักแล้วก็จะต้องลงโทษผู้กระทำผิดตามบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดโทษไว้หนักที่สุด ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ หากความเสียหายเกิดขึ้นแก่หลายหน่วยงานของรัฐ รัฐหรือหน่วยงานของรัฐแต่ละแห่งได้เข้าใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายเอาจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือทรัพยากรธรรมชาติแล้วหรือไม่ หากแต่ละหน่วยงานต่างไม่ใช้สิทธิเรียกร้อง ผลก็คือผู้ก่อให้เกิดความเสียหายไม่ต้องรับโทษหรือรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้ใดทั้งสิ้น หรือหากบางหน่วยงานใช้สิทธิฟ้องคดีแต่อีกหน่วยงานหนึ่งไม่ใช้สิทธิฟ้องคดีทั้งๆ ที่โทษอาจจะสูงกว่าก็จะมีผลทำให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษน้อยลง ยกตัวอย่างเช่น โรงงานแห่งหนึ่งปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำโดยดำเนินการเพียงครั้งเดียว แต่การกระทำครั้งนั้นเป็นความผิดตามที่กฎหมายหลายฉบับบัญญัติไว้ กล่าวคือ เป็นความผิดที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2535) ซึ่งออกตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 มาตรา 8 ทั้งยังเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2546 ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ

เรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 แต่หากเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 โดยมิได้ตรวจสอบดูความผิดตามกฎหมายอื่นและมีการดำเนินคดีจนถึงที่สุดแล้ว โดยศาลพิพากษาลงโทษปรับตามกฎหมายฉบับนี้เท่านั้น กรณีนี้ก็ถือว่าคดีถึงที่สุดแล้ว ไม่อาจฟ้องร้องผู้กระทำผิดในความผิดตามกฎหมายฉบับอื่นที่มีโทษสูงกว่าได้[19] ทั้งนี้อาจจะเกิดจากการประสานงานระหว่างผู้รับผิดชอบยังไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมนั้นมีลักษณะกระจัดกระจายและมีการกำหนดผู้รับผิดชอบแตกต่างกันออกไป จึงอาจทำให้เกิดผลเสียหายได้ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว

ในกรณีนี้ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ได้นำหลักการที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (public trust doctrine) เนื่องจากประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นประชาชนทุกคนจึงมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติได้ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเอกชนด้วยกันเองหรือฟ้องเจ้าพนักงานของรัฐเพื่อบังคับให้ปฏิบัติหน้าที่โดยถูกต้องและชอบธรรม

4.2.3 ผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย

ผู้ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อม มีได้ทั้งบุคคลธรรมดา นิติบุคคล รัฐหรือหน่วยงานของรัฐก็สามารถเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายได้ จึงสามารถแยกกลุ่มผู้ก่อความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ คือ

1) ผู้ประกอบการที่เป็นเอกชน ไม่ว่าผู้ประกอบการจะเป็นเอกชนรายเดียวหรือเอกชนหลายรายก็ตาม การที่จะพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่ามลพิษนั้นเกิดจากแหล่งใดก็ไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะหากมลพิษนั้นเกิดจากการกระทำของนิติบุคคลด้วยแล้วการพิสูจน์ยิ่งต้องอาศัยเทคนิควิทยาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์มาพิสูจน์ ซึ่งก็จะเป็นเรื่องที่ยุ่งยากขึ้นไปอีก นอกจากเจ้าของจะต้องมีความรับผิดแล้ว ผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษดังกล่าวซึ่งได้แก่ผู้ควบคุมดูแล ตัวแทนหรือผู้ประกอบการที่ไม่ได้เป็นเจ้าของโรงงานก็คงมีความรับผิดชอบด้วย ในกรณีเจ้าของโรงงานให้บุคคลอื่นเช่าพื้นที่ประกอบกิจการแล้วเกิดการรั่วไหลของมลพิษผู้ที่รับผิดก็ควรเป็นผู้เช่าซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการดูแลแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นตามความเป็นจริง ในการรับผิดนี้เจ้าของผู้ประกอบการหรือผู้ครอบครองแหล่งมลพิษนั้นจะต้องรู้หรือควรรู้ถึงการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้น

---

[19] ชัชชม อรรฆภิญญ์. (2539, มกราคม – มีนาคม). "การบังคับใช้กฎหมาย : ประเด็นที่ต้องปรับปรุงในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของไทย." **ดุลพาห, 1, 43.**

ด้วย หากได้รับโอนแหล่งกำเนิดมลพิษมาจากบุคคลอื่นและไม่รู้ข้อเท็จจริงว่าสถานที่นั้นเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษ ย่อมไม่ต้องรับผิด เพราะถือว่าเป็นผู้สุจริต [2020]

2) รัฐหรือหน่วยงานของรัฐ

ในบางครั้งความเสียหายหรือภยันตรายที่เกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษหรือภาวะมลพิษเป็นสาเหตุมาจากกิจการ หรือโครงการที่ดำเนินการโดยส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ โดยเฉพาะโครงการใหญ่ๆ ทั้งหลายของรัฐบาลที่มอบหมายให้หน่วยงานของรัฐเองเป็นผู้ดำเนินการ โครงการเหล่านี้ล้วนแต่มีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น เช่น โครงการสร้างเขื่อน โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน โครงการของสำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ หรือโครงการรถไฟฟ้ามหานคร เป็นต้น เช่นนี้ถือว่ารัฐหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย อันจะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เอกชน หรือประชาชนที่ได้รับความเสียหาย

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ในอดีตที่ผ่านมา การที่รัฐจะทำกิจการหรือโครงการใด อันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะมีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน รัฐมักจะปกปิดหรือไม่ให้ข้อมูลข่าวสารในการดำเนินการ หรือให้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงการที่ประชาชนจะใช้สิทธิในการฟ้องรัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่ก่อให้เกิดความเสียหายก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานที่จะใช้ในการฟ้องคดี เพราะรัฐอยู่ในฐานะที่มีอำนาจเหนือกว่าประชาชนและมักจะใช้ข้ออ้างเกี่ยวกับความลับของทางราชการในการปกปิดไม่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน

4.2.4 กระบวนการพิจารณาความ

ในการใช้สิทธิร้องเรียนทางแพ่งของผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น หากปัญหาเกี่ยวกับใครจะเป็นผู้มีสิทธิเรียกร้องหรือที่เรียกว่าปัญหาเกี่ยวกับอำนาจฟ้องของผู้เสียหายหมดไปแล้ว ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกระบวนการพิจารณาความอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่และปัญหาสำคัญที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาความนั้น ได้แก่

1) การจัดทำคำฟ้อง

2) ภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี

3) หน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์

4) ค่าเสียหาย

---

[20] อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2547). **กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม**. หน้า 440.

1) การจัดทำคำฟ้อง

ในการที่ผู้เสียหายหรือโจทก์จะนำคดีมาสู่การพิจารณาของศาลได้นั้น ต้องเริ่มต้นจากการจัดทำคำฟ้องเสียก่อน ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 67 ได้บัญญัติถึงรายการในคำฟ้องว่าต้องมีรายการดังต่อไปนี้

(1) ชื่อศาลที่จะรับคำฟ้อง หรือถ้าคดีอยู่ในระหว่างพิจารณาชื่อของศาลนั้น และเลขหมายคดี

(2) ชื่อคู่ความในคดี

(3) ชื่อคู่ความหรือบุคคล ซึ่งจะเป็นผู้รับคำคู่ความหรือเอกสารนั้น

(4) ใจความ และเหตุผลจำเป็นแห่งคำคู่ความหรือเอกสาร

(5) วัน เดือน ปี ของคำคู่ความ หรือเอกสารและลายมือชื่อของเจ้าพนักงาน คู่ความหรือบุคคลซึ่งเป็นผู้ยื่นหรือเป็นผู้ส่ง

หลักปฏิบัติในการเขียนคำฟ้องโดยทั่วไปมีดังนี้[21]

ก. อารัมภบท เป็นเบื้องต้นให้รู้ว่าโจทก์จำเลยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันประการใด อันเป็นการนำมาซึ่งเหตุแห่งการฟ้องร้อง เช่น เรื่องผิดสัญญา ต้องกล่าวถึงว่าโจทก์จำเลยมีความสัมพันธ์ติดต่อในทางการค้าหรือธุรกิจกันอย่างไร และทำสัญญากันไว้อย่างไร ฯลฯ เป็นต้น

ข. สิทธิของโจทก์ โดยกล่าวว่าโจทก์มีสิทธิตามกฎหมายอย่างไรอันเป็นเหตุให้โจทก์สามารถฟ้องจำเลยเป็นคดีต่อศาลได้ เช่น โจทก์เป็นเจ้าของทรัพย์ มีสิทธิเรียกทรัพย์นั้นคืนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1336 หรือในคดีผิดสัญญาต้องแสดงในคำฟ้องว่าโจทก์มีสิทธิตามสัญญาใด มีสาระสำคัญอย่างไร เช่นนี้ เป็นต้น

ค. จำเลยได้โต้แย้งสิทธิของโจทก์อย่างไร เมื่อใด เช่น ในเรื่องผิดสัญญาต้องบรรยายว่าจำเลยทำผิดสัญญาโดยการกระทำหรือไม่กระทำการตามสัญญาอย่างใด หรือในกรณีละเมิด ก็ให้บรรยายข้อเท็จจริงเรียงลำดับตามวันและเวลาที่เกิดการละเมิดขึ้น พร้อมทั้งเหตุผลที่จำเลยต้องรับผิดต่อโจทก์ โดยไม่จำเป็นต้องระบุเลขมาตราลงในคำฟ้องก็ได้ เพราะหากระบุลงในคำฟ้องชัดเจนไปว่าเป็นละเมิด แต่ทางพิจารณาได้ความว่าเป็นเรื่องผิดสัญญา ศาลอาจยกฟ้องได้ ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

---

[21] จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย. (2537). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคทั่วไป และภาคอุทธรณ์ ฎีกา.** หน้า 28-29.

คำพิพากษาฎีกาที่ 1367/2499, 948/2501, 1286/2508, 1166-1168/2509

การเช่าทรัพย์ผู้ให้เช่าไม่จำเป็นจะต้องเป็นเจ้าของทรัพย์ที่ให้เช่าเสมอไป ถ้าหากผู้ให้เช่าไม่ใช่เจ้าของแต่ฟ้องขับไล่ผู้เช่าโดยอ้างว่าเป็นเจ้าของและผู้เช่าต่อสู้ว่า ทรัพย์ที่เช่าไม่ใช่ของโจทก์ ข้อเท็จจริงไม่ตรงกับฟ้อง ศาลพิจารณายกฟ้อง

ง. โจทก์เสียหายอย่างไร เช่น การรักษาพยาบาล ค่าขาดการทำงานหรือในการกระทำของจำเลยเช่นนั้นก่อให้เกิดสิทธิแก่โจทก์อย่างไรในการเรียกค่าเสียหาย

จ. คำขอให้ศาลบังคับให้ โจทก์ต้องกล่าวว่าโจทก์ประสงค์ให้ศาลพิพากษาว่าอย่างไร เช่น ให้จำเลยชำระหนี้ ให้จำเลยทำการส่งมอบทรัพย์สิน ให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทน ให้ศาลแสดงว่าโจทก์มีกรรมสิทธิ์ ให้หย่าขาด ให้เพิกถอนนิติกรรม เป็นต้น ถ้าขอเป็นเงินโจทก์ต้องบอกว่าขอเป็นเงินจำนวนเท่าใด เพราะศาลจะพิพากษาให้ไม่เกินตามที่โจทก์ขอมาเท่านั้นและถ้าขอมาก ศาลอาจลดจำนวนลงได้หากโจทก์ไม่สามารถนำสืบพยานหลักฐานให้ศาลเห็นได้ว่าโจทก์เสียหายเท่าที่ขอมา แต่ถ้าขอมาน้อย แต่สืบพยานหลักฐานให้เห็นว่าโจทก์ได้รับความเสียหายมากกว่าจำนวนที่ขอมา ศาลก็จะพิพากษาให้ตามจำนวนที่โจทก์ขอมาเท่านั้น ซึ่งเรื่องจำนวนเงินที่ขอมานี้ถือเป็นทุนทรัพย์แห่งคดีอันนำมาคำนวณเป็นค่าขึ้นศาล ดังนั้นหากขอมากก็จะเสียค่าขึ้นศาลมาก นอกจากนี้โจทก์จำเป็นต้องมีคำขอให้จำเลยใช้ค่าฤชาธรรมเนียมและค่าทนายความแทนโจทก์ด้วย แม้ว่าในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมศาลจะสั่งให้เองตามมาตรา 167 โจทก์ก็ต้องมีคำขอมาโดยชัดแจ้งอีกชั้นหนึ่ง หากไม่มีคำขอให้จำเลยใช้แทน ศาลอาจสั่งให้ค่าฤชาธรรมเนียมเป็นพับก็ได้ แม้โจทก์จะชนะคดีก็ตาม

นอกจากบทบัญญัติแห่งมาตรา 67 ดังได้กล่าวมาแล้ว ในการจัดทำคำฟ้องนั้นมาตรา 172 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้บัญญัติไว้ว่า คำฟ้องต้องแสดงโดยชัดแจ้งซึ่งสภาพแห่งข้อหาของโจทก์และคำขอบังคับ ทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาเช่นว่านั้น ซึ่งศาลจะตรวจคำฟ้องแล้วมีคำสั่งว่าจะรับไว้หรือให้ยกเสียหรือให้คืนไปทำมาใหม่ตามมาตรา 18 ก็ได้

คำฟ้องต้องแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหา ถ้าฟ้องไม่แจ้งชัดเรียกว่าฟ้องเคลือบคลุมเป็นการไม่ปฏิบัติตามมาตรา 172 ไม่ชอบที่ศาลจะรับไว้พิจารณา หากศาลสั่งรับฟ้องไว้แล้ว ก็ชอบที่จะพิพากษายกฟ้องเสียในภายหลัง ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 255/2484 โจทก์ฟ้องว่า จำเลยทำละเมิดทำให้ต้นข้าวและต้นผลไม้เสียหาย โดยมิได้ระบุให้จำเลยทราบว่า ต้นผลไม้ชนิดใดเสียหายเป็นจำนวนโดยประมาณเท่าใด ดังนั้นถือได้ว่าเป็นฟ้องเคลือบคลุม เพราะเป็นการยากที่จำเลยจะให้การต่อสู้

คำพิพากษาฎีกาที่ 69/2507 โจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดตามสัญญาค้ำประกัน กล่าวถึงสินค้าที่เสียหายเพียงว่า สินค้าอื่นๆ ซึ่งโจทก์จะได้เสนอหลักฐานต่อศาลในวันพิจารณาขาดหายไปคิดเป็นเงิน 57,266.58 บาท เป็นฟ้องเคลือบคลุม

จากหลักเกณฑ์ในการจัดทำคำฟ้องดังกล่าว คำฟ้องที่ถูกต้องจึงต้องระบุรายละเอียดข้อหาแห่งการกระทำความผิด และองค์ประกอบความผิด พร้อมทั้งค่าเสียหายที่ได้รับอย่างถูกต้อง เพื่อป้องกันปัญหาเรื่องฟ้องเคลือบคลุมดังได้กล่าวแล้ว และจะทำให้ศาลสามารถพิจารณารับคำฟ้องไว้พิจารณาต่อไป ซึ่งจะมีผลต่อไปในเรื่องของประเด็นข้อพิพาทแห่งคดีและภาระการพิสูจน์ของโจทก์

หากผู้ฟ้องคดีไม่สามารถตั้งข้อหาฐานความผิดของผู้กระทำความผิดได้อย่างถูกต้อง ก็จะก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับเรื่องภาระการพิสูจน์ตามมา ยกตัวอย่างเช่น หากโจทก์ได้รับความเสียหายเนื่องจากมลพิษ แต่โจทก์จัดทำคำฟ้องเป็นการละเมิด ไม่ใช่กรณีผิดพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ภาระการพิสูจน์จะตกแก่โจทก์ผู้ฟ้องคดี แต่หากโจทก์ตั้งเรื่องฟ้องคดีในข้อหาผิดพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 โจทก์ผู้ฟ้องคดีก็จะได้รับผลดีเกี่ยวกับภาระการพิสูจน์ ที่โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ เพียงแต่โจทก์ต้องสืบให้ศาลเห็นว่า จำเลยเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ก็เพียงพอแล้ว

จากหลักเกณฑ์ของคำฟ้องดังกล่าว ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่โจทก์ผู้ฟ้องในคดีสิ่งแวดล้อม คือ การบรรยายการกระทำของจำเลยว่าจำเลยกระทำอย่างไรจึงเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ ซึ่งก็คือการบรรยายฟ้องให้เข้าองค์ประกอบตามมาตรา 55 แห่งกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั่นเอง

มาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติไว้ว่า

"เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้"

บทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การนำคดีแพ่งมาสู่ศาลนั้นมี 2 กรณี คือ กรณีที่มีการโต้แย้งสิทธิ และกรณีที่ต้องใช้สิทธิทางศาล ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะกรณีที่มีการโต้แย้งสิทธิเท่านั้น

การโต้แย้งสิทธิ หมายถึง กรณีที่บุคคลฝ่ายหนึ่งอ้างสิทธิเหนือบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งบุคคลฝ่ายแรกปฏิเสธสิทธิของบุคคลอีกฝ่าย หรือมิฉะนั้นก็กล่าวอ้างสิทธิใหม่ของตนเอง การอ้างสิทธิหรือหน้าที่นี้ต้องเป็นสิทธิตามกฎหมายแพ่ง[22] ที่จะถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิได้นั้นจะต้องเป็นกรณีที่มีสิทธิตามกฎหมายเสียก่อน เพราะถ้าไม่มีสิทธิตามกฎหมายแล้วก็ย่อมไม่อาจจะถูกโต้แย้งสิทธิหรือรบกวนขัดสิทธิได้ สิทธิคือประโยชน์ที่มีกฎหมายรับรองหรือคุ้มครองให้ เช่น

---

[22] ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2518). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.** หน้า 8.

ตามประมวลกฎหมายอาญา ห้ามคนดูหมิ่นซึ่งหน้า เขามีสิทธิที่จะไม่ให้ใครมาดูหมิ่น เมื่อมีผู้มากล่าวดูหมิ่นก็ถือว่ามีการโต้แย้งสิทธิแล้ว

ดังนั้น การที่โจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมจะสามารถนำคดีมาสู่การพิจารณาของศาล โจทก์จะต้องบรรยายฟ้องให้ศาลเห็นว่าโจทก์ถูกโต้แย้งสิทธิแล้วมิฉะนั้นศาลก็จะมีคำสั่งไม่รับฟ้องของโจทก์ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1410/2513 โจทก์ฟ้องเทศบาลเมืองเป็นจำเลยว่าไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่จะต้องจัดให้มีและบำรุงทางน้ำ ทางบกและทางระบายน้ำ ตลอดจนการรักษาความสะอาด ทำให้โจทก์และประชาชนทั่วไปไม่อาจใช้ทางน้ำสาธารณะเป็นทางสัญจรได้เหมือนแต่ก่อน ดังนี้ ย่อมหมายความว่าพลเมืองที่ใช้ทางน้ำสาธารณะนั้น ร่วมกันเป็นผู้ได้รับความเสียหายไม่ใช่ว่าโจทก์ได้รับความเสียหายยิ่งกว่าประชาชนทั่วไป ไม่พอให้ถือว่ามีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ระหว่างโจทก์กับจำเลย อันจะทำให้โจทก์มีสิทธิฟ้องจำเลยได้ ศาลย่อมสั่งไม่รับฟ้อง

นอกจากนี้โจทก์ยังต้องบรรยายฟ้องให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำการอย่างไรจึงก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ และค่าเสียหายที่โจทก์ได้รับนั้นเป็นจำนวนแน่นอนเท่าใดแน่ ทั้งนี้เนื่องจากในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นกว่าจะเกิดความเสียหายขึ้นต้องอาศัยระยะเวลานานกว่าผลร้ายจะปรากฏให้เห็น ทำให้ผู้เสียหายเองก็ไม่ทราบว่าตนถูกโต้แย้งสิทธิเมื่อใด การกระทำใดที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตน ทำให้ไม่สามารถบรรยายการกระทำของจำเลยได้อย่างถูกต้องชัดเจน ในบางครั้งโจทก์ก็ยังไม่ทราบว่าความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเกิดจากผู้กระทำรายใดแน่ เพราะคดีสิ่งแวดล้อมนั้นอาจมีผู้ก่อให้เกิดความเสียหายหลายคนพร้อมกันก็ได้ จึงเป็นภาระของโจทก์ที่จะต้องสืบหาตัวผู้กระทำความผิดให้ได้เสียก่อนเพื่อจะได้ระบุตัวผู้กระทำความผิดและที่อยู่ของผู้กระทำความผิดไว้ในคำฟ้องได้ถูกต้อง และต้องสืบหารายละเอียดแห่งการกระทำความผิดพร้อมทั้งพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยให้พร้อมก่อนที่จะยื่นคำฟ้องต่อศาล มิฉะนั้นอาจทำให้การบรรยายฟ้องนั้นเคลือบคลุมได้ และอาจฟ้องจำเลยผิดตัวหรือไม่ครบทุกคนอันมีผลทำให้จำเลยอื่นที่ไม่ถูกฟ้อง ไม่ต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์

2) ภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี

เนื่องจากในการที่โจทก์จะดำเนินคดีแพ่งต่อศาลนั้นไม่ว่าจะเป็นศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา คู่ความจะต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 149 และ 150 โดยโจทก์มีหน้าที่ต้องเสียค่าขึ้นศาลในอัตราร้อยละ 2.5 ของทุนทรัพย์ที่ฟ้องเรียกร้อง หากไม่สามารถหาเงินมาวางต่อศาลได้ ก็จะไม่สามารถดำเนินคดีกับผู้ก่อให้เกิดความเสียหายได้ จึงเป็นภาระหนักแก่โจทก์ผู้ฟ้องคดี เพราะโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านธรรมดา บางรายไม่สามารถหาค่าขึ้นศาลมาวางต่อศาลได้ ซึ่งปัญหานี้มีผลทำให้ผู้ฟ้องคดีที่มีฐานะยากจนต้องประสบปัญหาตั้งแต่เริ่มนำคดีมาสู่ศาล ในกรณีที่โจทก์มีฐานะยากจนไม่มีเงิน

พอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลได้ โจทก์อาจยื่นคำร้องขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 156 และมาตรา 156/ 1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้

มาตรา 156 บัญญัติว่า

"ผู้ใดมีความจำนงจะขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในการฟ้องหรือต่อสู้คดี ให้ยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นที่จะฟ้องหรือได้ฟ้องคดีไว้นั้นพร้อมกับคำฟ้อง คำฟ้องอุทธรณ์ คำฟ้องฎีกา คำร้องสอด หรือคำให้การ แล้วแต่กรณี แต่ถ้าบุคคลนั้นตกเป็นผู้ไม่สามารถเสียค่าธรรมเนียมศาลในภายหลัง จะยื่นคำร้องในเวลาใดๆก็ได้

การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้ร้องอาจเสนอพยานหลักฐานไปพร้อมคำร้องและหากศาลเห็นสมควรไต่สวนพยานหลักฐานเพิ่มเติมก็ให้ดำเนินการไต่สวนโดยเร็วเท่าที่จำเป็น ทั้งนี้ศาลจะมีคำสั่งให้งดการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีนั้นไว้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนเป็นการชั่วคราวจนกว่าการพิจารณาสั่งคำร้องขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะถึงที่สุดก็ได้ตามที่ศาลเห็นสมควร"

มาตรา 156/1 บัญญัติว่า

"เมื่อศาลพิจารณาคำร้องขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเสร็จแล้วให้ศาลมีคำสั่งโดยเร็วโดยศาลจะมี คำสั่งอนุญาตทั้งหมดหรือแต่เฉพาะบางส่วน หรือยกคำร้องนั้นเสียก็ได้

ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำร้องเช่นว่านั้น เว้นแต่จะเป็นที่เชื่อได้ว่าผู้ร้องไม่มีทรัพย์สินพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลหรือหากผู้ร้องไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรเมื่อพิจารณาถึงสถานะของผู้ร้อง และในกรณีผู้ร้องเป็นโจทก์หรือผู้อุทธรณ์หรือฎีกา การฟ้องร้องหรืออุทธรณ์หรือฎีกานั้นมีเหตุผลอันสมควรด้วย

เมื่อคู่ความคนใดได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในการฟ้องหรือต่อสู้คดีในศาลชั้นต้นแล้วยื่นคำร้องเช่นว่านั้นในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา แล้วแต่กรณีอีก ให้ถือว่าคู่ความนั้นยังคงไม่มีทรัพย์สินพอจะเสียค่าธรรมเนียมศาลหรือหากไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแล้วจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรอยู่ เว้นแต่จะปรากฏต่อศาลเป็นอย่างอื่น

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลให้แต่เฉพาะบางส่วน หรือมีคำสั่งให้ยกคำร้อง ผู้ขออาจอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อศาลได้ภายในกำหนดเจ็ดวันนับแต่วันมีคำสั่งคำสั่งของศาลอุทธรณ์เช่นว่านี้ให้เป็นที่สุด"

จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายมาตรา 156 - 156/1 ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลนั้น มิใช่แค่เพียงแต่ตนเป็นคนยากจนแล้วจะสามารถดำเนินการได้อัตโนมัติ การจะขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลได้ต้องยื่นคำร้องขอต่อศาลและศาลจะทำการไต่สวนให้ได้ความว่าผู้ที่ขอนั้นยากจน ไม่มีทรัพย์สินพอจะเสียค่าธรรมเนียมได้ เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตคู่ความจึงจะได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล และในการข้อนี้ผู้ขอต้องยื่นคำร้องขอแต่ละชั้นของศาล ทุกศาล

ไปด้วย[23] หรือในกรณีที่ขอแล้วแต่ศาลไต่สวนไม่ได้ความว่ายากจน ศาลก็จะมีคำสั่งไม่อนุญาต ในอดีตที่ผ่านมากระบวนการพิสูจน์เช่นว่านี้ก็ยังไม่เอื้อประโยชน์ต่อผู้ยากจนมากนัก เพราะการที่ศาลจะฟังว่าผู้ขอยากจนหรือไม่นั้น เป็นดุลพินิจของศาลที่ยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการพิจารณา

ในกรณีที่ผู้ร้องขอเป็นโจทก์นั้น ผู้ร้องขอนอกจากจะต้องแสดงให้ศาลเชื่อว่าตนยากจนแล้ว ผู้ร้องขอต้องแสดงให้ศาลพอใจว่าคดีของตนมีมูลที่จะฟ้อง หรือในกรณีที่อุทธรณ์หรือฎีกาก็ต้องแสดงให้ศาลเห็นว่าคดีมีเหตุอันสมควรที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาแล้วแต่กรณี ซึ่งในเรื่องการพิสูจน์ว่าคดีมีมูลที่จะฟ้องร้องหรือไม่นั้น ในคดีมลพิษย่อมต้องใช้พยานหลักฐานประกอบซึ่งมีปัญหาว่า การรวบรวมและความถูกต้องของพยานหลักฐานในคดีมลพิษนั้นยังมีปัญหาอยู่ ทำให้โจทก์ไม่สามารถได้พยานหลักฐานอย่างครบถ้วนและถูกต้องในการที่จะพิสูจน์ ให้ศาลเห็นว่าคดีของตนมีมูลที่จะฟ้องร้อง และเมื่อไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่าคดีของโจทก์มีมูลศาลก็ย่อมมีคำสั่งไม่อนุญาตให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล

อย่างไรก็ดี แม้ศาลจะอนุญาตให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมก็มิได้หมายความว่าคู่ความผู้ขอนั้นจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องชำระค่าฤชาธรรมเนียมทั้งหมด เพราะศาลอาจจะสั่งอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเฉพาะบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้ ดังนั้นค่าฤชาธรรมเนียมส่วนที่ไม่ได้รับยกเว้นคู่ความก็ยังคงมีหน้าที่ต้องชำระอยู่หรือแม้แต่ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมทั้งหมด ค่าธรรมเนียมที่ได้รับยกเว้นนี้ก็จะหมายถึงเฉพาะค่าธรรมเนียมในการดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลใน 3 ประการดังต่อไปนี้เท่านั้น คือ[24]

(1) ค่าขึ้นศาล ตามตาราง 1 ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

(2) ค่าคำร้องต่างๆ เช่น ค่าคำร้อง ค่าแต่งทนายความ ค่าอ้างเอกสาร

(3) เงินวางศาล คือ เงินที่ศาลสั่งให้จำเลยใช้ค่าฤชาธรรมเนียมแทน โจทก์ตามมาตรา 229

ค่าฤชาธรรมเนียมอื่นๆ เช่น ค่านำส่งคำคู่ความ ค่านำส่งหมายเรียกสำเนาคำฟ้อง ค่าพาหนะพยาน ค่าทำแผนที่ที่พิพาท ค่าตรวจพิสูจน์หลักฐาน เป็นต้น จะไม่ได้รับการยกเว้นไปด้วย ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้น ต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมดังกล่าวมากกว่าค่าธรรมเนียมศาลด้วยซ้ำไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีซึ่งจำต้องใช้พยานผู้เชี่ยวชาญและหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เป็น

---

[23] พิพัฒน์ จักรางกูล. (2531). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.** หน้า 357.

[24] สุชาติ สุขสุมิตร. (2535). **รวมคำบรรยายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแพ่งเนติบัณฑิตยสยาม สมัยที่ 44 ปีการศึกษา 2534 ภาคสอง.** หน้า 26.

สำคัญ ค่าป่วยการพยานผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งค่าตรวจพิสูจน์หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ต่างๆ ซึ่งคิดเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงมาก

3) หน้าที่นำสืบ และภาระการพิสูจน์

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 บัญญัติว่า

"ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างอิงข้อเท็จจริงอย่างใดๆ เพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ให้หน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงนั้นตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้าง" แต่ว่า

(1) คู่ความไม่ต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงซึ่งเป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไป หรือซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ หรือซึ่งศาลเห็นว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้ว

(2) ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายเป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์แต่เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว

คำว่า "หน้าที่นำสืบ" ตามบทบัญญัติมาตรา 84 นี้ ก็คือ "ภาระการพิสูจน์" ซึ่งจะแยกเป็นข้อๆ ดังนี้ คือ[25]

ก. หน้าที่นำสืบ ก็คือภาระหน้าที่ของคู่ความที่จะต้องพิสูจน์ในแต่ละประเด็นพิพาท เช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกู้เงินโจทก์ไปหนึ่งแสนบาท จำเลยปฏิเสธ จึงเป็นภาระหน้าที่ที่โจทก์จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยกู้เงินโจทก์ไปจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง

ข. ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาข้อเท็จจริงที่จะต้องมีการพิสูจน์กันด้วยพยานหลักฐานนั้น ศาลจะรับฟังว่าเป็นอย่างไร ก็แต่โดยวิธีการพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานเท่านั้น ถ้ามิได้มีการพิสูจน์โดยพยานหลักฐานแล้ว ศาลจะอ้างข้อเท็จจริงนั้นมาใช้ตัดสินคดีไม่ได้ เว้นแต่จะเป็นข้อเท็จจริงที่กฎหมายถือว่าศาลรู้ได้เอง

ค. ผู้มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นใดจะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบพิสูจน์ให้ได้ตามที่ตนกล่าวอ้างไว้ในประเด็นนั้น หากไม่มีการสืบพยานหรือการสืบพยาน หลักฐานของผู้นั้นยังฟังไม่ได้ ศาลก็ตัดสินให้ผู้นั้นชนะคดีไม่ได้ ผู้มีภาระการพิสูจน์จะต้องแพ้ในประเด็นนั้น

ง. ภาระการพิสูจน์เป็นปัจจัยสำคัญในการที่ศาลจะวินิจฉัยให้คู่ความฝ่ายใดมีหน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบก่อน-หลัง ในคดีนั้น

---

[25] จรัญ ภักดีธนากุล และ สถิตย์ เล็งไธสง. (2541). **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายวิธีบัญญัติ 1 (หน่วยที่ 10) : หลักทั่วไปของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (1).** หน้า 17-18.

การกำหนดภาระการพิสูจน์

ตามบทบัญญัติดังกล่าว แสดงว่า คู่ความฝ่ายที่อ้างข้อเท็จจริงขึ้นมา หน้าที่นำสืบก็ย่อมตกแก่คู่ความฝ่ายนั้น ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายโจทก์หรือจำเลย เป็นไปตามหลักที่ว่า ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องพิสูจน์ ถ้าคู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงเข้ามาแต่ฝ่ายเดียวอีกฝ่ายหนึ่งปฏิเสธข้อเท็จจริงอันที่มีการกล่าวอ้างเข้ามา ฝ่ายที่กล่าวอ้างก็มีหน้าที่ต้องนำสืบฝ่ายปฏิเสธไม่ตกเป็นฝ่ายที่มีหน้าที่ต้องนำสืบ เพราะมิได้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงอย่างใดเข้ามา แต่ถ้าเป็นการปฏิเสธด้วยวิธีกล่าวถ้อยคำบรรยายถึงข้อเท็จจริง ไม่ใช้คำปฏิเสธลอยๆ คือตามทางที่เป็นจริงในทางคดี การปฏิเสธลอยๆ ไม่มีข้อต่อสู้ก็นำสืบไม่ได้ ฉะนั้นในคำปฏิเสธจึงต้องมีข้อกล่าวอ้างเป็นทางต่อสู้และหักล้างพยานโจทก์อยู่ด้วย ซึ่งจำเลยก็ต้องมีหน้าที่นำสืบในข้อต่อสู้หรือหักล้างโจทก์เหมือนกัน แต่ตามปกติแล้วเป็นการนำสืบภายหลังที่โจทก์ได้นำสืบไปแล้ว

แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 จะวางหลักไว้ว่าผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องนำสืบก็ตาม ปัญหาหรือความยุ่งยากก็เกิดขึ้นอยู่เสมอ เพราะตามทางที่เป็นจริงนั้นทั้งโจทก์และจำเลย ก็เป็นฝ่ายกล่าวอ้างด้วยกันทั้งคู่ แต่ของโจทก์เป็นการกล่าวอ้างในทางบวก (Positive) เช่นว่ามีอยู่ ของจำเลยเป็นไปในทางลบ (Negative) เช่นว่าสิ่งนั้นมิได้มีอยู่หรือมิได้เป็นเช่นนั้นหรือมิได้เกิดขึ้นเลย การนำสืบในทางลบหรือทางปฏิเสธนี้ยากมาก แต่ก็ต้องนำสืบอย่างน้อยก็ต้องอ้างตัวของคู่ความเองเป็นพยานว่าไม่ได้กระทำอย่างนั้นอย่างนี้ แต่จะเชื่อได้หรือไม่เพียงไรก็เป็นเรื่องที่ศาลจะต้องชั่งน้ำหนักพยานว่า พยานฝ่ายใดมีน้ำหนักน่าเชื่อมากกว่ากัน

การกำหนดหน้าที่นำสืบก่อนทำให้คู่ความได้เปรียบเสียเปรียบกันในเชิงคดีเท่านั้น ไม่ทำให้เกิดข้อแพ้ชนะ แต่ภาระการพิสูจน์นั้นทำให้แพ้ชนะกันได้ เพราะหากพิสูจน์ไม่ได้ในประเด็นที่อ้างก็จะแพ้ไปในประเด็นที่อ้างตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84 ดังนั้น เมื่อมีการกำหนดหน้าที่ผิดพลาดขึ้นเวลาจะพิพากษาก็ต้องย้อนกลับมาดูภาระการพิสูจน์ซึ่งตามกฎหมายว่า ใครอ้างและมีภาระการพิสูจน์แล้วสืบไม่ได้ก็แพ้ในประเด็นนั้นไป

คำพิพากษาฎีกาที่ 3059-3060/2516 ตามรูปคดีโจทก์เป็นฝ่ายมีภาระการพิสูจน์ แต่ศาลกำหนดให้จำเลยมีภาระการพิสูจน์ แม้จำเลยจะมิได้คัดค้าน เมื่อไม่มีการสืบพยาน ศาลก็จะพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีไปทีเดียวไม่ได้ เพราะการที่ศาลจะพิพากษาให้ฝ่ายใดชนะคดีโดยถือภาระการพิสูจน์เป็นหลักนั้นต้องถือตามภาระการพิสูจน์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย

ข้อยกเว้นของหลักในเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่นำสืบ

ข้อยกเว้นของหลักตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84 ที่กำหนดไว้ตายตัวว่าใครอ้างก็มีภาระการพิสูจน์นั้นมีข้อยกเว้นที่คู่ความไม่ต้องพิสูจน์ 2 เรื่อง

1. คู่ความไม่ต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงซึ่งเป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไป หรือซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้หรือซึ่งศาลเห็นว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้ว

1) ข้อเท็จจริงซึ่งเป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไป

ถ้ามีการอ้างข้อเท็จจริงขึ้นในคดี และข้อเท็จจริงนั้นเป็นที่รู้กันทั่วไป ผู้อ้างก็ไม่ต้องพิสูจน์ หรือข้อเท็จจริงมิอาจโต้แย้งก็ไม่ต้องพิสูจน์ ดังเช่นตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาดังต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 436/2509 (ประชุมใหญ่) พิพาทเรื่องเรือหางยาว ตามฟ้องมิได้ระบุว่า มีระวางเท่าไร พระราชบัญญัติศุลกากรบัญญัติเรื่องระวางเรือไว้ว่า เรือนั้นต้องมีระวางบรรทุก 250 ตัน แต่โจทก์บรรยายมาแต่ว่าเรือนั้นเป็นเรือยนต์หางยาว ปัญหาเรือหางยาวมีระวางเท่าไร ศาลรู้ได้เองหรือไม่ว่ามีระวางถึง 250 ตัน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เรือยนต์หางยาวเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่าเป็นเรือเล็กไม่ใหญ่โตใช้วิ่งรับส่งในแม่น้ำ ลำคลอง ข้อเท็จจริงไม่มีทางจะฟังได้เลยว่าจะมีระวางได้เกิน 250 ตัน ฉะนั้น ข้อเท็จจริงที่ว่าเรือหางยาวมีระวางไม่ถึง 250 ตัน กลายเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองนั้นก็คือข้อเท็จจริงที่รู้กันอยู่ทั่วไป

คำพิพากษาฎีกาที่ 2791/2516 ประกาศรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร เรื่องห้ามจับสัตว์น้ำในท้องที่บางแห่ง ซึ่งประกาศรัฐมนตรีนั้นเป็นที่รู้กันว่ามิใช่กฎหมาย ปัญหาว่าข้อเท็จจริงที่รู้กันทั่วไปหรือไม่

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เมื่อประกาศนั้นได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ถือว่ารู้กันทั่วไป โจทก์ไม่ต้องนำสืบอีก

2) ข้อเท็จจริงที่ศาลเห็นว่าอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้ว

ข้อเท็จจริงที่มีปัญหามาก คือข้อยกเว้นที่ว่า “ซึ่งศาลเห็นว่าอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้ว” ปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นข้อยากที่จะวินิจฉัยว่า อย่างไรจึงจะถือว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งปฏิเสธหรือว่าอ้างข้อเท็จจริงขึ้นใหม่ ซึ่งหากจำเลยรับข้อเท็จจริงที่โจทก์ฟ้องแต่ยกข้อต่อสู้ขึ้นใหม่ว่าไม่ต้องรับผิดเช่นนี้ จำเลยอาจต้องนำสืบก่อน

2. ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายเป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์แต่เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้ประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว

ในกรณีมีข้อสันนิษฐานของกฎหมายเป็นคุณแก่ฝ่ายใด ฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์แต่เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนี้ครบถ้วนแล้ว คือในกรณีที่กฎหมายบัญญัติข้อสันนิษฐานไว้เป็นคุณแก่ฝ่ายใดฝ่ายนั้นไม่จำเป็นต้องพิสูจน์เต็มตามที่กล่าวอ้าง คงพิสูจน์แต่เพียงว่า คดีของตนเข้าเงื่อนไขตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายได้ก็พอแล้ว จากนั้นภาระการพิสูจน์ก็จะเปลี่ยนไปตกอยู่กับฝ่ายตรงข้ามที่จะต้องสืบหักล้างข้อสันนิษฐานนั้นให้ได้ ทั้งนี้โดยไม่ต้องคำนึงว่าในเรื่องนั้นใครจะเป็นผู้กล่าวอ้าง

ประเด็นข้อพิพาทอาจมีได้ 2 อย่างคือ

(1) ประเด็นข้อพิพาทในข้อกฎหมาย เป็นประเด็นหารือ (ศาลรับรู้เอง)

(2) ประเด็นข้อพิพาทในข้อเท็จจริง ศาลไม่รับรู้ คู่ความต้องสืบพยาน

ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับประเด็น หมายถึงข้อเท็จจริง 2 ชนิด คือ

(1) ข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรง ก็คือ ข้อเท็จจริงที่คู่ความโต้เถียงกันอันเป็นเหตุให้เกิดประเด็นข้อพิพาทขึ้น

(2) ข้อเท็จจริงที่มาเกี่ยวพันกับประเด็น หมายถึงข้อเท็จจริงอื่นใดที่อาจจะชี้ให้เห็นได้โดยตรงหรือโดยปริยายว่า ข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรง ซึ่งจะต้องพิสูจน์นั้น ได้เกิดขึ้นหรือมิได้เกิดมีขึ้น

หน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์ของโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ยังไม่มีการบัญญัติวิธีพิจารณาไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น การนำสืบพยานหลักฐานของโจทก์ตามมาตรา 96 และมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จึงต้องอยู่ภายใต้มาตรา 84 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าว

แม้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 จะกำหนดให้โจทก์ไม่ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำความผิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่ก่อนที่จะผ่านพ้นไปสู่ประเด็นดังกล่าวโจทก์ยังมีหน้าที่นำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดตามกฎหมายมาตราดังกล่าวจริง ซึ่งหน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์ของโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 84 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้นเอง

ปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์ของโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถแยกพิจารณาได้เป็นประเด็นๆ สำคัญดังนี้

การพิสูจน์ถึงความเป็นผู้เสียหายหรือผู้มีสิทธิเรียกร้อง

ในการพิสูจน์ถึงความเป็นผู้เสียหายหรือผู้มีสิทธิเรียกร้องที่จะมีอำนาจฟ้องนั้นจะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าเป็นผู้ถูกโต้แย้งสิทธิอย่างไรอันเป็นเหตุให้ต้องนำคดีมาสู่ศาลตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ได้บัญญัติไว้อย่างครอบคลุมว่า “เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้ ผู้ถูกโต้แย้งสิทธิหรือผู้เสียหายจำต้องฟ้องคดีเพื่อขออำนาจศาลบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งชำระหนี้หรือชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ในการวินิจฉัยว่าสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลมี

ประการใดจะต้องวินิจฉัยตามกฎหมายสารบัญญัติ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากนั้นการกระทำใดที่เป็นการละเมิดต่อกฎหมาย หรือล่วงละเมิดต่อสิทธิของบุคคลอื่นก็ถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการโต้แย้งสิทธิ ก่อให้เกิดสิทธิฟ้องร้องได้เช่นเดียวกัน เช่น การทำให้ผู้อื่นเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพหรือทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็เป็นการโต้แย้งสิทธิ ผู้ทำละเมิดต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน

กรณีตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 นั้น ผู้มีสิทธิเรียกร้องตามมาตรานี้ก็คือเอกชนหรือรัฐ หรือเอกชนและรัฐ ดังนั้นโจทก์ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนถูกโต้แย้งสิทธิอย่างไรอันจะเป็นเหตุให้ตนสามารถนำคดีมาฟ้องศาลได้ สำหรับกรณีตามมาตรา 97 นั้น โจทก์ซึ่งก็คือรัฐจะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่ารัฐได้รับความเสียหายในที่นี้คือหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

สำหรับการพิสูจน์ถึงการถูกโต้แย้งสิทธิดังกล่าวก็คือ การนำสืบข้อเท็จจริงและองค์ประกอบของกฎหมายที่บัญญัติรับรองสิทธิในความเป็นผู้เสียหายหรือผู้มีสิทธิเรียกร้องว่ามีอยู่อย่างไร พร้อมทั้งนำสืบให้ศาลทราบว่าตนถูกกระทำอย่างไร และการกระทำอย่างไรที่ถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ เท่ากับโจทก์ต้องสืบถึงการกระทำของจำเลยในคดีด้วย ดังนั้นการนำสืบของโจทก์ในประเด็นความเป็นผู้มีสิทธิเรียกร้องจึงต้องนำสืบควบคู่ไปกับการนำสืบพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ซึ่งการนำสืบดังกล่าว โจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมต้องประสบปัญหาความยากลำบากในการรวบรวมพยานหลักฐานที่จะนำมาใช้ในการนำสืบเรื่องดังกล่าว หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่าตนถูกโต้แย้งสิทธิอย่างไร ศาลก็จะต้องพิพากษายกฟ้องโจทก์ในที่สุดดังเช่นตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1178/2513 การที่จำเลยปลูกสร้างอาคารชิดที่ดินของโจทก์โดยไม่เว้นระยะให้ห่าง 50 ซม. ตามเทศบัญญัติซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารนั้นไม่ถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ตามกฎหมาย หากจำเลยกระทำผิดกฎหมายนั้นก็เป็นเรื่องของเทศบาล หรือทางราชการที่จะเข้าคุ้มครองฟ้องร้องเอาเอง โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 704/2522 ทรัพย์ที่เจ้าพนักงานยึดไว้ไม่ได้เป็นของผู้ร้อง ผู้ร้องเพียงแต่มีสิทธิตามสัญญาจะซื้อจะขายอันเป็นบุคคลสิทธิระหว่างผู้ร้องกับเจ้าของทรัพย์ที่ถูกยึด ยังไม่มีสิทธิในทรัพย์ที่ยึดไว้นั้น ยังถือไม่ได้ว่าผู้ร้องถูกโต้แย้งสิทธิในทรัพย์นั้นและไม่มีสิทธิร้องขอให้ปล่อยทรัพย์นั้นได้

จากตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ในการดำเนินคดีต่อศาลนั้นโจทก์ไม่เพียงแต่มีภาระนำสืบในเรื่องการกระทำความผิดของจำเลยเท่านั้น หากแต่โจทก์ยังมีหน้าที่ต้องนำสืบพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนมีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลได้เพราะตนถูกโต้แย้งสิทธิหรือมีกรณีต้องใช้

สิทธิทางศาลแล้ว หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ในเรื่องดังกล่าวได้ ศาลก็ต้องพิพากษายกฟ้องโจทก์ ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาของโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อม

การพิสูจน์การกระทำของจำเลย

ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นยังไม่มีวิธีพิจารณาความคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ จึงต้องนำเอาวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ ในส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่นำสืบก็คือมาตรา 84 ซึ่งในการพิสูจน์การกระทำของจำเลยโดยอาศัยมาตรา 84 ดังกล่าวข้างต้น ก็คือ การพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลซึ่งเป็นเรื่องของการพิสูจน์พยานหลักฐานทั่วๆไป แต่เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพิเศษในบางกรณี เช่น การต้องพิสูจน์ถึงสารเคมีหรือสารพิษบางชนิดที่มีความสลับซับซ้อนทางวิทยาศาสตร์และทางด้านการแพทย์ในบางครั้ง บางกรณีก็ต้องนำข้อมูลทางชีววิทยามาประกอบ การคำนวณหาค่าของสารเพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่จะออกมาในรูปต่างๆ ก็เป็นเรื่องทางเทคนิคเฉพาะ รวมถึงความเป็นไปได้ของผลเสียหายที่เกิดขึ้นก็ต้องใช้หลักวิชาการเข้ามาวิเคราะห์ นอกจากนั้นในบางกรณีการเกิดปัญหาของสิ่งแวดล้อมมีสาเหตุมาจากแหล่งสาเหตุที่หลากหลาย ในบางครั้งใช้เวลานานนับสิบปีถึงจะเกิดผลออกมา ดังนั้น ในเรื่องของการรวบรวมพยานหลักฐานก็ไม่ทันการณ์ กล่าวคือพยานหลักฐานของโจทก์ที่นำมาสู่การพิจาณาของศาลจะไม่ใช่พยานหลักฐานที่มีอยู่ขณะที่เริ่มเกิดปัญหา แต่เป็นพยานหลักฐานที่ได้มาภายหลังจากที่โจทก์ได้รับผลร้ายแล้ว ซึ่งพยานหลักฐานที่ได้มาในภายหลังนั้นอาจเปลี่ยนสภาวะไปแล้ว ทำให้ผลของการทดสอบทางวิทยาศาสตร์หรือทางการแพทย์เปลี่ยนไปไม่ตรงกับความเป็นจริง พยานหลักฐานที่ได้มาดังกล่าวจึงเป็นพยานหลักฐานที่ขาดน้ำหนัก เพราะไม่สามารถนำสืบถึงการกระทำของจำเลยได้อย่างจัดเจน ในบางครั้งโจทก์ก็ไม่มีพยานหลักฐานที่จะมาพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำผิดจริงผลก็คือโจทก์ไม่ได้รับการเยียวยาทางศาล เช่น กรณีคดีนางมยุรี เตวิยะ ฟ้องสำนักงานประกันสังคม และบริษัทอิเล็กโทรซารามิกส์ (ไทยแลนด์) จำกัด[26] ว่าโจทก์เจ็บป่วยด้วยโรคพิษโลหะหนักสารอลูมิน่าจากการทำงานหลังจากที่ได้ทำงานให้กับบริษัทมาเป็นเวลาถึง 4 ปี แต่ศาลก็ได้พิพากษายกฟ้องเพราะโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่า อาการเจ็บป่วยของโจทก์เกิดจากสารอลูมิน่าจากโรงงานของจำเลย โจทก์จึงไม่ได้รับการเยียวยา หรือกรณีคนงานจากบริษัทโรงงานทอผ้า กรุงเทพ จำกัด จำนวน 38 คน ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากบริษัทฐานละเมิดทำให้ลูกจ้างป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากฝุ่นฝ้าย หรือบิสซิโนริส ตั้งแต่วันที่ 30 กุมภาพันธ์ 2538 ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2549 ให้ศาลแรงงานกลางไปสืบข้อเท็จจริงใหม่อีกครั้ง รวมเวลาตั้งแต่เริ่มฟ้องคดีจนเริ่มกลับมาสืบข้อเท็จจริงใหม่เป็นเวลา 11 ปี ทั้งที่คนงานที่เจ็บป่วยได้ทำงานที่โรงงานสิ่งทอนี้มานานกว่า 20 ปี บางคน 30 ปี ได้รับการตรวจรักษาและ

---

[26] สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. เล่มเดิม. หน้า 99.

วินิจฉัยจากแพทย์หลายท่าน บางคนต้องเสียปอดไป การพิสูจน์จากแพทย์ก็ยังไม่อาจใช้เป็นหลักฐานได้พอ เพราะหลักฐานคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์ ซึ่งเป็นเรื่องเทคนิคเฉพาะ จึงจะทำให้ศาลเชื่อว่าความเสียหายของโจทก์ เป็นผลมาจากการกระทำของจำเลย

การพิสูจน์จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์ได้รับ

แม้ว่าตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 จะบัญญัติให้ผู้เสียหายไม่ต้องรับภาระการพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขข้อขัดข้องเกี่ยวกับภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายที่เป็นโจทก์ฟ้องคดีได้ ทั้งนี้เนื่องจากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 โจทก์เป็นผู้กล่าวอ้างว่าตนได้รับความเสียหาย ดังนั้นโจทก์จึงมีหน้าที่นำสืบให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเสียหายอย่างไรและเพียงไร ศาลจึงจะสามารถพิพากษาให้จำเลยรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์ กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่ศาลจะพิพากษาว่าจำเลยต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์ผู้ได้รับความเสียหายได้นั้น นอกจากโจทก์จะมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลย และต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าการกระทำของจำเลยนั้นสัมพันธ์กับผล คือ ความเสียหายที่โจทก์ได้รับนั้นเกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษที่จำเลยกระทำจริง โจทก์ยังมีหน้าที่ต้องนำสืบถึงจำนวนความเสียหายที่ตนได้รับด้วย เช่น โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า ที่ตนได้รับความเจ็บป่วยจากการบริโภคน้ำในแม่น้ำนั้น เพราะน้ำดังกล่าวมีสารพิษที่โรงงานจำเลยได้ปล่อยลงในแม่น้ำ ในกรณีนี้หากแม่น้ำสายนั้นมีโรงงานจำเลยอยู่เพียงโรงงานเดียวที่ปล่อยสารเคมีที่ก่อให้เกิดพิษดังกล่าว การพิสูจน์ก็ไม่น่ามีปัญหา แต่หากมีโรงงานหลายแห่งที่มีสารพิษเช่นเดียวกับโรงงานจำเลยอยู่ในบริเวณนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือสารพิษดังกล่าวเกิดจากโรงงานจำเลยจริงหรือไม่ เพราะหากจะพิสูจน์เพียงว่าโรงงานในกลุ่มโรงงานนั้นเป็นผู้ปล่อยสารพิษโดยไม่ระบุให้ชัดว่าเป็นโรงงานใดแน่ ก็เป็นการพิสูจน์ไม่เพียงพอที่จะทำให้ศาลพิพากษาว่าโรงงานใดเป็นผู้กระทำความผิด ผลก็คือโจทก์จะไม่ได้รับการเยียวยา ดังนั้นภาระในการพิสูจน์ของโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมจึงจะต้องพิสูจน์ถึงการกระทำผิดของจำเลยให้ได้ว่า

1. จำเลยเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งมลพิษ
2. แหล่งกำเนิดมลพิษนั้นได้แพร่กระจายมลพิษจนเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย ทรัพย์สิน
3. โจทก์ได้รับความเสียหายมากเพียงใด
4. ค่าเสียหายที่โจทก์ควรได้รับมีเพียงใด

หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ในเรื่องดังกล่าวได้ ศาลก็ต้องพิพากษายกฟ้อง ซึ่งปัญหาการพิสูจน์ดังกล่าวเป็นปัญหาของโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมอย่างมาก

4) ค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหาย

มาตรา 96 ได้บัญญัติไว้ชัดแจ้งว่า เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินทั้งของเอกชนและของรัฐ ดังนั้นการเยียวยาดังกล่าวจึงมีทั้งค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหาย จึงขอแยกการพิจารณา ดังนี้คือ

(1) ค่าเสียหาย (Damages)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายของคำว่า "ค่าเสียหาย" ว่าหมายถึงเงินที่ชดใช้ให้แก่ผู้เสียหายเพื่อความเสียหายอันได้ก่อขึ้น

โสภณ รัตนากร[27] ได้ให้ความหมายของคำว่า "ค่าเสียหาย" ว่าจำนวนเงินที่ศาลสั่งให้ลูกหนี้ชำระให้แก่เจ้าหนี้เพื่อชดเชยความเสียหาย ความเสียหายอาจเกิดขึ้นกับสิทธิใดๆ ก็ได้ แต่ต้องชดใช้ค่าเสียหายเป็นจำนวนเงิน นั้นคือการตีค่าความเสียหายออกมาเป็นจำนวนเงินแล้วให้ลูกหนี้ชดใช้เงินจำนวนนี้แก่เจ้าหนี้

มาตรา 222 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า "การเรียกเอาค่าเสียหายนั้น ได้แก่เรียกค่าสินไหมทดแทน เพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้น แต่การไม่ชำระหนี้

เจ้าหนี้ จะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ แม้กระทั่งเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษ หากว่าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้ คาดเห็นพฤติการณ์ เช่นนั้นล่วงหน้าก่อนแล้ว"

การทดแทนความเสียหายตามมาตรา 222 นั้น กฎหมายกำหนดชดใช้กันด้วยค่าสินไหมทดแทน เพราะการใช้ค่าสินไหมทดแทน เป็นการบังคับการชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงค่าสินไหมทดแทนจึงเป็นอย่างอื่นไม่ได้นอกจากจะใช้กันด้วยเงิน แต่ถ้าลูกหนี้เสนอให้ทรัพย์สินอย่างอื่นแทนเงิน เจ้าหนี้รับไว้ก็เป็นการชอบทำให้หนี้ค่าสินไหมทดแทนระงับไปตามมาตรา 321 เพราะค่าสินไหมทดแทนก็คือค่าเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับ เนื่องจากการไม่ชำระหนี้ จึงต้องคิดเป็นเงิน หากคู่กรณีตกลงกันไม่ได้ศาลจะเป็นผู้กำหนดเอง [28]

---

[27] โสภณ รัตนากร. (2545). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้** หน้า 159.

[28] เสนีย์ ปราโมช, (2505). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้.** เล่ม 2. กรุงเทพฯ. อักษรเจริญสาสน์. หน้า 844-845.

(2) ค่าสินไหมทดแทน (Compensation)

ค่าสินไหมทดแทน หมายถึง การทดแทนความเสียหายให้เจ้าหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญาหรือมีการละเมิด ซึ่งมีลักษณะทำนองเดียวกับค่าเสียหายนั้นเอง บางที่ก็ใช้แทนกัน แต่คำว่า ค่าสินไหมทดแทนนั้น เน้นหลักกฎหมายที่ว่าบุคคลผู้ต้องรับผิดชอบใช้ความเสียหายจะต้องทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่ฐานะเดิมเสมือนไม่มีเหตุการณ์อันต้องรับผิดเกิดขึ้น ดังนั้น การชดใช้ค่าเสียหายไม่ใช่การกระทำหรือสร้างใหม่ในสิ่งที่ถูกทำลายไปแล้วเสมอไป มีบ่อยๆ ที่ทำให้ผู้เสียหายสามารถจัดหาความพอใจเท่าเทียมกับสิ่งซึ่งได้สูญหายไป บทบาทแท้จริงของค่าสินไหมทดแทนก็คือบทบาทความพอใจ[29]

ในกรณีละเมิดการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน มิใช่เพียงแต่การใช้ค่าเสียหายเท่านั้นแต่หมายความรวมถึงการคืนทรัพย์ การใช้ราคาทรัพย์ หรือการทำให้ชื่อเสียงกลับคืนดีด้วย เป็นต้น

(3) เปรียบเทียบคำว่าค่าเสียหายกับค่าสินไหมทดแทน

มีความเห็นเป็นสองฝ่ายเกี่ยวกับ คำว่าค่าเสียหายกับคำว่าค่าสินไหมทดแทนว่ามีความหมายเหมือนหรือต่างกันอย่างไร แล้วสองคำนี้มีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร

ฝ่ายที่เห็นว่ามีความหมายเหมือนกันในกรณีฟ้องเรียกทรัพย์คืนตามมาตรา 1336 ศาลฎีกาเห็นว่าจะไม่นำอายุความฟ้องคดีละเมิดมาใช้เพราะมิใช่การฟ้องเรียกค่าเสียหายในมูลละเมิด ศาลฎีกาใช้คำว่า “การฟ้องร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิด” แต่ในเรื่องละเมิดมาตรา 420 ใช้คำว่า “ผู้ใดละเมิดต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน” จะเห็นได้ว่า ศาลฎีกาเห็นว่า คำว่าค่าเสียหายและคำว่าค่าสินไหมทดแทนมีความหมายในทำนองเดียวกันไม่ต่างกัน(ฎีกาที่ 548/2521) ท่านอาจารย์จิตติ ติงศภัทิย์ ได้มีหมายเหตุท้ายฎีกานี้ว่า คงเลิกความเห็นที่ว่าค่าเสียหายกับค่าสินไหมทดแทนมีความหมายต่างกัน ซึ่งเป็นเรื่องขอไปทีโดยไม่ถูกต้องได้แล้ว

ฝ่ายที่เห็นว่ามีความหมายต่างกัน เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติมาตรา 222 ที่ว่าค่าเสียหาย ได้แก่ การเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติย่อมเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ตามสัญญา จะพบว่าคำว่าค่าเสียหายและคำว่าค่าสินไหมทดแทนอยู่ในมาตราเดียวกันมีความสัมพันธ์กันในเชิงเป็นเหตุเป็นผลกัน โดยคำว่า “ค่าเสียหาย” เป็นเหตุที่เกิดขึ้นและคำว่าค่าสินไหมทดแทน เป็นผลทางกฎหมายที่บังคับให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายเพื่อทดแทนความเสียหายที่ได้เกิดมีขึ้น และยังมีนักกฎหมายที่เห็นว่าค่าเสียหายมีความหมายต่างจากค่าสินไหมทดแทนโดยให้เหตุผลไว้ว่า

---

[29] แหล่งเดิม.

ค่าสินไหมทดแทนจะเป็นการชดใช้ความเสียหายทำนองเดียวกับค่าเสียหาย แต่ก็ไม่เหมือนกันที่เดียว แม้จะคล้ายกันและใช้แทนกันได้แต่ก็ไม่เสมอไป ค่าสินไหมทดแทนหมายถึง การชดใช้แก่ผู้เสียหายเพื่อทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นทุกอย่างไม่ใช่เฉพาะแต่การชดใช้เป็นเงิน คำว่าค่าสินไหมทดแทนจึงมีความหมายกว้างกว่าค่าเสียหาย จึงกล่าวได้ว่าค่าเสียหายเป็นส่วนหนึ่งของค่าสินไหมทดแทน คำว่าสินไหมทดแทนเป็นคำที่นำมาจากภาษาอังกฤษว่า "Compensation" ซึ่งหมายถึงการทดแทนหรือการชดใช้ความเสียหายมิได้มุ่งเฉพาะเรื่องเงินอย่างค่าเสียหาย แต่การที่บทภาษาไทยมีคำว่า "ค่าสินไหม" นำหน้าคำว่าทดแทนอยู่ด้วย เป็นผลให้แยกกันไม่ค่อยออกจากคำว่าค่าเสียหายจึงมีการสับสนกันอยู่เสมอ[30]

จากคำทั้งสองดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า ค่าสินไหมทดแทนมีความหมายกว้างกว่าในลักษณะที่ว่าจะเป็นการกระทำใดๆ ก็ได้ขอเพียงสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ให้ผู้รับความเสียหายได้ กลับมาอยู่ในสถานะเสมือนไม่เกิดเหตุที่ต้องทดแทนกัน ส่วนใหญ่จะพบคำว่าค่าสินไหมทดแทนในกรณีละเมิด ดังปรากฏในมาตรา 420 และมาตรา 438 เป็นต้น ซึ่งการละเมิดเป็นนิติเหตุ ก่อนการละเมิดคู่กรณีไม่มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้น ความเสียหายใดที่เกิดขึ้นผู้เสียหายเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ เช่น การคืนทรัพย์ การชดใช้ราคาและการเรียกค่าเสียหายเป็นต้น แต่กรณีสัญญา คู่กรณีมีความผูกพันทางสัญญาอยู่ก่อนแล้ว เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญา เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงตามมาตรา 213 เช่น เรียกให้ส่งมอบทรัพย์หรือชำระราคาซึ่งเป็นการบังคับให้ปฏิบัติตามวัตถุแห่งหนี้หรือตามสัญญา ไม่ถือว่าเป็นการเรียกค่าสินไหมทดแทนหรือเจ้าหนี้ใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาแล้วให้กลับคืนสู่สถานะเดิมตามมาตรา 391 กรณีนี้ก็ไม่ถือว่าเป็นการทดแทนความเสียหายในความหมายของค่าสินไหมทดแทนเช่นกัน

ประเภทของค่าเสียหาย มี 2 กรณี คือ [31]

1) ค่าเสียหายตามที่ศาลสร้างขึ้น

(1) ค่าเสียหายแต่เพียงในนามหรือค่าเสียหายที่ให้แต่พอเป็นพิธี (Norminal Damages) เป็นค่าเสียหายที่โจทก์ถูกละเมิด แต่ความเสียหายนั้นไม่สามารถคำนวณหรือพิสูจน์ได้ว่าเสียหายไปเป็นจำนวนมากน้อยเท่าใด แต่สืบได้ว่าเสียหายจริง ศาลกำหนดค่าเสียหายให้ตามสมควรได้ เพื่อเป็นการรับรองสิทธิของโจทก์ที่ถูกกระทำละเมิด การกำหนดค่าเสียหายนี้เป็นหลักการของระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) โดยเฉพาะ

---

[30] แหล่งเดิม. หน้า 857-858.

[31] แหล่งเดิม. หน้า 863.

(2) ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ (Punitve or Examplary Damages) เป็นการกำหนดค่าเสียหายทางละเมิดที่ศาลกำหนดเป็นการลงโทษลูกหนี้ที่กระทำละเมิดด้วยความจงใจอย่างร้ายแรง เพื่อปรามมิให้กระทำมิชอบเช่นนั้นอีก และขณะเดียวกันยังเป็นเยี่ยงอย่างแก่ผู้อื่นมิให้กระทำด้วย ซึ่งเป็นค่าเสียหายที่เพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากค่าเสียหายที่ต้องชดใช้เพื่อทดแทนความเสียหายจริงจึงเป็นจำนวนค่าเสียหายที่มากกว่าความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับ โดยฝ่ายโจทก์ไม่จำต้องพิสูจน์จำนวนค่าเสียหายส่วนนี้เพราะศาลจะพิจารณากำหนดเองตามความเหมาะสมโดยคำนึงถึงลักษณะความร้ายแรงแห่งละเมิด สภาพและปริมาณความเสียหายที่โจทก์ได้รับตลอดจนฐานะทางเศรษฐกิจของจำเลย

2) ค่าเสียหายตามความเสียหายที่แท้จริง (Substantial Damages)

ค่าเสียหายตามความเสียหายที่แท้จริงมีวัตถุประสงค์ในการทดแทนความเสียหายให้แก่เจ้าหนี้โดยการกำหนดค่าเสียหายจากความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับจริง จากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ซึ่งต้องมีการคำนวณหรือการพิสูจน์ความเสียหายตามข้อเท็จจริง ไม่ว่าจะเสียหายมากหรือจะเสียหายน้อยก็ตาม เจ้าหนี้ก็มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้รับผิดชดใช้ได้ตามนั้น ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์การกำหนดค่าเสียหายเนื่องจากการไม่ชำระหนี้ และศาลจะพิพากษาให้เท่าที่โจทก์สืบได้ โดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 438

จากบทบัญญัติในมาตรา 438 นี้ ค่าสินไหมทดแทนมี 3 กรณี คือ

(1) คืนทรัพย์ที่ได้มาโดยละเมิดแก่เจ้าของเดิม หรือ

(2) ใช้ราคาทรัพย์สิน

(3) ค่าเสียหายอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ศาลอาจกำหนดให้ผู้กระทำละเมิดชดใช้แก่ผู้เสียหายได้ เช่น ค่าขาดรายได้ในระหว่างที่ผู้เสียหายต้องรักษาตัวในโรงพยาบาล ค่าเสียหายจากการสูญเสียความสามารถในการประกอบอาชีพโดยสิ้นเชิงหรือเพียงบางส่วน ค่าขาดไร้อุปการะกรณีผู้ตายมีหน้าที่ต้องอุปการะบุคคลอื่นตามกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 2960/2524 ไตเป็นอวัยวะสำคัญ ค่าเสียหายที่โจทก์ต้องเสียไตข้างหนึ่ง ศาลกำหนดให้ 100,000 บาท เป็นจำนวนที่พอสมควร

คำพิพากษาฎีกาที่ 5220/2539 แม้เกิดเหตุแล้วโจทก์ยังสามารถสอนหนังสือได้แต่การที่โจทก์ต้องทุพพลภาพเป็นอัมพาตตั้งแต่คอลงไปจึงทำได้แต่เพียงสอนหนังสืออย่างเดียวทั้งๆ ที่ความรู้ความสามารถของโจทก์สามารถก้าวหน้าไปในทางวิชาการ และดำรงตำแหน่งผู้บริหารได้ ถือได้ว่าโจทก์สูญเสียความสามารถประกอบการงานในอนาคตแล้ว และการที่โจทก์ไม่สามารถช่วยตนเองได้ต้องรักษาตัวไปตลอดชีวิต ไม่สามารถสมรสและมีบุตรได้ อนาคตทางการงานไม่อาจเจริญก้าวหน้าไปตามปกติ โจทก์ต้องได้รับความทุกข์ทรมานแสนสาหัสทั้งร่างกายและจิตใจตลอดชีวิต จึงได้รับค่าเสียหายในส่วนที่เป็นคุณค่าทุกข์ทรมานอีกส่วนหนึ่งด้วย

สำหรับกรณีค่าสินไหมทดแทนในกรณีทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ถึงตายนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 443 บัญญัติไว้ว่า

"กรณีทำให้เขาถึงตายนั้น ค่าสินไหมทดแทนได้แก่ ค่าปลงศพรวมทั้งค่าใช้จ่ายอันจำเป็นอย่างอื่นๆ อีกด้วย

ถ้ามิได้ตายในทันที ค่าสินไหมทดแทนได้แก่ค่ารักษาพยาบาล รวมทั้งค่าเสียหายที่ต้องขาดประโยชน์ทำมาหาได้ เพราะไม่สามารถประกอบการงานนั้นด้วย

ถ้าว่าเหตุที่ตายลงนั้นทำให้บุคคลหนึ่งคนใดต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายไปด้วย ไซร้ท่านว่าบุคคลนั้นชอบที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น"

กรณีค่าปลงศพนั้น หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการจัดการศพตามประเพณีของผู้ตายซึ่งเป็นหน้าที่ของทายาทที่จะต้องจัดการตามประเพณี ค่าใช้จ่ายในการนี้ ผู้จัดการศพมีสิทธิเรียกจากผู้ทำละเมิดได้ และเรียกได้ตลอดถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการตายของผู้ตายซึ่งจ่ายไปตามสมควรและตามความเป็นจริง ซึ่งศาลฎีกาเคยพิพากษาเป็นแนวไว้ดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1648/2509 ค่าปลงศพและค่าใช้จ่ายอันจำเป็นจะต้องพิจารณาตามความสมควรตามความจำเป็นและตามฐานะของผู้ตาย บิดา มารดา จึงต้องพิจารณาถึงประเพณีการทำศพตามลัทธินิยม ประกอบด้วย และต้องไม่ใช่รายการที่ฟุ่มเฟือยเกินไป

คำพิพากษาฎีกาที่ 5985/2539 ค่าใช้จ่ายในงานศพ เช่น ค่าดอกไม้ ค่าบุหรี่ถวายพระ ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายอันจำเป็นอย่างอื่นตาม ป.พ.พ. มาตรา 443 วรรคหนึ่ง ส่วนเงินที่มีผู้ช่วยทำศพผู้ตายมากน้อยเพียงใดก็นำมาบรรเทาความรับผิดของจำเลยไม่ได้

ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 443 วรรคสองได้แก่ [32]

1. ค่ารักษาพยาบาล หมายความถึง ค่ารักษา ค่าห้องพัก ค่าอุปกรณ์ ศาลฎีกา เคยพิพากษาว่า "ค่าจ้างนางพยาบาลเฝ้าไข้ ค่ายา ค่าจ้างรถแท็กซี่ที่ภรรยาไปเฝ้าเยี่ยมปรนนิบัติโจทก์ผู้เสียหายที่โรงพยาบาล และค่าจ้างรถแท็กซี่นั่งไปทำงานเพราะผู้เสียหายยังเดินไม่ได้ เป็นค่าสินไหมที่โจทก์เรียกเอาได้ตามมาตรา444 (คำพิพากษาฎีกาที่ 450/2516) ซึ่งถือว่าเป็นค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่ถูกทำละเมิดแก่ร่างกายและไม่ถึงตายได้เช่นเดียวกันกับกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 443 วรรค 2

ค่ารักษาพยาบาลนี้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกได้ทั้งในกรณีที่ได้จ่ายไปแล้วและที่จะต้องจ่ายต่อไปในอนาคต (คำพิพากษาฎีกาที่ 1794/2517)

---

[32] สุษม ศุภนิตย์. (2548). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด.** หน้า 223.

ในกรณีที่มีการชดใช้เยียวยาความเสียหายเนื่องจากผู้เสียหายมีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาลจากหน่วยงานหรือทางราชการ เดิมศาลฎีกาพิพากษาว่า ผู้เสียหายจะเรียกร้องค่ารักษาพยาบาลจากผู้ละเมิดอีกไม่ได้เพราะถือว่าโจทก์ไม่เสียหายอีกต่อไป (คำพิพากษาฎีกาที่ 884/2515) แต่ต่อมาในคำพิพากษาฎีกาที่ 2455/2519 ศาลฎีกาโดยที่ประชุมใหญ่วินิจฉัยว่า ค่ารักษาพยาบาลซึ่งรัฐจ่ายให้แก่ข้าราชการไม่เกี่ยวกับความรับผิดของจำเลย

2. ค่าเสียหายที่ต้องขาดประโยชน์ทำมาหาได้ เพราะไม่สามารถประกอบการงาน หมายความถึง ค่าเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับเนื่องจากถูกทำละเมิดจนไม่อาจประกอบการงานได้ ค่าเสียหายนี้ได้แก่ประโยชน์ที่ผู้เสียหายจะได้รับหากมีการประกอบการงานตามปกติ เป็นต้นว่า ค่าตอบแทนการทำงาน รายได้ตามปกติที่ได้จากการประกอบอาชีพ ถ้าหากผู้เสียหายไม่ได้ประกอบการงานอะไรค่าเสียหายส่วนนี้ยอมเรียกร้องมิได้ แต่ประโยชน์ที่ได้จากการทำงานไม่จำเป็นต้องเป็นเงินเสมอไป ประโยชน์นั้นอาจจะเป็นอย่างอื่น เช่น แรงงานในครัวเรือนในกรณีที่ผู้เสียหายเป็นแม่บ้าน เป็นต้น ค่าเสียหายที่เรียกได้ตามมาตรา 443 วรรคสองนี้ เรียกได้เพียงระหว่างเวลาที่ผู้เสียหายรักษาพยาบาลเพราะถูกทำละเมิด จนกระทั่งตายเท่านั้น หลังจากนั้นแล้ว ค่าขาดประโยชน์จากแรงงานของผู้ตายต้องพิจารณาตามมาตรา 445

คำพิพากษาฎีกาที่ 2480/2532 โจทก์ได้รับบาดเจ็บสะบ้าหัวเข่าขวาแตก ได้รับอันตรายสาหัส นอนพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลถึง 15 วัน และเมื่อออกจากโรงพยาบาลยังต้องไปรักษาตัวต่อที่บ้านอีกหลายเดือน ไม่สามารถใช้ขาขวาได้ดีเหมือนเดิม นั่งพับเพียบไม่ได้ นั่งยองๆ ไม่ได้ ขาไม่มีกำลัง ไม่สามารถวิ่ง และออกกำลังได้ เห็นได้ว่าโจทก์ได้เสื่อมเสียบุคลิกภาพไป สมควรกำหนดค่าเสียหายให้ 10,000 บาท

ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 443 วรรคท้าย[33]

ผู้มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูในกรณีที่ผู้ถูกทำละเมิดตามมาตรานี้ได้แก่ทายาทโดยธรรมซึ่งกฎหมายกำหนดสิทธิในการได้รับการอุปการะไว้ คือ บิดามารดา สามีภรรยา บุตรผู้เยาว์ บุตรผู้บรรลุนิติภาวะแล้ว แต่เป็นคนทุพพลภาพ หาเลี้ยงตนเองมิได้ ในเรื่องค่าสินไหมทดแทนตามมาตรานี้มีแนววินิจฉัยของศาลฎีกา ดังนี้ คือ

1. ต้องเป็นสิทธิตามกฎหมายเท่านั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 508/2519 บิดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูเฉพาะบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว มีสิทธิเพียงรับมรดกในฐานะเป็นทายาทโดยธรรมตามมาตรา 1629 จึงไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในเหตุขาดไร้อุปการะตามกฎหมายจากผู้ละเมิดทำให้บิดาถึงแก่ความตาย กรณีไม่ใช่ช่องว่างที่จะนำ ป.พ.พ. มาตรา 4 มาบังคับ

---

[33] แหล่งเดิม. หน้า 224-228

คำพิพากษาฎีกาที่ 901/2520 สามีภริยา ต้องอุปการะเลี้ยงดูกัน จำเลยยิงสามีโจทก์ตายโดยละเมิด ทำให้โจทก์ขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย โจทก์นำสืบจำนวนแน่นอนไม่ได้ ศาลกำหนดค่าเสียหายให้ตามสมควรแก่พฤติการณ์ และความร้ายแรงแห่งละเมิด

2. การขาดไร้อุปการะไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงฐานะของผู้มีสิทธิได้รับอุปการะ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1553-1555 /2520 กรณีละเมิดทำให้ถึงตาย โจทก์นำสืบค่าใช้จ่ายในการทำศพ ได้ไม่แน่นอน ศาลกำหนดให้ได้ตามสมควร ส่วนค่าขาดไร้อุปการะนั้นเป็นสิทธิที่จะได้รับเป็นค่าเสียหาย ไม่ต้องคำนึงถึงว่าโจทก์ยากไร้อย่างการเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูโดยตรง

คำพิพากษาฎีกาที่ 1938/2523 เมื่อคดีฟังได้ว่าจำเลยขับรถโดยประมาทเป็นเหตุให้บุตรโจทก์ถึงแก่ความตาย อันทำให้โจทก์ขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย จำเลยก็ต้องรับผิดชดใช้ค่าขาดไร้อุปการะให้แก่โจทก์ แม้ในขณะผู้ตายถึงแก่ความตาย ผู้ตายจะไม่มีรายได้อย่างใดและโจทก์ ประกอบอาชีพมีรายได้อยู่ก็ตาม และแม้โจทก์จะไม่ได้นำสืบว่าค่าสินไหมทดแทนสำหรับรายการนี้และสำหรับการฌาปนกิจศพผู้ตายมีจำนวนเท่าใด ศาลก็มีอำนาจกำหนดให้ตามที่เห็นสมควร

3. เฉพาะกรณีทำละเมิดถึงตายเท่านั้นที่อาจเรียกร้องค่าขาดไร้อุปการะได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1251/2505 ความรับผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 443 ซึ่งให้สิทธิผู้ขาดไร้อุปการะตามกฎหมายที่จะฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนได้นั้นต้องเป็นกรณีที่ผู้ทำละเมิดทำให้เขาถึงตาย หากมีการทำละเมิดแต่ไม่ถึงตายผู้ทำละเมิดก็ไม่ต้องรับผิดต่อผู้ที่อ้างว่าขาดไร้อุปการะ

กรณีการเรียกค่าสินไหมทดแทนในกรณีทำละเมิดต่อร่างกายและอนามัยนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 444 บัญญัติไว้ว่า

"ในกรณีทำให้เสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัยนั้น ผู้ต้องเสียหายชอบที่จะได้ชดใช้ค่าใช้จ่ายอันตนต้องเสียไป และค่าเสียหายเพื่อการที่เสียความสามารถประกอบการงานสิ้นเชิงหรือแต่บางส่วน ทั้งในเวลาปัจจุบันนั้น และเวลาในอนาคตด้วย

ถ้าในเวลาที่พิพากษาคดี เป็นพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ว่าความเสียหายนั้นได้มีแท้จริงเพียงใด ศาลจะกล่าวในคำพิพากษาว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกินสองปีก็ได้"

ค่าเสียหายตามมาตรานี้ได้แก่

1. ค่าใช้จ่ายที่ได้เสียไปจริง หมายถึง ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเยียวยาแก้ไขให้ฟื้นคืนสภาพเดิมได้แก่ค่ารักษาพยาบาล นอกจากนี้ได้แก่ ค่าเสียหายเพื่อการเสียความสามารถประกอบการงานของผู้ถูกทำละเมิดไม่จำเป็นต้องเป็นงานปกติ อาจเป็นงานพิเศษ หรือทำเป็นครั้ง

คราวก็ได้ เช่น แม่บ้าน หากถูกทำละเมิดเป็นผลให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตน ก็เรียกค่าเสียหายได้ แต่ถ้าหากไม่สามารถประกอบการงานแต่ก็ยังมีประโยชน์มีรายได้จะเรียกค่าเสียความสามารถประกอบการงานหาได้ไม่ ซึ่งเรื่องนี้กฎหมายอนุญาตให้เรียกได้ถึงความเสียหายในอนาคตด้วย ไม่ว่าจะเสียความสามารถประกอบการงานหาได้แต่บางส่วน เช่น นิ้วมือขาดไป 2 นิ้ว ทำให้หยิบจับไม่ถนัด ทำงานพิมพ์ดีดไม่ได้เท่าคนปกติ หรือเสียความสามารถโดยสิ้นเชิง เช่น แขนขาด ขาขาดทั้งสองข้าง ไม่สามารถเดินหรือขับรถได้เหมือนปกติ

ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าในกรณีความเสียหายในปัจจุบันต้องปรากฏว่าความเสียหายนั้นเกิดจากการกระทำละเมิดและการสูญเสียความสามารถนั้นต้องเกี่ยวกับการงานที่ผู้เสียหายกระทำด้วย ผู้เสียหายจึงจะมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายประเภทนี้ได้

ตัวอย่างเช่น ถูกทำละเมิดบาดเจ็บ ทุพพลภาพ และตาบอดสองข้างไม่สามารถทำงานอาชีพที่เคยทำอยู่ได้ เรียกค่าสูญเสียความสามารถประกอบการงานได้

แต่ถ้าหากถูกทำละเมิด ทุพพลภาพไม่สามารถเดินได้เหมือนคนปกติ ไม่ทำให้งานเขียนหนังสือขายต้องกระทบกระเทือน เพราะงานที่ทำคือการเขียนซึ่งใช้มือและสมอง ดังนี้ไม่เรียกว่าเสียความสามารถในการประกอบการงาน

2. ค่าเสียหายเพื่อการที่เสียความสามารถประกอบการงานสิ้นเชิงหรือบางส่วนทั้งปัจจุบันและอนาคต ค่าเสียหายในกรณีเกี่ยวกับความสามารถประกอบการงานนี้กฎหมายให้เรียกได้ถึงผลแห่งความเสียหายในอนาคตด้วย ทั้งนี้เพราะการสูญเสียความสามารถในการประกอบการงานโดยสิ้นเชิงหรือแต่บางส่วนนั้น ย่อมส่งผลให้ผู้เสียหายขาดประโยชน์อันพึงได้จากการประกอบการงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต การกำหนดค่าเสียหายประเภทนี้จึงเป็นเรื่องที่ศาลจะต้องใช้ดุลพินิจโดยอาศัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรายได้และอายุของผู้เสียหายเป็นเกณฑ์พิจารณา ความเสียหายในอนาคต หมายถึงความสามารถซึ่งโดยปกติคนทั่วไปจักต้องมีอยู่และใช้ความสามารถตามปกติประกอบการงานเพื่อเลี้ยงชีพของตนในอนาคต แม้ว่าในปัจจุบันจะยังมิได้ประกอบการงานก็ตาม แต่ถ้าถูกทำละเมิดจนร่างกายผิดปกติย่อมหมายถึงสูญเสีย ความสามารถที่จะประกอบการงานในอนาคตนั่นเอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 1721/2513 โจทก์ได้รับอันตรายสาหัส เพราะการกระทำละเมิดของจำเลย จนโจทก์เองไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรเล็กๆได้เอง ต้องจ้างคนใช้เลี้ยงให้ นับว่าเป็นความเสียหายซึ่งเป็นผลโดยตรงซึ่งเกิดจากการกระทำผิดของจำเลย โจทก์ย่อมมีอำนาจฟ้องเรียกให้จำเลยชดใช้ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 67/2539 ค่าเสียหายจากการกระทำละเมิดในกรณีที่ผู้เสียหายได้รับอันตรายสาหัสและทุพพลภาพ ได้แก่ ค่ารักษาพยาบาล ค่าขาเทียม ค่าเสียความสามารถในการประกอบการงานทั้งในปัจจุบันและอนาคตตามมาตรา 444 และค่าสินไหม

ทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินตามมาตรา 446 วรรคหนึ่ง ได้แก่ ค่าที่ต้องทุพพลภาพพิการตลอดชีวิตต้องทรมานร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ หากทรัพย์สินหายจากการกระทำละเมิดก็มีสิทธิได้รับชดใช้อีกต่างหาก

มาตรา 444 วรรคสอง เปิดโอกาสให้ศาลสงวนไว้ในคำพิพากษาซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นได้ภายในเวลาไม่เกินสองปี ซึ่งหมายความว่าหากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้เสียหายเปลี่ยนแปลงไป ศาลอาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนใหม่ได้ ตัวอย่างเช่นผู้เสียหายถูกทำละเมิดแขนขวาเป็นอัมพาตใช้งานไม่ได้ ปีต่อมาอาการดีขึ้นและสามารถใช้แขนขวาได้เกือบเป็นปกติ ดังนี้ ถ้าศาลกำหนดค่าเสียหายในเรื่องขาดความสามารถประกอบการงานแต่บางส่วนไว้เป็นเงินจำนวนหนึ่ง และอีกจำนวนหนึ่งให้จ่ายเป็นงวดตลอดเวลาที่ยังทำงานไม่ได้ เงินงวดหลังนี้อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ถ้าหากความสามารถนั้นกลับคืนมาเหมือนเดิมหรือดีขึ้นจนเกือบเป็นปกติหรือในทางกลับกันคืออาจสูญเสียความสามารถไปโดยสิ้นเชิง ศาลก็แก้ไขได้ ดังนี้เป็นต้น

ในกรณีนี้ท่านอาจารย์ไพจิตร ปุณณพันธุ์[34] ได้มีความเห็นว่า “การสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาจะต้องกล่าวไว้ในคำพิพากษา ถ้าพิพากษาคดีไปแล้วจะสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขย่อมไม่ได้ ถ้ากำหนดไว้ 1 ปีก็จะขยายไปอีก 1 ปี ไม่ได้ แม้รวมกันแล้วไม่เกิน 2 ปีก็ตาม เพราะจะเป็นการแก้ไขคำพิพากษาของศาล (ป.ว.พ. มาตรา 143 วรรค 2) การแก้ไขคำพิพากษานี้ แก้ไขได้เฉพาะจำนวนค่าเสียหายไม่ว่าจะเป็นในทางเพิ่มหรือลดจำนวนเท่านั้นจะแก้ไขอย่างอื่น เช่น ข้อวินิจฉัยของศาลว่าจำเลยต้องรับผิดเป็นไม่ต้องรับผิดหรือเพิกถอนเสียเลยย่อมไม่ได้ การแก้ไขจะแก้ไขในเวลาใด สักกี่ครั้งก็ชอบที่จะทำได้แต่ต้องทำภายในกำหนดเวลาที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา”

คำพิพากษาฎีกาที่ 975/2495 ปรากฏจากการพิจารณาคดีว่า อาการป่วยของโจทก์ยังไม่หาย ยังไม่เป็นการแน่นอนลงไปที่เดียวว่าโจทก์จะพิการต่อไปจนตลอดชีวิตหรือ อาจหายได้ ศาลย่อมมีอำนาจสงวนสิทธิไว้ในคำพิพากษาที่จะแก้ไขคำพิพากษาในเรื่องกำหนดค่าเสียหายไว้ภายใน 2 ปี

ค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหายตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

สินไหมทดแทนและค่าเสียหายตาม มาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แยกออกได้เป็นค่าเสียหายที่เกิดต่อบุคคลและทรัพย์สินและค่าเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ แยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

---

[34] ไพจิตร ปุณณพันธุ์. (2548). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด.** หน้า 205-206.

1. ค่าเสียหายที่เกิดต่อบุคคลและทรัพย์สิน

ในการก่อให้เกิดมลพิษที่จะทำให้ต้องรับผิดตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 นั้น มลพิษนั้นจะต้องเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย เช่น ทำให้ผู้รับมลพิษได้รับการเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐด้วยก็ได้ เช่น มลพิษที่รั่วไหลมาจากโรงงานทำให้ไม้ผลของผู้เสียหายไม่ออกผล ซึ่งผู้ต้องรับผิดก็คือเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้น ในกรณีผู้รับผิดชดใช้ค่าเสียหายนี้มีปัญหาที่น่าสนใจคือหากมีการเปลี่ยนแปลงเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษแล้ว เจ้าของคนใหม่หรือคนเก่าจะต้องรับผิด เช่น เจ้าของโรงงานเก็บสารพิษไว้ในบริเวณโรงงานของตนได้ขายโรงงานนี้พร้อมที่ดินให้ผู้ประกอบการรายใหม่ ต่อมาเกิดมีการรั่วไหลของสารพิษทำความเสียหายให้บุคคลอื่น ในกรณีเช่นนี้ผู้ใดจะเป็นผู้รับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้ ในสหรัฐอเมริกา กฎหมาย The Comprehensive Environmental Responses, Compensation, and Liability Act, 1980 (CERCLA) มาตรา 107 กำหนดให้เจ้าของที่ดินต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากวัตถุอันตรายและรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในการขจัดวัตถุอันตรายนั้นในที่ดินของตนเอง แม้ว่าจะไม่ทราบว่ามีการฝังวัตถุนั้นในที่ดินของตนก็ตาม เช่น คดี United States V.Maryland Bank & Trust Co., 632 F. Supp. 573 จำเลยเป็นธนาคารรับจำนองที่ดินจากผู้กู้เงิน ผู้กู้ผิดนัดชำระหนี้ จำเลยจึงบังคับจำนองยึดที่ดินแปลงนั้น ศาลวินิจฉัยว่าจำเลยต้องรับผิดต่อวัตถุอันตรายที่ฝังอยู่ในที่ดินแปลงนั้น แม้จำเลยจะไม่ทราบว่ามีการฝังวัตถุอันตรายนั้นก็ตาม ซึ่งการตัดสินนี้ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่เจ้าของที่ดิน ต่อมารัฐสภาอเมริกัน จึงได้แก้กฎหมายดังกล่าว เมื่อปีค.ศ. 1986 ว่า ผู้ที่ได้ที่ดินมาโดยสุจริตไม่ต้องรับผิดตามมาตรา 107 ของกฎหมายดังกล่าว[35] บุคคลผู้มีสิทธิได้รับการชดใช้ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนตามมาตรานี้ได้แก่ ผู้ที่ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่ายกาย สุขภาพอนามัยและผู้ได้รับความเสียหายทางทรัพย์สิน ส่วนค่าเสียหายนั้น จะได้แก่อะไรบ้างนั้นมาตรานี้มิได้ระบุรายละเอียดไว้

ส่วนในวรรคท้ายของมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กล่าวถึงค่าเสียหายไว้ว่า “หมายความรวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย” ดังนั้นค่าเสียหายตามมาตรานี้จึงมี 2 ส่วนคือ

---

[35] อำนาจ วงศ์บัณฑิต. (2550). **กฎหมายสิ่งแวดล้อม.** หน้า 544.

1) ค่าเสียหายตามปกติ คือความเสียหายที่เกิดจากมูลละเมิด เช่น ค่าเสียหายของปลาในกระชังที่ถูกมลพิษตาย ค่ารักษาพยาบาลที่ต้องเสียไปเพราะความเจ็บป่วยอันเกิดจากมลพิษ ค่าขาดรายได้ในระหว่างที่ผู้เสียหายยังไม่อาจทำงานได้

2) ค่าเสียหายที่ทางราชการต้องเสียไปในการกำจัดมลพิษ แนวความคิดนี้สอดคล้องกับหลักการที่ว่า "ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย" ซึ่งไม่มีปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หลักการนี้จึงเป็นหลักการใหม่ในระบบกฎหมายไทย เช่น รถบรรทุกสารเคมีอันตรายพลิกคว่ำทำให้สารเคมีหกกระจายไปในบริเวณกว้างก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ส่วนราชการที่ทำการขจัดสารเคมีบริเวณดังกล่าวมีสิทธิเรียกค่าใช้จ่ายที่ได้เสียไปจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองรถบรรทุกที่พลิกคว่ำนั้นได้ ซึ่งส่วนราชการที่จะมีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายนั้นจะต้องเป็นหน่วยราชการที่มีภาระหน้าที่ดังกล่าว หากเป็นหน่วยราชการที่มิได้มีภาระหน้าที่ก็ย่อมไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายที่ได้จ่ายไปในการขจัดมลพิษนั้น นอกจากนั้นค่าใช้จ่ายนั้นจะต้องเป็นค่าใช้จ่ายที่หน่วยงานราชการนั้นได้ใช้ไปในการขจัดมลพิษเท่าที่จ่ายจริงทั้งกระทำในที่ดินของเอกชนเพื่อประโยชน์ต่อเอกชนหรือในที่สาธารณประโยชน์ส่วนรวมก็ตาม ทั้งนี้เพราะทางราชการมีหน้าที่ต้องป้องกันและบรรเทาผลร้ายที่จะเกิดจากมลพิษต่อสาธารณชน ส่วนเอกชนที่ได้รับความเสียหายถ้าทางราชการ ได้ดำเนินการขจัดมลพิษไปแล้วเอกชนรายนั้นก็ไม่ควรจะเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ก่อมลพิษนั้นอีก

2. ค่าเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ

ตามบทบัญญัติมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดว่าผู้ใดก็ตามมีการกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายและก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ผู้กระทำหรือละเว้นการกระทำจะต้องใช้ค่าเสียหายแก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากร ธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายไปจากการนั้น เช่น ลักลอบตัดต้นไม้จากป่าสงวนแห่งชาติ ผู้ลักลอบตัดไม้จะต้องจ่ายค่าเสียหายแก่รัฐเป็นเงินเท่ากับมูลค่าของต้นไม้ที่ถูกตัด นอกจากนี้หากรัฐสามารถพิสูจน์ได้ว่านอกจากต้นไม้ที่ถูกตัดแล้ว ยังสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอื่นๆ อีก รัฐก็สามารถเรียกค่าเสียหายดังกล่าวได้อีก หรือกรณีโรงงานปล่อยสารเคมีลงแม่น้ำก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ การคิดคำนวณค่าเสียหายนั้นมิได้พิจารณาแต่เพียงปลาตายจำนวนเท่าใดเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณาถึงความเสียหายต่อแม่น้ำทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นพืชน้ำ สัตว์น้ำทุกชนิดที่อาศัยในแม่น้ำสายนั้น ผู้ก่อความเสียหายจะต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่รัฐซึ่งได้แก่หน่วยงานของรัฐที่เป็นโจทก์ฟ้องตามมาตรา 97 ส่วนหน่วยงานใดจะมีอำนาจฟ้องก็ต้องพิจารณาเป็นกรณีไปว่าหน่วยงานนั้นมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองดูแลหรือบำรุงรักษาทรัพยากร ธรรมชาติ หรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

ที่สูญหาย ถูกทำลายหรือถูกทำให้เสียหายหรือไม่ หากมีความเกี่ยวข้องหน่วยงานนั้นย่อมสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายได้

การเรียกร้องค่าเสียหาย

การเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มิได้บัญญัติวิธีการเรียกร้องไว้จึงต้องพิจารณาจากหลักในเรื่อง ค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 438 มาตรา 443 ประกอบกับมาตรา 444 ตามที่กล่าวมาแล้ว ใช้บังคับ

ดังได้กล่าวมาแล้ว ในการเรียกร้องค่าเสียหายในคดีแพ่งนั้น โจทก์มีหน้าที่นำสืบให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเสียหายเช่นว่านั้นจริง แม้จำเลยจะไม่ได้ต่อสู้ในเรื่องค่าเสียหายไว้ในคำให้การหรือในการสืบพยานของตนก็ตาม ซึ่งโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมก็เช่นกันโจทก์มีหน้าที่นำสืบให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลย แต่ในบางครั้งขณะดำเนินคดีความเสียหายที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถคิดคำนวณเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนได้ หรือต้องใช้ความรู้ความสามารถเป็นพิเศษของพยานผู้เชี่ยวชาญจึงจะสามารถกำหนดค่าเสียหายได้ ประกอบกับหลักในการคำนวณค่าเสียหายต้องอาศัยพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและวิศวกรรม ตลอดจนต้องใช้ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งการนำสืบดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่าย ทำให้โจทก์ไม่สามารถนำสืบแสดงพยานหลักฐานในเรื่องค่าเสียหายได้ แม้มาตรา 444 วรรคสองจะกำหนดไว้ว่าในเวลาที่พิพากษาคดีเป็นพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ว่าความเสียหายนั้นได้มีแท้จริงเพียงใด ศาลจะกล่าวในคำพิพากษาว่ายังสงวนสิทธิไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกินสองปีได้ก็ตาม แต่ศาลจะใช้สิทธิตามมาตรา 444 วรรคสองก็ต่อเมื่อเป็นกรณีพ้นวิสัยที่ศาลจะทราบได้และเป็นกรณีที่หากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้เสียหายเปลี่ยนแปลงไป ศาลจึงอาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนใหม่ได้ ซึ่งการที่ศาลสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาไว้เพียงสองปี ตามมาตรา 444 วรรคสองนั้น ระยะเวลาเพียงสองปีดังกล่าวไม่อาจจะเยียวยาความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจริงๆ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นที่ทราบดีอยู่แล้วว่า โรคที่เกิดจากสารพิษนั้นใช้ระยะเวลาในการฟักตัวนานกว่าระยะเวลาสองปี เช่น ในระยะแรกๆ หรือในช่วงสองปีดังกล่าว โจทก์อาจจะป่วยเป็นแค่โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ ต่อมาอีก 5 ปี โจทก์อาจป่วยเป็นโรคมะเร็งก็ได้ ซึ่งก็ล่วงเลยระยะเวลาที่ศาลจะสามารถแก้ไขคำพิพากษาในส่วนของค่าสินไหมทดแทนได้ เช่นนี้แม้ศาลจะสามารถสงวนสิทธิในการแก้ไขคำพิพากษาในส่วนค่าสินไหมทดแทนใหม่ แต่ก็อาจไม่เกิดประโยชน์แก่โจทก์ โจทก์จึงยังมีอุปสรรคในการฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายในการนำสืบพิสูจน์แสดงหลักฐานความเสียหายและจำนวนค่าเสียหายอยู่เช่นเดิม

อย่างไรก็ดี แม้ในกรณีที่ไม่สามารถนำสืบให้ศาลเห็นถึงความเสียหายเป็นจำนวนแน่นอนศาลไทยก็เคยพิพากษาให้ค่าเสียหายอย่างต่ำแก่โจทก์ที่เรียกว่า Norminal damage เช่น

โจทก์สืบไม่ได้ว่าทรัพย์สินของโจทก์เสียหายไปมากน้อยเท่าใด แต่สืบได้ว่าเสียหายจริง ศาลกำหนดให้ตามสมควรได้ ซึ่งการกำหนดค่าเสียหายประเภทนี้ ศาลมีอำนาจกำหนดได้ตามหลักมาตรา 438 ส่วนการกำหนดค่าสินไหมตามความเสียหายจริง (Substantial damage) นั้น ศาลกำหนดให้ได้เสมอ ตราบเท่าที่โจทก์นำสืบพิสูจน์ความเสียหายที่แท้จริงได้ แต่ถึงแม้ศาลจะสามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าเสียหายให้ได้ แต่ศาลก็ยังจำเป็นที่จะต้องดูพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องประกอบในการใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายดังกล่าว หากศาลเห็นว่าค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องมาสูงเกินส่วน ศาลก็มีสิทธิลดจำนวนค่าเสียหายลงได้

กล่าวโดยสรุป ค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหายตามาตร 96 ที่เอกชนสามารถเรียกร้องได้นั้นได้แก่ค่าสินไหมทดแทนตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 438 มาตรา 443 และมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากค่าสินไหมทดแทนที่ผู้ได้รับความเสียหายสามารถเรียกได้แล้วทางราชการก็สามารถเรียกค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปจริงในการขจัดมลพิษนั้นด้วย ซึ่งเป็นแนวความคิดตามหลักที่ว่า “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย”

บทที่ 5
สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมกำลังจะกลายเป็นปัญหาสำคัญและขยายวงกว้างในสังคมไทยไปแล้วทั้งนี้เนื่องมาจาก นโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ดังนั้นหากไม่เร่งรีบหาแนวทางแก้ไขจะทำให้ปัญหารุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เนื่องจากปัญหามลพิษสามารถเกิดขึ้นได้จากหลายแหล่งด้วยกัน เช่น จากโรงงานอุตสาหกรรมจากภาคเกษตรกรรม จากแหล่งชุมชน กฎหมายที่จะนำมาใช้บังคับให้เกิดประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงต้องมีประสิทธิภาพและทันสมัย ปัจจุบันกฎหมายที่จะนำมาใช้เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แต่เนื่องจากคดีทางสิ่งแวดล้อมนั้นมีลักษณะคดีที่แตกต่างจากคดีละเมิดโดยทั่วไป คือ

1. คดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมผู้กระทำมิได้มุ่งกระทำต่อผู้เสียหายคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

2. ความเสียหายจะเกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสมอ

3. ความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของบุคคล

ดังนั้นมลพิษทางสิ่งแวดล้อมนั้นจึงก่อให้เกิดความเสียหาย 2 กรณีด้วยกัน คือ ความเสียหายที่เกิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะเดียวกันก็เกิดความเสียหายต่อบุคคลด้วย คดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจึงมีลักษณะแตกต่างจากคดีละเมิดตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพราะกฎหมายลักษณะละเมิดมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองบุคคลมิให้ถูกล่วงสิทธิ ผิดหน้าที่จากการกระทำของบุคคลอื่น และผู้เสียหายมีภาระในการพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ก่อมลพิษนั้น ดังนั้นการใช้กฎหมายลักษณะละเมิดตามมาตรา 420 จึงไม่มีประสิทธิภาพสำหรับในกรณีทรัพย์อันตรายตามมาตรา 437 นั้นเป็นเรื่องของความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ก็มีปัญหาว่าสารที่ก่อให้เกิดมลพิษในลักษณะต่างๆนั้นมิได้เป็นทรัพย์อันตรายโดยสภาพของมันเองทุกชนิดไป เช่น กากน้ำตาลจากโรงงานโดยสภาพมิได้เป็นทรัพย์อันตรายแต่อย่างใด แต่หากมีการสะสมจนถึงระดับหนึ่งจะแสดงความเสียหายให้ปรากฏขึ้น เช่น กรณีของแม่น้ำพอง ดังนั้นการนำมาตรา 420

และมาตรา 437 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้ในกรณีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจึงมีข้อขัดข้อง นอกจากนั้นยังมีข้อจำกัดในเรื่องอายุความคือจะต้องฟ้องคดีภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำละเมิด

จากข้อขัดข้องดังกล่าวจึงได้มีการปรับปรุงกฎหมายโดยตราเป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในพระราชบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติถึงการดำเนินคดีแพ่งลักษณะละเมิดกับผู้ก่อมลพิษไว้ในมาตรา 96 และให้ผู้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินเสียหายต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไว้ในมาตรา 97

มาตรา 96 นี้เป็นเพียงบทสันนิษฐานเบื้องต้นว่าผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น เป็นการนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) มาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด มาจากแนวคิดที่ว่าเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลใด จะต้องมีการชดใช้และเยียวยาความเสียหายนั้นเสมอ โดยไม่คำนึงว่าผู้กระทำจะจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ หลักการนี้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลในความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินจากการกระทำของบุคคลอื่น จึงเรียกว่าความรับผิดโดยเคร่งครัด หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ความรับผิดโดยปราศจากความผิด (Liability without fault) หมายความว่า ผู้กระทำยังคงต้องรับผิดแม้จะมิได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม หลักความรับผิดนี้เป็นการวางหลักกฎหมายต่อผู้ถูกกล่าวหาโดยสันนิษฐานว่าเป็นผู้กระทำผิดและต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น ดังนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการกระทำนั้นเข้าข้อยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนด จึงจะหลุดพ้นจากความรับผิด

แม้จะเป็นการนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม แต่อย่างใดก็ตาม มาตรา 96 นี้ผู้ได้รับความเสียหายยังคงมีภาระในการพิสูจน์ใน 2 ประเด็นคือ

1. มีการรั่วไหลของมลพิษจากแหล่งกำเนิดมลพิษ

2. สาเหตุแห่งความเสียหายที่มีต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัยและทรัพย์สิน ของผู้ได้รับความเสียหายเกิดจากสารพิษที่แพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น

ในการแก้ปัญหาดังกล่าวผู้เขียนจึงเห็นว่าน่าจะนำทฤษฎีเรื่องความน่าจะเป็น (Probability Theory) มาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม โดยนำมาปรับเสริมควบคู่ไปกับหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดเป็นการลดภาระการพิสูจน์ของผู้ได้รับความเสียหายได้ยิ่งกว่าการใช้หลักความรับผิดโดยเคร่งครัดเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ ทฤษฎีความน่าจะเป็น เป็นทฤษฎีทางคณิตศาสตร์ที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพิสูจน์ความเสียหายที่ได้รับแทนทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (Causation) เพื่อที่จะผลักภาระการพิสูจน์ให้แก่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย โดยผู้เสียหายเพียงแต่พิสูจน์ในเบื้องต้นว่า ผู้เสียหายได้บริโภคหรือได้รับสารพิษที่แพร่กระจายอันเกิด

จากการกระทำของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษและสารพิษนั้นน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้สิ้นสงสัยว่าสาเหตุแห่งความเสียหายที่มีผลต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัยและทรัพย์สิน ของผู้ได้รับความเสียหายเกิดจากสารพิษที่แพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นซึ่งต้องใช้ความเชี่ยวชาญพิเศษทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์ และจะเป็นภาระอย่างมากแก่ผู้เสียหายซึ่งส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนและขาดความรู้ความสามารถในการแสวงหาพยานหลักฐาน เพียงเท่านี้ภาระการพิสูจน์ก็ตกอยู่กับเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ ที่จะต้องมีภาระในการพิสูจน์หักล้างว่าความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับนั้นเกิดจากสาเหตุอื่นที่น่าเชื่อถือ มากกว่าเกิดจากการกระทำของตนโดยมีภาระหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้สิ้นสงสัยโดยจะต้องใช้หลักฐานความรู้ความเชี่ยวชาญทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์มายืนยัน หากพิสูจน์ไม่ได้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษย่อมตกเป็นผู้รับผิดชดใช้ค่าเสียหาย การนำความคิดหรือทฤษฎีความน่าจะเป็นมาปรับใช้เสริมหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดในคดีสิ่งแวดล้อมจึงช่วยลดภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายในเรื่องที่ต้องพิสูจน์ให้ชัดเจนหรือสิ้นสงสัยว่าสาเหตุแห่งความเสียหายต่อชีวิตร่างกาย อนามัย และทรัพย์สินที่ตนได้รับ เกิดจากหรือมีสาเหตุมาจากสารพิษที่แพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดมลพิษได้ดียิ่งขึ้น

มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติถึงความรับผิดของผู้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณะสมบัติ ของแผ่นดินเสียหาย ว่าต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายไป โดยมาตรา 97 แตกต่างจากมาตรา 96 เนื่องจากมาตรา 97 เฉพาะรัฐเท่านั้นที่เป็นผู้เสียหายและมีอำนาจดำเนินคดีต่อผู้ก่อให้เกิดความเสียหายได้ เนื่องจากกฎหมายใช้ถ้อยคำว่า "ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน" และ "ชดใช้ค่าเสียหายแก่รัฐ" คำว่า รัฐ ในที่นี้หมายถึง หน่วยงานของรัฐที่ได้รับความเสียหายต่อทรัพย์สินที่อยู่ในครอบครองและดูแลตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐ

เอกชนหรือองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมไม่มีอำนาจฟ้องคดีต่อผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติตามมาตรานี้

มาตรา 97 นั้น กฎหมายใช้คำว่า "ผู้ใด" กระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย คำว่า "ผู้ใด" ในที่นี้มิได้มีความชัดเจนเหมือนมาตรา 96 ดังนั้น จึงหมายถึง บุคคลใดก็ได้จะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ หรือแม้แต่จะเป็นหน่วยงานของรัฐเองก็ได้ เพียงแต่ว่าหากเป็นหน่วยงานของรัฐแล้วหากมีการฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันเอง มีมติคณะรัฐมนตรีให้นำเรื่องที่พิพาทเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการระงับข้อพิพาทในทางแพ่งระหว่างหน่วยงานของรัฐก่อนที่จะมีการฟ้องเป็นคดี

อย่างไรก็ตามแม้เอกชนหรือองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมจะไม่เป็นผู้เสียหายตามมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และไม่สามารถฟ้องผู้ก่อให้เกิดความเสียหายเป็นคดีแพ่งเรียกให้ชดใช้ความเสียหายให้แก่รัฐก็ตาม แต่หากหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย หรือล่าช้าเกินสมควรหรือไม่กระทำการใดๆ ในหน้าที่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นเหตุให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเสียหาย หรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมิอาจหลีกเลี่ยงได้ประชาชนหรือเอกชนหรือองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมก็สามารถใช้สิทธิทางศาล ป้องกันความเสียหายในอนาคตของตน โดยฟ้องเป็นคดีปกครองเพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติตามกฎหมาย ตามมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

ส่วนประเด็นเรื่องความเสียหายที่ได้รับและค่าเสียหายในอนาคตเป็นจำนวนเท่าใดนั้นยังคงเป็นภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายที่จะพิสูจน์ว่าตนได้รับความเสียหายอย่างไรและค่าเสียหายเป็นจำนวนเท่าใด ไม่เช่นนั้นศาลไม่อาจกำหนดค่าเสียหายให้ได้ มีคดีศาลปกครองกลาง ได้วินิจฉัยในประเด็นค่าความเสียหายในอนาคตไว้ในคดีกัมมันตภาพรังสีโคบอลท์ 60 ว่าเป็นภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายที่จะต้องมีพยานหลักฐานมาสนับสนุนข้ออ้างในเรื่องความเสียหายในอนาคตหรือเป็นเพียงการคาดการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนจึงรับฟังไม่ได้ ซึ่งในประเด็นนี้ อาจแก้ไขเยียวยาได้โดยศาลสามารถพิพากษาโดยกำหนดเงื่อนไขการแก้ไขเปลี่ยนแปลงจำนวนค่าเสียหายในคำพิพากษาได้ในระยะเวลาที่กำหนด โดยพิจารณาจากหลักฐานทางการแพทย์ที่ยืนยันระยะเวลาในการแสดงอาการอันเนื่องมาจากการได้รับสารพิษนั้น หรือหลักฐานยืนยันแสดงระยะเวลาที่จะต้องมีการรักษาประกอบการทำคำพิพากษา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

ในการพิสูจน์เกี่ยวกับค่าเสียหายนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าหากนำทฤษฎีความน่าจะเป็นมาใช้จะช่วยลดภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายว่าสาเหตุแห่งความเสียหายที่ตนได้รับนั้นมาจากมลพิษที่แพร่กระจายดังกล่าว น่าจะก่อให้เกิดความเสียหายในเรื่องใดได้บ้างและจำนวนค่าเสียหายน่าจะเป็นจำนวนเท่าใด ซึ่งภาระการพิสูจน์ก็จะโอนไปยังจำเลยที่ต้องพิสูจน์หักล้างข้อกล่าวอ้างของโจทก์

ดังนั้นการนำทฤษฎีความน่าจะเป็นมาใช้ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อม จึงน่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับปรุงกฎหมาย สารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติในคดีสิ่งแวดล้อมต่อไป ในด้านกระบวนการพิจารณาคดีพบว่า การที่โจทก์จะนำคดีมาฟ้องต่อศาลโจทก์จะต้องประสบกับปัญหาในการดำเนินกระบวนพิจารณา แม้ว่าตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จะกำหนดให้โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำความผิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่โจทก์ก็ยังต้องมีภาระการพิสูจน์ให้

ศาลเห็นว่ามลพิษนั้นรั่วไหลหรือแพร่กระจายมาจากโรงงานหรือสถานที่ของจำเลย และโดยที่ยังไม่มีกระบวนพิจารณาความสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ การนำสืบและพิสูจน์ดังกล่าวของโจทก์จึงเป็นการนำสืบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 นั่นเอง ซึ่งมาตราดังกล่าวได้กำหนดหน้าที่นำสืบไว้ว่า ผู้ที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงมีหน้าที่ต้องนำสืบข้อเท็จจริงนั้นต่อศาล จึงเป็นผลให้โจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมต้องนำสืบแสดงข้อเท็จจริงถึงการกระทำอันเป็นความผิดของจำเลยต่อศาล และในการที่ศาลจะรับฟังว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง โจทก์จะต้องนำสืบแสดงพยานหลักฐานทั้งพยานบุคคลและพยานเอกสารที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือต่อศาล แต่เนื่องจากในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นกว่าการแพร่กระจายหรือรั่วไหลของมลพิษจะปรากฏผลร้ายต่อโจทก์ก็เป็นระยะเวลาที่ล่วงเลยมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ทำให้พยานหลักฐานที่โจทก์ต้องนำเสนอต่อศาลนั้นอาจสูญหาย หรือถูกทำลายไปไม่ว่าจะโดยความตั้งใจของผู้ประกอบการเองหรือโดยการเสื่อมสลายตามสภาพแวดล้อมนั้นเอง หรืออาจเป็นพยานหลักฐานที่เปลี่ยนสภาพแล้วทำให้โจทก์ขาดพยานหลักฐานที่มีน้ำหนัก ดังนั้น โจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องอาศัยคำเบิกความของพยานบุคคลที่จะเบิกความให้ศาลเห็นถึงสภาพแวดล้อมข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยานผู้เชี่ยวชาญ เช่น แพทย์ หรือนักวิทยาศาสตร์จะเป็นพยานที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ แต่พยานเหล่านั้นก็จะเบิกความในเชิงวิชาการ เพราะไม่ใช่ประจักษ์พยานที่รู้เห็นเหตุการณ์การกระทำความผิดของจำเลย คำเบิกความก็จะเป็นไปในเชิงของความเป็นไปได้โดยจะไม่เบิกความยืนยันแน่ชัดว่าสารพิษหรือมลพิษที่เกิดขึ้นหรือที่ทำให้โจทก์ได้รับอันตรายเป็นสารพิษที่แพร่กระจายหรือรั่วไหลมาจากสถานที่ทำการของจำเลย คำเบิกความดังกล่าวจึงไม่มีน้ำหนักเพียงพอในการลงโทษจำเลย นอกจากนั้นมาตรา 84 ยังกำหนดหน้าที่นำสืบไว้ชัดเจนว่าผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบภาระการพิสูจน์จึงตกอยู่กับโจทก์ หากโจทก์ไม่สามารถนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำผิด ศาลก็ต้องยกฟ้อง กระบวนการพิจารณาความที่ใช้ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันจึงยังไม่สามารถนำมาใช้ในการเรียกร้องให้ผู้ก่อมลพิษรับผิดชดใช้ค่าเสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้ว การที่โจทก์ซึ่งเป็นเอกชนนำคดีมาฟ้องต่อศาลโจทก์ยังมีภาระในการจัดทำคำฟ้อง ต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีจึงเป็นภาระหนักแก่โจทก์ การขอฟ้องโดยยกเว้นค่าธรรมเนียมก็ไม่ใช่เรื่องที่กระทำได้ง่าย เพราะผู้ร้องขอต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนยากจนจริง และคดีมีมูลซึ่งในการพิจารณาว่ายากจนจริงหรือไม่นั้นศาลยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนที่จะนำมาเป็นบรรทัดฐานว่าอย่างไรจึงถือว่ายากจน อย่างไรถือว่าไม่ยากจน และแม้ศาลจะยกเว้นค่าธรรมเนียมให้ แต่โจทก์ยังมีภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายอื่นๆ อยู่อีก กรณีจึงเป็นปัญหาแก่โจทก์ผู้เริ่มคดี การนำวิธีพิจารณาความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้กับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมจึงก่อให้เกิดภาระแก่โจทก์ผู้เริ่มคดี และในกรณีที่มีโจทก์เป็น

จำนวนมาก โจทก์แต่ละคนต้องนำคดีมาฟ้องต่อศาลทำให้คดีมาสู่การพิจารณาของศาลมากขึ้น ทำให้กระบวนการพิจารณาต้องล่าช้าออกไป

5.2 ข้อเสนอแนะ

โดยธรรมชาติของคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะมีผู้ก่อมลพิษเพียงรายเดียวหรือหลายรายก็ตามจะมีผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก และจะมีประเด็นของข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเป็นอย่างเดียวกัน แต่ก็ยังมีบางส่วนต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้วางกรอบความคิดพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และวางหลักความคิดในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขของประชาชนในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิต ย่อมได้รับการคุ้มครองโดยบัญญัติคุ้มครองไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 66 และมาตรา 67 โดยวรรคสามยังให้การรับรองคุ้มครองสิทธิของบุคคลในการฟ้องหน่วยงานของราชการ ทั้งราชการส่วนกลางและราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลให้ปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและส่งเสริมสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชน แต่ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ยังไม่มีบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชนจึงยังไม่มีสภาพบังคับได้ตามกฎหมาย ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวความคิดในการแก้ไขและปรับปรุงกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม ดังนี้ คือ

1. ให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยให้มีบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่อาจได้รับสารพิษที่รั่วไหลในการป้องกันตนเอง และไม่อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐได้ทันท่วงที ให้สามารถกระทำการเพื่อป้องกันตนเองได้พอสมควรแก่เหตุในการยับยั้งความเสียหายนั้น โดยไม่ต้องรอให้เกิดความเสียหายที่ชัดเจนต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัยก่อน ซึ่งหากมีการกระทำที่เป็นการละเมิดต่อสิทธิดังกล่าวแล้ว บุคคลเหล่านั้นย่อมต้องคงไว้ซึ่งสิทธิในการป้องกันตนเองจากอันตรายเหล่านั้นเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อเป็นการยับยั้งมิให้ตนเองต้องได้รับความเสียหายมากขึ้น ซึ่งหลักการป้องกันตามมาตรา 449, 450, และ 451 ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นไม่สามารถนำมาใช้ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากความเสียหายจากมลพิษนั้นเป็นอันตรายที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนและต้องใช้เวลานานในการแสดงความเสียหายออกมา จึงเป็นอันตรายที่มิได้มีมาอย่างเร่งด่วน บุคคลที่ได้รับสารพิษนั้นจึงไม่อาจอ้างการป้องกันตนเองจากมลพิษนั้นได้ตามหลักกฎหมายมาตรา 449, 450 และ 451 ตัวอย่างเช่น กรณีการลักลอบนำขยะสารเคมีมาทิ้งใน

ชุมชน ประชาชนที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นย่อมจะเป็นบุคคลที่จะมีผลกระทบ ย่อมมีสิทธิในการขัดขวางการกระทำดังกล่าวนั้นได้โดยไม่จำเป็นต้องรอให้เกิดการรั่วไหลของสารพิษสู่สิ่งแวดล้อมก่อน

2. แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยบัญญัติรับรองหลักการในเรื่องการมีส่วนร่วมและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจน มีสภาพบังคับและมีบทลงโทษหากมีการละเมิดสิทธิ แม้จะยังไม่มีผู้ได้รับความเสียหายก็ตาม ให้ถือว่าเป็นการกระทบต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมของบุคคลที่จะอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่ดีไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 67 และรัฐต้องมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนดังกล่าวด้วย ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรืออาจได้รับผลกระทบจากการรั่วไหลของมลพิษให้มีฐานะเป็นผู้เสียหาย มีสิทธิที่จะฟ้องดำเนินคดีกับผู้ก่อให้เกิดมลพิษสู่สิ่งแวดล้อมได้

3. แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในประเด็นผู้มีอำนาจฟ้องเพราะมาตรา 97 บัญญัติไว้ว่าเฉพาะรัฐเท่านั้นที่มีอำนาจฟ้อง เพราะรัฐเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน แต่อย่างไรก็ตามรัฐก็ถือครองไว้เพื่อประโยชน์สาธารณะซึ่งก็คือประชาชนนั้นเอง และรัฐเองก็มีหน้าที่ปกป้องสิทธิของประชาชนอยู่แล้ว บทบัญญัติมาตรา 97 จึงไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 66 และมาตรา 67 ที่กำหนดให้ชุมชนและบุคคลมีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้ความคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชน เมื่อเกิดการเสียหายกับทรัพยากรธรรมชาติประชาชนจึงเป็นผู้ได้รับความเสียหาย ควรมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติได้ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเอกชนด้วยกันเอง หรือฟ้องเจ้าพนักงานของรัฐให้ปฏิบัติตามหน้าที่โดยถูกต้องและชอบธรรม อำนาจในการดำเนินคดีจึงไม่สมควรกำหนดไว้แต่เพียงรัฐเท่านั้น ควรแก้ไขให้ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับ หรืออาจได้รับผลกระทบหรือองค์กรเอกชนที่จดทะเบียนแล้วตามมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีอำนาจดำเนินคดีต่อผู้ก่อมลพิษได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา

4. แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้มีการเผยแพร่คดีเกี่ยวกับมลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วโดยสื่อท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับรู้ได้มากที่สุดเป็นเวลาอย่างน้อย 7 วันติดต่อกันโดยค่าใช้จ่ายของผู้กระทำผิดเอง เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนรับรู้ มีส่วนร่วมในการ

อนุรักษ์ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดินให้ความคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ดี ตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 66 และมาตรา 67

5. ควรมีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะแยกต่างหากจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ทั้งนี้เพราะคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมมีลักษณะคดีที่แตกต่างจากคดีแพ่งโดยทั่วไป ซึ่งหากนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ในคดีทางสิ่งแวดล้อมจะทำให้การพิจารณาคดีล่าช้าไม่สะดวกและไม่ประหยัด และอาจไม่เอื้ออำนวยให้เกิดความยุติธรรมต่อผู้เสียหายได้ ดังนั้นจึงควรมีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีทางสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเช่นเดียวกับการพิจารณาคดีแรงงาน โดยมีประเด็นที่ควรกำหนดในกฎหมายวิธีพิจารณาคดีทางสิ่งแวดล้อมดังนี้ คือ

1) การยื่นคำฟ้องตลอดจนการดำเนินกระบวนพิจารณาใดๆ ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องชำระค่าฤชาธรรมเนียม

2) ในกรณีเอกชนและรัฐเสียหายร่วมกันให้อัยการเป็นผู้แทนคดีในการเรียกร้องค่าเสียหายแทนประชาชนได้โดยไม่ต้องได้รับการมอบอำนาจจากประชาชน แต่ไม่ตัดสิทธิบุคคลหนึ่งบุคคลใดในการดำเนินคดีเรียกร้องค่าเสียหายด้วยตนเอง และไม่ตัดสิทธิองค์กรเอกชนทางสิ่งแวดล้อมที่ได้จดทะเบียนแล้วตามมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ในการดำเนินคดีแทนประชาชน

3) ปรับเปลี่ยนหลักการ “คำพิพากษาผูกพันคู่ความ” มาเป็น “คำพิพากษาผูกพันการกระทำของจำเลย” คือ คำพิพากษาจะผูกพันการกระทำของจำเลยว่าละเมิดกฎหมายและเกิดความเสียหายอย่างไร ผลของคำพิพากษาไม่เพียงแต่ผูกพันจำเลยเท่านั้น แต่ควรให้มีผลผูกพันถึงประชาชนที่อาจมีผลกระทบจากการแพร่กระจายของมลพิษนั้น ที่ยังไม่แสดงอาการให้ปรากฏออกมา ซึ่งหากต่อมาภายหลังประชาชนเหล่านี้ปรากฏอาการความเสียหายที่มีผลมาจากการกระทำของจำเลยก็ให้สามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้ภายหลังจากที่ได้มีคำพิพากษาแล้ว ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายคนอื่นๆ ที่ยังไม่แสดงอาการเสียหายออกมา ได้มีโอกาสได้รับการเยียวยาความเสียหาย เนื่องจากในขณะฟ้องคดีนั้นอาจมีบางคนไม่ทราบหรือไม่แน่ใจว่าตนได้รับสารพิษหรือมีการสะสมของสารพิษในร่างกายตนเองหรือไม่ หากต่อมาในอนาคตเกิดความเสียหายแล้วบุคคลเหล่านั้นจะได้ไม่ต้องนำคดีมาฟ้องต่อศาลใหม่อันเป็นการเสียเวลาเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น จึงควรกำหนดและรับรองสิทธิของบุคคลเหล่านั้นไว้ในคำพิพากษาเสียเลยในคราวเดียวกัน แต่ทั้งนี้ก็ควรมีมาตรการในการตรวจสอบว่ามีคุณสมบัติครบถ้วนตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในคำพิพากษาหรือไม่ ซึ่งอาจต้องใช้ความรู้ความสามารถทางการแพทย์หรือขั้นตอนทางวิทยาศาสตร์และออกหลักฐานรับรองว่าบุคคลนั้นมีคุณสมบัติและเงื่อนไขตามที่ระบุไว้ในคำพิพากษาก็จะได้รับการเยียวยาความ

เสียหายเช่นเดียวกับคนอื่นๆ โดยไม่จำเป็นต้องย้อนนำคดีกลับมาฟ้องต่อศาลอีกในประเด็นเรื่องเดิม เพราะคำพิพากษามีผลผูกพันการกระทำของจำเลยนั่นเอง

6. นำทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Theory) มาปรับใช้โดยนำมาใช้เสริมควบคู่ไปกับหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด เพื่อลดภาระการพิสูจน์ของผู้ได้รับความเสียหายได้ยิ่งกว่าการใช้หลักความรับผิดโดยเคร่งครัดแต่เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ จะเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ให้ตกอยู่แก่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย โดยผู้เสียหายพิสูจน์แต่เพียงว่าได้บริโภคหรือได้รับสารพิษที่เกิดจากการกระทำของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ และสารนั้นน่าจะเป็นสาเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ตนโดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้สิ้นสงสัยว่าสาเหตุแห่งความเสียหายนั้นเกิดจากสารพิษที่แพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น ซึ่งต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นภาระอย่างมากแก่ผู้เสียหายซึ่งส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน ขาดความรู้ความสามารถในการแสวงหาพยานหลักฐาน การนำทฤษฎีความน่าจะเป็นมาใช้จึงเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ให้ตกอยู่กับเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่จะต้องมีภาระในการพิสูจน์หักล้างว่าความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับนั้นเกิดจากสาเหตุอื่นที่น่าเชื่อถือมากกว่าเกิดจากการกระทำของตน หากพิสูจน์ไม่ได้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษจะต้องเป็นผู้รับผิดชดใช้ค่าเสียหาย

7. นำการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาปรับใช้ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมมีเงื่อนไขที่ครบองค์ประกอบในการขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ คือ

1) มีประชาชนได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก

2) ความเสียหายเกิดจากการกระทำของผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษรายเดียวกัน

3) ผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมิได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อทำความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ

4) ประเด็นข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ใช้ในการเรียกร้องเป็นอย่างเดียวกัน

5) พยานหลักฐานเป็นอย่างเดียวกัน

ดังนั้นหากนำรูปแบบการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) มาปรับใช้ในคดีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แทนคดีสามารถดำเนินคดีแทนผู้เสียหายทุกคนได้โดยผู้เสียหายเหล่านั้นไม่จำต้องฟ้องดำเนินคดีด้วยตนเอง และไม่ต้องเข้ามาเป็นคู่ความในคดี ทำให้สามารถลดจำนวนข้อพิพาทที่ขึ้นสู่ศาลได้เป็นจำนวนมาก และยังส่งผลให้การพิพากษาคดีเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากพยานหลักฐานที่ใช้ในการพิสูจน์ความเสียหายเป็นอย่างเดียวกันและยังสามารถคุ้มครองผู้เสียหายที่ด้อยโอกาสในการต่อสู้คดี เช่น มีฐานะยากจนหรือไม่มีความรู้ว่าจะเรียกร้องความเป็นธรรมได้อย่างไร สามารถคุ้มครองสิทธิของประชาชนที่ได้รับความเสียหายจำนวนไม่มากซึ่งการฟ้องคดีจะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย ให้สามารถได้รับการชดใช้ค่าเสียหายได้อย่าง

รวดเร็วและเป็นธรรมโดยไม่จำเป็นต้องฟ้องคดีเอง นอกจากนี้ยังขจัดปัญหาความแตกต่างของคำพิพากษาในคดีที่มีประเด็นข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน เนื่องจากคำพิพากษาของศาลจะผูกพันสมาชิกในกลุ่มทุกคนที่ไม่ได้แสดงเจตนาออกจากกลุ่ม (opt – out)

ในการดำเนินคดีของผู้แทนคดีนั้น ผู้แทนคดีควรดำเนินคดีแทนผู้เสียหายคนอื่นๆ ได้โดยไม่จำเป็นต้องได้รับการมอบอำนาจหรือได้รับความยินยอมก่อน ทั้งนี้เนื่องจากถือว่าประชาชนทุกคนที่อยู่อาศัยในบริเวณที่มีการแพร่กระจายของมลพิษเป็นผู้เสียหายร่วมกัน และเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันตามหลักการเป็นเจ้าของร่วมกันตามมาตรา 1359 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และตามคำพิพากษาฎีกาที่ 2604/2540 ที่วินิจฉัยว่าเมื่อโจทก์เป็นเจ้าของร่วมคนหนึ่งในคำพิพากษา โจทก์แต่ผู้เดียวย่อมมีอำนาจฟ้องขับไล่จำเลยออกจากที่ดินที่พิพาทโดยไม่จำเป็นต้องได้รับมอบอำนาจให้ฟ้องคดีจากเจ้าของร่วมผู้อื่น อย่างไรก็ตามแม้จะมีการอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มแล้วก็ไม่ควรตัดสิทธิผู้เสียหายคนอื่นในการที่จะร้องสอดเข้ามาในคดีเพื่อใช้สิทธิในการปกป้องผลประโยชน์ของตน นอกจากนี้ผู้เสียหายที่ได้แสดงเจตนาออกจากกลุ่ม (opt - out) แล้วก็ย่อมมีสิทธิในการดำเนินคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายของตนเองแยกต่างหากจากผู้ก่อให้เกิดมลพิษดังกล่าวได้

ในส่วนของผู้มีอำนาจในการเป็นผู้แทนคดีควรกำหนดให้พนักงานอัยการและองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้จดทะเบียนแล้วเป็นผู้แทนในการดำเนินคดี ทั้งจากความเสียหายที่เกิดจากหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย และเอกชนเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้แทนคดีที่ความเสียหายเกิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดินและประชาชนได้รับความเสียหายร่วมด้วย ควรให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกค่าเสียหายแทนประชาชนได้ในคราวเดียวกัน โดยถือว่าความเสียหายที่ได้เกิดขึ้นนั้นกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมหรือประโยชน์สาธารณะ และถือเป็นภารกิจของรัฐในการบริการประชาชน แต่ก็ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้สิทธิดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายของตนเองได้โดยการว่าจ้างทนายความด้วยตนเอง โดยยินยอมให้เรียกค่าว่าความจากผลของคำพิพากษาในจำนวนเป็นร้อยละของความเสียหายตามคำพิพากษาที่เหมาะสมกับความยากง่ายของคดี เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ทนายความเข้ามามีบทบาทในการอำนวยความยุติธรรมและป้องกันคุ้มครองสิทธิของประชาชน ขณะเดียวกันก็ป้องกันมิให้มีการแสวงหาผลประโยชน์จากคดีความจนเกินสมควร

บรรณานุกรม

DPU

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กมลทิพย์ คติการ. (2546). **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 14. มาตรการให้การเรียกร้องค่าเสียหายจากคดีสภาวะแวดล้อม** (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เกษม จันทร์แก้ว. (2547). **การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จรัญ ภักดีธนากุล, สถิต เล็งไธสง. (2541). **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ 1 หน่วยที่ 10** : หลักทั่วไปของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

จิตติ เจริญฉ่ำ. (2536). **บันทึกทองท้ายข้อหารือของสำนักงานอัยการสูงสุดเล่ม 2**. กรุงเทพฯ : พิมพ์อักษร.

จี๊ด เศรษฐบุตร. (2549). **หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย. (2537). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคทั่วไปและภาคอุทธรณ์ฎีกา**. กรุงเทพฯ : นิติธรรม.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2518). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พนัส ทัศนียานนท์. (2546). **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 15. กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ** (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พิพัฒน์ จักรางกูล. (2531). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง**. กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์

ไพจิตร ปุญญพันธุ์. (2548). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ.

โรแบร์ แลงกาต์. (2526). **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพาณิชย์.

วงษ์ วีรพงศ์. (2520). **กฎหมายฝรั่งเศสโดยย่อ บรรพ 2 หนี้.** กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมชาย หอมลออ. (2538). **รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : สภาทนายความ

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. (2533). **การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ**. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2542) **การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : นิติธรรม.

สุษม ศุภนิตย์. (2548). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : นิติบรรณาการ.

สุชาติ สุขสุมิตร. (2535). **รวมคำบรรยายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ 44 ปี การศึกษา 2534 ภาคสอง.** กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์.

เสนีย์ ปราโมช. ม.ร.ว. (2505). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญสาสน์.

โสภณ รัตนากร. (2545). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : นิติบรรณาการ.

สำนักคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2545). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2550). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554**. กรุงเทพฯ : สยาม เอ็ม แอนด์ บี.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. (2540). **นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2547). **กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

อำนาจ วงษ์บัณฑิต. (2550). **กฎหมายสิ่งแวดล้อม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

บทความ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2535). "เจาะลึกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535." **จุลสารสภาวะแวดล้อม, 11, 4.** หน้า 5-6.

กาญจนวรรณ สารโชค. (2526). "สภาพแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมกับคุณภาพชีวิต" **จุลสารธนาคารกรุงเทพ, 4, 9.** หน้า 3.

ชุติมา หัตถธรรมนูญ. (2550, กุมภาพันธ์). "คดีสิ่งแวดล้อม : ยุติธรรมที่ไม่พอเพียง." **วารสารกฎหมายใหม่, 4, 80.** หน้า 5.

ชัชชม อรรฆภิญญ์. (2539, มกราคม – มีนาคม). "การบังคับใช้กฎหมาย : ประเด็นที่ต้องปรับปรุงในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของไทย." **ดุลพาห, 1, 43.** หน้า 78.

น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2548, ธันวาคม). "การนำรูปแบบการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action). มาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย." **บทบัณฑิตย์, 61, 1.** หน้า 201.

บุญศรี มีวงษ์อุโฆษ. (2543). "วิวัฒนาการของกฎหมายสิ่งแวดล้อมเยอรมันจากหลักเกณฑ์เฉพาะเรื่องสู่ประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม." **วารสารนิติศาสตร์.** หน้า 465-475.

อำนาจ วงศ์บัณฑิต. (2537, กันยายน). "ความรับผิดทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535." **วารสารนิติศาสตร์, 22, 3.** หน้า 14-15.

วิทยานิพนธ์

กมลทิพย์ คติการ. (2529). **มาตรการทางกฎหมายไทยในการควบคุม และทดแทนความเสียหายอันเกิดจากวัตถุมีพิษ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดนัยยศ ศรลัมพ์. (2525). **ค่าทดแทนในกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2547). **การดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชนะ ยี่สารพัฒน์. (2537). **ข้อขัดข้องในทางพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปัญญา สุทธา. (2551). **มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการประกอบธุรกิจการนำเข้าสิ่งอันตรายมาหมุนเวียนมาใช้ใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีของอุปกรณ์ไฟฟ้าและอีเล็คทรอนิคส์.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ราฆพ ศรีศุภอรรถ. (2544). **การนำมาตรการเศรษฐศาสตร์มาใช้ในกฎหมายเพื่อป้องกันควบคุมและแก้ไขปัญหามลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

รชฎ บุญสินสุข. (2545). **การดำเนินคดีแบบกลุ่มในระบบกฎหมายคอมมอนเลอร์ และซีวิลลอร์.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัชรี สุตะไล. (2551). **พนักงานอัยการในฐานะทนายโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม : ศึกษาเฉพาะกรณีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายสิ่งแวดล้อม.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

สายสุดา นิงสานนท์. (2525). **ความรับผิดเด็ดขาดในกฎหมายลักษณะละเมิด.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขา นิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

เอกสารอื่นๆ

กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2525). **เอกสารประกอบการสัมมนาสถานการณ์สิ่งแวดล้อมปี พ.ศ. 2534-2535**. กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์.

สุรพล สุดารา. (2533). คนกับสิ่งแวดล้อม : **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ฟันนี่พับลิชชิ่ง.

Nippon Civil Code ที่มา : URL : http://www.asianlii.org/jp/legis/laws//ccupicx 1896an89o189637

http : //. www. Judiciary go. th สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2551

http : // www. query. Nytimes. Com / gst / fullpage. html. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2551

สารสนเทศจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

สาลินี สายเชื้อ. (2545). **นิติบุคคลก่อปัญหาสิ่งแวดล้อมจะลงโทษอย่างไร ?** สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2550, จาก http : // www midnight Univ. org/ midnight/document 9738. html-49k.

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

Amos, Sip Mauriee Sheldon, Amos & Walton's. (1974). **Introduction to French law** (3 th ed.) (p 203). New York : Oxford University Press.

Cohn, E.J. (1978). **Manual of German Law**. (3 th ed.). (pp. 160) London : Butter worth.

C. Authur Williams, Jr., and Richard M. Heins. (1989). **Rish Management and Insurance**. New York : Mc Graw – Hills.

David Rene. (1980). **English Law and French Law**. (pp. 151). London : Stevens, Bell yard, Temple Bar.

Frank P. Grod. (1971). **Environmental Law**. (pp. 5-7). New York : Mathew Bender.

Herbert B. Newberg. (1985). **Newberg on class Action Book 3**. (2 nd ed.) (pp. 363-370). New York : Mc Graw – Hill.

James Salzman and Barton H. Thomson, Jr. (2003). **Environmental Law and Policy**, New York : Foundation Press. (pp. 69-73)

Julian Gresser, Koichiro Fujikura and Akio, Morishima,. (1981). **Environmental Law in Japan**. (pp. 135-141). London : The MIT Press. (pp. 135-146.)

Kato Iehiro. (1981). **Environmental Law and Policy in Pacific basin area**. (pp. 399). New York : Oxford University Press.

Roger W. Findley and Daniel A. Farber. (1981). **Environmental Law case and Material**. (pp. 314). Minnesota : West.

Shyan Divan and Armin Rosencranz. (2002). **Environmental Law and Policy in India**. (2 nd ed.) (pp. 155). New York : Oxford University Press.

Williams Granville Llewelyn. (1976). **Foundations of the Law of tort**. (pp. 13). London : Butter Worth.

William L : Prosser. (1978). **Law of torts** (4 th ed.). (pp. 492-494). Minisota : West.

Zweigert Konrad. (1977). **An introduction to Comparative Law.** (pp. 264). Boston : North Holland.

DPU

ภาคผนวก

DPU

ภาคผนวก 1

STOCKHOLM DECLARATION ON THE HUMAN ENVIRONMENT (1972)

The United Nations Conference on the Human Environment.

Having met at Stockholm from 5 to 16 June 1972, and

Having considered the need for a common outlook and for common principles to inspire and guide the peoples of the world in the preservation and enhaneement of the human environment.

PROCLAIMS

1. Man is both creature and moulder of his environment which gives him physical sustenance and affords him the opportunity for intellectual, moral, social and spiritual growth. In the long and tortuous evolution of the human race on this planet a stage has been reached when through the rapid acceleration of science and technology, man has acquired the power to transform his environment in countless ways and on an unprecedented scale. Both aspects of man's environment, the natural and the man-made, are essential to his well-being and to the enjoyment of basic human rights-eyen the right to life itself.

2. The protection and improvement of the human environment is a major issue which affects the well–being of peoples and economic development throughout the world; it is the urgent desire of the peoples of the whole world and the duty of all governments.

3. Man has constantly to sum up experience and go on discovering, inventing, creating and advancing. In our time man's capability to transform his surroundings, if used wisely, can bring to all peoples the benefits of development and the opportunity to enhance the quality or life. Wrongly or heedlessly applied, the same power can do incalculable harm to human beings and the human environment. We see around us growing evidence of man – made harm in many regions of the earth : dangerous levels of pollution in water, air, earth and living beings, major and undesirable disturbances to the ecological balance of the biosphere; destruction and depletion of irreplaceable resources; and gross deficiencies harmful to the physical, mental and social health of man, in the man-made environment; particularly in the liying and working environment.

0000000000

6. A point has been reached in history when we must shape our actions throughout the world with a more prudent care for their environmental cousequences. Through ignorance or indifference we can do massive and irreversible harm to the earthly environment on which our life and well – being depend. Conversely, through fuller knowledge and wiser action, we can achieve for ourselves and our posterity a better life in an environment more in keeping with human needs and hopes. There are broad vistas for the enhancement of environmental quality and the creation of a good life. What is needed is an enthusiastic but calm state of mind and intense but orderly work. For the purpose of attaining freedom in the world of nature, man must use knowledge to build in collaboration with nature a better environment. To defend and improve the human environment for present and future generations has become and imperative goal for mankind-a goal to be pursued together with, and in harmony with, the established and fundamental goals of peace and of world – wide economic and social development.

Adopted by consensus at the United Nations Conference on the Human-Environment held at Stockholm in June 1972.

7. To achieve this environmental goal will demand the acceptance of responsibility by citizens and communities and by enterprises and institutions at every level, all sharing equitably in common efforts. Individuals in all walks of life as well as organizations in many fields, by their values and the sum of their actions, will shape the world environment of the future. Local and national governments will bear the greatest burden for large–scale environmental policy and action within their jurisdietions. International co-operation is also needed in order to raise resources to support the developing countries in carrying out their responsibilities in this field. A growing class of environmental problems, because they are regional or global in extent of because they affect the common international realm, will require extensive co-operation among nations and action by international organizations in the common interest. The Conference calls upon the Government and peoples to exert common efforts for the preservation and improvement of the human environment, for the benefit of all the people and for their posterity.

Principles

STATES THE COMMON CONVICTION THAT

0000000000

Principle 6

The discharge of toxic substances or of other substances and the release of heat, in such quantities or concentrations as to exceed the capacity of the environment to render them harmless, must be haled in order to ensure that serious or irreversible damage is not inflicled upon ecosystems. The just struggle of the peoples of al countries against pollution should be supported.

Principle 7

States shall take all possible steps to Revent pollution of the seas by substances that are liable to create hazards to human living resources and marine life, to damage amenities or to interfere with other legitimate uses of the sea.

0000000000

Principle 11

The environmental policies of all States should enhance and not adversely affect the present or future development potential of developing countries, nor should they hamper the attainment of better living conditions for all, and appropriate steps should be taken by States and international organizations with a view. to reaching agreement on meeting the possible national and international economic consequences resulting from the application of environmental measures.

0000000000

Principle 18

Science and technology, as part of their contribution to economic and social development, must be applied to the identification, avoidance and control of environmental risks and the solution of environmental problems and for the common good of mankind.

Principle 21

States have, in accordance with the charter of the United Nations and the principles of international law, the sovereing right to exploit their own resources pursuant to their own environmental policies, and the responsibility to ensure that acivities within their jurisdiction or control do not cause damage to the environment of other States or of areas beyond the limits of national jurisdiction.

Principle 22

States shall co-operate to develop further the international law regarding liability and compensation for the victims of pollution and other environmental damage caused by activities within the jurisdiction or control of such states to areas beyond their jurisdiction.

Principle 23

Without prejudice to such eriteria as may be agreed upon by the international community, or to standards which will have to be determined nationally, it will be essential in all cases to consider the systems of values prevailing in each country, and the extent of the applicability of standards which are valid for the most advanced countries but which may be inappropriate and of unwarranted social cost for the developing countries.

Principle 24

International matters concerning the protection and improvement of the environment should be handled in a co-operative spirit by all countries, big or small, on an equal footing. Co-operation through multilateral or bilateral arrangements or other appropriate means is essential to prevent, reduce or eliminate adverse environmental effects resulting from activities conducted in all spheres, in such a way that due account is taken of the sovereignty and interests of all states.

Principle 25

States shall ensure that international organizations play a co-ordinated, effcient and dynamic role for the protection and improvement of the environment

Note : The Conference forwarded principle 26 for consideration ay the U.N. General Assembly in the autumn of 1972 :

Principle 26

Man and his environment must be spared the effects of nuclear weapons and all other means of mass destruction, States must strive to reach prompt agreement, in the relevant international organs, on the elimination and complete destruction of such weapons.

Note : The Chinese delegation rejected this principle and proposed the following language in its place :

In order to protect mankind and the human environment, is is imperative to firmly prohibit the use of and thoroughly destroy the inhuman biological and chemical weapons which seriously pollute and damage the environment; to completely prohibit and thoroughly destroy nuclear weapons and, as the first step. To reach an agreement by the muclear states on the non – use of nuclear weapons at no time and under no circumstances.

STOCKHOLM RECOMMENDATIONS ON
DEVELOPMENT AND ENVIRONMENT

Recommendation 102

It is recommended that the appropriate regional organizations give full consideration to the following steps :

(a) Preparing short – term and long – term plans at regional, subregional and sectoral levels for the study and identification of the major environmental problems faced by the countries of the region concerned as well as the special problems of the least developed countries of the region and of countries with coastlines and inland lakes and rivers exposed to the risk of marine and other form of pollution;

(b) Evaluating the administrative, technical and legal solutions to various environmental problems in terms of both preventive and remedial measures, taking into account possible alternative and or multi disciplinary approaches to development;

(c) Preparation, within the framework of international agreements, of legislative measures designed to protect marine (and fresh – water) fisheries resources within the limits of their national jurisdiction

0000000000

Recommendation 103

It is recommended that Goverments take the necessary steps to ensure :

(a) That all countries present at the conference agree not to invoke environmental concerns as a pretext for discriminatiory trade policies of for reduced access to markets and recognize further that the burdens of the environmental policies of the industrialized countries should not be transferred, either directly or indirectly, to the developing countries. At a general rule, no country should solve or disregard its environmental problems at the expense of other countries;

(b) That where environmental concerns lead to restrictions on trade or to stricter environmental standards with negative effects on exports particularly from developing countries.

Approved at the United Nations Conference on the Human Environment held at Stockholm in June 1972.

DPU

ภาคผนวก 2

ตัวอย่างคดีสิ่งแวดล้อม

คำฟ้องและคำพิพากษาคดีระหว่าง นางมยุรี เตวิยะ โจทก์ กับ
สำนักงานประกันสังคม จำเลยที่ 1
บริษัท อิเล็คโทรเซรามิคส์ (ไทยแลนด์) จำกัด จำเลยที่ 2
นายคัตสุฮิโกะ มาเอดะ จำเลยที่ 3
และนายคัตสุฮิชา ชิโรซากิ จำเลยที่ 4

คำฟ้องคดีหมายเลขดำที่ 6766/2537 ระหว่าง นางมยุรี เตวิยะ โจทก์
สำนักงานประกันสังคม จำเลยที่ 1
บริษัทอิเล็คโทรเซรามิคส์ (ไทยแลนด์) จำกัด
จำเลยที่ 2
นายคัตสุฮิโกะ มาเอดะ จำเลยที่ 3
นายคัตสุฮิชา ชิโรซากิ จำเลยที่ 4

ข้อหาหรือฐานความผิด พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533
พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

ข้อ 1. จำเลยที่ 1 เป็นสำนักงานประกันสังคม จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มีอำนาจหน้าที่พิจารณาและดำเนินการให้เป็นไปเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการในการประกันสังคมตามพระราชบัญญัติ รวมทั้งการให้คำปรึกษา แนะนำ ออกความเห็นคณะกรรมการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และวางระเบียบแบบแผนนโยบายและวิธีการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามกฎหมาย หากนายจ้าง ลูกจ้าง ผู้ประกันตนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องไม่พอใจคำสั่งของเลขาธิการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่สั่งการตามพระราชบัญญัตินี้ มีสิทธิในการยื่นขออุทธรณ์ต่อคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน ที่สำนักงานจำเลยที่ 1 จัดตั้งขึ้นภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งจากพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้กระทำการแทนจำเลยที่ 1

สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูน เป็นหน่วยงานสาขาหนึ่งของจำเลยที่ 1 โดยจำเลยที่ 1 มีหน้าที่ควบคุมดูแลให้ปฏิบัติการให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนการปฏิบัติราชการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการแทนจำเลยที่ 1 ประจำจังหวัดลำพูน ซึ่งสำนักงานประกันสังคม

จังหวัดลำพูนได้มีคำวินิจฉัยแจ้งผลการจ่ายเงินทดแทนตามที่โจทก์ได้ยื่นคำร้องขอรับเงินทดแทนตามคำสั่งลงวันที่ 5 พฤษภาคม 2536 (ที่ ลพ. 36/177) ว่าไม่มีสิทธิได้รับเงิน โดยให้เหตุผลว่าอันตรายที่ได้รับมิได้เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงานของโจทก์ โดยมิได้พิจารณาถึงความเห็นของแพทย์ผู้ตรวจร่างกายโจทก์ ต่อมาโจทก์ได้ยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 คณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนพิจารณาโดยไม่พิจารณาความเห็นแพทย์ผู้ตรวจร่างกายโจทก์เช่นเดียวกัน แล้วมีความเห็นว่าโจทก์ไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทนตามรายการแจ้งผลการพิจารณาอุทธรณ์ ลงวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2537 ซึ่งโจทก์ได้รับเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2537

การกระทำของจำเลยที่ 1 โจทก์เห็นว่าโจทก์ไม่ได้รับความเป็นธรรม เพราะโจทก์ก็มีคำวินิจฉัยของแพทย์ ตามใบรับรองแพทย์ที่ให้พิจารณาด้วย จึงได้ยื่นฟ้องมาเป็นคดีนี้ภายในกำหนดเวลา 30 วัน ตามพระราชบัญญัติ ประกันสังคม พ.ศ. 2533

ข้อ 2. จำเลยที่ 2 เป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัดใช้ชื่อว่า “บริษัท อิเล็คโทรเซรามิคส์ (ไทยแลนด์) จำกัด” ประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรมเครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้าและเครื่องมือสื่อสาร เครื่องมืออิเล็คโทรนิคส์ และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์อื่นๆ เป็นต้น จดทะเบียนบุคคลในประเทศไทย ต่อสำนักงานทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทกรุงเทพมหานคร กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ และย้ายไปตั้งสำนักงานประกอบการบริษัทข้างต้น อยู่เลขที่ 65 หมู่ 4 ถนนเชียงใหม่ ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน (หรือนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน) บริษัทจำเลยที่ 2 มีจำนวนลูกจ้างเกินกว่า 20 คนขึ้นไป โดยมีนายคัตสุฮิโกะ มาเอดะ หรือนายคัตสุฮิชา ชิโรซากิ กรรมการบริษัทจำเลยที่ 2 คนใดคนหนึ่งลงรายมือชื่อประทับตราสำคัญบริษัทมีอำนาจกระทำการแทนจะเสนอหลักฐานหนังสือรับรองต่อศาลชั้นพิจารณา

ข้อ 3. โจทก์เป็นลูกจ้างเข้าทำงานกับบริษัทจำเลยที่ 2 เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2532 เป็นพนักงานปัดฝุ่นแผ่นวงจรอิเล็คโทรนิคส์ วงจรไฟฟ้า วิทยุและโทรทัศน์ โดยได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน วันละ 122 บาท และต่อมาได้ถูกจำเลยที่ 2 เลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2537

ระหว่างการทำงานในโรงงานบริษัทจำเลยที่ 2 เมื่อประมาณเดือนเมษายน พ.ศ. 2536 โจทก์มีอาการปวดศีรษะบริเวณท้ายทอย จึงได้ไปพบแพทย์ทำการตรวจรักษาอยู่ประมาณ 2 เดือน อาการไม่ดีขึ้น แพทย์ผู้ทำการรักษาแนะนำให้ไปเอ็กเรย์คอมพิวเตอร์ทางสมองที่โรงพยาบาล โจทก์จึงได้ไปที่โรงพยาบาลแม็คคอร์มิคส์ ตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2536 ภายหลังที่แพทย์ได้ทำการตรวจเจาะเลือดและให้การรักษาทางยาแล้วพบว่า โจทก์ป่วยเนื่องจากมีสารเคมีสะสมอยู่ในสมองมาก ระบุในใบรับรองแพทย์ว่า โจทก์ป่วยเป็นโรคพิษสาร

อลูมิน่า ปรากฏตามภาพถ่ายสำเนาใบรับรองแพทย์ ลงวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2536 ท้ายฟ้องหมายเลข 1 และพยานหลักฐานทางแพทย์เพิ่มเติมจะเสนอศาลในชั้นพิจารณาต่อไป

หลังจากทราบผลการวินิจฉัยโรคจากแพทย์แล้ว โจทก์ก็แจ้งการวินิจฉัยของแพทย์ประจำโรงพยาบาลแม็คคอร์มิคส์ จังหวัดเชียงใหม่ ให้บริษัทจำเลยทราบ เป็นเหตุให้บริษัทไม่พอใจ อ้างว่าไปหาแพทย์ที่ไม่ได้เป็นแพทย์ประจำบริษัท จำเลยที่ 2 จึงไม่ยอมจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้ โจทก์จึงได้ยื่นเรื่องราวต่อสำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูน เพื่อขอรับเงินทดแทน แต่สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูนพิจารณาว่าไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทน เพราะอันตรายที่ได้รับไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงาน ตามผลการวินิจฉัยเงินทดแทน ลงวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2537 ซึ่งได้ยื่นต่อคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนมีคำวินิจฉัยว่า โจทก์ไม่ได้รับอันตรายที่เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงาน ตามคำวินิจฉัยลงวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2537 แนบท้ายคำฟ้องหมายเลข 2-4 โจทก์จึงได้ไปร้องขอความช่วยเหลือต่อสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ เพื่อพิจารณาฟ้องมาเป็นคดีนี้

ข้อ 4. บริษัทจำเลยที่ 2 ในฐานะผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเกี่ยวข้องกับเครื่องอิเล็ค-โทรนิคส์และสารเคมี ย่อมจะต้องทราบดีว่าบรรดาสารเคมีจากการประกอบเครื่องอิเล็คโทรนิคส์เหล่านั้น จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยแก่ผู้ทำงานเกี่ยวข้อง ซึ่งจำเลยที่ 2 ถึง 4 จักต้องร่วมกันระมัดระวังป้องกันสารเคมีมิให้รั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายถึงชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย ด้วยประการใดๆ ซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งมลพิษนั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันหรือแทนกัน โดยอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ เป็นเหตุให้โจทก์ซึ่งต้องทำงานอยู่ในโรงงานบริษัทจำเลยที่ 2 นับแต่ระยะเวลาที่โจทก์เข้าทำงานอยู่ภายในโรงงานของบริษัทจำเลยที่ 2 ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2532 จนถึงวันที่โจทก์มีอาการเจ็บป่วย และแพทย์วินิจฉัยอาการป่วยของโจทก์ว่าเป็นโรคพิษสารอลูมิน่าสะสมในร่างกาย เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2536 เป็นเวลา 4 ปีเศษ ซึ่งจำเลยที่ 2 ถึง 4 ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องควบคุมสารอลูมิน่ามิให้แพร่กระจายให้เกิดเป็นอันตรายแก่ผู้อื่น ฉะนั้น ตามข้อเท็จจริงย่อมฟังได้ว่าการเจ็บป่วยของโจทก์เกิดขึ้นจากการทำงานของจำเลยที่ 2 ซึ่งจำเลยที่ 2 ถึง 4 จะต้องร่วมกันรับผิดต่อโจทก์ตามกฎหมาย ไม่ว่าการรั่วไหล หรือแพร่กระจายของมลพิษเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของจำเลยที่ 2 ถึง 4 หรือไม่ก็ตาม โจทก์เป็นผู้ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เนื่องจากการที่ได้รับมลพิษที่รั่วไหล หรือแพร่กระจายของมลพิษอันเกิดจากการดำเนินการของบริษัทจำเลยที่ 2 ถึง 4 ทำให้ได้รับอันตรายแก่สุขภาพของโจทก์ ฉะนั้น โจทก์จึงมีสิทธิได้รับค่าชดใช้ค่าสินไหม

ทดแทนหรือค่าเสียหายและค่าทดแทน และค่ารักษาพยาบาลตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103 และประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องคุ้มครองแรงงาน แต่การที่จำเลยที่ 3 และที่ 4 ในฐานะตัวแทนบริษัทจำเลยที่ 2 ละเลยต่อมลพิษที่รั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นปกติธุระของบริษัทจำเลยที่ 2 ในการใช้สารเคมีที่ทำให้เกิดมลพิษ ทำให้โจทก์ต้องเจ็บป่วยเสื่อมเสียสุขภาพอนามัย ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ฉะนั้น การที่จำเลยที่ 3 และที่ 4 เพิกเฉยเสียจึงเป็นการกระทำละเมิดสิทธิอันพึงจะได้รับตามกฎหมายของโจทก์ ซึ่งจำเลยที่ 2 โดยจำเลยที่ 3 และที่ 4 ในฐานะกรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทนบริษัทจำเลยที่ 2 และในฐานะส่วนตัวด้วย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

ข้อ 5. โจทก์ได้รับการรักษาพยาบาลจากโรงพยาบาลแม็คคอร์มิคส์ จังหวัดเชียงใหม่ ในการวินิจฉัยโรคตามสำเนาภาพถ่ายเอกสารท้ายฟ้อง หมายเลข 2 พร้อมทั้งการรักษาพยาบาลซึ่งทำให้อาการของโจทก์ดีขึ้นมากจนเกือบหายเป็นปกติ แต่จากการที่โจทก์เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้จำเลยทั้งสามไม่พอใจและไม่ยอมจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้ โจทก์จำเป็นต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลเอง ซึ่งได้ออกค่าใช้จ่ายไปแล้ว 30,000 บาท ส่วนในเวลาต่อมาจำเลยที่ 2 ถึงที่ 3 จะขอชำระเงินให้ก็เป็นเพียงกล่าวแสดงออกมาเท่านั้น หามีเจตนาที่จะชำระไม่ หากจะชำระให้ก็ย่อมทำให้ได้ เพราะโจทก์เป็นคนยากจนแต่จำเลยที่ 2 และที่ 3 กลับยืนยันให้โจทก์ไปทำการตรวจใหม่ที่ไม่ใช้แพทย์คนเดิมของโจทก์ ซึ่งทำให้โจทก์เจ็บปวดทรมานยิ่งขึ้น เพราะต้องเจาะเลือดและไขสันหลัง และยังมีกรรมวิธีของแพทย์อีกหลายอย่างโจทก์เห็นไม่ชอบมาพากลจึงไม่ยอมให้กระทำการตรวจซ้ำ โจทก์เป็นคนยากไร้ มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การที่จะนำเงินมาเสียค่ารักษาพยาบาลได้ ทำให้โรคของโจทก์ไม่หายขาด ยังแต่กลับทำให้เกิดอาการเรื้อรังขึ้น โจทก์จึงต้องหยุดพักรักษาตัวต่อเนื่องมา เพราะอาการของโรคกำเริบ ทำให้ปวดศีรษะอย่างรุนแรง และเข้ารับการตรวจและรักษาพยาบาลต่อในโรงพยาบาลราชวิถี ซึ่งโจทก์จะกราบเรียนพยานหลักฐานต่อศาลในชั้นพิจารณาต่อไป โจทก์ได้แจ้งให้จำเลยที่ 3 และที่ 4 ทราบแล้วว่าโจทก์ยังไม่หายป่วย ต้องไปพบแพทย์ จำเป็นต้องรักษาตัวอย่างต่อเนื่อง แต่จำเลยที่ 2 โดยจำเลยที่ 3 และที่ 4 ไม่ฟังเหตุผล กลับหาว่าโจทก์หย่อนสมรรถภาพในการทำงาน มีคำสั่งให้โจทก์ออกจากงานเป็นการเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม ทำให้โจทก์ต้องขาดรายได้เพื่อหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวทั้งๆที่การที่โจทก์เจ็บป่วยต้องทนทุกข์ทรมานด้วยอาการทุกเวทนาเพราะการปวดศีรษะด้วยอาการรุนแรงจนเกือบคลั่งในบางเวลา อาจทำให้กลายเป็นคนทุพพลภาพและเสียชีวิตในเวลาอันไม่สมควร จึงเป็นความเสียหาย รวมทั้งต้องเสียค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดรายได้มาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว

การกระทำของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 4 จึงไม่ชอบด้วยกฎหมายคุ้มครองแรงงานและการกระทำของจำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 เป็นการกระทำที่ผิดต่อพระราชบัญญัติส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และละเมิดต่อโจทก์ จำเลยต้องรับผิดชอบชดใช้ค่ารักษาพยาบาล ค่าทดแทน ค่าเสียหายและค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์ดังนี้

5.1 โจทก์ได้เสียค่ารักษาพยาบาลไปแล้ว 30,000 บาท (สามหมื่นบาทถ้วน) ก่อนการฟ้องคดีนี้ ซึ่งจำเลยที่ 1 ถึงที่ 4 มีหน้าที่ร่วมกันหรือแทนกันรับผิดชอบชดใช้แก่โจทก์ด้วย

5.2 เนื่องจากอาการป่วยเจ็บของโจทก์จะต้องดำเนินการรักษาพยาบาลต่อไปอีกจนกว่าจะหาย โจทก์ยังจะต้องเสียเงินค่าใช้จ่ายต่อไปอีก รวมทั้งยาและค่ารักษาพยาบาล โจทก์ขอคิดเป็นเงินค่ารักษาพยาบาลเป็นเงินเดือนละ 30,000 บาท (สามหมื่นบาทถ้วน) รวม 3 ปี เป็นเงิน 1,080,000 บาท (หนึ่งล้านแปดหมื่นบาทถ้วน)

5.3 จากการที่โจทก์ต้องเสื่อมเสียสุขภาพอนามัยอันเนื่องมาจากการดำเนินการของบริษัทจำเลยทั้งสามร่วมกัน โจทก์ได้รับความเสียหายเพราะเป็นโรคร้ายแรงที่ทำให้โจทก์ต้องสูญเสียสมรรถภาพทางร่ายกายและสมอง ไม่อาจรักษาให้หายได้ สุขภาพอนามัยของโจทก์ต้องเสื่อมเสีย และตกอยู่ในสภาพเป็นโรคเรื้อรัง ต้องทนทุกข์ทรมานจนกว่าจะตาย โจทก์ขอเรียกร้องค่าเสียหายและค่าทดแทนรวมเป็นเงิน 4,000,000 บาท (สี่ล้านบาทถ้วน)

5.4 จำเลยที่ 1 เลิกจ้างโจทก์ทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายเสียโอกาสในการทำงานทำให้ขาดประโยชน์ กล่าวคือ ขณะที่จำเลยที่ 1 เลิกจ้างโจทก์โจทก์มีอายุ 30 ปี ซึ่งหากจำเลยไม่เลิกจ้างโจทก์ โจทก์สามารถทำงานรับจ้างได้จนถึงอายุ 60 ปี การเลิกจ้างโจทก์ของจำเลยที่ 1 ทำให้โจทก์ขาดรายได้เป็นเวลา 30 ปี คิดเป็นเงินปีละ 34,944 บาท (สามหมื่นสี่พันเก้าร้อยสี่สิบสี่บาทถ้วน) รวมเป็นเงิน 1,048,320 บาท (หนึ่งล้านสี่หมื่นแปดพันสามร้อยยี่สิบบาทถ้วน)

จึงรวมเป็นเงินที่จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 จะต้องร่วมกันหรือแทนกันชดเชยและทดแทนและจ่ายค่าเสียหายแก่โจทก์ทั้งสิ้น 6,128,320 บาท (หกล้านหนึ่งแสนสองหมื่นแปดพันสามร้อยยี่สิบบาทถ้วน) พร้อมทั้งค่าดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี นับแต่วันฟ้องคดีเป็นต้นไปจนกว่าจำเลยทั้งสามจะร่วมกันหรือแทนกันชำระแก่โจทก์แล้วเสร็จ

คำขอท้ายคำฟ้องแพ่ง

เพราะฉะนั้น ขอศาลออกหมายเรียกตัวจำเลยมาพิจารณาพิพากษาและบังคับจำเลยตามคำขอต่อไปนี้

1. ขอศาลได้โปรดพิจารณาพิพากษาเพิกถอนคำสั่งของคณะกรรมการ กองทุนเงินทดแทนที่สั่งว่าโจทก์ไม่มีสิทธิได้รับเงินจากกองทุนเงินทดแทนเนื่องจากการเจ็บป่วยไม่ได้เกิดขึ้น

จากการทำงาน โดยพิพากษาให้คณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนและสำนักงานประกันสังคม จำเลยที่ 1 มีคำสั่งให้จ่ายเงินแก่โจทก์ตามกฎหมาย

2. ให้จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ร่วมกันหรือแทนกันจ่ายค่ารักษาพยาบาล ค่าเสียหายและค่าสินไหมทดแทน แก่โจทก์เป็นเงินทั้งสิ้น 6,128,320 บาท (หกล้านหนึ่งแสนสองหมื่นแปดพันสามร้อยยี่สิบบาทถ้วน) พร้อมทั้งดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี นับแต่วันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าจำเลยทั้ง 3 จะชำระให้แก่โจทก์แล้วเสร็จ

คำพิพากษาศาลแรงงานกลาง

คดีหมายเลขดำที่ 6766/2537 คดีหมายเลขแดงที่ 8729/2539 ซึ่งพิพากษาเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2539 ระหว่าง นางมยุรี เตวิยะ โจทก์ กับสำนักงานประกันสังคม ที่ 1, บริษัทอิเล็คโทรเซรามิคส์ (ไทยแลนด์) จำกัด ที่ 2, นายคัตสุฮิโกะ มาดะที่ 3, นายคัตสุฮิชา ชิโรซากิ ที่ 4 จำเลย เรื่องขอเพิกถอน คำวินิจฉัยคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน

คำพิพากษามีว่า

โจทก์ฟ้องและแก้ไขคำฟ้อง จำเลยที่ 1 เป็นสำนักงานประกันสังคม จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 จำเลยที่ 2 เป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด ประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรม เครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้า เครื่องมือสื่อสาร เครื่องอิเล็คโทรนิคส์ และเครื่องมือวิทยาศาสตร์อื่นๆ มีจำเลยที่ 3 และจำเลยที่ 4 เป็นกรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทน เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2532 โจทก์เข้าทำงานเป็นลูกจ้างจำเลยที่ 2 ตำแหน่ง พนักงานปัดฝุ่นแผงวงจรอิเล็คโทรนิกส์ ได้รับค่าจ้างวันละ 122 บาท ในระหว่างทำงานมีอาการปวดศีรษะบริเวณท้ายทอย แพทย์ทำการตรวจรักษาแล้วเห็นว่าโจทก์ป่วยเป็นโรคสารพิษอลูมิน่าสะสมในร่างกาย โจทก์ยื่นคำร้องต่อสำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูนเพื่อขอรับเงินทดแทน แต่สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูนเห็นว่าโจทก์ไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทน เพราะโจทก์ไม่ได้เจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน โจทก์ยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน คณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนวินิจฉัยว่าโจทก์ไม่ได้รับอันตรายเนื่องจากการทำงาน จำเลยที่ 2 ในฐานะผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเกี่ยวกับเครื่องมืออิเล็คโทรนิคส์ และสารเคมีจะต้องระมัดระวังป้องกันมิให้สารเคมีรั่วไหลหรือแพร่กระจาย แต่จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ไม่ได้ให้ความระมัดระวังให้เพียงพอทำให้โจทก์ป่วยเป็นโรคพิษสารอลูมิน่า การกระทำของจำเลยที่ 2 ถึงจำเลยที่ 4 เป็นการกระทำละเมิดต่อโจทก์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2535 เนื่องจากมลพิษที่รั่วไหลหรือแพร่กระจายทำให้เป็นอันตรายแก่สุขภาพของโจทก์ ต่อมาวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2537 จำเลยที่ 2

เลิกจ้างโดยอ้างว่าหย่อนสมรรถภาพในการทำงาน อันเป็นการเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรมทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายโจทก์เสียค่ารักษาพยาบาลไปแล้วเป็นเงิน 30,000 บาท โจทก์จะต้องรักษาตัวต่อไปอีกจนกว่าจะหาย จึงขอคิดค่ารักษาพยาบาลเดือนละ 30,000 บาท รวม 3 ปี เป็นเงิน 1,080,000 บาท โจทก์ต้องสูญเสียสมรรถภาพทางร่างกายและสมอง จึงเรียกค่าเสียหายเป็นเงิน 4,000,000 บาท การที่จำเลยที่ 2 เลิกจ้างทำให้โจทก์ขาดรายได้และโอกาสในการทำงาน ขอคิดค่าเสียหายเป็นเงิน 1,408,320 บาท จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ต้องร่วมกันหรือแทนกันใช้ค่าเสียหายรวมกันทั้งสิ้น จำนวน 6,128,320 บาท ขอให้ศาลเพิกถอนคำสั่งคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนและพิพากษาให้คณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน และจำเลยที่ 1 มีคำสั่งจ่ายเงินให้โจทก์ตามกฎหมาย ให้จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ร่วมกันหรือแทนกันจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาล ค่าเสียหาย และค่าสินไหมทดแทนจำนวน 6,128,320 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี นับแต่วันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จแก่โจทก์

จำเลยที่ 1 ให้การว่า สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูน ปฏิเสธการจ่ายเงินทดแทนเนื่องจากนายแพทย์สมพูล กฤตลักษณ์ รองประธานกรรมการที่ปรึกษาเงินทดแทนได้ตรวจวิเคราะห์ตัวอย่างเลือด ปัสสาวะและเส้นผมของโจทก์แล้ว ปรากฏว่ามีปริมาณสารอลูมิเนียมอยู่ในเกณฑ์ปกติ แพทย์หญิงชิดสุภางค์ ดัชนีกุล แพทย์ประจำโรงพยาบาลแม็คคอร์มิคส ซึ่งออกใบรับรองแพทย์ว่าโจทก์ป่วยจากสารพิษอาลูมิน่านั้น ไม่ได้ตรวจเลือดหรือตัดชิ้นเนื้อเพื่อหาปริมาณสารอลูมิน่า แต่ให้ความเห็นตามคำบอกกล่าวของโจทก์ จากรายงานผลการสัมมนาเรื่อง "สาเหตุการเสียหาย การเจ็บป่วยของคนงานและแนวทางมาตรการป้องกันโรคภัยจากการทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจังหวัดลำพูน" สรุปได้ว่า โจทก์ไม่ได้เจ็บป่วยเป็นโรคปอดจากอลูมิเนียม สารอลูมิเนียมจะเป็นพิษต่อสมองได้เฉพาะผู้ที่ป่วยเป็นไตวายเรื้อรังเท่านั้น แต่โจทก์ไม่เคยเป็นโรคไตวายเรื้อรัง สภาพการทำงานของโจทก์ไม่ได้สัมผัสกับผงอลูมิน่าโดยตรง แต่ได้แปรสภาพเป็นแผ่นยางแล้ว และไม่มีการใช้ความร้อนจึงไม่ก่อให้เกิดไอควันหรืออนุภาคขนาดเล็กประกอบกับนายแพทย์สมพูล กฤตลักษณ์ ได้ตรวจโจทก์แล้วพบว่าปริมาณอลูมิเนี่ยมในเกณฑ์ปกติคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน จึงวินิจฉัยว่าโจทก์ไม่ได้รับอันตรายเนื่องจากการทำงาน ไม่มีเหตุที่จะเพิกถอนคำสั่งของคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน อย่างไรก็ตาม โจทก์ไม่มีสิทธิได้ค่าทดแทนเกินกว่าเดือนละ 6,000 บาท เป็นเวลา 1 ปี ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องการกำหนดจ่ายทดแทน ลงวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2515 ข้อ 4 ขอให้ยกฟ้อง

จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ให้การและเพิ่มเติมคำให้การว่า จำเลยที่ 2 เลิกจ้างโจทก์เพราะโจทก์หย่อนสมรรถภาพในการทำงาน และหยุดงานโดยไม่มีเหตุผลอันควรเป็นการเลิกจ้างที่เป็นธรรม โจทก์ไม่ได้ป่วยเป็นโรคพิษสารอลูมิน่าสะสมในร่างกาย จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ไม่ได้จงใจ

หรือประมาทเลินเล่อทำให้สารเคมีรั่วไหลหรือแพร่กระจายจนเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับอันตราย จึงไม่ต้องรับผิดค่ารักษาพยาบาล ค่าเสียหายและค่าสินไหมทดแทนตามฟ้องโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ให้รับผิดจ่ายค่ารักษาพยาบาลและค่าทดแทน เพราะจำเลยที่ 2 ได้ส่งเงินสมทบกองทุนเงินทดแทนตามกฎหมายแล้ว โจทก์มีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาลและค่าทดแทนจากสำนักงานกองทุนเงินทดแทนเท่านั้น โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ให้รับผิดในมูลละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จำเลยที่ 3 และจำเลยที่ 4 กระทำการแทนจำเลยที่ 2 จึงไม่ต้องรับผิดเป็นการส่วนตัว ขอให้ยกฟ้อง

คดีมีประเด็นพิพาทว่า

ข้อ 1. โจทก์มีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 หรือไม่

ข้อ 2. มีเหตุที่จะเพิกถอนคำสั่งของคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนตามฟ้องหรือไม่

ข้อ 3. จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 จะต้องรับผิดชอบใช้ค่ารักษาพยาบาลและค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยแก่โจทก์หรือไม่เพียงใด

พิเคราะห์คำฟ้อง คำร้องแก้ไขคำฟ้อง คำให้การ คำร้องเพิ่มเติม คำให้การและพยานหลักฐานทั้งสองฝ่ายโดยตลอดแล้ว ข้อเท็จจริงยุติได้ในเบื้องต้นว่า จำเลยที่ 2 ประกอบกิจการผลิตผลิตภัณฑ์เซรามิคใช้สำหรับอิเล็คทรอนิกส์ (Alumina Ceramic Substrate) ตามเอกสารหมายเลข ล. 58 โจทก์เข้าทำงานเป็นลูกจ้างจำเลยที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2532 ทำงานในแผนกพั้นชิ่ง (Punching) ทำหน้าที่ปัดแผ่นวงจรอิเล็คทรอนิคส์ (กรีนชีท) ซึ่งมีลักษณะคล้ายแผ่นยางตามวัตถุพยาน วล. 1 มีเวลาทำงานสัปดาห์ละ 5 วัน ระหว่างวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 8:00-17:00 นาฬิกา เมื่อประมาณเดือนมิถุนายน 2535 โจทก์ประสบอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์พลิกคว่ำ แพทย์ได้ให้การรักษาตามสำเนาใบรับรองแพทย์ เอกสารหมาย ล. 1 และ ล. 27 ถึง 29 วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2536 โจทก์เริ่มมีอาการป่วยปวดศีรษะ ชาตามมือเท้า เข้ารับการรักษาที่คลีนิคหมอวันชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน แต่ไม่หายแพทย์แนะนำให้โจทก์เอ็กซเรย์สมองด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โจทก์จึงเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลแม็คคอร์มิคส์ จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2536 จนถึงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2537 แพทย์ผู้ตรวจโจทก์ได้ออกใบรับรองแพทย์ไว้ตามเอกสารหมาย ล. 1 (แฟ้มสีเขียว) แผ่นที่ 1 ถึง 5 ล. 18 ถึง 22 โจทก์ได้ยื่นคำขอรับเงินทดแทนต่อสำนักงานประกันสังคม จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2536 ตามเอกสารหมาย ล. 49 วันที่ 23 พฤศจิกายน 2536 สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูนได้นำโจทก์ไปพบนายแพทย์สมพูล กฤษตลักษณ์ มีการเก็บตัวอย่างเลือด ปัสสาวะและเส้นผมของโจทก์ไปตรวจ ผลการตรวจปรากฏตามเอกสารหมาย ล. 34 ต่อมาวันที่ 17

มกราคม 2537 สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูน ปฏิเสธการจ่ายเงินทดแทน โดยให้เหตุผลว่าโจทก์ไม่ได้เจ็บป่วยเนื่องจากการทำงานตามเอกสารหมาย ล. 50 โจทก์อุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนตามเอกสารหมาย ล. 41 คณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนมีคำสั่งยกอุทธรณ์ของโจทก์ตามเอกสารหมาย ล. 45 แพทย์หญิงอรพรรณ์ เมธาดิลกกุล ทำการตรวจรักษาโจทก์และออกใบรับรองแพทย์ เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2537 ระบุว่าโจทก์เป็นโรคพิษโลหะหนัก พิษสารอลูมิน่าเนื่องจากการทำงานและพิษสารทำละลายจากการทำงานเสริมฤทธิ์กัน รวมทั้งเป็นโรคปอดอักเสบนิวโมโตนิโคซิล จากการทำงานและมีคลื่นหัวใจผิดปกติตามเอกสารหมาย จ. 2

คดีมีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยในประเด็นข้อแรกว่า โจทก์มีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 หรือไม่ โจทก์ฟ้องว่าโจทก์ทำงานเป็นลูกจ้างจำเลยที่ 2 จำเลยที่ 3 และที่ 4 เป็นกรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทน จำเลยที่ 2 ประกอบอุตสาหกรรมเกี่ยวกับเครื่องอิเล็คทรอนิคส์และสารเคมี ทราบดีว่าสารเคมีจากการประกอบเครื่องอิเล็คทรอนิคส์ดังกล่าว จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยแก่ผู้ทำงานที่เกี่ยวข้อง จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ไม่ได้ใช้ความระมัดระวังให้เพียงพอทำให้สารเคมีรั่วไหลและแพร่กระจายเป็นเหตุให้โจทก์ซึ่งทำหน้าที่ปัดฝุ่นแผ่นวงจรอิเล็คทรอนิคส์ได้รับอันตรายแก่สุขภาพและป่วยเป็นโรคพิษสารอลูมิน่าสะสมในร่างกาย ฟ้องโจทก์จึงเป็นการกล่าวอ้างว่า จำเลยซึ่งเป็นนายจ้างทำละเมิดต่อโจทก์ซึ่งเป็นลูกจ้างเกี่ยวเนื่องกับการทำงานตามสัญญาจ้าง อันเป็นการโต้แย้งสิทธิโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 เป็นคดีนี้ได้

คดีมีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยในประเด็นข้อ 2 ว่า มีเหตุที่จะเพิกถอนคำสั่งของคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนตามฟ้องหรือไม่ ในข้อนี้โจทก์มีตัวโจทก์ แพทย์หญิงชิดสุภางค์ ดัชนีกุล แพทย์หญิงอรพรรณ์ เมธาดิลกกุล ซึ่งเป็นแพทย์ผู้ตรวจรักษาโจทก์ นายเกียรติศักดิ์ อนุชัย และนางเมตตรา ตะนาถา เพื่อนรวมงานกับนายประพันธ์ เตวิยะ สามีโจทก์มาเบิกความเป็นพยาน มีใจความโดยสรุปว่า ในระหว่างทำงานกับจำเลยที่ 2 โจทก์มีอาการปวดศีรษะ ปวดข้อกระดูกและชาตามแขนขา จึงไปพบแพทย์ แพทย์ได้ทำการรักษาเรื่อยมาโดยแพทย์หญิงชิดสุภางค์และแพทย์หญิงอรพรรณ์ เห็นว่าโจทก์ป่วยเนื่องจากสารอลูมิน่าจากการทำงาน ซึ่งนายเกียรติศักดิ์และนางเมตตรา เพื่อนร่วมงานของโจทก์ก็มีอาการทำนองเดียวกันกับโจทก์ ส่วนจำเลยมีนายแพทย์สมพูล กฤษตลักษณ์ อดีตรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชานิติเวชและผู้อำนวยการศูนย์พิษวิทยา โรงพยาบาลศิริราช นายแพทย์สนธยา พรึงลำภู แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านอาชีวเวชศาสตร์ของแพทยสภา รองศาสตราจารย์ด๊อกเตอร์กาญจนะ แก้วกำเนิด อาจารย์ประจำคณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนายโสภณ พงษ์โสภณ นักวิชาการแรงงาน 7 ศูนย์ความปลอดภัยใน

การทำงานลาดกระบังมาเบิกความเป็นพยาน โดยนายแพทย์สมพูล เบิกความยืนยันว่าได้เก็บตัวอย่างเลือด ปัสสาวะและเส้นผมของโจทก์ไปตรวจทางห้องปฏิบัติการผลปรากฏว่าโจทก์มีสารอลูมิน่าในเลือด ปัสสาวะ ผลอยู่ในเกณฑ์ปกติ นายแพทย์สนธยา เบิกความประกอบเอกสารทางวิชาการของต่างประเทศว่าโจทก์ไม่ได้เจ็บป่วยเนื่องจากสารอลูมิน่าจากการทำงาน ส่วนนายโสภณ เบิกความว่าได้เข้าไปเก็บตัวอย่างฝุ่นในสถานที่ทำงานของโจทก์และนำมาตรวจสอบทางห้องปฏิบัติการ ผลปรากฏว่ามีปริมาณฝุ่นต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานดังนี้ เห็นว่าจำเลยที่ 2 ใช้สารอลูมิน่าเป็นส่วนประกอบในการทำแผ่นวงจรอิเล็คทรอนิคส์ ซึ่งสารอลูมิน่านี้ได้ความจากรองศาสตราจารย์ด๊อกเตอร์กาญจนะ และนายโสภณว่า สกัดมาจากแร่บ๊อกไซด์ มีชื่อทางเคมีว่า AL_2O_3 มีลักษณะเป็นผงคลายดินมีสภาพเป็นกลาง ไม่ทำปฏิกิริยากับสารอื่น ไม่ละลายในน้ำหรือในสารละลายเจือจาง หากอยู่ในร่างกายจะไม่มีผลต่อร่างกายรองศาสตราจารย์ด๊อกเตอร์กาญจนะ นายแพทย์สนธยา และแพทย์หญิงอรพรรณ์ เบิกความตรงกันว่าสารอลูมิน่าจะไม่ดูดซึมเข้าสู่ร่างกายด้วยการหายใจหรือการกิน สำหรับการหายใจนั้นสภาพการทำงานของโจทก์ไม่ได้สัมผัสผงอลูมิน่าโดยตรง ชิ้นงานที่โจทก์ทำหน้าที่ปัดฝุ่นเป็นอลูมิน่าที่ได้แปรสภาพเป็นแผ่นคล้ายยางเรียกว่าแผ่นกรีทชีทแล้ว หลังจากขึ้นรูปด้วยการตัดเจาะด้วยเครื่อง จะมีเศษผงติดอยู่ ซึ่งฝุ่นผงดังกล่าวจะมีสภาพเป็นฝุ่นผงขนาดใหญ่ ได้ความจากนายโสภณอีกว่าฝุ่นผงที่จะเข้าสู่จมูกได้ต้องมีขนาดเล็กกว่า 20 ไมคอน และจะเข้าสู่ส่วนลึกของร่างกายได้ต้องมีขนาดเล็กกว่า .10 ไมคอน ในขั้นตอนการทำงานของโจทก์ในแผนกพั้นชิ่งไม่มีการใช้ความร้อนจนถึงขนาดที่จะทำให้เกิดไอโลหะที่มีอนุภาคขนาดเล็กและเข้าสู่ร่างกายได้ แม้โจทก์จะทำหน้าที่ปัดฝุ่นแผ่นวงจรอิเล็คทรอนิคส์มีโอกาสสัมผัสกับฝุ่นก็ตามแต่ ฝุ่นผงดังกล่าวมีขนาดใหญ่จึงมีโอกาสเข้าสู่ปอดและซึมเข้าสู่กระแสเลือดได้น้อยมาก ประกอบกับผลการจัดเก็บตัวอย่างอากาศในสถานที่ทำงานของโจทก์ ซึ่งนายโสภณและเจ้าหน้าที่ศูนย์ความปลอดภัยในการทำงานได้เข้าไปจัดเก็บตัวอย่างมาเมื่อปลายปี 2536 และปี 2537 ตามเอกสารหมายเลข ล. 55, ล. 56 ปรากฏว่าไม่มีปริมาณฝุ่นรวม (Total Dust) และปริมาณฝุ่นที่มีขนาดเล็กกว่า 5 ไมคอน (Respirable Dust) ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานอีกทั้งจากรายงานการตรวจร่างกายของโจทก์ตามเอกสารหมายเลข ล. 15 ปรากฏว่าแพทย์ได้ตรวจร่างกายโจทก์เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2532 วันที่ 21 ธันวาคม 2433 วันที่ 16 ธันวาคม 2534 และวันที่ 21 พฤศจิกายน 2535 โจทก์มีปอดปกติ ดังนั้นโจทก์จึงไม่น่าจะได้รับสารอลูมิน่าเข้าสู่ร่างกายทางการหายใจจนเป็นเหตุให้เจ็บป่วย ส่วนการที่สารอลูมิน่าเข้าสู่ร่างกายด้วยการปนเปื้อนไปกับอาหารที่กินเข้าไปนั้น ได้ความจากรองศาสตราจารย์ด๊อกเตอร์กาญจนา นายแพทย์สนธยา และเอกสารทางวิชาการชื่อ Aluminum and Health a Critical Review โดยศาสตราจารย์ Hillel l. Gitelman เอกสารหายเลข ล. 35 และ Neurotoxicity of Aluminum โดยนาย Hennry M. Winiewsski กับคณะ ตามเอกสารหมายเลข ล. 36 ว่า สารอลูมิน่าเมื่อเข้าสู่ร่ายกายด้วยการกิน

ร่างกายจะสามารถขับสารดังกล่าวออกไปได้ โดยสารอลูมิน่าสามารถดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือดได้ในปริมาณที่น้อยมาก ยกเว้นแต่ในร่างกายผู้ป่วยเป็นโรคไตวายเรื้อรังเท่านั้น ที่สารอลูมิน่าอาจสะสมและมีผลต่อสมองของผู้ป่วยได้ ข้อเท็จจริงในคดีนี้ไม่ปรากฏว่าโจทก์ป่วยเป็นโรคไตวายเรื้อรังแต่อย่างใด แม้โจทก์จะได้รับสารอลูมิน่าเข้าสู่ร่างกายปนเปื้อนไปกับอาหารก็ไม่น่าจะเข้าไปสะสมในร่างกายและมีผลต่อสมองได้ อีกทั้งผลการตรวจตัวอย่างเลือดปัสสาวะและเส้นผมของโจทก์ โดยนายแพทย์สมพูล ก็ระบุยืนยันว่าโจทก์มีสารอลูมิน่าอยู่ในเลือดปัสสาวะเส้นผมอยู่ในเกณฑ์ปกติ ดังนั้น การที่โจทก์เจ็บป่วยโดยมีอาการเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย ปวดข้อกระดูก และชาตามแขนขานั้น ไม่น่าจะเกิดจากสารอลูมิน่าจากการทำงาน ส่วนที่แพทย์หญิงชิดสุภางค์ แพทย์ผู้ทำการตรวจรักษาโจทก์ เห็นว่าโจทก์น่าจะเจ็บป่วยเนื่องจากสารอลูมิน่าจากการทำงานนั้น แพทย์หญิงชิดสุภางค์เบิกความว่าได้ให้ความเห็นโดยใช้วิธีการตรวจรักษา ซักประวัติการทำงานของโจทก์ และศึกษาเปรียบเทียบจากเอกสารทางวิชาการของต่างประเทศเท่านั้น ไม่ได้ตรวจทางห้องปฏิบัติการแต่อย่างใด อีกทั้งตามใบรับรองแพทย์เอกสารหมายเลข ล. 21 และ ล. 23 แพทย์หญิงชิดสุภางค์ ระบุโรคว่าสงสัยพิษสะสมของสารอลูมิน่ารวมทั้งอาจจะเป็นโรคจากสารโลหะหนักสะสมในร่างกาย อันเป็นความเห็นในทางสงสัยว่าอาจจะเป็นเท่านั้น หาได้ยืนยันแน่ชัดว่าโจทก์เจ็บป่วยเนื่องจากสารอลูมิน่าจากการทำงานแต่อย่างใด ส่วนที่แพทย์หญิงอรพรรณ์ ทำการตรวจโรคแล้วเห็นว่าโจทก์มีคลื่นหัวใจและปอดผิดปกติ ตามเอกสารหมายเลข จ. 8 แผ่นที่ 14, 15 และ จ. 9 นั้น เมื่อนายแพทย์สนธยา พยานจำเลยซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาชีวเวชศาสตร์ได้ดูเอกสารดังกล่าวแล้ว เบิกความว่าคลื่นหัวใจที่ผิดปกติอาจยืนยันได้ว่าผู้ป่วยได้รับสารอลูมิน่าเข้าไปในร่างกายหรือไม่ และผลการตรวจปอดของโจทก์ดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์ปกติ นอกจากคำเบิกความของแพทย์หญิงอรพรรณ์แล้ว โจทก์ไม่ได้นำพยานอื่นมาสืบให้เห็นว่าปอดของโจทก์มีอาการผิดปกติดังที่แพทย์หญิงอรพรรณ์ได้อ้างแต่อย่างใด ในขณะที่ผลการตรวจร่างกายของโจทก์ตามเอกสารหมายเลข ล. 15 ตั้งแต่ปี 2532 ถึง 2535 โจทก์มีปอดที่ปกติมาโดยตลอด และที่แพทย์หญิงอรพรรณ์เบิกความว่าได้เก็บตัวอย่างเลือดและปัสสาวะของโจทก์ไปตรวจที่ห้องปฏิบัติ และพบว่าโจทก์มีสารอลูมิน่าอยู่ในร่างกายเป็นปริมาณสูงนั้นได้ความจากโจทก์ว่าโจทก์เข้าไปยังสถานที่ทำงานครั้งสุดท้ายเมื่อเดือนตุลาคม 2536 ต่อมาวันที่ 23 พฤศจิกายน 2536 นายแพทย์สมพูล เก็บตัวอย่างเลือดปัสสาวะและเส้นผมของโจทก์ไปตรวจ ปรากฏว่ามีปริมาณสารอลูมิน่าอยู่ในเลือด 15.9 ไมโครกรัมเปอร์เซ็น ปัสสาวะ 24.6 ไมโครกรัมเปอร์เซ็น แพทย์หญิงอรพรรณ์ เก็บตัวอย่างเลือดและปัสสาวะของโจทก์ไปตรวจทางห้องปฏิบัติการในเดือนมีนาคม 2537 กลับปรากฏว่ามีปริมาณสารอลูมิน่าในเลือดสูงถึง 560 ไมโครกรัมเปอร์เซ็น ปัสสาวะสูงถึง 113 ไมโครกรัมเปอร์เซ็น ทั้งที่หลังจากนายแพทย์สมพูล เก็บตัวอย่างจากร่างกายโจทก์ไปแล้ว โจทก์

ไม่ได้สัมผัสสารอลูมิน่าจากการทำงานแต่อย่างใด การที่โจทก์มีปริมาณสารอลูมิน่าเพิ่มขึ้นเป็นปริมาณสูงหลังจากที่ไม่ได้สัมผัสกับสารเช่นนี้ จึงไม่สอดคล้องด้วยเหตุผล อีกทั้งได้ความจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ด๊อกเตอร์ยุวดี เชี่ยววัฒนา พยานศาลและนายแพทย์สนธยา ว่าสารอลูมิน่านี้มีอยู่ทั่วไปในภาวะแวดล้อม หากเก็บตัวอย่างไม่ดีอาจมีการปนเปื้อนสารอลูมิน่าอยู่ในร่างกายสูงจนผิดปกติไปจากปกติมากเช่นนี้ จึงอาจเกิดการปนเปื้อนของสารอลูมิน่าที่มีอยู่ในภาวะแวดล้อมในขณะจัดเก็บก็ได้ ลำพังผลการตรวจหาสารอลูมิน่าในร่างกายของโจทก์ที่มีปริมาณสูงจนผิดปกติเพียงอย่างเดียวไม่อาจยืนยันเด็จขาดได้ว่าอาการป่วยของโจทก์เกิดจากสารอลูมิน่าจากการทำงาน พยานบุคคลที่จำเลยนำสืบ อันได้แก่ นายแพทย์สนธยา นายแพทย์สมพูล รองศาสตราจารย์ด๊อกเตอร์กาญจนะ และนายโสภณ ล้วนแต่เป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญ เมื่อรับฟังประกอบกับเอกสารทางวิชาการของต่างประเทศเกี่ยวกับสารอลูมิน่า ตามเอกสารหมายเลข ล. 35, 36 แล้วเห็นว่ามีน้ำหนักดีกว่าพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบ ข้อเท็จจริงฟังได้ว่าโจทก์เจ็บป่วยโดยมีอาการปวดศีรษะ อ่อนเพลีย ปวดตามข้อ ชาตามแขนและมือจริง แต่การเจ็บป่วยดังกล่าวไม่ได้เกิดจากสารอลูมิน่าจากการทำงาน ดังนั้นการที่สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูน และคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน วินิจฉัยว่าโจทก์ไม่ได้เจ็บป่วยเนื่องจากสารอลูมิน่าจากการทำงานจึงชอบแล้ว ไม่มีเหตุที่จะเพิกถอนคำสั่งดังกล่าว

คดีมีปัญหาที่จะต้องวินิจฉัยในประเทศข้อ 3 เป็นข้อสุดท้ายว่า โจทก์มีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาล ค่าเสียหายและสินไหมทดแทนตามฟ้องหรือไม่ เพียงใด โจทก์ฟ้องอ้างว่า จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 จงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้สารพิษรั่วไหลหรือแพร่กระจายจนเป็นเหตุให้โจทก์ซึ่งทำงานกับจำเลยที่ 2 ได้รับอันตรายจากสารพิษดังกล่าว เมื่อข้อเท็จจริงฟังไม่ได้ว่าการเจ็บป่วยของโจทก์เกิดจากสารอลูมิน่าจากการทำงาน จึงถือไม่ได้ว่าจำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ทำละเมิดต่อโจทก์ตามฟ้อง โจทก์ไม่มีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาล ค่าเสียหาย หรือค่าสินไหมทดแทนจากเหตุละเมิดดังกล่าว ส่วนที่โจทก์อ้างว่าจำเลยที่ 2 เลิกจ้างโจทก์โดยไม่เป็นธรรมและเรียกค่าเสียหายจากการที่โจทก์ขาดรายได้และเสียโอกาสในการทำงานเป็นค่าเสียหายจากการเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรมนั้น เห็นว่า ตามหนังสือเลิกจ้างเอกสารหมายเลข ล. 13 จำเลยที่ 2 เลิกจ้างโจทก์เนื่องจากหย่อนสมรรถภาพในการทำงานและไม่เข้าทำงานตั้งแต่วันที่ 30 ตุลาคม 2536 โดยไม่มีเหตุผลอันควร ข้อเท็จจริงได้ความจากโจทก์และสำเนาบันทึกการลงเวลาเข้าทำงานของโจทก์ เอกสารหมายเลข ล. 14 ว่าโจทก์ป่วยและหยุดงานตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2536 เป็นต้นมา โดยโจทก์เข้าทำงานครั้งสุดท้ายในเดือนตุลาคม 2536 หลังจากนั้นไม่ได้กลับเข้าไปทำงานอีกเลย จำเลยที่ 2 เลิกจ้างโจทก์เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2537 จึงเป็นการเลิกจ้างหลังจากที่โจทก์ไม่ได้เข้าไปทำงานให้แก่จำเลยเป็นเวลาเกินกว่า 6 เดือน แม้การหยุดงานจะเกิดจากการเจ็บป่วยอันมิใช้ความผิดของโจทก์ก็ตาม แต่

การที่จะพิจารณาว่าจำเลยเลิกจ้างโจทก์โดยไม่เป็นธรรมตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 49 หรือไม่นั้น จำต้องพิจารณาจากสาเหตุของการเลิกจ้างเป็นสำคัญ หากนายจ้างมีสาเหตุที่สมควรและเพียงพอที่จะเลิกจ้าง แม้สาเหตุของการเลิกจ้างนั้นจะมิใช่ความผิดของลูกจ้าง ก็ถือว่าการเลิกจ้างนั้นเป็นการเลิกจ้างที่เป็นธรรม ดังนั้น การที่จำเลยที่ 2 เลิกจ้างเนื่องจากโจทก์ป่วยและหยุดงานเป็นเวลาเกินกว่า 6 เดือน เช่นนี้ย่อมถือได้ว่ามีเหตุที่สมควร และเพียงพอที่จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นนายจ้างจะเลิกจ้างโจทก์ ถือไม่ได้ว่าเป็นการเลิกจ้างโจทก์ที่ไม่เป็นธรรม โจทก์จึงไม่มีสิทธิได้รับค่าเสียหายจากการเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรมตามฟ้อง พิพากษายกฟ้อง

DPU

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	สันต์ชัย เหล่าสันติสุข
ประวัติการศึกษา	ปี พ.ศ. 2528 สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	ปี พ.ศ. 2548 สำเร็จการศึกษานิติศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	รับราชการสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครปฐม เขต 2 กระทรวงศึกษาธิการ

DPU